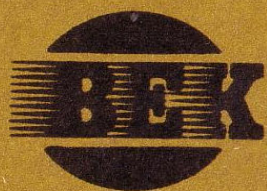

библиотека

библиотека

РОБЪРТ ПЕН

УОРЪН

НОЩЕН ЕЗДАЧ

==== Профиздат ====

РОБЪРТ ПЕН УОРЪН НОЩЕН ЕЗДАЧ

Превод: Цветелина Николова

chitanka.info

КРЪСТАН ДЯНКОВ

СЛОВО ЗА РОБЪРТ ПЕН УОРЪН

Още в 1924 година, преди Робърт Пен Уорън да е завършил учението си в университета Вандербилт (Нашвил, Тенеси), младият тогава поет Алън Тейт изрича пред също така младия критик Доналд Дейвидсън (сетне и тримата се обединяват около прочутото списание „Фюджитив“, т.е. „Беглец“, което ще стане духовен център на т.нар. „нова критика“ в САЩ) следните пророчески думи: „Пен Уорън е очебийно по-талантлив от всички нас. Наблюдавай го — отсега нататък творчеството му ще се отличава с нещо, което никой от нашия кръг няма да постигне — сила“. Тогава въпросното лице е само на 19 години. Ще изтече много вода и чак през 1988 г., сиреч едва в наше време, Робърт Пен Уорън ще отстъпи мястото си на пръв поет — лауреат на Съединените щати, на поета Ричард Уилбър.

Изцяло южняшки по своята вътрешна природа, сантиментално и фатално белязани от историческата съдба на този противоречив регион, зареден с толкова много страдание и възвишени надежди, угризения и страстен повик за опазване на човечното у човека, групата „бегълци“ около сп. „Фюджитив“ ще се втурне с цялата искреност на чувствата, на която са способни, към една идея, колкото социално осъдена, толкова и антично присъща на честния, още непредубеден творец: традиционната взаимовръзка между човека и земята. Навярно тъкмо затова те ще бъдат наречени „аграрници“. Очевидно повлияни от идеите на Т. С. Елиът, те дълбоко ще преживяват ужасяващата мисъл, че губят всякаква вяра в стойностите на модерния свят; необходимостта от ръководна сила за действие ще ги накара да се обърнат към традицията и към една обединяваща система от митове. Тъй като съвременното индустриализиране на живота, но заедно с това и на човешката мисъл, рязко се отграничава от традиционните ценности, за тях не остава нищо друго, освен да се върнат, за да ги преутвърдят наново, към принципите и взаимоотношенията, които са определяли стойностната система на Юга отпреди Гражданската война

— не толкова като арена на расови противоречия, колкото като идилична картина на някаква нова и възвишена „Аркадия“. Аграрниците, а сред тях и Робърт Пен Уорън в своята младост, ще изпитват мъчителната нужда да възстановяват нарушената от промишлената държава връзка между Човек и Природа. В своите съчинения „новите критици“ не крият зависимостта на литературните си анализи от историческите и етични традиции, разглеждани от една специфично южняшка гледна точка. Това е позиция, която възприема общественото устройство като основаващо се на класическите разбирания за властта, като система от ценности и преклонение пред разума, наново изведени, формулирани и противопоставени на конкурентните агресивни стандарти на Севера. В критичните си анализи споменатият вече Алън Тейт все пак допуска и един компромис (какъвто ще направи и Робърт Пен Уорън) — известно примиряване между изискванията на съвременното, новото, с повелите на традиционния формален порядък. При това в традицията той иска да види не онова, което модернистите (т.е. критиците от Севера) свързват с южняшкия консерватизъм, а положителното начало, морално противопоставящо се на утилитарния материализъм.

Поет, прозаик, есеист и критик, Робърт Пен Уорън скоро ще се освободи от тясно южняшкото схващане за съдбовните значения, вложени в историческия сантиментализъм на своите съвременници, и ще погледне към реалността на битието откъм една по-обективна и поширока позиция. Разбира се, и той като останалите аграрници ще продължи да вярва, че старият американски Юг е оплодил и създал една уравновесена социална система, тъй като е дал възможност на „традиционния човек“ да се самоопредели като такъв, изграждайки си цял един поведенчески кодекс, разбирания за добродетели и задължения и най-вече приемайки рисковете на своя човешки статут. Но заедно с това Робърт Пен Уорън ще почувства, ще установи, а след това и ще въплъти в книгите си много от недостатъците и фалшивите дефиниции на Юга. В ранната си поезия той е значително по-малко регионален от останалите свои съвременници. Ако те дирят и тълкуват причините и следствията на своята изолираност в границите на родния щат и в неговите типични локални условия, Робърт Пен Уорън ще потърси самотата на индивида в космически план, лиричният му герой ще се раздира от стремежа да постигне не друга, а трансцендентална

хармония. В първата му стихосбирка, „Трийсет и шест стихотворения“ (1935) се появява стихотворението „История“ — кратката история на завоевателя, застанал като победител пред една плодородна равнина. В мига на своя най-висш триумф той осъзнава своята духовна пустота и за утеха завършва с мисълта: „Единствено постъпката е чиста.“ Десетина години по-късно се появява стихотворението му „Балада за Били Потс“, в чиято тъкан вече няма и помен от ранната идеализация на южняшките представи за духовната цялост, а в предизвиканото от сребролюбие детеубийство сякаш са втъкани по-реалните за Юга, а едновременно с това и по-широковалидни начала: бягство, завръщане, вина.

Най-млад в основното ядро на „бегълците“, Робърт Пен Уорън е роден на 24 април 1905 г. в Гътри (Кентъки) — район, който още в детинството му е арена на значителни безредици и типично южняшко насилие в резултат на започналата там „Война за черния тютюн“ (тези събития, спомените и документите за тях ще уплътнят по-сетне сюжетната линия на романа „Нощен ездач“). Неочаквано свирепа по методичността на терористичните акции, с които се придружава, тази битка, а и редица още подобни конфликти в тютюнопроизводителните пояси на американския Юг, е в основата си предизвикана от недоволството на южняшките тютюнопроизводители, обединени в мощни, първоначално легални, а не след много и изцяло нелегални сдружения, противопоставящи се на далеч по-силните във финансово отношение тютюнопреработващи или търгуващи с тютюневи изделия тръстове. Като едничко резултатно средство да налагат на изкупвателните фирми своите цени, производителите малко наивно избират терора и с помощта на въоръжени групи „нощни ездачи“ наказват онези измежду собствените си среди, които по една или друга причина приемат цените на изкупвачите и по този начин правят дъмпинг. Робърт Пен Уорън ясно вижда дълбоките икономически предпоставки за зараждането и развитието на тези противоречия, но и не скрива — та дори по такива външни белези като белите качулки — естественото си подозрение, че може би и в този случай (както поначало в политическите машинации на Юга след Гражданската война) в една или друга форма се проявяват много от останалите южняшки комплекси, един само от които е в основата на създадената в 1915 г. организация „Ку-клукс-клан“. Като дете Робърт Пен Уорън

живее във фермата на дядо си, ветеран от Конфедерацията, от когото научава безчислени истории за мародерства и беззакония по време на войната. Скоро след като завършва университета Вандербилт — вече е решил, че литературата ще бъде единствената му кариера, — той става активен член на групата на „Бегълците“, обединени около списание „Фюджитив“. След това последователно усъвършенства литературните си познания и натрупва значителна обща култура (в най-добрия смисъл на това понятие) в Йейл и в Калифорнийския университет, а от 1928 до 1930 г. учи в Оксфорд по стипендия на Сесил Роудс. По това време вече издава стихове, есета, статии и литературни рецензии в периодичния печат. Излязла е и първата му книга биография „Джон Браун: създаването на един мъченик“ (1929). Тя като че определя понататъшните трайни творчески интереси на писателя — неизменно насочени към социалната проблематика. Достатъчно е да си припомним такива негови прозаични творби, като „Пред вратата на рая“ (1943), добре познатия у нас роман „Цялото кралско войнство“ (1940), „Свят и време“ (1950), „Хор от ангели“ (1915), „Пещерата“ (1959), „Пустош“ (1961), „Наводнението“ (1964) и др., за да открием колко дълбоко са свързани те с разбиранията на Уорън за Америка като за един врящ от противоположни социални процеси котел. Обезличаващи, защото се зараждат, развиват и процъфтяват върху духовния разпад на обществото, тези процеси, установява Уорън, са резултат на самата буржоазна цивилизация, изградена въз основа на принципите на егоцентризма. Съдбата на Пърси Мън от „Нощен ездач“ е показателна в това отношение: макар и да разсъждава и действа с най-добри подбуди, смятайки първоначално, че по такъв начин се превръща едва ли не в „ръка божия“ и оръдие на някаква висша справедливост, той ще извърши постъпки, които преди това и него самия биха довели до ужас — оттам преди смъртта си той ще стигне до едно твърде печално самопознание, разбира се, вече неспособно да възвърне вътрешното му равновесие на обективен и честен индивид. Та нали в подобна посока се движи и съдбата на Джек Бърдън от „Цялото кралско войнство“, който напразно се мъчи да осмисли злото, да познае себе си и евентуално да намери някакво спасение, след като вече твърде лекомислено е попаднал в политическите водовъртежи на американската политическа сцена. Не по-различна ще се окаже и участието на Джаспър Херик от „Пещерата“.

Уорън си послужва тук със символичното понятие „пещера“ едва ли не в платоновския смисъл. Какво друго може да е онова, към което пред нейния вход се стремят всички блудни, скърбящи, грешни и молещи се, ако не способността в крайна сметка да проникнат и да разгадаят тайната, дълбоко вложена в тях самите? Или да вземем житейското лутане на Сет, младия герой от разказа на Уорън „Къпинова зима“ (сборника „Цирка на тавана и други разкази“, 1948) — твърде малък той трябва да се сблъска със система от несправедливости, този път не само от страна на човека, но и от страна на природата. От смущаващите събития, които са изтръгнали Сет от „зеления рай“ и уютната сигурност на дома, години по-късно той ще извлече урока за „човешката общност“, за необходимостта от братство и взаимна отговорност въпреки и против понякога необяснимите издевателства на ближния и дори на природните сили. Попаднал в житейска и финансова зависимост от магната Богън Мърдок, Джери Калхун (от „Пред вратата на рая“) въпреки волята си се озовава в нечистоплътната среда на охолното общество, в което връзките не приближават хората, а тъкмо обратно — отдалечават ги на вселенски разстояния, в които има място за всички пороци до убийството включително. И когато най-сетне корумпираната финансова империя на Мърдок безнадеждно рухва, изкупителна жертва ще бъде естествено младият Калхун — попаднал в затвора, той ще трябва да си даде мъчителна сметка, че хората, сред които е живял и които са определяли неговите собствени социални контакти и орис, подобно на Дантевите грешници са вече не пред вратата на ада, а дълбоко в жупелната му паст.

Тук трябва да си дадем сметка, че като един от най-изявените представители на „новата критика“ Уорън съчетава, в творчеството си изкусния талант на разказвача с проникателността на социалния критик. Впрочем такъв извод прави още Малкулм Каули през 1943 г. в рецензията си за „Пред вратата на рая“. Нещо повече, той не се колебава да нарече Уорън „социален историк“. И наистина през цялото време, през което твори, а то съвсем не е кратко по общоприетите критерии за продължителността на личното творчество, като романист, поет и есеист Робърт Пен Уорън сякаш упорито целенасочено се обръща към редица основно-критични социални проблеми на времето: икономическата несправедливост, политическата корупция и ембрионално свързаните с нея политически

машинации, расизма. Не по-малко важно е и това, че като изследва такива по-обща теми, писателят като че излиза от „кожата“ си на чист „артист“, за да разработва тъкмо с артистични средства една почти научна проблематика, каквато са последиците от войните, от индустриализацията, от все по-разширяващите се и прогресивно изместващи патриархалността нови технически и социални открития. Все пак трябва да си дадем сметка, че Уорън в своята страна никога не е бил таксуван като „ляв“ писател или както гласи обикновеният от тамошната критика израз — „активист“. И наистина, дори по времето, когато най-убедено изповядва позициите на аграрниците, Уорън се лута, не бърза да заеме твърди идейни позиции, не предлага убедено лесни отговори на редица исторически усложнени проблеми. Както посочва критикът Уилям Б. Кларк (сп. „Съдърн Ривю“, 3, 1986), неговото разбиране на американската история е белязано от начина, по който възприема и тълкува дълбоковътрешните и взаимно преплетени фактори, очертали и определили естеството на социално-историческата проблематика, пред която е изправен американският народ. „Уорън е навярно исторически най-самоосъзнатият от големите американски писатели на дваисетия век пише Кларк. — Потопен в първични и вторични исторически извори обръщайки се към нашето колективно минало, той знае какво говори.“ И за да продължим тази мисъл, остава само да добавим, че освен всичко друго, за да оформи в завършен вид своя перспективно-исторически поглед, Робърт Пен Уорън е съумял да натрупа не само по пътя на прякото наблюдение и спомена, но и посредством активните си критически интереси широко обоснован философски подход към непосредствените проблеми на определено в специфично време общество или район. Уорън винаги поставя историческия момент в контекста на някои от фундаменталните въпроси, вълнуващи съзнанието на човека, попаднал в условията на една сравнително млада общност, каквито са Съединените щати: как едно човешко същество опознава своя свят и, още по-важно, себе си? Как се научава то да си изгради смислен живот в не особено широките рамки на общочовешката съдба? И най-вече: как могат първо да се изтълкуват, а след това да се осмислят и разрешат многобройните икономически, социални и политически проблеми на общество от такъв тип?

Ако Каули наричаше Уорън социален историк има ли степени, на които неговото едновременно „любовно“ и гневно разбиране за Съединените щати да надхвърля това само за себе си вече доста високо равнище на творческо и гражданско отношение? През 1971 г. в едно от многобройните си интервюта той заявява: „Всеки интелигентен човек е склонен да критикува собствената си страна много по-сериозно от всичко останало. Така и трябва. Това едновременно е начин да критикуваш и себе си. Да се стремиш да живееш още по-интелигентно и още по-пълноценно“. По време на 200-годишнината от обявяването на американската независимост (1976) Робърт Пен Уорън бе заявил в едно телевизионно интервю, че конформизмът и еснафщината на американската технократична държава заедно с безбройните измами на властта във връзка с войната във Виетнам, жизнено вярната до жестокост „мелодрама“ Уотъргейт и редица още немаскируеми белези на американската държава и общество поставят под огромно съмнение идеалите и принципите, в името на които е била създадена държавата. Във връзка със същата годишнина той бе написал и стихотворението „Двестагодишнина“, което показателно приключва със спомена за „бащите основатели“ и тяхното обещание, че основен принцип на младата нация ще бъде „стремежът към щастие“. Робърт Пен Уорън на това място задава и своята нелека задача, макар и не като въпрос:

*Но трудно е да разберем какво е щастие.
Защо не обясниха те?*

Не като въпрос, защото поетът Уорън просто напомня на своите сънародници добродетелите на прадедите, които обърнали гръб на един „тъмен континент“, са се вдигнали на крак, за да се освободят.

*Едничко не успяха те:
от нас да ни освободят.*

Ето го доминиращото тематично напрежение, което всъщност определя и цялостното творчество на Уорън. С дълбоката искреност на

твореца той неведнъж е виждал застрашителното бреме, в което се е превърнала тази „американска свобода“, и неведнъж си е задавал въпроса как в едно общество, основано на надеждата за самоактуализация, но подложено на бруталните императиви на историята и случайностите, човекът наистина би могъл да се осъществи като човек. И като поет, и като прозаик, и като критик Робърт Пен Уорън неведнъж се е мъчил да внуши на своите сънародници, че положителните американски стойности, доколкото съществуват, съдържат в себе си зародиша на един трагичен провал. Движени от неконтролиран оптимизъм и чувство за непогрешима праведност — сякаш иска да каже той, — забравили тежките уроци на миналото си, американците живеят в постоянна опасност да допуснат щото гордостта им да се превърне в арогантност, т.е. в онази „гордост“, която вечно е била пролог към падение. В една своя лекция, озаглавена „Как да се възползваме от миналото“, прочетена през 1973 г. в университета Обърн, Уорън настоява, че чувството за историчност е от първостепенно значение както за индивида, така и за нацията, но едновременно с това прави реалистичната забележка, че простото изучаване на миналото само за себе си (както би трябвало да възприемем и „хрониката“ за нощните ездаци) не е в състояние да предложи лесни отговори на динамичните съвременни проблеми, нито пък може да предотврати рисковете от бъдещи грешки. „Бъдещето — казва той — винаги е било изпълнено с капани, а от историци не става нито премиер-министри, нито държавни секретари, нито дори съветници на президенти, крале или императори.“ Подобно на историята, смята Уорън, литературата ни предлага образа на човешката душа в схватка със съдбата си, но това е само половината от нещата. Литературата осигурява един допълнителен образ на това как писателят посреща образа на съдбата, от която именно се състои и самата творба. Тази двойственост според Уорън дава възможност на читателя да се сблъска, макар и посредством вживяване в нещо не свое, с личната си съдба и със себе си в момента на този сблъсък. В споменатата по-горе лекция Уорън обобщава тези свои разсъждения с мисълта на Анри Бергсон: „Литературата ни връща към самите себе си“. А сам добавя: „Истината, до която ни се иска да се доберем, е истината за нас самите, за нашата колективна човещина, отразена в проектирания образ на изкуството. Така ние откриваме едно

възвисяващо съзнание и за първи път можем да видим както себе си в света така и света в себе си“. В една от многобройните си критически студии Робърт Пен Уорън се бе спрял на двама американски писатели — Хоторн и Фокнър, — които според него в борба с наследството на респективното си регионално минало са предложили на своите съотечественици изкуство от такъв порядък, който подхранва постепенно определящата им се самоличност и така довежда до една реалистична формулировка на погледа към бъдещето Уорън търси историческия мит (а понякога, както в „Нощен ездач“, и самата фактология), за да го оформи в универсална ирония. Съединените щати изобилстват на митове и повечето са самоизмамни, но Уорън се стреми към обхватен поглед, основан на прагматичното тълкуване на човешките ограничения и уважение към иронията на историята. До такъв мит не може да се стигне чрез доктринерско опростяване, нито чрез благоговейни спомени за случаите на проявени национални добродетели. Ето защо — както го доказва писателят с цялото си досегашно творчество — това трябва да стане посредством болезнено честна оценка на обществото и личността, у които, колкото и болезнен да е този процес, истината трябва да възтържествува с цялата сила на разума.

Кръстан Дянков

ГЛАВА ПЪРВА

Когато при първия рязък удар на спирачките влакът намали, наблъсканата в коридора тълпа неудържимо се люшна напред със смазващата съкрушителна мощ на свличаща се земна маса. Усетил тежестта на стоварващия се отгоре му човек, Пърси Мън се изопна назад, опитвайки се да се задържи, за да посрещне същинския удар, който подсъзнателно усещаше, че ще последва, но тъй и не успя. Прииждащата сила, която набъбваше като вълна по дългия коридор зад него го помете и запокити връз гърба на съседа. Той почувства как лицето му се отърка в рамото отпред и долови миризмата на потта и домашния сапун, с които синята риза бе изпрана. Разбра, че бе стъпил върху крака на човека.

Когато оня се извърна леко към него и той успя да види продълговатото му червендалесто и скулесто лице, човекът му се стори още по-висок.

— Прощавайте, така ви настъпих... рече — Пърси Мън.

— Че то да не би ти да си виновен? — отвърна другият. Замълча, позамисли се и додаде: — Тоя приятел хич не го бива да кара влак.

Пърси Мън поклати глава.

— Тъй си е, не го бива! — повтори човекът.

Сигурно приближаваме гарата, помисли си Мън, но тълпата беше прекалено гъста, за да може да погледне през прозореца. Влакът обаче постепенно забавяше ход.

Виждаше насядалите хора с обърнати към прозорците глави, чуваше виковете и възклицанията им. Възбудата им се предаде на цялата тълпа и всички се заблъскаха, за да надзърнат навън и да разберат навлизат ли в гарата, какво става там, виждат ли се хора. През грохота на колелата и човешката врява Мън чу как някои в другия край на коридора извика:

— Ще успеем! Ще успеем, ви казвам! — повтори го и потрети, досущ като припев.

Тогава спирачките отново заковаха и в опита си пак да се задържи, за да посрещне удара, Мън почувства мигновено раздражение и отврата от тази мъртва гореща маса човешка плът, която щеше да го връхлети и затисне, от виковете и шумотевещата, от миризмата на пот и уиски, от жаркия ден и скупчените тела. Тълпа рече си той, като всяка друга. Трябваше да си остане у дома и съжали, че бе дошъл.

Високият мъж отпред повторно извърна глава и рече някак унило:

— Ей го на, пак!

— Да, пак — съгласи се Мън.

— Че бива ли тъй? — продължи мъжът. — Това люшкане напред-назад червата ни ще обърне!

— Така си е.

— Нали ти рекох, не го бива да кара влак и туйто! — заключи онзи. — Не го бива!

— Така си е.

Влакът беше спрял.

Ала сега натискът отгоре ми не идваше от мъртвата тежест на телата, политнали напред при внезапното спиране, а от стремежа на всичките тези зад него, които искаха да се придвижат напред, да слязат от влака и да се втурнат по улиците на Бардсвил, където един бог знаеше още колко като тях щеше да има днес. Докато движението на тълпата постепенно го изтласкваше напред, Мън отново бе обзет от омерзение към този напън, едновременно човешки, тъй като го създаваха човешки същества, но и нечовешки, защото не можеше да отделиш някое от тях и да го укориш за стореното. Във всеки случай той се радваше, че Мей не бе дошла и мигом си я представи тъй, както я бе видял същата заран — с бялата рокля, застанала на верандата в другия край на кленовата алея, да му маха с ръка, докато той се качваше в двуколката, която щеше да го откара до прелеза, за да вземе пътническия влак.

Тълпата го изтласка през вратата. Яркото утринно слънце блесна право в очите му и едва не го заслепи след сумрака на вагона, но той успя да зърне плътното множество лица, изпълнило малкия перон и улицата зад него. На стъпалата високият пред него се извърна и възкликна гръмко и тържествено:

— Ей богу, толкоз народ не съм виждал откак се помня!

Мън си помисли, че досега и той никога не бе виждал толкова гъмжило и докато погледът му обхождаше лицата — тъй много и сякаш до едно обърнати към него за поздрав или в очакване, — изведнъж почувства неочакван прилив на въодушевление, едва ли не възторг.

— Ей богу! — повтори той като ехо думите на високия, но оня вече беше слязъл.

Мън го последва; от възторга му не бе останала и следа.

Стиснал малката си пътна чанта, която току се блъскаше в коленете му, той с мъка се включи в хорския поток, рукнал сега от гарата по посока на главната улица. Блъсканицата беше толкова голяма, че каруците и двуколките по средата на платното сякаш изобщо не помръдваха. Хората в тях като че ли бяха застинали насред прииждащ порой. От време на време над тълпата се мяркаше някой конник, който оглеждаше гъмжилото нагло и надменно, досущ като полицай. Тук, на улицата в Бардсвил, всички тези хора се струваха на Мън съвършено непознати.

На пресечката до хотела чу някой да го вика по име и се спря, оставяйки човешката река да шурти от двете му страни. Един як набит мъжага с черно палто се беше изправил в двуколката си и му махаше с ръка. „Насам.“, крещеше той и го подканваше да отиде при него. Пърси Мън на свой ред му махна и си запроправя път към двуколката, в която освен здравеняка седеше и млада жена.

— Качвай се! — заповяда онзи, все още прав. — А ти, Съки, се посмести, та Пърс да седне! — обърна се той към девойката.

— Тъй като ви гледам, и вие не сте се придвижили кой знае колко — забеляза Мън и свали шапка за поздрав.

Все така прав, здравенякът яростно замахна с ръка над главите на хората.

— Не сме, я, с тоя народ пред нас... — почти изкрещя той. — За четирийсет минути едва успях да се дотъртя от пазара до тук. Ама ти слушай какво ти казвам и се качвай!

Мън погледна въпросително младата жена, а тя, както се оказа, му се усмихваше.

— Съки, това е Пърси Мън — обяви здравенякът, — а туй пък е мойта щерка, Съки! Миналата седмица се върна от Сейнт Луис.

— Драго ми е да се запознаем, мистър Мън — кимна девойката.

— И на мен, мис Крисчън — отвърна той.

— Викай й Съки, а сега скачай тук! — намеси се другият. — Че поотмести се де, Съки, цялата седалка си заела!

Мън сложи крак на стъпалото и се покатери в двуколката. Постави чантата в скута си, но това го накара веднага да се почувства неудобно и натясно.

— Няма защо да ми викате Съки — рече момичето — Името ми е Лусил.

Мъжът на свой ред се отпусна тежко, притискайки тялото на девойката към Мън.

— Ще й викаш Съки и толкоз! — отсече той.

— А вие, мистър Мън, обяснявате ли си как е успял да обърне името Лусил на Съки? — попита момичето облягайки се назад, за да може да го погледне изпод широкополата си сламена шапка със синя кордела.

— Абе аз съм обръщал на Съки толкоз имена, колкото не си и сънувала! — заяви навъсено баща й. — Стига да реша, всяко име мога да обърна на Съки!

— Помня, че се казвате Лусил — рече Мън.

— Нима?

— Да — потвърди той. И наистина помнеше, че името й е Лусил, макар никога да не бе чувал Крисчън да назовава другояче освен Съки дъщеря си, която през всичките седем години от завръщането му в Бардсвил бе живяла в Сейнт Луис. Реши, че навярно си го спомня от времето преди да тръгне на училище, когато ходеше у тях при малкия Бил Крисчън. Бил имаше сестричка, по онова време едва-що сменила пелените с рокличка. Вероятно го помнеше оттогава, макар напълно да му бе изхвъркнало от ума през изминалите петнайсет години. За момиченцето обаче не можеше да си спомни нищо, дори и как изглеждаше. — А и вас помня — добави той.

— А пък аз не ви помня! — отвърна иронично тя едва ли не радостна от този факт.

— Не сме мръднали и три метра — отбеляза Крисчън.

Свали черното си бомбе и прокара носната кърпа първо по загорялото си едро лице с рижави мустаци, а сетне и по широкото си лисо теме, което блестеше на слънцето досущ като... оникс, да речем,

изпъстрен с тънички червени жилки и изваян във формата на главата му, а после шлифован, за да блесне. — Бог ми е свидетел, че присъствието на тия хора ме радва! Цели два месеца се мъчих да ги докарам, ама де да можеха да вървят малко по-бързичко! — възропта той и изгледа дъщеря си и Мън така, сякаш те са виновни за насъбирането на тази объркана мудна тълпа и претоварените возила. — Просто искам да оставя тая кранта в конюшната и да отида на събранието.

Крисчън мушна подгизналата и смачкана на топка носна кърпа в горния джоб на черното си палто и отново нахлупи бомбето на лъскавото си, прошарено от червени жилчици теме.

— Мистър Бил, я да повикам някое момче от хотела да прибере двуколката — предложи Мън. — Можете да оставите коня в моята клетка. Наел съм една, но оня ден се прибрах у дома с коня, а тази заран пристигнах с влака.

— Бива — съгласи се Крисчън.

Мън скочи от двуколката, свали шапка на момичето и започна да си проправя път към хотела. Широкият вход беше почти задръстен от безделници, които се ползваха от сянката и стъпалата, за да зяпат над множеството. Мън успя и с тях да се пребори. След яркото слънце вътрешността на хотела му заприлича на огромна тъмна бърлога, пълна с витаещи сенки, а настойчивите викове сякаш идеха от ято накокошинени есенни гарги, подплашено подели кавга в клонака на тънещо в мрак дърво.

Най-сетне намери едно негърче и го поведе навън, за да се погрижи за двуколката на Крисчън. Тя вече се бе придвижила с още дванайсетина ярда.

— Мистър Мън — поде девойката, когато той протегна ръка, за да ѝ помогне да слезе, — откакто ни оставихте, се движим с бясна скорост. Кобилата е цялата в пяна!

— Виждам — кимна Мън.

— Да имаш да вземаш! — избоботи Крисчън и туловището му се изтърколи наред улицата. — Не ѝ обръщай внимание, Пърс! — добави той, отърси се като куче и се зае да отупва прахоляка от черното палто с червеникавите си космати ръчища. — Тя тъй си приказва. Пък и не съм ѝ казал, че си женен. — Тук той грабна ръката на момичето и я раздруса закачливо, тъй както човек се здрависва с

малко дете. — Хубаво те метнах, а, Съки? Казах ти, че е млад и надежден адвокат, ама скрих, че е женен! — Отупа още прахоляк от палтото, сетне зина и изпод рошавите му мустаци бликна къс, насечен смях. — Хубаво те метнах, а?

Докато се промъкваша през тълпата, девойката се обърна към Мън и с глас, в който му се стори, че долавя някаква превзета пародия на любезност, полюбопитства:

— И откога сте женен, мистър Мън?

— Повече от година.

— Чудесно! — възкликна Лусил.

Той изведнъж реши, че тя не му харесва и не ѝ отвърна, а се престори на изцяло погълнат от задачата да си проправя път към хотела. А тя му говореше така, както възрастен разговаря с дете, когато го пита на колко е години или в кой клас учи.

— И как се казва жена ви, мистър Мън?

Да пукне, ако ѝ каже, щом така ще го пита! Но знаеше, че трябва да ѝ отговори, за да не излезе, че е невъзпитан. Ала в същия миг Крисчън избоботи:

— О, Мей се казва. Мей Кокс беше моминското ѝ име, преди да вземе Пърс. И, бога ми, сбърка, защото е като картинка, па макар и малко недохранена. Слушай, Пърс, защо не вземеш да ѝ надуеш корема?

Мън не отговори и им проправи път през струпаните пред входа на хотела безделници.

— Мистър Бил — рече той, — тук имам стая. Държа я близо месец, защото напоследък често ми се налага да преспивам в града. Ако желаете, тя е на ваше разположение. Вероятно ще искате да се измиете преди събранието. А и вие — обърна се той към момичето — може там да изчакате баща си.

— Бива! — заяви Крисчън.

Мън взе ключа от болнавия на вид старец на рецепцията, който му съобщи, че навън било голямо гъмжило, и ги поведе през фоайето нагоре по стълбите. На първата площадка се обърна и рече, че съжالياва, но мис Крисчън трябва да продължи, защото стаята е на последния етаж. И те отново тръгнаха подире му, а сетне свърнаха по мрачния коридор, чийто боядисан под бе застлан с червена пътека.

Стаята тънеше в полумрак, пердетата и транспарантите бяха спуснати и само една-единствена тъничка ивица светлина падаше върху килимчето. Въздухът бе неподвижен и прохладен. И понеже прозорците бяха затворени, врявата и оживлението на претъпканата улица като че ли изведнъж останаха нейде далеч, долитайки отвън неясно и приглушено. Мън пусна чантата си на пода и се обърна към тях:

— Оставям ви ключа, мистър Бил. Довечера, като се връщам, ще го взема от рецепцията — и понечи да му го даде.

— В никакъв случай! — възпротиви се Крисчън. — Ще ме изчакаш само да сваля от себе си прахоляка. Искам да си поговорим веднага, щом се отървем от нея — и той посочи дъщеря си.

— Е, добре — съгласи се с известна неохота Мън.

Не му се искаше, но подобно на мнозина други обикновено се улавяше, че прави точно онова, което каже Крисчън. Той се изтъпанваше пред теб с широко разкрачените си, винаги стегнати в ботуши къси яки крака и гръмогласно ревяше, като бясно размахваше едрите си ръчища или току стоварваше върху рамото ти червеникавата си космата лапа. Не че в това имаше нещо лошо, но без да знае защо, просто му се искаше да остане сам.

„Бива!“ — бе казал Крисчън.

Пърси Мън отиде до прозореца, дръпна пердетата, вдигна транспарантите, като пусна жарките лъчи да огреят стаята, и отвори прозореца. В същия миг уличната глъч ги връхлетя с цялата си сила, а Крисчън като по даден знак направи три бързи тежки крачки към прозореца и се надвеси над хорските глави. Мън на свой ред погледна с безразличие натам. От прозореца, докъдето поглед стигаше, се виждаха мудни върволици човешки тела, които се сливаха или разделяха по тротоарите и уличното платно, а сред тях бавно пъплеха каруци, двуколки и файтони. За миг лицето на Крисчън придоби сериозен и съсредоточен вид, който веднага премина в трескаво вълнение. Изправяйки се, той потупа Мън по гърба и възкликна:

— Ей богу, момчето ми, ще успеем! Ще успеем, ти казвам! Те са тук и ще го сторят! Сега ще им дадем да се разберат на тия мръсници!

— Дано — сви рамене Мън.

— Дано ли? — избухна Крисчън. — Никакво дано! То вече стана, бога ми! — И отново се извърна към прозореца, а чертите му за

миг застинаха в същото онова равнодушно-съсредоточено изражение, от което, преди да изчезне, лицето му заприлича на лицето на спящ или молец човек. Сетне сякаш с мъка откъсна очи от гледката и безучастно попита: — Да ти се намират пешкири, Пърс?

Мън извади един от шкафа и уточни:

— Банята е по коридора вдясно.

— Почакай ме! — нареди Крисчън и излезе, затръшвайки вратата подире си.

Пърси Мън се върна до прозореца. Забелязал бе, че през цялото това време девойката беше стояла абсолютно неподвижно насред стаята, а синята кордела на шапката ѝ, синята ленена пола и белият корсаж като че ли се бяха превърнали в ярък фокус, който караше стаята да изглежда някак малка и занемарена. И през ум не бе му минало, че е от хората, които могат да останат толкова време неподвижно. Сетне, докато гледаше през прозореца, усети приближаващите ѝ стъпки. Не се чу нищо друго, значи бе застанала зад него. Той обаче продължи да гледа през прозореца, злорадо наслаждавайки се на това, че не се бе помръднал.

— Мистър Мън — промълви тя.

— Да, мис Крисчън? — отвърна той и се обърна, като се престори на стреснат, подобно на човек, сетил се за задълженията си на домакин. — Извинете!

— Вече разбрахте що за човек е татко — подхвана тя, като го гледаше право в очите.

— Да — отвърна той.

— Виждате какъв е. От това зависи целият му живот. Той не само иска да изкарва повече пари от реколтата си, това е едно на ръка. Има обаче и нещо друго.

— Навярно просто си търси правата — сви рамене Мън. — Всекиму се случва.

— Така е — съгласи се тя, — но има и още нещо.

Той посочи с ръка към улицата, където суматохата продължаваше, и забеляза:

— Такива като баща ви има много.

Тя пристъпи до прозореца и погледна към гъмжащия мравуняк. Сетне, сякаш замисляйки се, едва забележимо поклати глава и отвърна:

— Не, те не са като него.

— Може би — съгласи се той и отново леко сви рамене.

Отвърна поглед от нейния и пак насочи вниманието си към улицата. Не му се щеше да бъде груб, но не можа да се овладее. И понеже се държеше грубо, доядя го и на себе си, и на нея. Предположи, че е, задето с баща ѝ набъркаха и Мей, а и заради начина, по който бе разговаряла с него. Виж я ти нея! Това, че бе живяла в Сейнт Луис, не ѝ даваше право да се държи така! Той четири години бе следвал право във Филадельфия, но въпреки това не бе забравил какво е добро възпитание!

— Мистър Мън — подхвана тя.

— Да?

— А как ще свърши всичко?

— Не знам — отвърна той и кимна към тълпата на улицата, — но ако създадат сдружението и успеят да привлекат дори само половината от жителите на района, за два сезона цената на тютюна ще се вдигне с триста процента. Точно тук, в тази част на Тенеси и Кентъки, е центърът на световния пазар. Тогава ще им е в кърпа вързан. — Той забеляза вълнението, което бе започнало да залива лицето ѝ, и прокрадващото се пламъче в моркосините ѝ, прекалено големи очи. — Там е цялата работа — и поклати глава. — Повече от сигурно е, че Германия, Франция и Италия, пък и тукашните големи тютюнопроизводителни компании няма да седят със скръстени ръце.

— Сигурно — отвърна тя. Краткотрайното въодушевление и радост бяха изчезнали от лицето ѝ. И това е чудесно, помисли си Мън, защото тя беше от жените, които не си даваха много-много труд в живота, въобразявайки си, че светът ще им играе по свирката. Беше се зарадвала просто защото покачването на цените означаваше за нея повече пари, които да пилее из Сейнт Луис или бог знае къде. Е, да, но — и в този миг изпита оправдано задоволство — немските, френските и английските купувачи, а също и тукашните големи компании едва ли щяха да коленичат в краката ѝ. За подобно нещо нямаше да коленичат и в краката на всевишния, та камо ли в нейните!

— Както и да е — продължи тя, загледана навън, — аз ще бъда тук, за да видя края на всичко. Този път ще остана и ще се грижа за татко.

— Ами... — отрони той.

Крисчън влезе, като придърпа вратата зад себе си с тока на ботуша. В едната ръка държеше палтото, вратовръзката и яката, а в другата — мръсния пешкир.

— И тъй — заяви той, — слагам яката и съм на линия. — Захвърли палтото и пешкира на леглото и се отправи към шкафа, където, разкрачвайки се широко, сякаш се канеше да направи кой знае какво усилие, се изпъчи пред огледалото. Докато затягаше яката около врата си, наподобяващ жилав дънер, запита помежду две изпръхтявания: — Я кажи сега тя какви ти ги надрънка?

На Мън му се стори, че долови предупреждение в очите на дъщерята. А може би и леко поклащане на глава...

— Че си е дошла, за да се грижи за теб — отвърна той.

— И не е лъжа! — извърщайки се от огледалото, възкликна Крисчън, краищата на яката му щръкнаха, а широкото му лице грейна от внезапно обзелото го при тази мисъл задоволство. — Нали тъй, Съки?

Тя кимна.

Очевидно е луд по нея, рече си Мън и се изненада от откритието си. Какво пък, тя бе единственото му близко същество, защото жена му отдавна бе умряла, а Бил беше застрелян по време на лов. Ала досега и през ум не му беше минавало, че Крисчън, с шестстотинте си акра земя, коне и тютюн, с всичките си птичари и обучени за лов на еноти кучета, има нужда от близък човек.

Докато се тъкмеше пред огледалото, той непрекъснато повтаряше сякаш на себе си, но все пак достатъчно високо, за да го чуят:

— И не е лъжа... — най-сетне намести яката и вратовръзката и като се извърна, попита: — Нали тъй, Съки?

— Тъй е — отвърна Лусил.

Той попридърпа палтото, което сякаш всеки момент щеше да се пръсне по шевовете, и си взе шапката.

— Ами да тръгваме. Като стане време за вечеря, ще дойда да те взема, Съки. — Сетне подкани Мън: — Хайде, Пърс.

Пърси Мън се обърна към момичето:

— Жена ми държи тук някои неща. В най-горното чекмедже ще намерите гребен и четка.

Той сложи ключа от стаята върху бюрото, сбогува се хладно и последва Крисчън по коридора. Във фоайето пред стълбите му каза, че се надява всичко да мине добре и че ще се видят по-късно. Но оня стовари тежката си властна ръка на рамото му, завря току под носа му червендалестото си лице, от което гледаха стъклените, морскосини очи и отсече:

— А, не, мойто момче, ще дойдеш с мен!

— По-добре да не идвам.

— Абе идваш и толкоз! — Ръката още по-силно се впи в рамото му. — Държа да дойдеш с мен!

— Не ми се ще — отвърна той, но в мига, в който думите се изнизиха от устата му, разбра, че ще отиде, съжали, че бе дошъл в града, и почти намрази този човек, който всъщност му беше добър приятел. През цялото време усещаше смазващата тежест на ръката му, сякаш беше обвиняем. — Не съм посветен в тази работа, мистър Бил. Не ми е мястото на това събрание редом с всички вас.

— За бога, та то няма да е нещо официално — избоботи оня. Вече го бе пипнал за лакътя и го водеше през фоайето, като му говореше с рязък, дрезгаво-приглушен глас: — Просто ще обсъдим положението с мистър Пийчъм, Джим Силс и още неколцина от нашите. Искам да дойдеш. Ти си учен човек, Пърс, държа да чуеш какво ще кажат, пък сетне да изслушам и твоето мнение.

— Само ще ви преча — възрази Мън. Но вече беше на улицата и крачеше към банката, където, както знаеше, щеше да се проведе събранието, а Крисчън все още не пускаше ръката му.

— Нищо не губиш, Пърс. Умна глава си — човек като теб все някой ден трябва да се захване с политика и... Абе, нищо не губиш!

— Не възнамерявам да се захващам с политика — отвърна Мън. Изобщо не възнамерявам, рече си той, макар че тя понякога се очертаваше в съзнанието му като някаква бъдеща възможност. Сетне тръсна глава и продължи: — Не, имам си достатъчно грижи с фермата и адвокатската кантора.

Ала още докато го казваше, му стана някак неудобно от тази лъжа, защото онова, което в миналото не бе нищо повече от една фантазия, от една смътна вероятност измежду многото, сега се загнезди в съзнанието му като нещо неизбежно — неоспоримо и примамващо.

И все пак, когато влязоха през сумрачния вход на банката, тази неизбежност отстъпи място на логичната, скептична аналитичност на ума му — негово обичайно състояние, и на удовлетвореността от досегашния живот. Политиците са роби, казваше си той понякога, пропъждайки случайно появилите се размисли. Ако изобщо искаше нещо от този живот, то това бе да е свободен, да е неподправен.

Когато влезе в продълговатото неуютно помещение над банката, където го тикна Крисчън, веднага забеляза изненадата върху лицата на насядалите вече около покритата със сукно маса — изненада, която не изчезна, а само леко намаля, когато Крисчън се появи след него и затвори вратата.

— Току-що срещнах мистър Мън и рекох да го доведа — заяви той. — Пърс е умна глава, господа, и може да бъде от полза на всички ни. — После се отправи към масата, сложи черното си бомбе върху зеленото сукно и измери насядалите с поглед, който сякаш се задържа цяла вечност върху лицето на всеки от тях.

Дявол го взел, помисли Мън, тоя си разиграва коня както си знае. Доведе ме само и само за да им докаже, че може да го направи, без да ги пита. Сетне чу Крисчън да казва:

— Знаех си аз, че ще се зарадвате, задето го доведох.

— Добре си сторил — обади се някой, но без особено въодушевление, както забеляза Мън.

— Ела тук, Пърс — разпореди се Крисчън, — искам да те представя на някои от тия приятели. Мистър Пийчъм и мистър Силс вече познаваш, но тук е и мистър Бърдън от Принстънския край.

Мън наистина познаваше Пийчъм и Силс, откакто се помнеше — и двамата бяха фермери от областта. Мистър Пийчъм беше висок, суховат, посивял, досущ като проповедник, с гърбав нос, върху който кожата се бе опънала като хартия, а мистър Силс бе дребен, безхарактерен наглед, невзрачен човечец, който за двайсетина години успя да превърне в същинска градина посталите нивя, откупени срещу неизплатени дългове, като при това се славеше с острия си хаплив език и голямата си благочестивост. Мън ги поздрави и се ръкува с тях. Сетне се здрависа и с мистър Бърдън — мургав, снажен мъж на средна възраст, който винаги говореше тихо.

Добре познаваше и някои от останалите. Сред тях беше мистър Морс, собственик на вестник в Милсбъро, капитан Тод — благовиден

брадат мъжага, ветеран от Гражданската война, и мистър Дайси Шорт — все хора, които бе срещал по бардсвилските улици, откакто се помнеше. Докато се ръкуваше с тях, му се стори, че долавя известно безпокойство, дължащо се на неловкото положение, в което бяха изпаднали. След това стисна ръката и на сенатора Толивър. Приветлив, с разцъфнало в усмивка дългнесто лице и орлов нос, той изрази увереност, че мистър Мън все ще ги научи на нещо.

— Едва ли — отвърна той, — а и се опасявам, че ви се натрапвам.

— И дума да не става! — отсече сенаторът Толивър. — Лично аз се радвам, че ви виждам отново!

Мън му благодари, ръкува се с още двамина, които не познаваше и чиито имена така и не запомни, и седна в другия край на масата върху стола, подаден му от Морс, който очевидно изпълняваше ролята на председател. Мястото беше лошо — точно срещу струящата от прозорците ослепителна светлина, но бе единственото, останало свободно, защото Крисчън с животинско задоволство бе стоварил туловище върху стола до сенатора и сега пухтеше през здравите си, пожълтели зъби и си вееше с бомбето.

Събранието не се различаваше от очакванията му, заключи Мън, но той така и не си бе направил труда предварително да си го представи. С безцветния си глас и с похват, който вероятно използва в мисионерските дружества и сбирките на църковните служители, Силс прочете дълъг списък от имена. Това бяха хората, на които според него можеше да се разчита, че ще подкрепят идеалите и целите на Сдружението на производителите на тъмносушен тютюн.

— А тези цели и идеали — прекъсна го Крисчън още преди да е подхванал поменика — са да принудят проклетите изкупвачи да ми плащат толкоз, колкото ми струва тютюнът!

При тези думи някой бе прихнал и едва сдържайки собствената си усмивка, Мън изведнъж си спомни изписалото се върху лицето на Крисчън сериозно и вгълбено изражение, когато за първи път бе погледнал през прозореца на хотелската стая към главите на уличната тълпа.

След като смехът секна, Селс се покашля леко и невъзмутимо повтори:

— ... на които може да се разчита, че ще подкрепят целите и идеалите на Сдружението на производителите на тъмносушен тютюн — и започна да изрежда.

Имената следваха едно подир друго. Мън се вслушваше без особен интерес. Списъкът бе доста дълъг и мнозина вече бяха набелязани като надеждни поддръжници. Изобщо не предполагаше, че нещата са стигнали чак дотук. Както бе тръгнало, сдружението наистина би могло да постигне нещо. Опита се да разгледа лицата на хората, насядали около масата между него и светлината — общо взето, нормални лица на нормални хора, на хора, които познаваше, откакто се помнеше, или подобни на тях. Сетне му хрумна, че зад всички тези имена, които разсеяно слушаше, стояха хора, пръснати из района и другите околии, действително съществуващи и различаващи се един от друг всеки посвоему, но свързани от това, че имената им бяха изписани върху листовите в ръцете на Силс. И от тези листове се проточваха някакви невидими нишки към околия Хънтър, околия Колдуел и чак до щата Тенеси; те впримчваха хората един в друг, ставаха неделима част от техните същности, които, макар и различни една от друга, тук се съединяваха и се превръщаха в едно цяло. В една идея — да, точно идеята бе сплотила частици от индивидуалността им, бе ги свързала и ги беше накарала да се обединят. Получи се нещо, което никога досега не бе съществувало. Той отново обходи с поглед масата. Може би Крисчън и присъстващите тук, при все че изглеждаха хора най-обикновени, в крайна сметка не бяха чак толкова обикновени, защото го бяха сторили. Независимо какво беше то. Създаденото или това, което в момента създаваха, все още нямаше нито определено съдържание, нито определена форма. Но човек не знае, човек никога не знае какво представлява дадено нещо, докато то не умре, докато не му изтече срокът.

— Много добре, много добре — рече сенаторът, когато бе прочетено и последното име. — Ако броят на контракциите продължи да нараства и като вземем пред вид колцина дойдоха тук днес, можем далеч да стигнем.

И това вероятно ще е най-грандиозното събитие, ставало някога в този район!

— Прав си, дявол те взел! — намеси се Крисчън. — И днес им го кажи! Ще се изтърпаниш отпред и ще им го кажеш!

— Ще се постарая — обеща сенаторът.

— И добре ще направиш — не мирясваше другият.

Тогава изпълняващият ролята на председател на събранието, мистър Морс, попита мистър Бърдън — смуглия човечец от принстънските околности, дали разполага с допълнителна информация относно складовете. Оня отвърна, че твърде малко можел да добави към вече казаното. Видно било, че трябва да се построят складове в Милсбъро и в Гилс Кросинг. В Милсбъро не можело нищо да се вземе под наем, защото тютюнопроизводителните компании по един или друг начин вече били сложили ръка на всяка сграда, що-годе подходяща за тази цел — това той бързо го разбрал. Трябвало да строят. Много жалко наистина. Но един склад в Гилс Кросинг нямало да е излишен, защото щял да бъде далеч по-удобен за хората от поречието на Роуз Крийк от всичко онова, дето изкупваните можели да им предложат. Щял да спести на стопаните извозването, пък и да създаде добро име на сдружението в район, където в момента то нямало много привърженици.

— Абе ще ги прикъткаме ние тия пиленца — рече Крисчън и подсвирна през пожълтелите си зъби.

— Може — мрачно поклати глава капитан Тод. — Но може и да не ги прикъткаме. Опак народ са те там. През войната половината духнаха при янките!

— Пет пари не давам, ако ще и при турците да са духнали! — отсече Крисчън. — Стиска тютюн си е стиска тютюн, пък и да знаете, че на мен янките ми се нравят къде-къде повече от който и да било изкупвач!

Събранието скоро приключи. Мъжете с трясък бутнаха назад столовете и се изправиха. Крисчън застана до Мън. Сенаторът и капитан Тод се заприказваха край прозореца. Останалите започнаха да си излизат и стъпките им глухо отекваха по дървеното стълбище. Когато всички, с изключение на двамината край прозореца си отидоха, Крисчън рече:

— Пърс, ние със сенатора и капитан Тод смятаме да хапнем в ресторанта на Уилсън и имаме запазена една странична заличка. Каним те да дойдеш с нас!

Мън се поколеба, каза, че било много мило от тяхна страна, но Крисчън сложи ръка на рамото му и го подкани:

— Няма да сбъркаш! Като гледам гъмжилото навън, това е единственият ти шанс да туриш нещо в уста.

Пърси Мън благодари за поканата и прие. Тогава Крисчън подвижна на двамината до прозореца, че Мън ще обядва с тях и че той самият щял да отиде направо в ресторанта, защото трябвало да вземе Съки. Сетне шумно затопурка по стълбите, а Мън остана самичък до вратата. Капитан Тод прекъсна разговора и се насочи към него с леката си походка, в която нямаше и следа от грозящата го старост. Мън винаги се изненадваше от начина, по който този човек надвиваше годините, изненада се и този път. Удиви го и това, че от всички присъстващи единствен капитан Тод изглеждаше такъв, какъвто си е — у него нямаше и следа от напрегнатост или притеснение.

— Хайде, Пърс — подкани го той. — Време е да тръгваме.

Мън се отдръпна, за да стори път на сенатора и капитана. Покланяйки се едва доловимо, двамата закрачиха пред него. С присъщата си самоувереност капитан Тод затвори вратата и притокът на светлина от стаята секна.

Докато си пробиваха път през тълпата към ъгъла, на който се намираха ресторантът и барът на Уилсън, никакъв разговор не бе възможен. Точно там тълпата бе най-гъста. Пред входа на ресторанта хората се бяха скупчили в нещо като опашка и чакаха ред, за да ги пуснат вътре.

— Късметлия излязох, че ме взехте с вас — рече Мън.

— Късметлиите сме ние — отвърна сенаторът.

Те се отправиха към страничната врата на ресторанта, влязоха в някакво малко коридорче и намериха запазената заличка. Беше доста тясна и светлината от единствения гледащ към улицата прозорец не можеше да я освети добре. Едва-що бяха седнали и се появи кльощаво негърче със залепнало от потта лекъосано бяло сако.

— Момче, дай тук още едни прибори — разпореди се капитан Тод.

— Веднага — отвърна негърът и с бързо потайно движение вдигна смачканата на топка кърпа, за да избърше потта от лицето си.

— И я чуй — додаде сенаторът, — вземи, че ни донеси купа лед, кана вода и половинка от най-доброто уиски, дето ви се намира. Защото — и той се обърна към останалите — на мен ми се ще да си пооплакна гърлото, а вярвам и вие ще сторите същото.

— Неведнъж съм имал удоволствието да гласувам за теб, Едмънд — рече капитан Тод, — и нямам никакво намерение да се откажа от честта още веднъж да пийна в твоята компания.

Мън забеляза, че върху красивото лице на сенатора плъзна едва забележимо облаче, но усмивката му скоро го прогони.

— Добре че имам приятели — отвърна той, — и когато на предишните избори загубих мястото си в Сената, почувствах, че едва ли не съм ги излъгал.

— След по-малко от петнайсет месеца ще има нови избори — отбеляза капитанът.

— Този път без мен — поклати глава сенаторът, все тъй усмихнат. — Надявам се, че в сдружението ще бъда по-полезен, отколкото във Вашингтон. Сега борбата е тук.

Но поне Мън, който го наблюдаваше изпитателно, забеляза, че макар да не изчезна напълно от лицето му, усмивката вече не бе истински белег на спокойствие и жизнерадост. А когато сенаторът вдигна студения си и разсеян вече поглед към голата тухлена стена, очертаваща се зад единствения прозорец, тя бе изчезнала. Капитан Тод сякаш не забелязва, помисли си Мън, но пък човек трудно можеше да разбере какво забелязва той, защото зад прилежно подстриганата брада си оставаше все един и същ — спокоен и добродушно тържествен. Не, човек никога не можеше да каже какво мисли капитанът, а всъщност какво е в главата и на който и да било, включително и на сенатора. Нищо не подсказваше кое накара усмивката му да изчезне, а погледът му да се отчужди и да се впие в тази гола, напечена от слънцето стена от отсрещната страна на уличката.

Но момчето вече бе дошло с леда, каната и уискито, а разцъфтял отново в усмивка и отново живо участващ в компанията, сенаторът наливаше питиетата. Той прибави към всяка чаша лед и вода и с известна тържественост ги поднесе на капитана и на мистър Мън. Сетне вдигна своята и заяви:

— За сдружението и за нашето процъфтяване!

Останалите на свой ред вдигнаха чаши и отпиха. После поседяха мълчаливо, сякаш за да се насладят на първата глътка. Сенаторът пресуши своята на един дъх и я напълни отново.

— Жега е тук — рече той.

— Голяма жега — съгласи се капитанът, — но сме по-добре от другите. Поне ще хапнем. Немалко празни стомаси ще пристържат следобед.

— Придошлите ще да са навярно двайсетина хиляди — обади се сенаторът. — Не очаквахме толкова. Градът не е подготвен.

— Повече са даже — отбеляза капитан Тод. — Разправят, че вчера цял ден се точили. Каруците и двуколките не спряха да се нижат край дома. Още не се е слегнал прахолякът и току някой друг, запътил се насам, наново го вдигне. Отвред прииждат, от всички тукашни околии. Чувам, че мнозина спели в каруците, по земята или осъмвали в приказки и песни — той бавно отпи от чашата и поклати глава. — Толкоз народ на едно място не съм виждал от четирийсет години насам, всъщност от войната.

— Че то и сега е нещо като война — отбеляза сенаторът.

Капитан Тод поклати глава и на устните му заигра лека усмивка.

— И дано да е само „нещо като“. Аз дадох четири години от живота си и смятам, че ще ми държи влага, докато съм жив.

В този момент по дъските в коридора затрополиха ботушите на Крисчън, който подвикваше името на капитан Тод. Сетне влезе в заличката, цял зачервен и плувнал в пот, а след него пристъпи и дъщеря му. Той се обърна към нея и размахва заканително пръст:

— Трябваше да се наконти, държа ме на крак цели десет минути, докато се натъкми! С тая скорост далеч няма да стигнем!

— Не съм съгласен — възрази сенаторът.

— Ела насам, Съки — заповяда Крисчън и обръщайки се към останалите, заяви: — Това е дъщеря ми Съки. Както вече ви казах, дойде си, за да стопанисва къщата.

— Приятно ми е — заяви сенаторът и лекичко се поклони, докато се ръкуваше с нея.

— От малка ви знам — каза на свой ред капитан Тод.

Леко объркан, сякаш беше съвсем сам пред хилядите очи, без да знае как точно се е озовал там, Мън седеше на трибуната под окичения с червени, бели и сини знаменца навес. Знаеше обаче, че очите не са приковани в него. В момента говореше сенаторът и силният му, плътен глас, който при нужда можеше да ехти като тромпет, властваше над

следобедния зной. Хората — повечето мъже — се тълпяха досами платформата, която беше толкова висока, че застаналите най-отпред трябваше да изопнат шии, за да видят оратора. Цялото им внимание бе насочено към него и тъй както стояха с извърнати нагоре лица, неподвижни и с втрещен поглед, създаваха впечатление за някакво лениво, животинско търпение.

Трибуната се издигаше в единия край на очертаната от пистата елипсовидна площ, задръстена до последния сантиметър с хора. Онези, най-отпред, седяха върху скованите за случая дъсчени пейки или направо на земята, между широките редове. Местата обаче не достигаха и мнозина стояха прави в концентрични кръгове зад редовете, приковали поглед в оратора на трибуната, който от такова разстояние вероятно изглеждаше като облечена в черно марионетка, изпълняваща под пищната украса някаква безмълвна пантомима.

Вдясно от себе си Пърси Мън виждаше белите стени на конюшната и силуетите на хората по покривите, успели да се покатерят горе, за да наблюдават оттам. Следобедът беше необичайно безветрен, необичайно спокоен. Яркото слънце сипеше жар върху хорските глави, върху дъбовете в далечината и обширните кафеникави нивя, които се виждаха вляво, зад пазарището. Някъде много високо, сякаш окачен в нажежената синева на небето, неподвижно се чернееше самотен мишелов.

Мън усещаше как слънцето прежуря дори през навеса. По тила на сенатора се стичаше пот, а сред стоманеносивата му коса се процеждаха тъмни вадички, но това, изглежда, ни най-малко не го смущаваше. Застанал като истукан в единия край на трибуната, той продължаваше да лее силни, пламенни слова, без нито веднъж да вдигне ръка, за да изтрие чело. От време на време Мън попиваше лицето си с носната кърпа и току се наместваше върху стола. Отново му се прииска да не беше идвал в Бардсвил. Можеше да научи всичко, което го интересуваше от вестниците. Но ето че беше тук, и то на трибуната. Сенаторът го беше предизвикал, подмятайки: „Разбира се ако не си съгласен с движението, ние няма да настояваме, но...“. А Бил го беше сграбчил за ръката и го бе удавил в приказки. Че били много мили. Че му правели добро като го издигали и му помагали в адвокатското поприще като го показвали на хората. И това щяло да му е от полза.

Виждаше, че събранието протича добре — дори може би по-добре, отколкото би могъл да предположи и най-големият оптимист. Откакто се бяха качили на трибуната и множеството бе утихнало, лицето на Крисчън просто сияеше от радост. Той седеше приведен на стола си, забил носовите си тежки ботуши в дъските, а ококорените му светлосини очи непрекъснато шареха из тълпата, сякаш за да привлекат вниманието на всеки поотделно. Не беше променял положението си, откакто отец Морган, методисткият проповедник, бе открил събранието с молба към всевишния това знаменателно събитие да се превърне във възхвала на милосърдието божие и да увеличи благоденствието на чадата му тук, на земята. Мън се позачуди на присъствието на онези и на нескритото въодушевление, с което той подкрепяше основаването на Сдружение на производителите на тъмносушен тютюн, ала много скоро се сети, че Силс е заможен човек и влиятелна фигура в Първата методистка църква в Бардсвил.

Двете кратки изказвания, предхождащи речта на сенатора, минаха добре. Те набелязаха организационните принципи на сдружението и финансовите задължения на членовете му. Венецът на всичко обаче беше речта на сенатора.

Истински оратор, реши Пърси Мън, никаква високопарност и изхвърляне, а наместо това, според случая се редуваха ту сдържаност, ту ревностен замах, съпроводен винаги от спокойния, плътен и приковаващ вниманието глас, които ехтеше над извърнатите към него лица. Назря моментът, беше казал той, за борба в защита правата на хората от този район. Вопиюща неправда е цената на основния продукт, от който зависи хлябът на хиляди хора, да се определя не от конкуренцията при изкупуването, а от хладнокръвното и злонамерено договаряне между купувачите, без да се вземат предвид нито търговската му стойност, нито вложеният капитал, нито потта по челата и умението на ръцете, които са го изработили — да не говорим за нуждите на хората.

Сред възцарилата се под палецото слънце тишина народът го бе слушал и продължаваше да го слуша. Вече към края на речта си той заяви, че това положение е нетърпимо за всеки истински мъж. Че според твърдото му убеждение и сам бог не би търпял подобна неправда. Дошъл бил моментът за борба. Жителите на щатите Кентъки

и Тенеси никога не били проявявали малодушие. Нека сега покажат, че са готови за борба, че са достойни синове на бащите си. Нека подкрепят сдружението, а сдружението ще им въздаде правда.

При думата „правда“, която сякаш увисна в нажежения въздух безкрайно дълго и затрептя като опъната струна, сенаторът бавно вдигна десница за жест, които издаваше тържествеността на благослова и насърчението на поздрава. Докато ръката бавно се отпускаше, от хората скупчени най-близо до трибуната, се чуха първите спорадични изблици на одобрение и отекнаха като началните, тежки, самотни и набъбнали дъждовни капки, които гръмват върху сухия покрив, преди да се разрази бурята. Сетне засилвайки се, тътенът се понесе и заля цялото множество — и тези до самия край на оградата, и другите върху конюшните, обгръщайки и най-далечните наблюдатели, които едва ли бяха чули думите; разпростря се като огън, лумнал в сух храст, или вълна, устремена към далечен бряг.

Сенаторът се обърна и достолепно зае мястото си. Дори и сега не пролича това да му е струвало някакво усилие, а не вдигна и ръка, за да избърше обляното си в пот лице. Като се изключи пронизващият, неестествен блясък в очите му, то остана напълно безучастно.

В момента, в който сенаторът се обърна, за да заеме мястото си, Пърси Мън забеляза как доктор Милтън, председател на събранието, погледна скришом часовника си. Сетне се надигна и застана зад малката масичка, изчаквайки аплодисментите и въодушевлението на тълпата да се уталожат. Когато тя се успокои, благодари на сенатора от името на слушателите и от свое име и каза, че сенаторът още веднъж се е проявил като защитник на хората и техните права. После добави, че иска да даде думата за кратко слово на още един оратор човек, когото мнозина от присъстващите познават на един уважаван гражданин. И както слушаше с половин ухо, Мън изведнъж чу собственото си име — тъй познато и тъй далечно в този миг. Дълбоко у него се надигна вълна на погнуса, а вътрешностите му като че ли се обърнаха вледенени, сякаш преди още съзнанието му да е доловило цялата важност на казаното, тялото му вече го знаеше и чрез несвързания език на усещанията се мъчеше да обясни значението му на бавно схващащия разум.

Но доктор Милтън вече го сочеше. С усилие той полака-лека започна да се надига, сякаш като забавяше това обичайно инак

движение, щеше да избегне изпитанието. Не му оставаше нищо друго, освен да стане. Отиде до масичката и докато доктор Милтън сядаше, се изправи зад тази несигурна бариера. Неколцина отпред до трибуната изразиха с нехайни жестове одобрението си. Той видя пред себе си морето от лица, ширнало се чак до оградата и дъбовата горичка. Отвори пресъхналата си уста, но от нея не излезе звук. Бе възнамерявал да каже „Приятели мои!“ Извърна очи. С безразличие установи, че самотният мишелов бе изчезнал, оставяйки след себе си единствено голата, бездънна синева на небето.

— Приятели — успя да смотолечи най-сетне, като овлажни устните си с език.

Заяви, че не е готов да се изкаже, защото не са го предупредили, и се възненавидя заради изтърканите, кухи фрази, които се откъсваха от устата му. Докато говореше, погледът му падна върху някакъв мъж, застанал непосредствено до трибуната. Беше дългнест попрегърбен човек към петдесетте, с избелял дочен комбинезон и сламена шапка на главата. Зачервените му помътнели очи гледаха право в него. И в този миг осъзна със силата на проникновение, че този човек е отделна личност, че е различен от всички останали хора по света. Осъзна го далеч по-дълбоко, отколкото го беше съзнавал по отношение на приятелите си или дори на жена си, и ясно като в сън видя човека, седнал с други мъже край стъкнат от клечорляк огън, на който нещо вреше, в мрака, сред голото поле, точно както капитан Тод беше казал, че са прекарвали нощта тези хора.

— Приятели — повтори той нерешително, — знам, че мнозина от вас идват отдалеч. Оставили сте дом и семейство и сте дошли тук отдалеч, от други околии. Мнозина са изкарвали нощта на полето, защото градът е претъпкан или защото не са имали пари. Представям си ви всички. Дошли сте през прахоляка и жегата — и в този миг усети как гласът му става по-уверен, а думите сами рукват от устата му, — защото сте очаквали, че тук ще намерите нещо, което да ви помогне. — Той заобиколи масичката и се насочи към ръба на платформата, към безбрежната човешка пустош, която го притегляше сякаш против волята му, досущ като небесния безкрай, когато човек се вгледа в дълбините му. — Ала тук няма нищо, което да ви помогне. Дошли сте, за да намерите надежда. Но тук няма надежда за вас. В Бардсвил няма нищо, което да ви послужи. В сдружението надежда за вас няма!

До ушите му достигна шумът от размърдалите се по дъските зад него нозе и нечие нервно покашляне.

— Тук няма нищо — продължи той, освен това, което сте донесли със себе си от вашите домове. Няма друга надежда, освен надеждата, която носите вие самите. Няма нищо, освен една идея. И тя ще умре, ако с дългия си път не сте ѝ донесли живот. Няма да я има, ако не ѝ вдъхнете живот чрез своята надежда и вярност.

Не знаеше дали го слушат, но му стана ясно, че това изобщо не го интересува, защото гласът му го изпълваше и в този момент той беше верен на себе си — беше такъв, какъвто е.

— ... своята надежда и вярност. Тази идея няма да ви донесе бързо облекчение. Преди него тя ще ви причини страдания и несгоди. И за тях не ще получите отплата нито сега, нито по-късно, ако не ѝ отдадете цялата си преданост. Верността, която донесохте днес със себе си, е всичко, тя е единствената ви надежда.

Сетне им обясни какво дължи всеки един на другите.

Не говори дълго. По-късно така и не можеше да се сети какво точно беше казал, макар да помнеше пределно ясно лицето на човека с избелелия дочен комбинезон, който стоеше точно под трибуната и гледаше право в него. Но макар и забравил думите, които бе изрекъл, а несъмнено и идеите, които се бе помъчил да изрази той помнеше как словото се надигна неудържимо в гърдите му, колко застинали и ясни му се видяха далечните дъбове и колко неописуемо красиво и голо бе небето, от което светлината струеше върху околния пейзаж и многобройните лица.

Когато се обърна, за да се върне на мястото си, Мън се почувства като сомнамбул, който постепенно идва на себе си, а оглушителните възгласи сякаш го върнаха на жарката, украсена със знаменца трибуна сред приятелите му. Пред него стоеше Крисчън, стискаше му ръка, потупваше го по гърба и крещеше:

— Бога ми, Пърс, хубаво им го рече на тия копелдаци!

Сенаторът и останалите го бяха наобиколили, като Толивър му се усмихна и му протегна ръка. Малко по-нататък, пред масичката, доктор Милтън ръкомахаше към тълпата и се опитваше да каже нещо.

Скоро след това събранието бе закрито.

Когато същата вечер влезе в хотелската стая, Мън се почувства много уморен. Запали лампата и разтвори чантата си, която намери тикната под леглото. На улицата пееха. Едва ли щеше да успее да дремне, защото врявата можеше да продължи и след полунощ. Съблече се бързо, загаси лампата и легна. Поне щеше да се поотпусне.

Но в мига, когато положи глава, надигащото се почти несъзнателно през последните няколко часа отчаяние го завладя напълно. Просто съм уморен, рече си той. Опита се да възвърне обичайното си състояние на духа, като насочи вниманието си към своите утрешни задължения. Цяла заран трябваше да разпитва свидетели, за да се подготви за делото на Бънк Тривелиън. Запрехвърля имената им през ума си, опитвайки се да се сети онова, което знаеше за тях, но изведнъж му хрумна, че може и да са го подвели, че Бънк Тривелиън може да е виновен и че самият той като последен глупак прехосва усилията си по дело, за което няма да получи и цент. Хората ще му се подиграват, че е лапнал въдицата. Можеше и да не се захваща с него, съдът не му го беше възлагал. Жената на Тривелиън бе разказала в кантората му своята приказчица и той взе, че клъвна.

Сега пеенето на улицата му се стори по-силно от когато и да било. Опита се да не обръща внимание на врявата, сетне разпозна мелодията и тя се загнезди в съзнанието му. Подпяваха нещо от „Тялото на Джон Браун“. Крещяха, трополяха нагоре-надолу по улицата и непрекъснато повтаряха, че ще избегнат изкупвачите на първата попаднала им киселица. Предположи, че същите тия изкупвачи, които обикновено киснеха във фоайето на хотела и в кръчмата, тази нощ ще се изпокроят. Ще си свият перките. Не че ги грозеше опасност, но щяха да се чувстват като мухълъвци. Сега песента долиташе откъм южния край на улицата.

Той се обърна на една страна и опита да се отпусне. Но когато зае обичайната си поза, с изопнатата дясна ръка и леко присвит крак, разбра, че неспокойствието му не се дължи на днешните вълнения или на съмнението в Бънк Тривелиън, а на това, че е сам. Както през повечето нощи от изтеклата година, така и снощи Мей бе до него. Ако сега беше тук, в същото това легло, главата ѝ щеше да почива върху протегнатата му встрани ръка. Не осъзна какво му става и че именно

Мей му липсва, докато мускулите и нервите не му го подсказаха, когато зае привичната си поза за сън.

Замисли се за Мей и се опита да си я представи самичка в огромното, тънещо в мрак легло у дома. Косата и бе яркоруса и сега вероятно беше раздиплена по възглавницата, върху която главата ѝ изглеждаше почти като на дете. Бе дребничка, по-ниска от средния ръст, а когато спеше, изглеждаше още по-малка, сякаш искрицата на нейната жизненост се стаяваше в някакви нейни си, неznайни дебри, от което тялото ѝ леко се свиваше, но оставаше все тъй съразмерно. Забелязал това, веднъж-дваж, с болезнено предчувствие за непредотвратима загуба, се бе замислял колко ли малка щеше да изглежда, когато умре. Помъчи се да си я представи сама в огромното легло. Когато спеше, тя винаги се свиваше на топка със сплетени под брадичката ръце и сбрани колене. От това също ставаше някак по-дребна. Винаги заспиваше с глава върху дясната му ръка. А той, след като подремеше малко, се събуждаше и внимателно отдръпваше ръката си. Тя дори не помръдваше.

Но сега не можеше да заспи. Навън в коридора сновяха хора, а до ушите му долитаха неясните им пиянски брътвежи. Някой залитна и се блъсна тъй силно в стената, че я разтърси, а другите се разсмяха. На улицата отново се бяха разпели, като от време на време крещяха нещо. И те са пияни, помисли си той. Мъжете в коридора бяха влезли в съседната стая. Разговорите и смеховете продължиха. Раздразнението му отстъпи място на някакво отвращение, когато си представи тази стая, осветена от висящата на тавана крушка, едва доловимата миризма от вонящия им на уиски дъх и зачервените, отпуснати лица на мъжете. Сега и те пееха. Сигурно всеки бе праметнал ръка през рамото на съседа, а разгорещените им потни лица се триеха едно о друго. Тази вечер щяха да бъдат като братя, щяха да се потупват по гърбовете и да смесват вонящия си дъх в песен.

Обърна се отново и като притисна втората възглавница към другото си ухо, се помъчи да заглуши шума. Това донякъде помогна. И точно тогава усети лекия парфюм. Откри, че уханието се разнася от втората възглавница. Докато бе чакала баща си, дъщерята на Крисчън вероятно се бе отпуснала на леглото да си почине. Запита се дали преди това е свалила полата и корсета. Спомни си, че беше с ленена пола, със синя ленена пола, а ленът бързо се мачка. Сигурно я бе

свалила, защото, когато влезе в ресторанта след баща си, дрехите ѝ бяха като извадени от кутия, без нито една гънчица. Точно това бе забавило Крисчън. Той каза, че я чакал да се наконти. Трябвало е да се облече, защото навярно е била заспала. Дръпнала е транспарантите, за да не ѝ пречи светлината, свалила е полата и корсета и е легнала в леглото му. Мирисът, попил във възглавницата, беше неин.

Стана и отиде до прозореца. От него се виждаха покривите на двуетажните къщи отсреща. В обливащата ги бледа лунна светлина те изглеждаха чисти, сякаш заскрежени и самотни, и това му подейства някак успокоително. Долу на улицата все още се виждаха хора. Не можеше да се каже, че са много, но все пак бяха доста за този час на нощта. Стояха под уличните лампи или се шляеха бавно нагоре-надолу по тротоарите, че и по средата на платното. Онези, дето пееха — трийсет-четирийсет души, се бяха скупчили в безформена групичка южно от хотела. Пияни са, рече си той. Бяха дошли тук с единадесетивенна цел — да дирят спасение, да осигурят бъдещето си, а ето че сега се бяха напили и се шляеха по улиците. Отвращението му се засили още повече и то бе отвращение не само от тях, но и от самия себе си, от онова, което бе казал следобеда, от самоувереността и опиянението от собствените си думи. И той е бил пиян, макар и поиначе, но все пак пиян. Почувства се измамен и разголен.

Обзет от това чувство, Мън дълго наблюдава безцелните им объркани движения. Помисли си колко дребни и далечни изглеждаха дори от височината на делящите ги само три етажа. Певците се преместиха по-нататък, а някои от останалите започнаха да се разотиват, но вече по-уверено, сякаш имаха наум определена цел или посока. Тогава му хрумна, че те до един си приличат. Сети се, че същия подиробед им бе говорил какво дължи всеки един на другия. Но те си приличаха. И той самият бе като тях. Докато гледаше над белите, сякаш заскрежени от луната покриви, неканен, парлив и пулсиращ, възторгът го обзе отново, още по-неудържим отколкото сутринта, под палещото слънце. Той неволно вдигна ръка, сякаш за да поздрави безчетното множество и да му каже онова, което според него беше истината.

ГЛАВА ВТОРА

В края на август Мън бе избран в управителния съвет, който ръководеше сформиранието и делата на сдружението. Когато поради влошено здравословно състояние мистър Морфи се оттегли, съветът определи Мън да поеме неизтеклия мандат на представителя на Бардсвилска околия, а около четири месеца по-късно го избраха за пълен двегодишен мандат.

Съобщиха му го един подиробед, докато се суетеше в кантората си. Подреждаше някакви книжа, когато влязоха те — сенаторът, следван от Силс и Крисчън. С усмивка обявиха, че имали малка новина за него. Леко обезпокоен, въпреки усмивките им, той стана и ги покани да седнат. Не, отвърнаха, отбили се съвсем за малко, колкото да му съобщят една новина, която вероятно би го заинтересувала. Изражението на лицето му навярно бе издало почти болезненото недоумение и объркване от обзелото го предчувствие, защото Крисчън побърза да се обади:

— За бога, сенаторе, кажи му, де! Не го карай да се блещи като идиот!

— Момче мое — поде сенаторът и пристъпи към него, — дошли сме да ти съобщим, че вече си член на управителния съвет на сдружението. — Стисна машинално протегнатата ръка на Мън и я раздруса с онази тържественост, присъща на всяко негово действие. Сетне додаде, без да я пуска: — За да доизкараш мандата на мистър Морфи.

Първоначалното недоумение и объркване на Мън изведнъж приеха определена форма и изкристализираха в думата „Не!“, откъснала се решително от устата му. Звукът на непринудения отказ предизвика у него изненада, същата, каквато забеляза и по лицата на приятелите си. И добави, поклащайки недоверчиво глава:

— Нямам работа в съвета. Много се радвам, че искате да бъдем заедно и държа да го знаете, но не ме бива за тая работа. Най-добре ще е просто да ви откажа.

Изненадата вече бе изчезнала от лицето на сенатора и то отново бе разцъфнало в усмивка.

— Не, момчето ми — поклати той укорително глава, сякаш имаше пред себе си хлапак, — на нас ни беше ясно, че ще се наложи да те поувещаваме. Очаквахме да се изненадаш. Но това е изненада единствено за теб. Може още да не си разбрал, момчето ми, но ти си една от надеждите на нашия край. Имаме нужда от теб. Млад си. Тези дъртаци тук — и той покровителствено кимна към спътниците си, — пък и всички ние имаме нужда от малко свежа кръв.

Мън продължаваше да клати глава.

— Не бива да оставяш скромността да попречи на дълга ти — поде отново сенаторът. — Тя, твоята скромност...

В крайна сметка Пърси Мън прие.

Ала не скромността бе причина за неговия първоначален, почти непочтителен, откъснал се спонтанно от устата му отказ. Когато сенаторът заговори за нея, той го увери, че не го прави от скромност. Не му стигнаха обаче думи, за да обясни както на него, така и на Крисчън и на Силс кое точно го бе накарало да откаже. Нито пък успя, застанал пред тях наред кабинета, сам да си даде ясна сметка защо го бе сторил. Ако можеше да назове скрития, но яростен подтик, който изблъска онова „Не!“ из устата му, може би щеше да му се подчини и да не отстъпва пред любезността на сенатора, безцеремонността на Крисчън, пред студеното и ехидно мълчание на Силс. Разумът и логиката му обаче бяха влезли в съюз с неговите приятели и го бяха заставили да приеме. В живота на един млад, трийсетгодишен мъж такъв случай не се предоставя всеки ден. И той не биваше да го пропуска.

И все пак месеци след това, отдал се вече телом и духом на делата на сдружението и без ни най-малко съжаление разбрал, че то все по-често и по-често изисква от него не само енергия и интерес, но и посяга към най-дълбоката му същина, Пърси Мън продължаваше да размишлява над това, кое го бе накарало да откаже онзи подиробед. Знаеше, че то няма нищо общо нито със скромността, нито пък със страха, че няма да се справи. Той също можеше да стори онова, на което те бяха способни.

Затова дори след като свикна с новото си положение, призна пред себе си, че макар и неосезаемо, то бе далеч по-важно за него от

скромността, тъй като го бе развълнувало до дъното на душата. Честността към него самия изискваше да признае този факт, когато си припомни как след като даде съгласието си и ония излязоха, се почувства обезкуражен и засрамен, сякаш бе проявил неподозирана досега слабост. Сякаш стомана се бе отчупила с трясък на мястото, където се бе стаила шупла, или пък незримо прогнил клон се бе прекършил. Испита непреодолимо желание да се втурне на улицата, да ги догони и да им каже, че няма да го стори, че е променил решението си.

Не ги последва, но почти веднага след като се пребори с желанието си да го направи, отиде в яхъра и нареди да оседлят кобилата му. Докато чакаше, започна да се разхожда нагоре-надолу по алеята между конюшната и хотела. Момчето нещо се бавеше. Когато най-сетне изведе кобилата, Мън се метна на седлото и без да каже дума, я пришпори. Стигнал покрайнините на града, видя на запад ширналия се бял пращен път и почувства, че изгаря от нетърпение. Следобедът беше горещ, слънцето все още бе високо и продължаваше да сипе жар, а въздухът не помръдваше. От двете му страни се бяха опнали все още неорязани тютюневи ниви, правите им лехи в идеален ред се отдалечаваха зад гърба му, а накрая се сливаха в разлято тъмозелено море — същинската плът на полето. Големите, месести, клюмнали вече листа по стеблата край пътя тънеха в белезникавия прахоляк, вдиган от колела и копита, полепнал по тях. Препускаше прекалено бързо, съзнаваше го и се проклинаше, задето е такъв глупак дори тогава, когато се привеждаше напред, наслаждавайки се на гъвкавата мощ, с която животното вбиваше копита в прашния път. Искаше му се да се прибере у дома, искаше му се да види Мей.

Завари я в градината. Дори не си направи труда да влезе в къщата, защото бе сигурен, че ще я намери тук. Беше влетял в яхъра, където при вида на кобилата негърът бе възкликнал:

— Божке мили, мистър Пърс, че тя без дъх е останала!

— Няма страшно! — отсече Мън, скочи от седлото и му хвърли юздите. — Погрижи се за нея! — нареди той и с бързи крачки се отпрати през двора към широката сенчеста морава. Прекоси я, заобиколи къщата и се озова в градината.

Приближи се до Мей, която очевидно не чуваше стъпките му, защото тревата бе избуяла и покрила чакълестата пътека. Видя я да

стои неподвижно в онази поза, отдадена на покоя, тъй свойствен за нея, когато бе сама. В краткия миг преди тя да усети присъствието му, той реши, че когато е сама, изглежда точно такава, защото вече му бе станало навик да си я представя или да разчита на подобни бегли погледи с надеждата, че те ще му помогнат да разбере какво представлява тя в действителност. Защото чувстваше, че когато е до нея, не бе естествена, или поне не напълно. Вероятно присъствието му оцветяваше сякаш с капка багрило кристалноясната ѝ същина. Сама е, помисли си той и бързо се отправи към нея, уверен, че в мига, когато тя се обърне и вдигне очи, няма да е същата, а друга, вече обагрена от близостта му.

— Здравей — кимна той и я целуна.

— Подранил си — усмихна му се тя.

— Да — рече Мън. — Бързах да си дойда, за да ти кажа нещо.

Ала докато думите се низеха от устата му, прозря собствената си глупост. Не затова си бе дошъл. Накара коня да се покрие с пяна, но не защото искаше да ѝ каже, че е станал член на управителния съвет, а защото очакваше, че думите ѝ, че дори само присъствието ѝ ще му помогнат да разбере себе си. Имаше смътното усещане, че от нея би могъл да научи нещичко за онзи необясним порив, който го бе накарал отначало да откаже на сенатора. Чувството на малодушие и срам, което го попари, след като ония си отидоха, продължаваше да го измъчва и може би тя щеше да го прогони завинаги или най-малко щеше да му посочи как да разбере и надвие собствената си природа.

— Днес следобед — започна той — при мен се отбиха сенаторът Толивър, Крисчън и Силс. Дойдоха да ми кажат, че съм избран в управителния съвет на сдружението.

Видя как върху лицето ѝ се изписа задоволство.

— Та това е чудесно, Пърс! — възкликна тя.

Обикновено, когато някоя негова дума или действие успееш да извикат подобно изражение на лицето ѝ, сам той изживяваше най-голямо удоволствие. Донесеше ли ѝ подарък от града, подпреше ли някоя лозница, която тя за по-малко от час щеше да забрави, или пък най-неочаквано я целунеше, на лицето ѝ засияваше същото това изражение, устните ѝ леко се разтваряха, а сините ѝ очи се разширяваха повече от обикновено и грейваха.

Но ето че то започна да изчезва.

— Какво има, Пърс? — попита тя. — Да не се е случило нещо друго, нещо лошо?

— Нищо не се е случило.

— Не се ли радваш?

Радвам се — отвърна той и си помисли, че може би наистина се радва.

— Но ме погледна някак странно...

— Тъй ли? — попита той с намерение въпросът му да прозвучи безобидно и шеговито, но долови в него и нещо друго — грубост. Затова повтори вече по-меко: — Тъй ли?

— Помислих, че се е случило нещо.

— Не, нищо не се е случило — отвърна Мън.

И сигурно беше така. Поне нищо, което можеше да се изрази с думи. Бе стоял пред нея, загледан в засиялото ѝ от удоволствие лице, мъчейки се да намери начин да ѝ каже какво всъщност се бе случило. Но начин нямаше. Тя, естествено, се бе зарадвала на избирането му, ала това чисто и просто означаваше, че представата ѝ за него се покрива с тази на сенатора и останалите. Мислеше, че самият той ще се радва, ако го направят член на управителния съвет. И толкоз. Каза си, че не бива да се чувства разочарован от това, че тя не може да му посочи подтика, който сам той не успя да определи. Не бе виновна. Както не бе виновна и за това, че нито присъствието ѝ, нито изражението на лицето ѝ му бяха помогнали да разбере себе си. Усмивката ѝ се бе докоснала до него тъй неподправено и просто, но в същото време и тъй безучастно, както слънцето огрява цялата земя. И ако това не му стигаше, вината не беше нейна.

Каза ѝ, че трябва да се върне в конюшните и да погледне кобилата.

Не ядът или разочарованието го накараха да се махне. Не изпитваше яд, а от разочарованието не остана и помен още докато стоеше пред нея. Просто искаше да е сам. Видя, че кобилата е разчесана и вкарана в клетката си. Закрачи из конюшните, оглеждайки останалите клетки като тук оправяше някой небрежно окачен хамут, там наместваше въже на куката му. Кобилата неспокойно се размърда, но той не ѝ обърна внимание. В конюшните започна да притъмнява. Върна се в къщата малко преди вечеря. Каквото и мимолетно разочарование да бе изпитал от жена си, то бе забравено през нощта,

защото когато я взе в обятията си, почувства се отново убеден, че неговото щастие е тук.

Макар през последвалите месеци понякога да размишляваше върху случилото се оня подиробед в кантората, животът му протичаше под знака на безпристрастното и честно вглеждане навътре, в самия себе си, а не на отчаянието. Новите му задължения го поглъщаха все повече и повече и той живееше в състояние на постоянна възбуда, която изключваше въпроса за щастieto. Цялата есен изкара в обиколки из района.

Изкупуването бе забавено и тютюнът, които компаниите успяваха да си доставят от необвързаните фермери, поскъпна. Повечето от нечленуващите в сдружението не продаваха, избягваха рисковете и изчакваха да видят откъде духа вятърът, стига да можеха да си го позволят. „Намери ли се нещо, с което да нахраня челядта си, ще изчакам още малко“ — казваха те. Но когато им заявеше, че сега е моментът да подпишат и че сдружението ще ги спаси, отвърщаха: „Ами, нищо не подписвам аз!“ Умърлушените им, навъсени лица настръхваха и те току поклащаха глави. „Подписвали сте ипотeki — не мирясваше той — и земята си пак срещу подпис сте преотстъпвали.“ А те тръсваха глави и отвърщаха: „Вярно, ипотeki съм подписвал, дал бог! Ама туй тука не го подписвам! Още не се е родил оня, дето ще ми каже какво да правя! Няма никому да позволя да ми нарежда кога да си продам реколтата!“

А случеше ли се някой от ония, с които бе разговарял лично по време на събрание нейде из района, да подпише, Мън го наблюдаваше със студена алчност и нито за миг не изпускаше от очи стискащите писалката керемидени на цвят възлести пръсти, докато не видеше и последната заврънкулка на подписа. Впоследствие му се струваше, че всяко име по някакъв странен начин обвързваше и него, представяше частица от самия него пред него самия и почти винаги, когато присъстваше на такова подписване, изпитваше пълно, безметежно щастие сякаш напускаше себе си и дори времето. Сетне оня бавно оставяше писалката и вдигаше очи.

Беше на множество такива събрания. Хората се стичаха в тихите подиробеди пред местната бакалия или на поляната пред някоя малка бяла черквица на кръстопът. Погледът му започваше неспокойно да шари наоколо по кротката синева на небето, по прашния шубрак край

оградата и пожълтелите листак на дърветата. После, застанал на стълбите на черквата, оглеждаше надошлите да го чуят. И когато те притихнеха, накланяше се настойчиво към тях и започваше да им говори.

В края на ноември отиде на едно събрание в района Роуз Крийк. Преди това цели три дни бе валяло и трябваше да измине седемте мили до Морис Кросинг с взетия на заем кон в кал, която на всяка стъпка полепваше по глезените на животното. Събранието щеше да се проведе вечерта в някакво училище край реката. Следобед дъждът спря, но облаците не се разсеяха. Докато яздеше по калния път под натезалото от влага небе, което аха да се съдере и да рукне отгоре му, изяде сандвичите, които бе пхнал в джоба. Сухите зальци засядаха в гърлото му. По пътя не срещна жива душа.

Намери училището малко преди да угасне и последният дневен светлик. Събралите се двайсетина души се гушеха край току-що запалената печка. Стаята бе осветена от две газени лампи и от студа бледожълтите пламъчета под окадените стъкла изглеждаха застинали и мътни. Мъжете бързо му сториха място до печката и той се представи. Повтаряйки името му, сякаш беше урок, който трябваше да научат наизуст, те един подир друг му стиснаха ръка. Сетне мълчаливо пак се наредиха около печката, а в това време огънят се разпали и от съхнещите им дрехи започна да се вдига пара. Когато стаята се позатопли, те се пръснаха по чиновете, обзети от смътното неудобство, че ги виждат на тези тесни седалки, които им напомняха за детството и нуждата от подкрепа.

Малко след като Пърси Мън зае мястото си до масата, върху която горяха двете лампи, и започна да говори дъждът завая отново. Настойчивото равномерно почукване по покрива се смеси с неговия глас и той изпита усещането, че дъждът бие право в мозъка му, че сляга мислите, които иска да изкаже, тъй както сляга и житото, че го заглушава, принуждавайки и него, и останалите към незапомнено бездействие и примирение. Стори му се, че лицата на хората му казват именно това, и то много по-силно от думите, които изричаше. Но четирите тънки стени и покривът възпираха дъжда. За него бе почти загадка и силата ѝ го порази тъй, както си стоеше загадка бе, че трябва да е с тези хора в изпълнената с живителна топлина и светлина

стаичка, докато в същото време дъждът, мракът и вятърът вилнееха навън.

Когато свърши, никой не подписа. Мъжете отново се скупчиха около печката с тлеещия вече огън, за да изчакат спирането на дъжда, да се приберат и да си легнат. Мън престана да ги подканя. Разбра, че няма смисъл. Самият той се опитваше да се пребори с убеждението, че това е безполезно, и с напирашото в него отчаяние. Каза си, че се вдетинява, че това е без значение, че просто го е страх от дългия обратен път до Морис Кросинг в тази киша. Опита се да поведе някакъв разговор, но думите му излизаха насила и звучаха неискрено дори и за самия него. А те не разговаряха кой знае колко и помежду си. Сякаш всеки бе мълчаливо погълнат от душевния си мир, който нямаше нищо общо с онова, което ставаше извън него, със здраво стъпилите върху дъсчения под нозе и с тежките отпуснати ръце. Сегизтогиз някой ще се обади: „Брей, не мисли да спира и туйто!“, а друг ще се съгласи, и толкоз. Трети пък отиваше до прозореца и се опитваше да различи нещо навън, а черната му сянка затулваше пламъчетата на лампите и неясния сребрист отблясък на стичащата се по стъклото вода.

Към десет часа вече не валеше. Мъжете отидоха под сайванта, за да изкарат конете си. Повечето тръгнаха веднага и неуверено зацямбуркаха из калта. Един обаче помоли Мън да подържи коня му, докато се върне да загаси печката и заключи училището. Неколцината, дето все още не бяха тръгнали, се сбогуваха и се отдалечиха. През прозореца Пърси Мън виждаше как човекът се суети край печката. Видя го да се навежда над първата лампа и да духва пламъка. Сетне отиде до другата и отново се наведе, а лицето му се изостри и съсредоточи като при молитва. Изведнъж светлината угасна и прозорецът потъна в мрак, по-непрогледен и от самата нощ.

Онзи заключи вратата и дойде да поеме юздите от Мън. Качи се на коня и застана от едната му страна. Сетне протегна ръка и Мън я пое. Не можеше да различи лицето му.

— Драго ми е, че дойдохте — рече мъжът, — и то в такваз киша.

— Благодаря — отвърна Мън — и лека нощ.

— Лека да е — рече оня и се обърна.

Докато яздеше в мрака, съзнанието му се изпълни с несекващия тътен на придошлата река. Вероятно очите му бяха привикнали с

тъмнината или пък облаците се бяха поразпръснали, защото вече различаваше очертанията на виещия се сред високия храсталак път. Сетне за известно време грохотът на реката секна. Сигурно някъде тук пътят завива встрани от нея, реши той. Сети се за мъжете, които сигурно бяха вече заспали — кой сам, кой до жена си, а стените и покривите на домовете им ги бяха приютили. Но фактът, че те са на завет, а той все още самотно будува, не предизвика у него завист. Нито пък го разтревожи и явният провал на тазвечерните му усилия. Той се заличи от съзнанието му бързо и неочаквано, както бе изчезнало и лицето на наведения над лампата човек в мига, когато пламъкът бе угаснал. Може би утре щеше да се чувства по-иначе, както беше ставало преди. В кой момент можеш да се довериш на чувствата, на убежденията си? И можеш ли да определиш истинската и неизменна сърцевина на своето същество, ядрото на задълженията си? Не знаеше. А и кой ли би могъл да знае? Но сега спокойствието на нощта и самотата го обгръщаха като одеяло.

През есента заседанията на управителния съвет зачестиха. Но дори когато се разискваха и най-сериозни въпроси, те винаги протичаха сред едва сдържано ликуване и усещане за триумф. Капитан Тод като че ли единствен се мъчеше да се предпази от всеобщото настроение, седеше мълчаливо, със строга усмивка на лицето, докато пръстите му безшумно барабаняха по зеленото сукно на масата, а въодушевлението на останалите сякаш минаваше край него. То заразяваше дори и сенатора, чиито движения ставаха по-живи, а в очите му се появяваше неестествен блясък. Понякога, точно насред някой спор, Крисчън се надигаше и хукваше да трополи по пода с тежките си, стегнати в ботуши крачища, като току размахваше ръце и крещеше: „Ей богу, спипахме ги натясно!“ А и всеки от останалите проявяваше по свой начин същия възторг и същата самоувереност. Пърси Мън усещаше това в мига, в който влезеше. Питаше се как ли капитанът съумява да стои настрана, след като те наелектризираха дори въздуха в сумрачната стая над банката, където се събираха. Веднъж, докато я кръстосваше на шир и надлъж, Крисчън млъкна насред изречението си със застинала във въздуха ръка, обърна се към

капитана, сякаш доловил някакъв укор в неговата незаинтересованост, и попита:

— Бога ми, капитане, има ли нещо на тоя свят, дето да те накара да се поразпалиш?

— Веднъж-дваж се е случвало неколцина да ме видят разпален — отвърна капитанът.

— Аз обаче не съм! — сопна му се Крисчън.

Капитан Тод леко поклати глава и се усмихна.

— През шейсет и втора си мислехме, че сме избили янките, ама на, друго излезе — отбеляза той. — Ти карай по-кротко, Бил!

— Този път няма да е така! — запъна се Крисчън. Спипали сме ги натясно!

— Бил — прекъсна го капитанът сдържано, — това, че сега на сто фунта плащат по три долара повече от миналата година, нищо не означава.

— А на мен лани ми платиха по четири долара и половина на сто фунта първата ръка — и Крисчън предизвикателно пристъпи напред. — Мошениците му недни!

— Колкото и повече да плащат сега, правят го само и само за да подбият цените на сдружението. За тях това е все едно да си вложат парите в банка, Бил — капитанът извади лулата си, натъпка я и внимателно я разпали. — Смятат, че всяка добра цена, която заплатят на хора извън сдружението, ще събуди недоволство у някои от членовете му и ще ги накара да се замислят дали не е по-добре да излязат от него, за да си вземат своето, докато все още може.

Крисчън застина като истукан наред стаята, свил месести лакти и почти сбрал длани на гърдите си, а пръстите му се разтваряха и свиваха, сякаш за да уловят някакъв невидим предмет.

Само да пипна аз някой да ми играе двойна игра и да продаде макар и едно листо извън сдружението, след като е влязъл веднъж в него! — изрече бавно и отчетливо той, а устните му леко се изкривиха, оголвайки здравите му пожълтели зъби. — Че тогава да го питам аз! — и завъртя ръце в бързо усукващо движение.

— По-кротко, Бил — прекъсна го капитанът. — Човешко е някой да се опита да се измъкне и да си продаде реколтата, когато намери за добре. Трябва да го очакваме. Това е част от играта. Винаги е било

така. И господ бог е избрал дванайсетина честни мъже, ала измежду тях пак се намерил един да го предаде.

— Абе той само да... — изсъска Крисчън.

— Да, Бил, добър познавач е бил нашият господ бог. От всичките дванайсет се излъгал само в едного! Чудно ми е само как някой друг не е надхитрил Юда и не му е подбил цената?

Крисчън отново седна на мястото си. Пръстите му с плоски дебелите нокти започнаха да усукват периферията на черното бомбе отпреде му. Цял следобед остана мълчалив и навъсен.

Често, почти на всяко съвещание на управителния съвет, Пърси Мън усещаше как всеобщата увереност и въодушевление заразяват и него. Всичко започваше да му се струва много лесно, трудностите — въображаеми, а бъдещето — от ясно по-ясно. Бе нещо подобно на живителната и преобразяваща топлина на алкохола в стомаха. Завладееше ли го веднъж това чувство, вече нито примерът на капитан Тод, когото боготвореше, нито навикът му да разчопля някоя идея, докато съвсем не я разнищи, можеха да го освободят от него. Той изучаваше безстрастното или разцъфтяло в усмивка зад късо подстриганата брада лице на капитан Тод и се дивеше на спокойствието, което му се струваше като някаква дълбока увереност в себе си, на предпазливостта, на незаинтересоваността и търпението му към околния свят. Може би остаряваше. Сигурно вече приближаваше седемдесетте. И все пак неговото поведение като че ли изневеряваше на умората и скептицизма на старостта. Вероятно човек можеше да стане като капитан Тод само ако някога в живота си е изпитвал непоколебима убеденост или силна вяра. С други думи, ако е бил достатъчно твърд, та когато картите вече са се обърнали, пак да е останал верен на себе си. Мън си спомни как някой му бе разправял, че веднъж в Южен Тенеси капитан Тод удържал брода на една заледена река цяла нощ и половин ден само с четирийсет-петдесет бойци срещу няколко кавалерийски роти на янките. Трябва да е било през последната зима на войната, когато Худ^[1] се е мъчел да изведе от щата остатъците от своята армия. Едва ли е имало човек, който да не е виждал, че всичко е било загубено, че нещата отивали към провал. Но капитан Тод и хората му лежали цяла нощ сред храстите и канарите, чакайки следващата атака не само през нощта, ами и след като съмнало, след като вече било достатъчно светло, за да видят не само

колко много са ония отгатък, но и колко още приближават. На няколко пъти Пърси Мън се запита дали другите, които не бяха загинали при бродата или по-късно, дали онези, които бяха останали живи, сега, вече остарели, са заприличали на него? И дали в онази нощ край бродата са издържали не поради личната си убеденост и вяра, а просто защото в този миг са черпели заедно от богатата и непоколебима увереност и вяра на друг човек? На капитан Тод например?

Ала сега, сякаш обзет от дълбока, неизказана сигурност, на която можеше да разчита, капитан Тод седеше сред останалите въвн от хаоса на всеобщото въодушевление, подкрепян от вяра, различна от вярата в събитията и обстоятелствата, които са подвластни на промени и случайности, на мимолетни попълзновения и човешки слабости. Той приличаше на огромна сива канара, все още незалята от бурен, прииждащ поток. Знаеш, че когато сезонът на дъждовете отmine и укротените води се отдръпнат в обичайното си скромно русло, канарата пак ще бъде там, все същата и все така неуязвима. Може би капитан Тод беше толкова самоуверен, защото не вярваше в случайностите и събитията. Защото бе наясно, че те са слепи. Като прилепи.

Мън бе уверен, че поне толкова знаеше за капитана, но нямаше никаква полза от това. Въпреки примера му той щеше да бъде повлечен и запокитен наред бързея на същото това течение, което носеше и другите около него. И в същото време щеше да усеща в себе си, че в тези срещи в дългата сумрачна стая над банката, в сухия глас на Силс, който неспирно редеше цифри и отчети, във възклицанията и енергичния тропот на Крисчъновите ботуши има нещо нереално. За Силс обаче тези цифри бяха реални и решаващи, той им вярваше. Крисчън пък се уповаваше на огромния си и неизчерпаем заряд от енергия. Но събитията в тази стая не даваха на Пърси Мън истинското усещане за реалност. Той по-скоро го долавяше на моменти по време на събиранията пред дрогериите, край белите, облицовани с дъски черквици по кръстопътищата или пък тогава, когато някой, хванал писалката, казваше: „Ще подпиша.“ Долови го и през онази нощ, когато дъждът трополеше по покрива на училището в Роуз Крийк, а той се взираше в лицата на мъжете, пък и когато след това препускаше сам в мрака досами ревящия придошъл поток. В тези моменти всичко му се струваше много по-реално и макар те да му говореха с някак

отвлечени, неясни, а може би и противоречиви гласове, той усещаше, че един ден сигурно ще се добере до истината, която те се опитваха да му подшушнат.

Затова цяла есен и до настъпването на зимата на него все му се струваше, че живее на прага на разкритието. Не знаеше какво ще стане и какво точно ще бъде това предстоящо разкритие, което го караше да се събужда изпълнен с очакване. Понякога, отвореше ли очи, то изостряше усета му за времето и той, все още по пижама, скачаше от леглото и се втурваше към прозореца, за да погледне небето. А сетне, разбрал какво обещава — без значение добро или лошо, — изпадаше в недоумение и започваше да се чуди защо пък чак толкова е искал да го знае. Тъй като времето днес или през който и да било друг ден нямаше нищо общо с надеждата, която го бе накарала да скочи от леглото.

И макар сега да не бе толкова ясна, както в утрините на детските му дни, когато внезапно се сетеше, че е събота или Коледа, тя го изпълваше с енергия, дори и да беше погълнат изцяло от всекидневните си задължения, помагаше му да се справи с тях, сякаш извършването и на най-незначителната работа щеше да го доближи до безименния извор на блаженството. Тази енергия бе като че ли неизчерпаема. Дори и когато си седяха вечер у дома с Мей и той се изтегнаше на стола и се умълчеше, не го правеше, защото беше уморен. Сега просто не знаеше умора. Беше непрестанно нащрек и ако мълчеше, то бе, защото в такива моменти умът му приличаше на невиждащо, но вторачено в мрака око.

— Изглеждаш уморен, Пърс — казваше жена му.

— Не съм.

— Бих искала да не работиш толкова — продължаваше тя. — Ще се съсипеш.

— Няма — кратко отвърщаше той, по-скоро търпеливо, отколкото раздразнено.

— Недей така, изглеждаш наистина уморен!

— Не съм, Мей.

— Другите мъже не се преуморяват! — упорстваше тя.

— Скоро ще му се види краят.

Понякога тя седяше в скута му и скланяше глава на рамото му. Той я прегръщаше през кръста, прокарваше пръсти по нежното ѝ, заоблено бедро и усещаше под палеца си крайчеца на бедрената кост,

крехка като скъпоценна купа или чаша, запъната в плътта ѝ, за да не се счупи.

— Скоро ли? — питаше тя.

— Да.

— Вече все по-рядко те виждам — продължаваше Мей. — Все си зает, Пърс, все те няма!

— Налага се, мила — отвръщаше той. На няколко пъти се опита да ѝ разкаже какво чувства, внимателно подбирайки преживяна случка, която му се струваше показателна. — На събранието в новата Шарънска църква — започваше той — имаше един старец. Отначало дори не го забелязах, защото се беше сврял най-отзад. Хората не бяха много — четирийсет-петдесет души, като вземем и жените. И не че нещо се различаваше от другите, но изведнъж го забелязах...

— И? — прекъсваше го тя с настойчиво любопитство.

— Изглеждаше доста грохнал, някъде към шейсетте беше. Направи ми впечатление по време на събранието, защото на лявото си слепоочие имаше липома, мисля, че така ѝ викат. Голяма колкото монета от четвърт долар и моравочервена. Напомняше ми малко на мистър Мърдок — нали знаеш стария мистър Мърдок, тъста на Бил Касъди, дето работеше у Тайлърови?

— Май не си го спомням — поклащаше глава тя и се заглеждаше в огъня, опитвайки се сякаш да го изрови от паметта си.

— Както и да е. И все пак, да я нямаше тази буца, ще кажеш — същински Мърдок. Беше с работен комбинезон, вехто черно палто и сламена шапка. Непрекъснато се мяркаше пред очите ми, макар и най-отзад в тълпата. След като свърших, подканих хората да се запишат в сдружението. Никой не изяви такова желание. Тогава им казах, че съм готов да отговоря на всички въпроси, отнасящи се до дейността му, та да си изяснят нещата и може би да променят решението си. Никой и дума не обели, изобщо не помръднаха. И ето че старецът пристъпи напред.

Но описвайки тази или някоя друга случка, усещаше как всичко започва да се разпада още преди да го е изрекъл. Беше се надявал, че ако ѝ разкаже случилото се точно както е било, ще си изясни не само смисъла му, но и това, което чувстваше сам той. Ала завърши някак неубедително, сякаш се извиняваше:

— Е, подписа, а след него и още трима.

— Значи общо четирима — заключи Мей дълбокомислено и любезно.

— Капка по капка вир става — добави той, внезапно раздразнен, че не може да продължи. Дори не се опита да доразкаже случката, макар все още да беше ясна в съзнанието му. Старецът се бе промъкнал през тълпата, очевидно без изобщо да забелязва останалите. Все едно вървеше през безкрайна нива. Беше казал: „Момче, ако ми подадеш писалото, ще си туря подписа.“ Но преди да го стори, погледна Мън и додаде: „Туй парче земя го имам от близо трийсет години. Никой не ми е казвал нито «да», нито «не» и акъл от никого не съм вземал! Сега обаче ще си туря подписа и ако кажеш «да», тъй ще бъде, кажеш ли пък «не» — «не» и ще си остане! Тя мойта реколта, никаква я няма, като капка в морето, но ще се запиша.“

Сложи подписа си и все още с писалка в ръка пак вдигна очи към него и добави: „Не ме бива много в краснописа.“

Докато се разиграваше пред очите му, тази сцена, която сега не означаваше нищо, която сега засядаше като буца в гърлото му, колчем понечеше да я опише с думи, имаше огромно значение. Сякаш този момент бе отправна точка, от която можеше да прозре в други подобни мигове, в тяхното бъдещо и истинско значение — мигове както отминали, така и предстоящи. И може би все още беше отправна точка, но седнал край огъня, усещайки лекото крехко тяло на Мей в скута си и отпуснал покровителствено ръка върху бедрото ѝ, той поклати глава, обзет от внезапно смущение.

Опитът му да разгълкува пред нея и пред самия себе си онова, което чувстваше, отново завърши с неуспех. Очакваното разкритие и обяснението — същото, което го караше да се събужда по никое време, сякаш дочул нечий глас — за него бяха наистина реални, но неуловими. Съзнаваше присъствието им като нещо, мярнато с крайчеца на окото, но рече ли да се обърне към тях, те изчезваха. Макар и да не можеше да го определи, това очакване обагреше всичко, дори и любовта му към Мей. Повече от година тази любов беше тъй жива, отличаваше се от всичко останало със своята цялост, завършеност и сигурност. Но едва ли беше вече така, защото сега тя му се струваше не край, отплата, а начало и бреме — макар пленително и радостно; не всичко, а част от всичкото, което той не можеше да обгърне с поглед; не покой, а сляп, макар и блажен напредък към

някаква незнайна цел. Не отговорът, както си мислеше някога, а въпросът. Притискайки Мей в скута си така, както я бе притиснал и когато разказваше за стареца, той притваряше очи и се навеждаше, за да я целуне, заравяйки лице в извивката на шията ѝ. Друг път я сграбчваше в обятията си и я стисваше толкова силно, че усещаше как раменете ѝ се огъват, сякаш с тази дребна наглед грубост би могъл да изтръгне онова удовлетворение и върховна увереност, които не идват само с любов.

— Недей, Пърс — задъхваше се тя, — недей така!

Но той продължаваше да я притиска все така силно, а в съзнанието му покълваше семето на жестокостта, сякаш думите ѝ бяха отправени към другого, а той просто ги беше дочул. А сетне, когато останала без дъх, повтореше своето „Недей, Пърс!“, той разслабваше прегръдката си, обзет от леко разочарование, въпреки изпитаната наслада.

— Толкова те обичам! — казваше той.

— И аз — мълвеше тя.

Понякога, както стояха вечер пред огъня или под неразлистените дървета на двора в неделен подиробед, случваше се изведнъж да я хване за раменете, да я закове пред себе си, пронизвайки я с поглед, и лекичко да я раздрусва, както се разтърсва нацупено дете, за да каже истината. Но тя нямаше какво да му каже. А и той дори не знаеше какво би искал да чуе от нея. Онова, което тя изричаше, бе само:

— Обичам те, Пърс!

То му стигаше и не му стигаше.

Но се случваше същото очакване на разкритието и удовлетворението, което го обземаше в мига на събуждането и което го караше да се опитва да разкаже на Мей някоя случка или да стисне раменете ѝ, да го застави най-неволно да замръзне за миг и да се взре изпитателно в лицето на оновова, с когото разговаряше. Хората сега споделяха все същите неща, които самите те или другите като тях бяха изричали по-рано в същата тази кантора. Бяха загазили. Бяха се спречкали с някого за пари, за земя или добитък. Не можеха повече да живеят с жените или мъжете си. Очакваха смъртта и искаха да направят завещание. Докато ги слушаше с професионална загриженост, той се взираше в лицата им и зад тях, а и зад думите им усещаше нещо, което въпреки приказките оставаше неизречено.

Когато някъде посред лято за първи път бе видял жената на Бънк Тривелиън, той изобщо не я бе приел като отделна личност и не можеше да каже дали лицето ѝ бе по-тъжно отколкото на другите. Седнала в кантората му, със стиснати до болка в полата на овехтялата си и избеляла от слънцето синя крепдешинена рокля малки пръсти с цвят на спечена глина, тя беше като многото други жени, които, пременени за случая, бяха седели там и му бяха разказвали със същия равнодушен и монотонен глас за сполетялата ги беда. Видът и движенията ѝ бяха досущ като на всяка друга съпруга на земеделец или беден фермер и в този момент бе означавала за него онова, което и останалите, а те не притежаваха друго, освен нищо неозначаващото достойнство, че до една си приличаха. Била, рече тя с безизразния си глас, жената на Харис Тривелиън. Сигурно го познавал, имал имот на пътя за воденицата на Мъри.

— Не, не го познавам — отвърна Мън.

— По тия места го знаят като Бънк — продължи тя. — Ама това не му е кръщелното име. Просто тъй му викат и един бог знае защо. Но за мен си е Харис. Туй си му е истинското име!

— Не познавам такъв.

— Висок е, по-висок от другите мъже — поясни тя с глас, в който се долавяше нотка на гордост. — И рижав.

— А, май го знам — кимна Мън, сякаш изведнъж се бе сетил за него, без, доколкото си спомняше, изобщо да е виждал мъжа на име Харис или Бънк Тривелиън.

— Сигурна съм, че го знаете — рече тя. Сетне със същия бездушен глас, като че ли основната цел на посещенията ѝ бе приключила и тя едва сега се беше сетила, добави: — Тикнаха го в затвора.

— В затвора, значи? — повтори Пърси Мън не защото се беше изненадал, а от разсеяност, тъй като през всичкото това време изгаряше от желание жената да си тръгне, за да може и той да си отиде, да се спаси от жегата и да приседне на верандата с Мей.

— Тази заран дойдоха и го отведоха.

— Защо го арестуваха?

— Той не го е направил — отвърна тя.

— Кое?

— Не го е убил — вероятно бе забелязала въпроса в очите му и поясни с тона, в който се долавяше извинение: — Стария Тад Дъфи. Намерили го умрял на главния път. Зъл човек беше, ама Харис не го е убил.

— Четох във вестника — кимна Мън.

— Не го е убил — настояваше на своето жената, а малките ѝ пръсти с цвят на глина започнаха безцелно да шарят по полата на избелялата ѝ синя рокля.

— Хайде — подкани я той, — разкажете ми всичко от самото начало!

Случило се бе в началото на август. В кабинета беше горещо, а навън слънцето заливаше улицата с бяла жарава. От ослепителния блясък тежкият сенник над прозореца на кантората приличаше на мръсна цигарена хартия. Мън вече знаеше, че скоро няма да се прибере в прохладния си дом. Щеше да остане тук и да слуша тази жена, която седеше вдървено на ръба на стола с кривната на главата разпарцаливена сламена шапка с кордела, с полепнал по подгъва на синята рокля керемиден прах и му говореше с равнодушния си сух глас.

Бънк Тривелиън, каза тя, се скарал с Тад Дъфи заради някакъв поток. Нивото на кладенеца в нивата им падало, та черпели вода за пиене от потока. А и добитъка трябвало да поят с нея, тъй като барата, дете минавала през имота им, също била на пресъхване и не можели да оставят говедата да го мътят, щом пиели от него. Бънк Тривелиън открил, че Тад Дъфи също черпи вода оттам, а потокът бил отсам междата. Предупредил го да не припарва до него, но подир два дни го сварил да пълни бурето на каруцата си. Дъфи бил спрял оттатък и бил наел някакво негърче да му помага. Сетне Тривелиън споделил с жена си, че като го видял, толкоз се ядосал, че без много-много приказки хукнал да си вземе пушката. Щом го мярнала да я нарамва и да се втурва обратно, изгърчала подире му, за да го спре, та да не стане някоя беля. Но когато Тривелиън стигнал потока, Дъфи вече бил дръпнал с каруцата си. Вярно, Тривелиън се прицелил, това не можело да се отрече, призна тя. Момчето казало истината на шерифа. Ала тя го хванала за ръката и го накарала да остави пушката, а той пък ѝ рекъл,

че щял да направи бурето на решето, та да сплаши Дъфи. Но не стрелял. Никога нямало да убие Дъфи.

— Какво точно каза, когато взе пушката? — попита Мън.

— Каза, че така щял да изрешети бурето му, та да се вижда през него и оня здравата да се уплаши.

— Помните ли думите му, какво точно каза за Дъфи?

Тя го погледна безизразно и с върха на езика облиза пепелявите си устни.

— Не си ли спомняте? — настоя той по-рязко.

— Ами... — започна тя глухо и отново навлажни устни, — рече, че тъй щял да сплаши оня мръсник, та... — и гласът ѝ заглъхна.

— Да?

Тя го погледна умолително, а от внезапно нахлулата кръв жълтеникавото ѝ лице потъмня. После поклати глава:

— Не мога да го кажа.

— Нещо мръсно ли е? — попита Мън.

— Че е мръсно, мръсно е, дума да няма!

— И затуй не желаете да ми го кажете, така ли? — продължи той. — А не защото е рекъл нещо, което искате да не узная, тъй като би го уличило?

— Затуй — повтори тя и пак навлажни устни. — Мръсно си беше. Не мога да го изрека пред никого.

— Разкажете ми какво стана после — кимна Мън.

В този момент по някаква необяснима причина бе започнал да чувства, че Бънк Тривелиън е невинен.

Тя му разказа как в деня, когато Дъфи бил убит, мъжът ѝ отишъл с каруцата в града. Когато се върнал, тя била в градината и загърляла късните тикви. С пристигането си той нарамил мотиката и отишъл при нея. На другия ден някой му казал, че старият Дъфи бил убит. Намушкали го в гърба и го захвърлили сред храсталаците край пътя. Само това знаел до момента, в който шерифът и ония двамата дошли и го изкарали от кошарата, където доял овцете, за да го отведат.

— Отивам в затвора да говоря с него — рече Мън. — А вие ме изчакайте тук, няма да се бавя.

Слезе по стълбите, уверен, че когато се върне, жената на Бънк Тривелиън ще продължава да седи вдървено на крайчеца на стола с неподвижни, но стиснати до болка пръсти в скута си. Тогава така и не

можеше да се каже, че за него тя бе реална. Едва като я видя у дома ѝ в деня, когато отиде да я разпита повторно за разпратата преди убийството на Тад Дъфи, разбра, че е личност самостойна и независима, че е център на един свят, също толкова реален и значим, колкото и светът около самия него. Стояха в двустайната барака, заобиколени от вещите на нейния живот — столовете с продънени седалки, грижливо избърсаната чамова маса, тоалетката с пукнатото огледало, печката, дървеният креват — и всички те сякаш настойчиво му нашепваха все нови и нови неща за нея. Покрай лъснатия плот на чамовата маса нейните малки, сухи, напукани и неподвижни ръце изведнъж станаха красноречиви и започнаха да го приканват да я разбере и опознае по-добре. А паянтовият креват с юрган, съшит от избелели и мърляви парчетии, му загатваше за скритите добродетели и чистота на страстната ѝ природа — във всеки случай поне навремето, когато Тривелиън я е довел тук, трябва да е била такава. Припомни си нотката на гордост, когато в кантората му беше заявила, че съпругът ѝ е повисок от повечето мъже. Значи го отделяше от останалите. И с досада — досадата на човек, който не иска да бъде смущаван, изведнъж си я представи как нощем, по фланелена нощница, размърдва тяло в съня си на пребито куче и напразно протяга ръка през изтърбушения матрак към мястото, където Тривелиън вече го няма.

— Мисис Тривелиън — прекъсна я той, тъкмо когато му разправяше как новият нож и разни други неща били откраднати от кухнята в същия онзи ден, когато мъжът ѝ се прибрал и отишъл при нея в градината. — Мисис Тривелиън, имате ли деца?

— Не, сър — отвърна тя и го погледна учудено, мъчейки се да пренасочи мисълта си от онова, за което говореше, към новия въпрос. — Не сър, но имах две. Само че умряха.

— Кога?

— Миналото лято — отвърна тя. — От дизентерия.

— Моите съболезнования — промърмори Мън.

Късно следобед, когато вече си беше у дома и се разхождаше с Мей покрай орязаната тютюнева нива, той отново се замисли за жената на Бънк Тривелиън. Запита се какъв ли всъщност е нейният свят, каква ли е и тя самата? Той очевидно беше също толкова недосегаем, неповторим и значим, както и неговият или пък този на Мей. Изпита неудържимо желание да проникне в него, да я разбере що за човек е,

но нима е възможно това, след като дори Мей не познаваше напълно, а можеше само да се губи в предположения? Мей беше дребна жена с пищна руса коса, прекалено тежка на вид, и тя като че ли я носеше с усилие, но храбро. Говореше нежно, а когато беше доволна, очите ѝ засилваха с някакъв неестествен блясък. През пролетта на човек му се струваше, че се интересува от градинарство — току сееше нещо и ахкаше при появата на всеки крехък кълн, но дойдеха ли горещините, забравяше градината и изобщо не забелязваше как бурените я задушават. През есента пък часове наред стоеше сама на сред посърналата градина край къщата или се разхождаше, унесена в дълбок, спокоен размисъл. Обичаше го и нощем заспиваше с глава върху ръката му. Той също я обичаше. Тези неща, а навярно и хиляди други подобни, бяха единственото, което знаеше за нея. Ала това не бе самата Мей. А щом като не можеше да проникне в нейния свят, а само се досещаше за него, какво ли можеше да разбере тогава за жената на Бънк Тривелиън, която беше виждал само два-три пъти и дори с пръст не бе докосвал?

Посегна да улови ръката на Мей, но тя го хвана под мишница и тръгна редом с него.

Тютюнът беше орязан съвсем наскоро. Ръждивото поле, очертано в далечината от кочаните на стеблата, изглеждаше някак странно голо и спокойно под лъчите на кротката, косо падаща светлина. На отсрещния край на малкото възвишение, там, където се издигаше хамбарът, стоеше изоставена каруца. Тя като че ли беше част от полето и допълваше впечатлението за спокойствие и задоволство от свършената работа.

— Реколтата излезе добра — отбеляза той, докато вървяха към хамбара.

Тя не отговори, а само стисна ръката му, за да покаже, че го е чула.

— А и добра цена можем да ѝ вземем, за разлика от друг път — продължи той. — Като се сетя, че миналата година получих най-много по четири долара и половина на сто фунта, и то за първа ръка, такъв яд ме хваща, че се чудя как сме търпели толкова време! Идва оня ми ти изкупвач от компанията „Алта“ в собствения ми хамбар — в моя хамбар, на ей това поле — и той посочи хамбара, от чиито стрехи се точеха струйки синкав дим и се губеха нагоре към небето, — и ми

казва: „Мистър Мън, можем да ви дадем по четири долара и седемдесет и пет цента за първа ръка и по три — за втора“, а когато го отрязах, отвърща: „Нивата ви е в моя изкупвателен район и предложения от друг едва ли ще получите. За ваше добро ви го казвам, приемете цената ни и си спестете главоболията, защото нищо чудно, когато пак дойда, цената да не е същата. Гледам, че от няколко дни насам много бързо взе да пада.“ А аз му викам...

Мей се притисна към него и го прекъсна:

— Знаем, Пърс. Не се ядосвай пак, това беше миналата година...

Той внимателно освободи ръката си и пристъпи към вратата на хамбара.

— Искам да хвърля един поглед — рече. — Ще дойдеш ли?

— Добре — съгласи се тя.

Като се изключи равномерната жарава на димящите върху мръсния под пънове, в хамбара беше почти тъмно. Той вдигна очи нагоре, където една над друга висяха тежките низи тютюн. Едва забележими сред ленивия облак дим, обърнатите листа приличаха на заспали на гроздове огромни прилепи.

— Не е достатъчно изсъхнал и не рискуваме — заяви той.

Сетне продължи да се взира в низите. Мей застана до него и сложи ръка на лакътя му.

— Работата е не да вземеш повече пари за тютюна си — продължи той, — макар от пет години да не са ни предлагали сваятна цена. Има и още нещо — за миг се поколеба и добави: — Или поне така си мисля.

Изпусвайки нов облак дим, от един пън се откъсна голямо, изтляло вече парче и оголи равно сияещия пурпур на горящата дървесна сърцевина.

— Много е топло — оплака се Мей. — Чак ми прилошава.

— Да вървим — рече Мън.

Преди да стигнат до къщата, си спомни, че бе обещал на жената на Тривелиън да изпрати един-двама негри да й орежат тютюна и да започнат сушенето. Той и без друго отдавна трябваше да е прибран.

[1] Джон Бел Худ (1831–1879) — американски генерал от войските на Конфедерацията — бел.пр. ↑

ГЛАВА ТРЕТА

В крайна сметка Мън се убеди, че Бънк Тривелиън казва истината.

— Че вдигнах пушката, вдигнах я — рече Бънк, седнал на ръба на затворническия нар, приведен напред с провесени от коленете му огромни ръчища. На фона на медния цвят на кожата му острите рижи косми изглеждаха още по-ярки. — Туй обаче не значи, че съм теглил ножа на оная гад. Дори и през ум не ми е минавало да стрелям. Единственото, дето исках, беше да му изрешетя бурето. Рекох си, така ще го сплаша, та да се подмокри, мръсникът му с мръсник. То тъй и щеше да стане, ако жената не ме беше дръпнала. Всеки на мое място би постъпил така, ако видеше как песоглавецът му неден краде от водата в тая суша при почти празен кладенец. Като го мярнах да мъкне вода към бурето, дума не му рекох. Зъб дори не обелих. Само отърчах в къщи, грабнах пушката и хукнах назад към потока. Кога стигнах завойчето, дето е старото каучуково дърво, и го видях да пришпорва крантата си, а водата ми да се плиска в бурето, дигнах пушката и се прицелих в него. Всеки на мое място щеше да я дигне. Ама така и не успях да гръмна. Жената ме дръпна за ръката. Туй още не е престъпление и ако она черньо не беше издрънкал какво е видял, и ако другият не бе тръгнал да плещи наляво и надясно, сега нямаше да съм тук. Хубавичко ще го нашаря аз, стига да го пипна. Колкото за Дъфи — вярно, дигнах му пушка, както е вярно и че се радвам, дето е умрял, мръсникът му с мръсник, и хич не ме е еня знае ли го някой или не. Ала туй още не значи, че съм го убил. Нали?

— Не значи — призна Мън. — Не и пред закона.

— Тъй я, не значи.

Беше сигурен, че Бънк Тривелиън е невинен. Ако е имал намерение да убие Тад Дъфи, щял е да го стори още същия ден, край потока. Ако ли пък по-късно е искал да го убие от засада, другояче щеше да го замисли. Не на пътя, и то посред бял ден, без да се крие. Щеше да го причака някоя вечер на горската пътека сред тръстиката

край реката. Гледаше сънливо отпуснатия върху нара здравеняк и за миг почти си го представи как занича в припадащия мрак иззад някой горски дънер, стиснал нож, който изглежда малък и безобиден в огромната му лапа. И как клечи в тръстиката край пътеката, как изведнъж скача, сграбчва за китката минаващия човек, дръпва го към себе си и го намушква не веднъж и не дважд.

Тръсна глава. Не, Бънк Тривелиън не би го сторил така обмислено и пресметнато, а внезапно, в изблик на гняв и не след като го е причаквал в гората или сред тръстиката. Огледа изпитателно лицето му — макар и налято, то сякаш подчертаваше дългата и яка кост. Кръвта като че ли течеше току под повърхността на загорилата му, възтънка и опъната върху жилавата плът кожа. Подобно на космите по ръцете рижавата, изрусяла от слънцето и сплъстена коса изглеждаше също светла на фона на керемиденочервения загар. Не, Бънк Тривелиън би го направил за миг — с един внезапен скок или заслепен от гняв би натиснал спусъка. Ако изобщо би го направил, то е щяло да стане тогава, край потока.

Толкова твърдо вярваше в това, че не се разколеба дори когато в ранния следобед на втория ден от делото мистър Литъл даде показания, че подиробед на втори август 1904 година в железарския си магазин продал на обвиняемия един касапски нож. Каза, че си го спомнял много добре, защото ножът бил първият от пристигналата предния ден нова партида. Бил сигурен и в деня, защото си записал кога точно е дошла пратката, а освен туй направил справка и в компанията за експресни доставки, преди изобщо да си отвори устата, защото, продължи той, никога не бързал да казва нещо, което не може да докаже. Това била партида ножове, която закупил от търгуващата на едро компания „Дюи“ в Нашвил, с фабричен номер М-120073. Именно затова си спомнял всичко толкова добре. Обвиняемият поискал да види няколко касапски ножа, но казал, че ни един от тях не му харесва и попитал дали на мистър Литъл не му се намират и други. Рекъл, че не ги ще тия тенекета, но той просто така си приказвал, обясни собственикът на магазина, защото ножовете били хубави, първокласна изработка и от чиста стомана. Добре щели да вървят. А пък обвиняемият търсел тежък, як нож, с не много дълго и не много извито острие, такъв, дето да върши работа на жена му в кухнята, пък и на него, дойде ли време да коли прасетата.

Когато мистър Литъл спомена „да коли прасетата“, някой в залата прихна и съдията удари с чукчето си.

„Дойде ли време да коли прасетата“, подчерта мистър Литъл като всеки човек с достойнство и продължи. Казал на обвиняемия, че новите ножове са тъкмо каквито търсел. После минал отзад, разковал сандък от новата партида и извадил един. Ще свърши работа, рекъл обвиняемият. Взел го, платил, казал едно „Благодарим“ и си излязъл.

— Може ли да идентифицирате ножа, който сте продали на обвиняемия? — запита прокурорът.

Мистър Литъл отвърна, че можел. Острието му било по-късо, рече той, пък и бил малко по-широк откъм опаката страна и пиринчените гвоздейчета по дръжката не били кръгли, а квадратни и набити не по права линия. Марката била върху острието, близо до дръжката. Пишело „Екстра стомана“.

Обвинителят разгъна завито във вестник пакетче и извади един нож.

— Такъв ли беше? — попита той.

Мистър Литъл огледа ножа и каза, че бил същият модел.

През цялото време, докато той даваше показания, Мън скришом наблюдаваше Бънк Тривелиън. Тъй, както се беше облегал, изпълваше целия стол. Отначало слушаше свидетеля внимателно, но някак насила, от учтивост, лишена обаче от всякакъв интерес; сетне погледът му се плъзна към един от високите прозорци, през който на фона на мразовитата, унила синева на небето се виждаха върховете на черни голи клони, окичени само тук-там с по някой опърпан листец. Май нито се разтревожи, нито пък се изненада от показанията, ще речеш — изобщо не го интересуват. Без дори да ги погледне, Мън усети напрежението, обзело съдебните заседатели. За тях това бе моментът, в който се изясняваше делото. Защото почти винаги настъпваше миг, когато хората в ложата леко се накланят напред и тогава разбираш загубил ли си, или си спечелил процеса.

Обезнадежден, той почти със сигурност осъзна, че този миг е настъпил и се увери в това окончателно, когато веднага след оттеглянето на мистър Литъл на свидетелското място отново се изправи следователят, доктор Абъл, и като запремята в ръка лъскавия чист нож, заяви, че е възможно четирите рани по гърба на убития да са нанесени точно с такъв нож. Били достатъчно широки и дълбоки, рече,

защото първата се намирала на гърба, току под дванайсетото ребро, а от нея била засегната чак вътрешната страна на десния бял дроб и прекъсната бъбречната артерия.

— Точно тя е нанесена първа, както вече казах — заяви той важно. И като се пресегна тромаво към гърба си, защото беше доста пълен, за да покаже мястото, където се бе забил ножът, продължи: — А вторият удар, нанесен между единайсетото и дванайсетото ребро, е попаднал право в черния дроб и е разкъсал порталната вена. Другата рана — горе, в белия дроб, последната, както вече казах — е била нанесена в момента, когато човекът е паднал на земята; горе, между третото и четвъртото ребро, някъде на равнището на четвъртия гръбначен прешлен и... — гласът продължаваше да нарежда, но Мън вече не слушаше.

Следователят беше последният свидетел на обвинението. Докато той говореше, Бънк Тривелиън гледаше през прозореца към ясното небе. Когато съдията удовлетвори молбата на Мън делото да се отложи до следващата заран, той напусна съдебната зала, без да каже нито дума на клиента си, спусна се по стълбите в сумрачното преддверие на съда и излезе навън. Облегна се на дървото, стърчащо в единия край на двора, запали лулата си и се загледа в повехналата есенна трева. Ароматът на първото след подиробедното въздържание дръпване го изпълни с наслада, но той скоро я забрави. Хората, дошли на процеса, започнаха да сноват из двора на групички.

Някакъв се спря пред него и подхвърли:

— Е, Пърс, види се тоз път май ще окошарят твой човек.

Мън го изгледа и преди да отговори, лениво процеди през устните си облак дим.

— Може и да не го окошарят.

— Поне на мен тъй ми се струва.

— Може и да не го окошарят — повтори Мън. — Човек никога не може да е сигурен — добави, без да откъсва очи от голия заден двор на съда.

— Довиждане, Пърс — рече човекът.

— Довиждане — отвърна Мън и се отпрати нататък.

Беше видял, че водят Бънк Тривелиън, чиято рижа и чорлава глава стърчеше над двамата придружаващи го помощник-шерифи. Тръгна на известно разстояние зад тях, без да се мъчи да ги настигне. Връщаха Тривелиън в килията му до утре сутринта.

Пред вратата на затвора изчака придружителите да се върнат.

— Здравейте — кимна им за поздрав.

— Искате ли да видите вашия човек, мистър Мън? — попита единият.

— Има ли кой да ми отвори?

— Старият Дики — отвърна първият. Сетне пръкна струйка тютюнев сок в прахта до бордюра и позачуден поклати глава. — Ама на тоя и окото му не мига! Сякаш пет пари не дава. Явно нищо не може да го уплаши.

— Абе ще видим дали няма да се уплаши, като му покажат въжето — намеси се другият и се изхили.

Мън го изгледа, сякаш за първи път виждаше лицето на този човек, когото години наред бе срещал из града: малките, хлътнали в сбръчканата, увиснала, синкава плът кървясали очи, месестия сипаничав нос, изкривените в лукава, привидно дружелюбна усмивка устни, оголващи жълтясали зъби, през които едва доловимо съскаше вонящият му дъх. Той продължи да се взира в него, като си мислеше: Не, никога не съм виждал това лице.

Под изпитателния му поглед усмивката на онзи постепенно изчезна и той престана да се хили.

Мън бавно се обърна към първия помощник-шериф.

— Само се пошегувах... — мънкаше в това време другият.

Без да му обръща внимание, Мън се сбoguва с колегата му и бързо прекрачи прага на усойното и прохладно преддверие. Почака известно време, преди да отвори малката врата, която водеше към коридора, и да повика мистър Дики.

Както и първия ден Бънк Тривелиън се бе излегал на нара, сякаш нищо не го интересуваше, но въпреки нехайната му наглед поза, личеше си, че е силно напрегнат.

Застанал в тясното пространство пред него, Мън го погледна и заяви:

— Тривелиън, ти ме излъга!

— Това никой никога не ми го е казал — отвърна хладно оня, после, сякаш за да обясни, добави: — И никому няма да позволя да ми го каже!

— Аз обаче го сторих — рече Мън.

— Казах ви истината.

— Но скри за ножа!

— Като си помислиш, тъй излиза. Но туй, дето ви го казах, е самата истина.

Мън пристъпи напред и се надвеси над проснатото туловище на мъжа.

— Тривелиън, поех защитата ти, защото мислех, че не си убил Дъфи. И това е единствената причина! Хайде сега, изправи се и ми кажи истината за ножа! Всичко, от игла до конец!

Тривелиън примижа насреща му така, както човек присвива очи от прекалено силна светлина. Сетне се извърна на една страна, надигна се и се облегна на голата каменна стена.

— Хайде, разправяй! — заповяда Мън.

— Вярно е — започна Тривелиън, — вярно е, че купих ножа. Точно както каза онзи. Туй обаче не доказва, че съм убил Дъфи, да му се не види макар и гадината!

— А какво направи с ножа?

— Занесох го у дома и го оставих на кухненската маса.

— У вас ли е сега?

— Не. Откраднаха го.

— Така ли?

— Така! — повтори Тривелиън. — Откраднаха го от масата. Следобеда, когато се прибрах у дома.

— За бога! — отдръпна се от него Мън. — Нима искаш да кажеш, че трябва да се изтъпаня в съда и да заявя, че същия този подиробед някой ти е откраднал ножа?

— Та това си е самата истина! — заяви Тривелиън и сви рамене. — Не мога да я променя.

— Добре — въздъхна Мън. — Карай нататък!

— Отидох си и сложих на масата в кухнята ножа и буцата сирене, дето ги бях купил в града. Точно както казах. Сетне видях, че жената я няма, и разбрах, че е в градината да загърля късните тикви.

Нарамих и аз мотика и отидох при нея. Като се прибрахме, сиренето и ножът ги нямаше.

— Това ли е всичко? — попита Мън.

Тривелиън пак примижа, кривна леко глава и отвърна:

— Не, не е. Но кажи-речи, е всичко — той се взираше в лицето на Мън и продължаваше да примигва. — Сега се сецам, че мернах един от негрите да клечи край пътя. От ония, дето живеят у мистър Мей или там някъде. Виждам съм го и друг път, но не му помня името. Като видях, че сиренето и ножът ги няма, тъй ми причерня, че бях готов да ида и да го направя на кайма! Но жената рече: „Недей, Харис, голяма работа!“, а аз ѝ се сопнах: „Господи помилуй, как да не е голяма, като знам как сме я закъсали с парите!“ Но тъй и не отидох. А трябваше — добави замислено той. Сетне цръкна тънка струйка слюнка връз каменния под и заяви: — Трябваше да му извия черния врат.

— Хубаво — съгласи се Мън, — но защо не ми го каза в самото начало?

Тривелиън разпери огромните си червеникави пръсти върху коленете и се загледа в тях, като че ли ги изучаваше. След малко вдигна очи към него и отвърна:

— Защото никога не казвам „хоп“, преди да съм прескочил оградата.

— А трябваше! — рече Мън и сецайки се за жена му, добави: — Трябваше да ми се довериш!

— Може би — отвърна Тривелиън.

Когато Пърси Мън го попита кога се е прибрал онзи следобед, отвърна, че не можел да си спомни точно, но било някъде след пладне. Тялото на Дъфи бе намерено в ракитака малко преди здрач. Лежал е там отскоро, но Мън заключи, че е имало достатъчно време някой да открадне ножа, да го пресрещне на пътя, да го пречука и ограби.

— Трябваше по-рано да ми кажеш — рече той, — тогава може би ако не друго, щях поне да намеря ножа. А сега имам време само до девет заранта — и като помълча умислено, запита: — Сигурен ли си, че не знаеш името на негъра? На онзи, дето си го видял?

— Не го знам — отвърна Тривелиън. — Но е от тез, дето живеят у мистър Мей или там някъде. Те тъй са се омешали, че не можеш ги разбра кой какъв е.

Мън се извърна към вратата и подвижна на Дики да му отвори. И докато оня се туткаше с ключовете, застана пред Тривелиън и рече:

— Ще направя каквото мога — после му подаде ръка, която Тривелиън пое леко озадачен, сбогува се с него и излезе.

Прекося безлюдния вече площад и се отправи към съда, мина през служебния вход и влезе в кабинета на шерифа. Опрелият се на бюрото висок, вече позастаряващ мъж го посрещна с едно „Здрасти, Пърс. С какво мога да ти помогна?“ — и посочи към един стол.

— Искам една услуга, Сам.

— Казвай — отвърна шерифът и добави: — Но защо не седнеш? Чак аз се уморявам, като те гледам да стърчиш.

— Не, предпочитам да остана прав.

— Ако си решил цял живот да стърчиш така, ще се изхабиш, преди да му е дошло времето, момче.

Шерифът избута още по-назад собствения си стол и започна да пригладва с пръст посивелите си мустаци. Кацналите на носа очила със сребърни рамки му придаваха учудващо благодушен вид.

— Искам да ми дадеш неколцина от твоите хора, Сам.

— То тях за нищо не ги бива — заяви шерифът, — но можеш да си избереш когото поискаш. И ако щеш, изобщо не ми ги връщай.

— Трябват ми само двама, за да свършим една работа.

— И каква е тя, Пърс?

— Ако трябва да бъда откровен, Сам, искам да дойдат и да ми помогнат да нарушим закона. Аз съм адвокат и много добре знам какво означава това. Искам да ми помогнат да изтърбушим двајсетина негърски колиби. Търся нещо.

— Вземи Мънроу и Карсън — рече шерифът.

— Не го искам Карсън — отвърна Мън.

— Че какво му има на Карсън?

— Нищо, преди малко го срещнах на излизане от затвора. Повдига ми се от него.

— Много си е добър той — помъчи се да го защити шерифът. — Действа така, както смята, че трябва да действа.

— Но е голяма гад — рече простичко Мън.

— Добре, добре, Пърс! Ще повикам Бърк, стига обаче да го намеря. Днес има пълнолуние и наистина някой може да те види с Карсън. Не те виня ни най-малко. Самият аз никога не излизам с този

мръсник по пълнолуние. Ще ме мернат отнякъде, та сетне да се чудя какво да правя — и като изтика още по-назад стола, пресегна се, завъртя ръчката на телефона, долепи слушалка до ухото си и поиска някакъв номер. Докато чакаше да му отговорят, вдигна очи и подхвърли сякаш между другото: — Той и Бърк е същата стока!

— Да, но не е като Карсън — отвърна Мън.

Тримата ездачи препуснаха в бърз тръс по пътя в белезникавата лунна светлина, а изпод копитата на конете земята отекуваше с тих, приглушен тропот. Малко след като минаха дървеното мостче, на един завой, където сенките на група кедрови дървета образуваха черно петно върху едва осветения от луната път, един от конниците дръпна юздите и посочи към храсталака.

— Тук някъде са го намерили — рече той.

— Знаем — отвърна Мън.

— Търкалял се в боровинките. И аз довтасах, когато го откриха.

— Познаваш ли този район? — попита Мън.

— Даже много добре — отвърна оня. — По тия места съм ходил на лов за птици. Наблизо, от двете страни на пътеката, дето излиза на този път около миля По-нататък, живеят някакви негри. Мистър Сътър държи някъде към шест колиби, а мистър Мей...

— Започваме малко по-нагоре — отсече Мън и дръпна юздите на коня. Изпревари спътниците си, вперил очи напред и проговори чак когато стигнаха мястото, където пътят се разделяше. — Тук ли? — попита той и посочи пътеката, която скоро след това изчезваше в горичката.

— Тук — отвърна първият помощник-шериф. — Оттатък листака има една колиба. В нея живее някакъв стар прежълтял негр с перде на очите. Преди време живееше у Бърдет. Помниш ли му името? — и се обърна към другия. — На стария негр с пердето?

— Няма значение — намеси се Мън.

— Тъй, ами — съгласи се оня, — много важно как се вика! Да не сме му тръгнали на гости, я!

Почти оголелите клони на дърветата хвърляха върху пътеката мрежеста като паяжина сянка. Над главите им по-високите вейки като

че ли излъчваха нежен блед светлик. На лунната светлина дънерите тънеха в мастиленочерен призрачен мрак.

— Една нощ лових тук еноти — подвикна помощник-шерифът на име Бърк. — Момчурляк бях още, дойдохме с някакви приятелчета...

Вперили очи в пътеката, останалите така и не му обърнаха внимание.

— Помня, че Айк Съмърс и Джордж Хикс бяха с нас, ама за другите не мога да се сетя. Някои сигурно отдавна са се изселили.

Нейде далече в гората, вдясно от тях, се обади бухал. Мън погледна нататък и отново насочи вниманието си към пътеката.

— Отдавна беше — заключи помощник-шерифът Бърк и се умълча.

Другият се изкиска и попита:

— Еноти ли, казваш, си ловил?

— Да — потвърди Бърк. — Еноти. Помня даже, че хванахме два.

— Като едното нищо може да се каже, че и тази нощ ще ловим еноти! — пак се изхили другият.

Бърк като че ли настръхна и се разсърди, защото не отговори веднага. Подир малко възкликна:

— Еноти, а? Добре го рече! — и се разсмя, но веднага добави сериозно: — Че то аз го правя откак се помня.

Пърси Мън посочи с ръка някакво сечище край пътеката на около шейсет-седемдесет ярда пред тях.

— Там ли? — попита той.

Първият помощник-шериф отвърна, че било там.

— Я вържете коня, мистър Мънроу — нареди Мън, — и елате през гората отзад, та да не вземе някой да се измъкне! Ние ще минем оттук.

Помощник-шерифът Мънроу скочи от коня и го върза за една крайпътна фиданка. Другите двама тихо подкараха своите, а той се отдалечи през гората с широки крачки, стъпвайки предпазливо по килима от сухи листа, без да вдига почти никакъв шум.

— Стъпва като котка — забеляза Мън.

Другият поклати глава и се съгласи:

— Да, за теглото си върви доста леко.

Проследиха го, докато не се изгуби от погледа им, сетне от време на време продължиха да го мяркат, когато прекосяваше огрените от луната голи места.

— Да тръгваме — предложи Мън и в същия миг усети, че с мъка откъсва поглед от човека в гората, който стъпваше толкова леко по нашарената от лунната светлина мъртва шума.

Двамата с оня, комуто викаха Бърк, спряха в единия край на сечището и привързаха конете си. Приблжиха колибата. В бисерната светлина, обливаща малкото сечище, отделните пръти, от които бе скована, и зеещите неравни пролуки между тях изглеждаха някак поясни и по-големи, отколкото денем. Варосаният комин се белееше като кокал.

Помощник-шерифът похлопа на вратата.

Нещо се размърда, а сетне долетя и нечий приглушен от съня и стените глас:

— Кой?

— Отваряй! — заповяда помощник-шерифът.

Отговор не последва. В колибата отново се разшаваха и се чу неясен говор.

— Искаме да те питаме нещо — извика Мън.

— Сегинка, шефе! — отвърнаха отвътре.

Вратата едва-едва се откряна, но в замяна на това проскърцването на пантите им се стори оглушително. Някакъв мъж подаде глава. „Негър!“ — с изненада отбеляза Мън, съзирайки лъсналото му на лунната светлина лице.

Помощник-шерифът стовари юмрук върху вратата и запъвайки я като че ли неволно с рамо, надникна вътре.

— Отваряй, чичка! — викна той. — И вземи, че пални някоя лампа!

Пърси Мън последва помощник-шерифа в колибата, където мракът в първия миг им се стори непрогледен, враждебен и душен като в бездна.

Кибритената клечка проблесна в ръката на мъжа и лизвайки фитила на лампата, се превърна в пушливо пламъче.

Негърът се обърна към Мън и той забеляза, че лицето му бе възжълто, със също тъй жълти и прекалено големи очни ябълки.

— Кво има бе, шефе? — попита той.

— Ами... — Мън се поколеба и погледна към безучастното лице на помощник-шерифа. И точно това, че се запъна, че подири с поглед оня, го накара да се почувства като страхливец, като кокошкар. Беше сигурен, че забелязвайки колебанието и умоляващия му поглед, другият също го бе взел за някой треперко или най-малкото за глупак.

— Слушай, чичка — емна го без заобикалки помощник-шерифът, — вие къде готвите? Имате ли си кухня?

Докато той говореше, Пърси Мън изведнъж забеляза жената, свита под юргана на кревата, останал извън светлия кръг на лампата. Забеляза я заради очите — черни, вторачени и искрящи в полумрака, почти нечовешки, досущ като очи на гнездяща птица, втречени от сенчестия клонак в натрапника, или като очите на готов за скок заек.

— Готвим в другата стая — мънкаше в това време негърът.

Помощник-шерифът отиде до затворената врата и я блъсна с обичайния си жест.

— Я светни тук! — нареди той.

Мън изгледа негъра, който се затътри с лампата нататък, усеждайки през цялото време прикованите в себе си очи.

— А къде държите ножове, вилици и тям подобни? — попита помощник-шерифът.

— Ей в онова чекмедже на шкафа — посочи човечецът потъналия в мрак вдигнат на четири тухли шкаф до стената.

Помощник-шерифът издърпа чекмеджетата и разбърка съдържанието им с показалец. После вдигна очи към негъра и попита:

— Това ли е всичко?

— Да, сър.

Той се обърна към Мън и рече с глас, в който се долавяше безкрайно търпение:

— Не е зле да попреровим.

Мън кимна.

— Да викнем тогава Мънроу и да започваме — рече помощник-шерифът.

Пърси Мън отиде до вратата към двора, отвори я и подвижна на Мънроу. В същия миг видя как дългурестата му фигура се откъсна от мрака на дърветата и тръгна към него през сечището, а сянката ѝ заплува в бисерната светлина пред нея.

При влизането на Мънроу Бърк вдигна поглед от сандъчето с гвоздеи, стари железарии, телчета и върви, което преглеждаше, и рече:
— Карай наред, откъдето си избереш!

Мънроу отиде до някакъв сандък в ъгъла срещу печката и го отвори. Мън видя, че в него няма нищо, освен въргаляща се на дъното купчина дрехи. Оня ги хвана с две ръце и ги тръсна. Това беше всичко.

— Тук го няма! — отсече Бърк. — Да идем в другата стая — и се обърна към негъра: — Донеси лампата!

Останалите го последваха, а жената безмълвно се вторачи в тях от кревата.

— С тая скорост ще откараме до заранта — рече Бърк, когато вече се отдалечаваха по пътя.

— Може пък в следващата да ни проработи късметът — подхвърли Мънроу.

Но той не проработи. Както и преди Мънроу заобиколи отзад, а другите двама се отправиха към входната врата. Някакво куче се нахвърли с лай отгоре им и започна да кръжи около тях, без те да могат да го стигнат. Претърсиха колибата издъно, а в това време негърът стърчеше наред стаята с лампа в ръка и върху съненото му лице започна да се изписва напрежение и почуда. Жената и децата ги гледаха втренчено, а в погледите им се четеше враждебност. Същата бе картината и в останалите колиби. Кибритът проблясваше, трепкащата и неравномерна светлина на лампата очертаваше смътно предметите в стаята, помощник-шерифите се навеждаха, за да започнат да тършуват из сандъците или да отварят чекмеджетата, които проскърцваха в нощната тишина изненадващо силно, а от разбърканите кревати и сламеници извън кръга на светлината напрегнатите очи неизменно се вторачваха в тях. В две от колибите бебетата ревнаха със запалването на лампата. Плачът бързо преминаваше в отмерени и задъхани хълцания, които подсказваха, че скоро няма да секнат. Когато детето във втората колиба се разциври, Мън се обърна към жената и кресна:

— Накарай го да млъкне!

Без да откъсва поглед от лицето му, жената слепешком заопипва с ръце, за да вземе бебето, и тикна гърда в устата му.

Намериха го в единайсетата колиба. Както се бе надвесил над някаква кутия и тършуваше, Бърк изведнъж се изправи и тихичко възкликна:

— Бога ми! — Сетне пак: — Бога ми!

Обърна се и сложи ножа на масата наред кръга светлина. Зървайки го, Мънроу простреля с поглед стоящия до тях негър и направи няколко крачки към вратата, за да я препречи. Все още спокойно, сякаш от чисто любопитство, негърът сведе очи към ножа.

Пърси Мън го вдигна и като се надвеси над пламъка, го заобръща в ръце.

— Този ще е — отбеляза той и в същия миг Бърк, сякаш с един скок, се озова още по-близо до негъра.

— Мистър Мънроу — рече Мън, — ще ви бъда много благодарен, ако донесете и другия нож. В дисагите ми е.

Адвокатът продължи да обръща бавно ножа в ръце и внимателно да го разглежда.

— Твой ли е? — попита той негъра, без да откъсва поглед от острието.

— Появи се тъдява преди известно време — призна оня.

— Появи ли се? — повтори като ехо Мън.

— Да, сър.

— Отдавна ли? — продължи той, без и този път да поглежда към него, като продължаваше да се взира в ножа и да го обръща в ръка.

— И тъй може да се каже — смотолени негърът.

Мънроу се върна, а чисто новият нож в ръката му блесна на светлината. Той го подаде на Мън, който го постави до другия и започна да ги сравнява.

— Имат едни и същи квадратни пиринчени щифтчета, значи е той.

— Ето и марката — посочи я Мън. — Погледни тук!

Бърк се пресегна, взе намерения от самия него нож и го огледа.

— Да, вярно — съгласи се той и го сложи на масата.

Мън вдигна очи и погледна негъра в упор.

— Откъде го имаш? — попита той.

Оня сведе очи към ножа, лежащ на мястото, където го бе оставил Бърк, а сетне ги вдигна към човека, който го разпитваше.

— Шефе... — започна той, а езикът му се плъзна нерешително, за да навлажни устните: розов и невинен като на дете на фона на черната кожа и спечените като пергамент пепеляви бърни. — Довлече го една дърта крастава жаба. Беше...

— Боже господи! — тихичко ахна Бърк.

— Ей как стана. Лятос, веднъж преди съмване, отидох да сипна помия на прасенцата. И гледам току над тях, отсам барата, клечи една дърта крастава жаба. Рекох да я хвана, оставих кофата на земята и тръгнах къде нея, а тя взе, че хукна ха насам, ха натам. Хвърлих си шапката отгоре ѝ, за да я сгация, ама оная скачаше като луда. И преди да се усетя, взе, че се завря под коритото, точно между дървото и камъните. Пресегнах се, пипнах я за крака, издърпах я оттам и, бог ми е свидетел, тя изкара и този нож! Рекох си защо ли ми е, ама сетне видях, че го бива, та го взех, отрязах ѝ бутчетата и го мушнах в джоба, а нея хвърлих. Подир туй обаче реших, че не е зле да я дам на прасенцата, та я пуснах в помията. Тя продължи да цамбурка, ама вече не можеше да плува и я изсипах ведно с помията на прасетата. Видях как един голям розов шопар я докопа и я налапа...

Поглеждайки към Мън, негърът се поколеба. Адвокатът лекичко кимаше на Бърк.

— Бог ми е свидетел — повтори човечецът и този път гласът му отекна по-силно. — Бог ми е свидетел, че тъй го намерих! Е, питайте и жената, ако не вярвате — и той посочи към кревата.

— Тъй беше — кимна тя. — Идва и ми вика: Гледай, една дърта крастава жаба...

— Да, сър — намеси се отново негърът, — жабата го намери. Да пукна, ако съм знаел, че е твой! Да съм знаел... — Бърк го хвана за лакътя, но той като че ли не забеляза, — ... да съм ти го върнал. Щях да те намеря къде живееш и да го донеса. На мене не ми трябва нищо, дето не ми се полага по право и закон. Да съм знаел...

— За бога! — прекъсна го раздразнен и изпълнен с възмущение Мън.

Когато излязоха навън, вече се развиделяваше. Далече на изток над дърветата струеше студена светлина. Окован в белезници, негърът седеше зад Бърк. Яздеха мълчаливо, с отпуснати и натежали за сън лица. Откакто го метнаха на коня, онзи престана да протестира и се умълча, но като че ли от време на време промърморваше по нещо сам на себе си.

На другия ден по обяд обвинението срещу Бънк Тривелиън бе оттеглено. Намереният в колибата на негъра нож бе идентифициран от мистър Литъл като принадлежащ към партията, от която Тривелиън бе направил покупката си. Освен това бе установено, че такива ножове са се продавали само в железарския магазин на А. К. Литъл, а телеграмата от фирмата за продажба на едро в Нашвил потвърди, че те се произвеждат едва от началото на лятото. Около дванайсет и половина шерифът се върна от колибата, където правеха допълнителни разследвания. Малко по-рано той и хората му бяха отвели негъра обратно и го бяха накарали да посочи точното място, където, по неговия разказ, жабата е намерила ножа. После един от помощник-шерифите го бе върнал обратно в града, окован за седалката на двуколката. Шерифът и хората му бяха претърсили колибата, навеса и коритото. В северния край, диагонално на посоченото от негъра място, бяха намерили голям сребърен часовник на плетена верижка, заврян в дупката между два от камъните, върху които лежеше коритото. Синът на Дъфи го разпозна като собственост на баща му. След като подсъдимият се изправи на свидетелското място и разказа за кражбата на ножа от кухненската му маса, и след като ножът и часовникът бяха показани и идентифицирани, Пърси Мън предяви иск обвинението срещу Харис Тривелиън да бъде снето. Искът му бе удовлетворен.

Мън приближи към стола, на който седеше Тривелиън. Протегна ръка, насили се да се усмихне и рече:

— Е, надявам се това да е краят на твоите главоболия.

Тривелиън бавно се надигна, погледна за миг протегнатата ръка, сякаш не разбираше какво означава този жест, и подаде своята.

— Сега може ли да си вървя? — попита той.

Мън кимна и се отправи към пътеката между редовете. Там, праметнала ръка през парапета и вперила очи в мъжа си, стоеше жената на Тривелиън. Но когато той приближи, тя се обърна към него и аха! — да го заговори. Забеляза, че и сега е със синята крепдешинена рокля, на раменете ѝ като на закачалка висеше вехто кафяво палто.

— Много благодаря — рече тя с равен глас.

— Няма защо — отвърна Мън и в същия миг се почувства объркан и някак гузен.

— Много благодаря — повтори жената.

— Няма защо. Просто имахме късмет — рече той и разбра, че тя вече не гледа него, а идващия към тях Тривелиън. Когато оня приближи, тя протегна ръка, сложи я за миг върху неговата, а сетне я отдръпна. Мън забеляза, че ръкавът на твърде широкото ѝ, вехто кафяво палто стигаше почти до кокалчетата на пръстите ѝ.

— Да вървим — обърна се към нея Тривелиън.

Пърси Мън се отправи по пътеката, а те го последваха. Проправи си път сред навалищата на вратата, продължи по коридора и излезе навън. Тогава се обърна към тях и подвикна:

— Е, довиждане.

— Довиждане — отвърна Тривелиън.

Вторачена в него, жената не каза нищо.

Не беше направил и пет крачки, когато чу зад себе си гласа на мъжа:

— Може ли да почакаш, а?

Тривелиън бавно приближи и наблюдавайки месестото му безизразно лице и примижалите от светлината малки сини очички, Мън изведнъж изпита някакъв яд към него. Не искаше да го вижда повече. А и беше уморен, защото бе спал само два часа.

— Какво има?

Тривелиън го измери с поглед и рече:

— Искал си да ми прибереш реколтата.

Думите прозвучаха не като въпрос, а като твърдение, поднесено безпристрастно, обмислено, вяло и едва ли не нехайно.

Пърси Мън се вгледа изпитателно в лицето и леко притворените очи, ала в тях не прочете нищо.

— Не, нямам такова намерение.

— Пратил си негри да я орежат и изсушат. Жена ми го каза.

— Нямаше да се справи сама.

— Значи не си искал да я вземеш.

— Не, не съм. Пратих негрите, защото ми се щеше тютюнът да не отива на вятъра. Нито съм имал намерение, нито пък съм очаквал да получа нещо от това дело. Заех се с него, защото вярвах, че не си убил Дъфи.

— Значи няма да я вземеш.

Без да променя изражението на лицето си, Тривелиън продължи да говори със същия вял и безпристрастен тон, сякаш просто

съобщаваше нещо.

— Не, вече ти казах — отвърна Мън.

За миг изглеждаше, че оня ще си тръгне, но той продължи:

— Много благодарим.

— Знай само — додаде Мън, но се поколеба, сякаш за да прецени дали да продължи, защото идеята му беше хрумнала току-що, — че ще се радвам, ако някой ден се наканиш да влезеш с реколтата си в сдружението. Но само ако ти си решиш.

Тривелиън вдигна замислено очи към оголелите клони на кленовете в двора.

— Не ми е по вкуса. Пък и то мойто реколта ли е — умряла работа! — рече той. — Не си струва да приказваме.

— Въпросът не е в това — пристъпи към него Пърси Мън. — Няма значение колко е. За нас е важен човекът. Сдружението е за всички — за всички, които отглеждат тютюн. То ще ти помогне да изкараш зимата, докато цената се вдигне и можем вече да продаваме. Не е важно колко ти е тютюнът... — Отведнъж спря. Мъжът не го гледаше, вместо това бе отправил поглед към небето през голите клони. Почувства се неловко и се ядоса на себе си. Сетне добави:

— Разбира се, не те карам насила, само ако искаш.

Тривелиън започна да свежда очи и постепенно погледите им се срещнаха.

— Откак пораснах толкова, че и баща ми вече не можеше да ме пердаши, не се е намерил човек, дето да ми казва какво да правя. Ама — рече той след малко, — смятам да се включа.

— Няма да съжаляваш — увери го Мън.

— Може би.

— Надявам се да повлияеш и на другите. Говори им за сдружението. Кажим им, че си влязъл.

— Че то не е тайна.

— Довиждане — рече Мън. — Ще пратя някой да те запише.

— Довиждане — отвърна Тривелиън и се отдалечи към жена си, която го чакаше със скръстени на гърдите ръце.

Пърси Мън мина покрай скупчените на стълбите мъже и им кимна за поздрав. Двамина се отделиха от групата и тръгнаха редом с него.

— Ела да пийнем по нещо, Пърс — предложи единият. — Гаврътваме набързо по едно, а след туй обратно на работа.

— Не, благодаря.

— Трябва да черпиш — намеси се другият, — нали отърва кожата на твоя човек.

— Тогава той би трябвало да викне по едно — подхвана първият. — Да не е малко, че не го засилиха в Едивил, откъдето никой не се е върнал жив. На бас, че вече се е натараянкарал и мърсува с някоя пачавра.

— Не — рече Мън, — прибра се с жена си.

Стана му приятно, че може да го каже.

— Тогаз ти трябва да почерпиш — не мирясваше оня. — По едно на крак, не повече. Трябва да полеем!

— Щеше ми се да се прибера. Уморен съм.

— На крак ще го ударим, няма да се забавиш, Пърс. Пък сетне ходи където щеш. Няма да загубиш повече от петнайсет минути. Пийваме и се връщаме да поработим. Знаеш как е.

И преди да се е опомнил, Мън вече крачеше редом с тях към отсрещния тротоар. Наистина беше уморен, а питието щеше да го оправи. Можеше да си вземе и сандвич. Влязоха в бара. Първият направи поръчката.

Облегнати на тезгяха, някакви мъже разговаряха с бармана. Пърси Мън не познаваше единия, макар да си спомняше, че го бе мяркал из улиците или пък във фоайето на хотела. Другият познаваше много добре — Джо Мийнс, едно плямпало, което се представяше за застрахователен агент и посредник по недвижими имоти и по цял ден мереше улиците, подвиквайки към минувачите: „Здрасти, Том!“ или „Здрасти, Болди!“, и току потупваше по рамото едното или другиго, като примляскваше с огромните си отпуснати бърни, преди да добави: „Ще ти кажа нещо, значи, и ще паднеш! Няма лъжа този път!“

— Здравейте, ей! — провикна се Мийнс и се отправи към тях.

Спътниците на Мън отвърнаха на поздрава, а той едва-едва кимна с глава. Мъжът, чието име не знаеше, приближи и се намести сред групата, слагайки ръка върху рамото на Джо Мийнс.

— Здравсти, Алек — обърна се той към единия от спътниците на Мън, а после поздрави и другия: — Здравсти, Морис!

— Познавате ли се? — попита именуващият се Алек, като се обърна първо към Мън, а сетне и към новодошлия. — Това е мистър Холт...

Холт остави чашата си на тезгяха, протегна ръка и рече:

— Че как да не познавам Мън! Нали съм го срещал из града. А тази заран го видях и в съдилището. И ние с Джо бяхме, нали тъй Джо?

През цялото време, докато говореше, той стискаше ръката на Мън, друсайки я нагоре-надолу някак разсеяно и механично.

— Приятно ми е — промърмори Пърси Мън и с леко усилие освободи ръката си. Вече съжаляваше, че е дошъл.

— Я дай още едно! — обади се Алек и посочи празната чаша пред адвокатата.

— Не, стига ми толкова — възпротиви се Мън, но чашата му беше вече пълна.

— Добре ще ти дойде — увери го Алек.

— Винаги съм казвал, че за да се оправи човек, единственото по-добро от яка глътка уиски са две яки глътки — отбеляза Холт. — Кажете, не съм ли го казвал, а, Джо? Няма лъжа, няма...

— Пък и трябва да почерпиш — намеси се Алек. — Отърва кожата на твоичкия!

— И то как! Ние с Джо бяхме там, нали, Джо?

— Така беше — рече Джо Мийнс, — видяхме как накисна негъра.

— Тъй де, яко го накисна!

— Изглежда, че той го е извършил — отвърна Мън.

— Сега наистина така изглежда — изхили се Джо Мийнс.

— Едно негро по-малко, тъй казвам аз! От мен да го знаете — вземеш ли си добър адвокат, той винаги ще намери негър, когото да накисне! Тъй казвам аз! — Холт протегна ръка и сръга малко грубичко, но дружелюбно Мън в ребрата, приканвайки го да се засмее и той.

Пърси Мън не се засмя. Той се взираше в топчестото, отпуснато лице на човека пред себе си, в зейналата, обточена със златни зъби уста, от която беше блъвнал смехът, и си мислеше, бога ми, той е досущ като Джо Мийнс, може даже да му е брат, градът е пълен с такива. В същия миг разбра, че и върху собственото му лице се бяха изписали дружелюбност и веселие. Погледна се крадешком в

огледалото зад бара и видя усмихнатото си лице — лице, продълговато и смугло, с черни очи и захилени над дългите зъби устни.

— Ножът беше у него — рече Мън студено, извърщайки се към мъжете. — А и часовникът.

— Няма спор! — възкликна Джо Мийнс. — Накисна го и туйто!

— А то не беше необходимо — додаде Холт, — ама аз винаги съм казвал, че си струва човек да си направи труда — и отново сръга Мън в ребрата. — Но при теб не беше нужно. Като гледах, всички съдебни заседатели бяха все хора на сдружението и ти щеше да го отървеш и без това! Бога ми, цяла седмица щяха да протакат делото, само и само да ти оправдаят човека! Тъкмо разправях, че той направо да си е отишъл досега, ако те не бяха все хора на сдружението...

Мън остави празната чаша на бара, отново зърна в огледалото лицето си с изписаната върху него усмивка, замахна с все сила и фрасна мъжа през устата. Изгубил равновесие, оня направи крачка назад и се свлече на пода по задник.

В мига, когато юмрукът му се стовари, Пърси Мън се изненада. Нямаше намерение да го прави. Едва-що мярнала се в съзнанието му, мисълта се бе превъплътила в действие. Видя увисналата си във въздуха ръка с чувството, че е нещо отделно от самия него и че тя е виновна за всичко. Още докато човекът падаше, направи крачка напред, а от устните му се отрони „Извинете, аз...“. Сетне видя лицето му и замря. То изразяваше пълно недоумение, а устата зееше отворена. В ъгълчетата ѝ напираше кръв. Спря именно заради недоумението и у него започна да се надига ярост, разбирайки, че то изразяваше не просто физически шок от удара, а дълбоката и разтърсваща издъно изненада, че подобно предизвикателство можеше да доведе до такава реакция.

Падналият се изправи и се спусна към Мън, но Алек го сграбчи и го възпря.

— Господи! — извика с раздражение и упрек Джо Мийнс. — Защо го направи?

Холт се съпротивляваше немощно в ръцете на Алек и останалите. Сега по брадичката му се стичаше кръв, а няколко капки бяха опръскали и ризата му.

— Разправя, че съм накиснал негъра и съм си подбрал състава на съда, а сетне се чуди защо съм го ударил! — отвърна Мън не в отговор

на въпроса на Джо Мийнс, а едва ли не просто за да каже нещо. После равнодушно добави: — Боже мой!

Алек пусна Холт и мина встрани, но оня все така продължаваше да се държи за него.

— Няма човек, дето тъй да е постъпил с мен и да му се е разминало! — пенеше се Холт. — Няма!

Другият отстъпи назад.

— Остави го! — намеси се Алек.

— Няма! — повтори Холт.

— Може да поискаш да ме арестуват и да ме глобят, ако от това ще ти олекне — рече Мън, хвърли половин долар на тезгяха и се обърна към бармана: — А ако желаеш, и ти можеш да го сториш!

— От мен да зависи — разсеяно вдигна монетата барманът, — млати го всеки божи ден, дордето се опикае! Ама предпочитам да го правиш на улицата.

Мън блъсна двукрилата врата и излезе. Почувства, че лека-полека у него започва да се надига погнуса. Не биваше да идвам, рече си той.

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА

Два дни след Коледа сенаторът Толивър устрои у дома си тържество в чест на управителния съвет на сдружението. Членовете му трябваше да пристигнат рано сутринта, та преди вечеря да проведат и едно събрание.

— Нужно е да обсъдим тези въпроси на свежа глава — отбеляза сенаторът.

Мън щеше да заведе жена си и да остане да преспи.

— Вземете и съпругата си, която, както чувам, била очарователна — бе настоял сенаторът. — Ще има още няколко дами, тъй че докато ние разваляме храносмилането си с нашите сериозни дела, тя няма да бъде ощетена откъм човешко присъствие. Надявам се, ще я убедите да дойде.

Щяха да пристигнат с влак и в девет сутринта да се прекачат на теснолинейката, която спираше на кръстопътя в подножието на „Монклер“, имението на сенатора.

Когато същата заран слязоха от влака, небето тегнеше като безбрежна сива маса, докъдето стигаше погледът. Бе досущ като закачено над ниските гористи хълмове, обграждащи долината, и приличаше по-скоро на провиснал балдахин, отколкото на висок и дълбок купол. И както ставаше понякога в подобни дни, човек дори не можеше да различи едва видимото, по-светлосиво безформено петно, което показваше къде е слънцето. Кедровите гори по далечните хребети изглеждаха матовочерни като петна от сажди. Нямаше и вятър.

— Ще завали сняг — рече Мей, когато мъжът ѝ я пое от стъпалото на двуколката и вече можеше да вдигне очи към небето.

— И на мен така ми се струва — съгласи се той.

Влакът пое през сиво-кафеникавите ниви, а виещата се над локомотива пара бе удивително бяла и нежна на фона на мрачното небе. Застанали върху спечената червена пръст край релсите, те наблюдаваха отдалечаващия се влак. Сетне Мън се обърна и съгледа

негъра, който се задаваше откъм порутеното жълто навесче с надпис „Кръстовище Монклер“. Оня свали шапка и рече:

— Дошъл съм да ви срещна.

— И добре си направил отвърна Мън.

Негърът вдигна чантата и ги поведе към спрелия зад навеса файтон.

— Ще падне сняг рече той, — и то какъв!

Някъде на завой, далеч на изток, влакът изсвири. Пърси Мън се обърна натам, към този едва доловим звук, но влакът вече се беше изгубил от поглед, а от виещата се, сякаш за да намери пролука сред ниските хълмове железопътна линия обширните голи полета изглеждаха още по-голи.

— Как ми се иска на Коледа да беше заваляло — промълви Мей, когато файтонът пое по пътя. — Без сняг Коледа не е Коледа, а вече май изобщо не вали на този ден.

Без да отговори, Мън се загледа как тя отново замислено вдига лице към небето.

— Като бях малка, беше по-друго — продължи Мей. — Сега, когато вали, а преди две Коледи наистина попрехвъркна, обичам да седя до прозореца, в стаята да няма никой и да гледам как се сипе снегът навън. Сякаш се връщам в детството си, когато по Коледа валеше. Тогава се събуждах много рано, още преди другите да са станали, но си лежах и чаках да просветне и някой да се размърда. Всичко изглеждаше друго, целият свят беше друг. А ако по земята имаше и сняг, ставаше просто неузнаваемо!

Пърси Мън погледна превития гръб на негъра на капрата. Наведе се, доближи устни до ухото на жена си и прошепна:

— Обичам те!

Тя поклати глава и сякаш сетила се току-що, рече:

— Ти изобщо не ме слушаш и ми се подиграваш!

— Не е вярно отрече той.

Известно време мълчаха, а файтонът подскачаше по замръзналите коловози. От двете им страни се чернееше горичка с оголели дървета, а шубраците задушаваша стволовете им и стигаха чак до най-горните клони. Когато пътят направи рязък завой и излезе извън нея, а край тях отново се ширнаха нивите, забелязаха къщата, кацнала на билото на продълговат хълм — огромна постройка със

симетрични крила и бели колони, обградена от гъсти, високи черни кедри. Алеята към нея бе обточена с бяла ограда. Няколкото тъмнеещи дървета на възвишението отпред, със стърчащи над безцветната земя стволове, изглеждаха величествени и неестествени. Отдалеч и на фона на хребетите, очертаващи хоризонта, къщата, извисяваща се над склона, над просторните ниви и пасища, имаше вид запуснат, самотен и страховит.

— Ето я — кимна Мън.

— Да, сър, това е — потвърди негърът.

Сградата не беше стара. Сенаторът я бе издигнал преди петнайсет години на мястото на предишната, която бе изгоряла. Той обичаше да казва, че я е строил, като гледал да прилича колкото се може повече на първата, и обикновено подчертаваше: „Само че исках да е и по-голяма.“ Всъщност тя беше много по-голяма. Макар и далеч по-просторна, централната част наистина наподобяваше предшественицата си, дванайсетстайна, червенотухлена къща с висока бяла веранда. Малцина обаче можеха да си спомнят как е изглеждала, затова, говорейки за новата, хората вече забравяха да подмятат, че я е построил с парите на жена си, а тя имала доста, но все някога щели да свършат.

Сенаторът наистина бе построил къщата с парите на жена си, защото собствени имаше твърде малко. Произхождаше от добро, средно заможно семейство, разорено по време на Гражданската война в резултат на почти фанатичната преданост на бащата към южняшката кауза. Старият Толивър въоръжил половин кавалерийска рота и вложил всичко, което притежавал, в облигации на Конфедерацията. След Франклинската битка го обявили за безследно изчезнал. Година след края на войната Толивърови загубили имота си заради просрочена ипотека и мисис Толивър се споминала от скоротечна туберкулоза. Цели четири месеца лежала върху огромно легло с балдахин в една барака, която сегиз-тогиз прокапвала, и изискано хрочела кръв в кърпи от стари дрехи или зебло. Към края на болестта си се пробудила от унеса и спокойно, с добре подбрани думи, започнала да проклина мъжа си, чиято себична лудост и своенравна гордост опропасти живота на най-близките му и обични хора. Той гниел нейде из Тенеси, а на нея ѝ било драго, нареждала тя, и се надявала душата му да бъде осъдена на вечни мъки.

Описвала надълго и нашироко развалата, обхванала тялото му, и както твърдяла, виждала как месото му било окапало от лявата буза, оголвайки мястото с трите липсващи зъба — дупка, която той от нечестива и непочтителна суета се опитвал да скрие, когато се засмеел. Как лежал в някаква канавка за храна на червеите, покрит едва-едва с мръсотия и шума, и как темето на празната му глава липсвало, защото снарядът го бил отнесъл. Веднага след като се смрачало, тя се изправяла в леглото и започвала да описва тази картина, нощ подир нощ, прибавяйки все така сдържано и красноречиво нови и нови подробности към вече познатите ужасии. Била мръснодумка с цветист език, а самата сдържаност и гласът ѝ придавали на всичко казано неестествена, хипнотизираща убедителност. Двете ѝ деца, шестнайсегодишният Едмънд и с четири години по-голямата Матилда, стояли край леглото вцепенени, с изцъклени очи и я слушали, дордето умората я надвиела.

Когато се умълчавала, Едмънд я поглеждал, а сетне извърщал очи към суровото, неподвижно като маска лице на сестра си, което изглеждало грубо издялано до последната костичка. Подир туй изхвърквал от бараката и започвал да търчи безцелно я по пътя, я из полето. В нощи, когато луната греела силно, а земята се смръзнела като желязо, или когато поройните зимни дъждове започнели да плющят, той се втурвал напосоки из калта и лапавицата и преброждаше околността като прегладнял единак. Дъхът му излизал на сухи пресекулки и той закопнявал да заплаче. Докато препускаше, мислел си за божествено-сладостното облекчение и удовлетворение, което носят сълзите. Но не можел да заплаче. Някъде призори, изтощен и озлобен, се промъквал в бараката и се тръшвал на сламеника. Когато една нощ се върнал, заварил сестра си наред стаята, а лоената лампа горела. Сухото ѝ кокалесто тяло хвърляло сянка върху балдахина.

— Умря — съвсем спокойно рекла тя.

— Умря — повторил той и в същия миг усетил безкрайно облекчение и блаженство.

— Да, а теб те нямаше — сетне, сякаш току-що се сетила, тихо добавила: — Никога няма да ти го простя!

В деня, когато погребали майка му, Едмънд Толивър се решил да извърви пеш сто и четирийсетте мили до Луивил. Знаел, че това е най-големият град в щата. Няма пукнат грош. За да се прехранва, се

залавял с каквото и да е в крайпътните градчета. Да се добере до Луивил му отнело повече от месец. Първо се главил в кланицата, където започнало да му прилошава от вонята на кръв и рояците мухи по подгизналата пръст. Нощем с часове търкал ръцете си, но розовеещият оттенък в основата на ноктите, под тях и по кожата на китките му продължавал да си стои. Вечер, когато лягал, обикновено си спомнял ужасните приспивни монолози на майка си. Чак сега започвал да разбира истинската същност и безмерност на омразата ѝ.

Деветнайсетгодишен, Едмънд Толивър вече стажувал в адвокатската кантора на мистър Уотсън, който имал голяма клиентела и бил пълномощник на луивило-нашвилската железопътна компания. „Сине — обръщал се понякога към него Уотсън, — в днешно време на адвоката му остават две неща — или да се завърти край железниците, или пък да се захване с политика.“ На двацет и четири години Едмънд Толивър отворил самостоятелна кантора. Двацет и шест годишен се оженил за Джоун Палмър, единствената дъщеря на някой си Мортън Палмър, натрупал състояние през войната от продажба на говеждо месо на федералното правителство и спекулации с жито. По това време Палмър вече бил banker. Едмънд Толивър го ненавиждал заради успеха му така, както ненавиждал и собствения си баща заради неговия провал. Тази ненавист обаче била скрита и той го ласкаел, приемал всяка работа, подхвърлена му от стареца, и го чакал да умре. Палмър се споминал от апоплексия година преди още Толивър да дръзне да мечтае това да стане.

Джоун Палмър била слаба и болнава жена, с няколко години по-голяма от съпруга си. Не била красавица, защото постоянно влошеното ѝ здраве дало своето отражение и пепелявопетнистият цвят на кожата заличавал чертите на лицето ѝ, ала в мигове на щастие и възбуда то засилвало с нежна и прозирна красота, която едва-що родена, изчезвала под скверния поглед на всеки, който я зърнел. По същия начин се преобразила тя и когато Едмънд Толивър ѝ направил предложение. Съзирайки тази неочаквана красота, той на мига забравил сметката, подтикваща го към този брак, и тъй дълбоко се трогнал, сякаш озарен от божествено откровение, че очите му се напълнили със сълзи. Неочакваният дар, с който щедрата съдба го ощастливила, изпълнил душата му с пречистваща радост и смирение. Той заявил пред Джоун Палмър, а и пред себе си, вярата, че стореното

за нея нивга няма да е достатъчно, че ще я обгради с неизчерпаеми грижи и ще направи всичко възможно, за да бъде щастлива. Тя безмълвно притиснала главата му към гърдите си и я задържала там, впила малките си пръстчета в здравата му, остра и гъста коса, загледана с невиждащ поглед в позлатата, броката, белия мрамор и плюша, върху които кристалният полилей от преддверието на баща ѝ сипел своята светлина. Обещанията, които Едмънд Толивър направил в онази нощ пред нея и пред себе си, били искрени. Но тя не била издръжлива като него. Непрекъснато боледувала. Случвало се с дни да лежи неподвижно в стаята със спуснати пердета, загледана в тавана или притиснала пръсти към слепоочията си. С времето този жест ѝ станал навик, следван дори когато нищо не я боляло, превърнал се в израз на отчаяние пред лицето на всички безименни сили на мъката и унищожението, които кръжали около нея безшумно като вълци. Седнала сама или в моменти, когато хората говорели помежду си и не ѝ обръщали внимание, тя съкрушено притискала с пръсти слепоочията си, а погледът ѝ се превръщал в бездънен, обърнат навътре черен кладенец от кадифе, върху чийто спасителен ръб тя едва-едва се крепяла.

Силата ѝ не била като силата и ненаситността на Едмънд Толивър, а красотата ѝ пък била някак нереална. В няколкото години, в които успявал да улови мига на красота, а с времето това ставало все по-рядко и по-рядко, той отново се изпълвал с чувство на благодарност и всеотдайност и понякога скланял чело на гърдите ѝ. Ала по-късно, когато подобни мигове се появявали, те го пробуждали първо с угризение и жал към нея, сетне със съжаление към самия себе си и най-накрая с непреодолимото усещане за измяна и безсилие. Тогава, без да каже нито дума, се изскубвал от нея. Ясният, тегнещ спомен за нощта, когато ѝ предложил да се омъжи за него и тя притиснала главата му към себе си, чистото ухане на роклята и на плътта ѝ непрестанно го преследвали. Помислил си, че под роклята гърдите ѝ са много мънички, едва ли не като на момиче, и тъй красноречиво му говорели за невинност и крехкост, че в онази нощ сякаш познал една съвършена и неоспорима истина. Душата му направо замряла. Застанал в коридора пред вратата ѝ, той си спомнял тези неща и с настойчивата точност на махало отново и отново стоварвал тежко юмрук в шепата на лявата си ръка. Страданието му наподобявало

болката на обречения, осенен за миг от ясното и хладно видение на рая, или пък на удавника, зърнал яркото слънце да очертава ласкаво успокояващите контури на познатите неща по брега, където доскоро е вървял.

След смъртта на стария Мортън Палмър Едмънд Толивър продал възскромната си къща и от Луивил се преместил в южната част на щата. Не се върнал в родния край на баща си. Болезнените спомени от ранното му детство не му позволявали да го стори. Не искал всеки ден да чува имената от младостта си, нито пък да вижда същите кръстопътища и къщи. Затова купил една ферма в близката околност — шестстотин акра плодородна земя, добре напоена и леко хълмиста, където в далечината се извисявали обвити в синкава мараня валове. Здравето на жена му бавно, но сигурно се влошавало и той довел сестра си Матилда, която не била омъжена и преподавала в местните училища, да се грижи за домакинството.

Около пасищата на фермата си Толивър издигнал бял стобор, построил нови хамбари и конюшни; хамбарите — високи и червени, а конюшните ниски и бели като стобора. Започнал да отглежда расови говеда и чистокръвни коне, да сее тютюн. Винаги търсел съвета на по-старите жители в района и внимателно ги слушал, когато го поучавали. Често обикалял на кон из околността, разговарял с фермерите, ходел с тях на риба и лов. После се захванал с политика и бил избран в щатския сенат. Когато къщата му изгоряла, построил тази и скоро в нея започнали да идват непознати люде от Луивил, Франкфорт, Лексингтън и Нашвил, да пият уиски в стаите с високи тавани и да се радват на конете в яхъра. След първото му избиране в конгреса започнали да го посещават хора от Вашингтон и Болтимор, като сред тях имало и високопоставени личности, чиито имена се срещали по вестниците. Тогава го избрали в Сената. Но той продължил да язди из околността, да ходи с фермерите на риба и лов, като от време на време дори се появявал в малката бяла, облицована с дъски методистка черква в Хоуп Спрингс. Не се големее и в предизборната си кампания не пропускал да заяви: „Знам какво е да те притиска немотията и стомахът ти да стърже от глад, знам и какво е да ставаш в студа рано сутрин, преди още да се е показало слънцето и да тръгваш бос по мраз.“ Постепенно хората забравили, че новата къща е построена с парите на жена му. Нея също забравили. Умряла скоро след като строежът бил завършен.

Докато файтонът пълзеше нагоре по склона, от сивото небе долетяха няколко снежинки и започнаха да кацат по кръйпътната тръстика.

— О, май наистина ще падне сняг! — възкликна Мей.

Вече виждаха китките зеленика, червените панделки по прозорците на къщата и големия венец, закачен на бялата порта. От големите комини се виеше дим. За разлика от бавно сипещия се сняг, голите полета и сивото небе, къщата, която отдалеч изглеждаше пуста и злокобна, сега като че ли обещаваше, и то щедро, всичко необходимо за добруване и спокойствие — от храната се носеше пара и леко ухание, пламъкът в камината проблясваше в сребърните прибори, нозете безшумно потъваха в дебелия килим, приятно звънтяха чаши.

— Колко ми е драго, че дойдохте! — рече сенаторът Толивър, като лекичко се наведе над ръката на Мей, сякаш стига да реши, и щеше да я целуне. — Мистър Крисчън доведе дъщеря си, и те ще пренощуват, та ще се опитаме да посъживим тази скучна стара къща с малко младост и красота. Право да ви кажа, тук наистина понякога е малко скучно. Но сега ще ви предам на сестра си — и посочвайки високата, облечена в черно жена, която излезе от стаята зад него, продължи: — Матилда, това е Мей, съпругата на моя добър приятел Пърси Мън, за когото толкова съм ти разправял — протегна ръка и я сложи бащински върху рамото на Мън. — Надеждно момче — заяви той и го потупа. — Някой ден ще го видим и в Конгреса!

— Това не се знае — отвърна Мън малко смутен, но все пак зарадван от думите и ръката върху рамото си. След намръщаното небе и голата земя, тук, в облеченото с бяла ламперия преддверие, той бе обграден от топлина и любезност, от блясък на огледала и долитащ от съседна стая пукот на огън. Като улови ръката на Матилда, дори лицето ѝ му се стори по-малко студено и сурово, отколкото си мислеше.

Мей заситни по широките стълби редом с по-възрастната жена, до чиято висока кокалеста снага изглеждаше още по-дребна. На завоя се обърна за миг и хвърли през рамо бърза срамежлива усмивка, която Мън възприе като довиждане. Сетне двамата със сенатора прекосиха преддверието и някаква стая, в чието дъно гореше огън, но нямаше никой.

— Реших да направим съвещанието в библиотеката — обясняваше в това време домакинът. — Всички, с изключение на капитан Тод са вече тук. Но и той всеки момент ще дойде. Ще доведе и сина си — учи се в колеж във Вирджиния. Да, във Вирджиния...

Когато влязоха в библиотеката, мъжете се бяха наредили около голямата камина, в която гореше и пращеше огромен пън. Мън се ръкува с всекиго поред. Сетне извади лулата си и започна да я тъпче.

— Мисля, че капитанът всеки момент ще пристигне — рече сенаторът и отиде да надзърне през един прозорец, който гледаше към дългия склон пред къщата. Вече наистина валеше — не силно, но затова пък равномерно. Няколко снежинки бяха полепнали по перваза.

— Няма го още — добави той и се върна при гостите край огъня.

Застана сред тях, усмихвайки се непринудено с пъхнати в джобовете на сюртука ръце и леко отнетната назад глава. В другия ъгъл на стаята, отделени от останалите, стояха мистър Силс и мистър Бърдън. Бърдън бе навел огромната си черна и рошава глава към Силс, който говореше загрижено и почукваше с молив върху бележника в лявата си ръка. Мън натъпка лулата, запали я и погледна към лавиците с книги по стените — повечето правни, реши той, защото сенаторът се славеше като заклет читател на исторически романи и можеше да цитира откъси от Мъколи^[1] и Гибън^[2], когато си поиска — и към огромната маса, бюрото и гравюрите по стените. Сетне погледът му разсеяно обходи лицата на мъжете около него. Порядъчни люде, помисли си той, дори и старият Силс, порядъчни люде. Залюля се леко на пети и усети приятната топлина на огъня върху гърба си. Сетне всмукна няколко пъти от лулата си дълбоко и продължително. Услаждаше му се тази лула.

Никой не забеляза приближаването на капитан Тод по дългата алея и никой не чу звънеца. Някакъв негър отвори вратата на библиотеката и той застана в рамката ѝ със строгата си усмивка, като леко клатеше глава.

— Извинявам се за закъснението — рече той, — но не съм бил точен, откакто двамата с генерал Брат^[3] бяхме опухани от генерал Бюл и натирени чак в Луивил, като по този начин той запази славната ни кентъкска федерация за мистър Линкълн.

Сенаторът с протегнатата ръка се спусна към него.

— Не се тревожи, имаме достатъчно време. Мини да се постоплиш край огъня.

— Благодаря — отвърна капитан Тод и започна да се ръкува с всеки. След малко застана край огъня и разпери дългите си кафеникави пръсти над буйния пламък. — Навън направо си е студ — рече той.

— Къде е момчето? — попита сенаторът.

— Настаних го в другата стая — отвърна капитанът. — Намери някаква книга и се зачете, или... — и той се поколеба, усмихвайки се — не, мисля, че чете. Твърди, че знаел как.

— Ще отида да поприказвам с него — рече сенаторът и се отправи към вратата. — Ей сега се връщам и започваме.

Мън погледна капитана, който продължаваше да се грее, протегнал хубавите си, силни наглед ръце към топлината. Забеляза, че по кафеникавата им кожа са избили петна и вените изглеждат прекалено големи. Запита се дали синът му е като него. Спомни си, че приличаше или поне бе приличал преди три-четири години. Не го беше виждал доста време, всъщност откакто момчето отиде в колежа. Във Вирджиния, беше казал сенаторът. Точно така, спомни си той, младият Тод бе заминал за Вирджиния, за да постъпи в колежа „Уошингтън и Лий“^[4]. Преди това обаче той наистина приличаше на капитана — беше висок, строен, със синьо-зелени очи като неговите и изящен нос. Хубаво беше, че сенаторът си направи труда да поприказва с него. Добър човек беше сенаторът, но капитан Тод беше още по-добър. Най-добрият от всички. Но и сенаторът не беше лош.

Преди четири часа всички, които нямаше да преспиват, си бяха тръгнали. Потеглиха надолу по склона под равномерно сипеция се сняг, а снежинките се трупаха по раменете, одеялата по краката им и гърбовете на конете. Вече заличаваше следите от колелата и копитата, а сивкавата светлина започна да изчезва от небето. Разделяйки се в преддверието, всички с изключение на мистър Силс, който много рядко изпиваше повече от една чаша, бяха весели и в добро настроение. Ето защо студът, снегът и рано падналият здрач изобщо не ги притесняваха.

Излегнати на креслата в библиотеката, където пламъците се гонеха и пърхаха по дълбокото и черно гърло на комина, а бутилките

стояха наредени на голямата сребърна табла върху масата, те изпиха не една и не две чаши. Надигаха ги една след друга с изопнати нозе и се наслаждаваха на пуйката, шунката и пудинга. Отначало разговорът вървеше тежко и мудно, но топлината на алкохола го съживи и не след дълго вече го прекъсваха изблици на гърлен смях. Освен приятното прекарване имаше и по-важна причина за задоволство. Секретарят докладва, че компанията „Алта“ е готова да започне преговори по ставка девет долара и половина за тютюн първа ръка и че някакъв частен изкупвач предлагал по десет за австралийски — екстра, и седем за прахообразен, първо качество. Съветът гласува предложенията да не се обсъждат.

— Ей богу! — възкликна Крисчън, стоварвайки тежката си лапа върху масата. — Спипахме ги натясно тия копелдаци! Нека им се отце изобщо да чуят за тютюн, докато са живи, и да си хапят задниците, че не са се захванали с търговийка на финтифлюшки! Рипнали насред реката, а не могат да плуват! Ей богу! — и той спря, за да си поеме дълбоко дъх, като жаден, който лочи лакомо.

— Ще ни предлагат те по девет долара и петдесет цента! И то след като сме обявили ценоразписа — австралийски — екстра — шестнайсет долара, италиански — екстра — петнайсет долара и двайсет и пет цента... — и той отново спря, а дъхът му изсвистя през зъбите. — Няма цена, дето насън да ме бутнеш и да не я знам! Чета ги всяка вечер, както старите моми четат Библията, та да не ги е страх. Девет и половина ли, да имат да вземат! Божке мили, тия не могат да четат! Ама ги пипнахме натясно и сега ще им разплачем фамилията! А ти, секретарю, вземи, че им напиши какво съм казал!

— Нашата цел не е да разорим тютюноизкупвателните компании — рече сенаторът и бързо продължи, — но не мислете, че искам да ви накарам да приемете това предложение. Не се опитваме да ги разорим, а само гоним прилична цена. Просто прилична цена. И предложат ли ни я, аз съм готов да работя с тях! Ние искаме да сме честни, а не да ги мамим...

— Аз ли не искам да ги мамя?! — ревна Крисчън. — Кой казва, че не искам? Ще им избода мръсните очички, а сетне ще им ги пробутам вместо стриди! Ще го направя и още как, а и ще платя, за да стане! Ще им изкормя вътрешностите, ще им ги вържа на фльонги на шиите и ще провеса тия мерзавци на коледната елха за сираците в

пъклото! — и той отново удари по масата. — И ако някой от тия, дете сме тук, все още има и най-малкото съмнение как ще гласувам за това предложение, ще му кажа. Няма да го карам да мре от любопитство. Ще гласувам „Не!“ и толкоз!

— Струва ми се, че не е необходимо забележките да се вписват подробно в протокола — рече Силс.

— Ако щеш ги сложи в рамка и си ги окачи над кревата, а сетне ги чети на дойките и хлапетиите!

Чувството на увереност и радост през този ден не бе помрачено нито от вестта, че през последните десетина дни са били изкупени осемстотин фунта тютюн извън сдружението, нито пък от донесената от Силс вестникарска изрезка. Той заяви, че си купил вестник, като минавал през селището над „Кръстовище Монклер“. Извади внимателно изрезката от дългия лъскав кожен портфейл, който държеше винаги пристегнат с три големи гумени ластика, и прочете съобщението. То се отнасяше до това, че на заранта след Коледа мистър Бен Сълинс, уважаван производител на тютюн от Алън и човек изключително враждебно настроен към сдружението, намерил в пощенската си кутия стиска клонки и анонимно писмо.

„Към върбовите клонки — пишеше в изрезката — имало прикрепена бележка, написана с детски или по-скоро с неграмотен почерк, която гласи: «Туй носи Деду Коледа на лошите момченца, дете нямат акъл да не се тикат в устатъ на вълкъ, ама не влизат в сдружението.» Мистър Сълинс заяви, че не придава никакво значение на писмото и че не е човек, който може да бъде сплашен, а «Еджъртънски куриер» решително подкрепя и приветства становището му и осъжда малодушието на онези, които изпращат неподписани писма. Мистър Сълинс изрази и убеждението си, че това е някаква детинска лудория, дело на хлапети, които са чували родителите си да споменават какво е отношението им към сдружението на производителите на тъмносушен тютюн. «Еджъртънски куриер» се надява, че случаят е именно такъв.“

— Детинска лудория... — повтори замислено Бърдън, вдигайки тъмната си рошава глава.

— Че то тия от Алън имали много напористи и буйни дечица! Бас хващам, че са се родили с краката напред и скърцайки със зъби! — отбеляза Крисчън.

— Не — рече бавно Бърдън, — това не е работа на деца. Явно някой беден фермер е прекарал лоша Коледа. Сдружението прави всичко възможно, за да подпомогне хората, но повечето я карат на солена сланина. Да вземем например някой бедняк с една-две хиляди фунта тютюн при нас. Какъв аванс може да получи? Я му стигне за коледна украса, я не.

— Такъв трябва да мисли за бъдещето — отвърна Силс.

— Да, ама Коледата минава зле, няма какво да подари на дечурлигата, вижда, че жена му си поплаква в кухнята, а някое от децата разказва какво са получили другите момчета — как синчето на Сълинс например излязло на пътя с нова пушка. Тогава той предполага, че Сълинс тайно е продал тютюна си по сегашните цени, нещо, което сдружението не прави. Запътва се към плевнята и се размисля. Все повече и повече го хваща яд и понеже си е кръгъл глупак, връща се у дома, откъсва лист от някоя тетрадка на децата, хваща молива и надрасква писмото. Грабва от плевнята канап, слиза на реката, нарязва малко върбови клонки и когато се стъмва, взема, че отива у Сълинови и ги мушва в пощенската кутия. Сетне — и Бърдън завърши някак неубедително — се връща у дома си.

Последва мълчание, през което тия, които го слушаха, сякаш смилаха думите му. Капитан Тод пръв наруши тишината:

— Господин председател — тихичко рече той, — струва ми се, че няма значение нито кой е написал писмото, нито пък защо. А и смятам, че ние като управителен съвет трябва да приемем, че извършеното злодеяние е злонамерено и да действаме както подобава. Господин председател — поколеба се той, а другите извърнаха глави към него, — предлагам управителният съвет на Сдружението на производителите на тъмносушен тютюн да изготви декларация, в която да осъди автора на полученото от мистър Бен Сълинс анонимно писмо, и да я предостави за публикуване на всички вестници в района.

— Подкрепям предложението — заяви Пърси Мън.

И то бе прието единодушно.

— Мен ако питате, добре сторихме, господа — отбеляза сенаторът, докато секретарят изготвяше декларацията. — Сдружението се бори за справедливост, но тя трябва да бъде постигната както си му е редът. Без излишно разпалване на страсти.

— Да не ви разправам колко ми трябва на мене, за да пламна — заяви Крисчън, без да адресира думите си към някого, и големите му зъби се жлътнаха в дружелюбна усмивка.

След петнайсетина минути въпросът очевидно бе забравен и след като Силс прочете декларацията, никой повече не заговори за това. Мън отново се сети за него едва късно вечерта, когато дамите си легнаха, а Крисчън започна да разправя какво знае за Бен Сълинс. Тъй или иначе, след като Силс, Бърдън и останалите си тръгнаха, никой вече не отвори дума за работа. Сестрата на сенатора, Лусил Крисчън и Мей слязоха от горния етаж и всички насядаха край огъня в дългата стая, през която се минаваше за библиотеката. Сенаторът започна да разказва вицове, от които всички се заливаха в смях, а той го правеше непринудено и с лекота, без изобщо да се стреми да става център на внимание. Мън обаче забеляза, че сестра му не само не се смее, но дори не се усмихва.

Тя седеше в малко кресло с подлакътници до камината като вдървена и изглеждаше някак самотна. Светлината в прозорците се стопяваше, наоколо гласовете не млъкваха, а погледът ѝ блуждаеше нейде в пламъците. Ръцете ѝ лежаха отпуснати с дланите надолу върху коленете, а те се очертаваха едри и ръбати под гънките на черната коприна. Но въпреки тази вгълбеност и липсата на интерес, от нея не се излъчваше нито пренебрежение, нито равнодушие. Пърси Мън реши, че тя по-скоро наподобява възрастен човек, седнал сред лудуващи деца. Веднъж, когато Мей я заговори, тя се наведе, защото очевидно не я беше чула, и попита: „Кажете ми, дете?“ Двете сякаш си допадаха.

Но когато същата вечер насядаха около масата и светлината падна точно върху лицето ѝ, суровостта и огорчението се откриха още по-ясно. Веждите ѝ бяха скосени почти под прав ъгъл, скулите — високи, устата с големи, но стиснати волево бърни, а кокалестата ѝ брадичка беше силно издадена напред. Носът някак наподобяваше орлов клюн. Очите ѝ бяха хлътнали и имаха сиво-синкав цвят. Суровото ѝ лице приличаше на гранитна скулптура, дялана, дялана и

подир това захвърлена. Мън забеляза как костеливите ѝ ръце с цвят на пръст улавяха приборите или вдигаха чашата и си припомни усещането, когато се ръкуваха сутринта.

След като приключиха с вечерята, те отново насядаха в продълговатата стая. Негърът влезе, за да сложи още дърва на огъня. Мъжете държаха чаши уиски и отпиваха на бавни пестеливи глътки. Хванала чаша портвайн, Лусил Крисчън шеговито се закарани с глава на баща си, който току-що бе казал, че не разбира защо не обича да ѝ викат Съки.

— Нямам нищо против името — отвърна тя, — стига обаче да го пазеше само за мен.

— Виждаш ли сега каква егоистка е, сенаторе — и Крисчън поклати глава към домакина.

Но тя отпи от виното и обясни:

— Не, ти наричаш тъй всяко животно из двора, а после и на мен така ми викаш! Кучета, крави, кобили, всички наред сме Съки. Все пак аз съм ти дъщеря.

— Добро си е името. Даже като се замисля, комай не се сещам за друго, дето така добре да приляга на жена. Винаги съм искал дъщеря ми да има най-доброто. Така де, още като се роди, рекох на жена си: „Щом искаш, кръщавай я Лусил, ама на мен тя толкоз ми харесва, че ще ѝ викам Съки. Стига и занапред да хубавее!“

— Наред с петнайсетина птичаря и бог знае още колко хрътки!

— Егоистка си е, нали ти казах! — и Крисчън поклати унило глава. — Егоистка и себелюбка!

Синът на капитан Тод седеше на канапето до Пърси Мън. Леко наведен напред, с лакти, опрени на коленете, той наблюдаваше профила на Лусил Крисчън, като от време на време поглеждаше към съседа си и сякаш аха да му каже нещо. Мън реши, че е добро момче. Все още приличаше на капитана. И вероятно с времето приликата щеше да се засилва. У него нямаше и следа от способността на стария да се владее, нито пък от самоувереността му. Ала в крайна сметка знаеше ли човек какво щеше да излезе от момчето?

— Тази година свършват, нали? — попита го Мън.

То изведнъж се изправи, обърна се към него и грейна от желание и стремеж да му се хареса.

— Да, сър, през юни. Ако не ми мине котка път — отвърна и може би щеше да каже още нещо, но се поколеба, а по лицето му плъзна руменина.

— В този район ли ще започнете работа?

— До много скоро имах такова намерение. Разбирате ли... — подхвана момчето и отново се поколеба, но продължи: — Бях решил да постъпя в кантората на един човек от Синсинати. Мистър Лайтфут се казва и преди време били приятели с баща ми. Там има много работа около железниците, а и някои големи компании от Охайо го наемат за своите дела. Него и съдружниците му де.

— Лайтфут... — повтори замислено Пърси Мън. — Лайтфут, казвате.

— Да, сър, Лайтфут, а името на кантората му е „Хейдън, Хюс и Лайтфут“. С татко служили заедно в Тенеси.

— В Тенеси ли?

— Да, сър, през войната, струва ми се. Но после той се преместил на Север. Веднъж, много отдавна, когато бях малък, дойде да види баща ми, но аз много слабо си го спомням. Пишат си от време на време или поне доскоро си пишеха. После отново го срещнах. И неговият син завърши „Уошингтън и Лий“, само че правото не му допадаше. Сега работи в някакъв вестник в Болтимор. Видях баща му, когато дойде в колежа да говори с Моуз за това, че оня не иска да става адвокат.

— Да се наредиш във фирма с такава голяма клиентела и добро име, е хубаво начало — рече Мън и кимна. — Дори мога да кажа, че по-хубаво в днешно време няма. Но на мен ми домиля за бащиния дом, нали тъй дълго отсъствах, докато се изуча. А и мама умря и всичко легна на моите ръце, та затова отворих кантора в Бардсвил и може би сгреших.

— Не, нямах предвид това! — запротестира момчето, но скоро спря, тъй като явно му стана неудобно. — Наистина нямах предвид това. И аз май съм на път да се откажа. Няма да ходя в Синсинати, както бях решил. Връщането ми за Коледа и... — крайт на изречението увисна във въздуха.

— И може би ще загубите — отбеляза Мън и смукна от лулата си. — Чувам, че там била парата. Оттатък реката. Защото, бог ми е свидетел, тук никаква я няма.

— Това не е важно. Точно...

— Важно е и още как, и днес по-важно няма.

Момчето извърна очи към другия край на стаята и Пърси Мън проследи погледа му. Наведен напред, с опрени на разкрачените си колене лакти и изопнати като лапите на булдог ръце, Крисчън разправяше някаква история. Чашата му стоеше на пода до него. Лусил Крисчън наблюдаваше баща си с такъв любящ интерес, че Мън за първи път изпита чувство на симпатия към нея. Забеляза, че и момчето я гледа. След малко то се обърна към него:

— Лусил, тоест мис Крисчън, ми разказа за първото голямо събрание при организирането на сдружението. Ех, защо не бях тук миналото лято, за да чуя речта ви! Тя цялата ми я предаде! Каза, че била чудесна и според нея всички много я харесали. Баща ѝ, сенатор Толивър, всички!

— Чиста случайност — отвърна Мън.

Случайност, помисли си той и в съзнанието му с непреодолима сила нахлу онова усещане, изпитано в мига, когато онемял се бе изправил на трибуната пред насъбраното множество: безбрежната пустош на висналата, нажежена до бяло небесна синева, празнотата на всички онези лица, вдигнати под смазващата, мамеща го като пропаст светлина, пресъхналото му гърло. И старецът до трибуната, чието лице бе съзрял... Да, случайност. Както е случайност и това, че сега съм тук, реши той. И обхождайки с поглед просторната, уютна стая с мекия килим и изящната мебелировка, с играещите пламъци и познатите лица, осъзна колко силна е тази случайност — как той е тук, стоплен, нахранен и обграден от тези хора, които, стига да кажеше и една дума, щяха да се обърнат любезно към него; и колко е студено навън, как цялата околност се покрива със сняг, който ще заличи всички познати очертания, и как ако не бяха случайностите, съставляващи живота му, той можеше да бъде навън или някъде другаде, нещастен, окаян и сам. А така е с всекиго. При тази мисъл стаята и всичко наоколо изведнъж му се сториха нереални като в сън. Тресавището можеше да го погълне и може би вече го поглъщаше, а той още се взираше в него. Тръсна глава, за да се отърве от тази мисъл, и обръщайки се към своя събеседник, повтори:

— Чиста случайност.

— Да, но хората казват друго. Чували са ви пак да държите речи, но...

Мън погледна изкосо момчето.

— Там, до самата трибуна, имаше един старец — започна той. — Видях го, когато се изправих. Просто го зърнах. Беше най-обикновен стар човек, със сламена шапка и работен комбинезон, наглед нищо особено — Мън откри, че не помни какво точно беше казал на събранието, но затова пък много добре си спомняше лицето на стареца. Сега като че ли това беше най-важното, а ето че му бе трудно да го изрази с думи. Разбра, че момчето не го слуша, а си мисли за свои работи, и някак смутено добави: — Нали разбирате, беше си чиста случайност.

— Да, сър, разбирам — отвърна то и отново подхвана собствената си мисъл: — Но знаете ли защо не искам да отида в кантората на мистър Лайтфут в Синсинати? Там ще затъна до гуша в чиновническа работа, ще пиша писма и какво ли не още. Няма да имам никаква възможност да се занимавам с това, с което се занимавате вие, със събрания например. Тъй, както правите вие.

— Ще си заслужава само ако спечелим — отвърна Мън. — Тогава наистина работата ни ще значи нещо. Но ако не спечелим, ще бъде другояче.

— Ще спечелите, сигурен съм! — възкликна младокът, навеждайки се леко, с лакти опрени на коленете и сключени отпреде си ръце. Бяха дълги, матови и жилести. — На всяка цена! Положението на всички от района ще се подобри. Няма да остане човек да не разбере!

— Може би — отвърна Мън. На момчето всичко му изглеждаше много просто. Хората виждат кое е добро за тях и го правят. То гореше от желание да държи речи, в които да им казва кое е добро. Тогава го забеляза как отново поглежда към Лусил Крисчън и си рече: поприказва си час-два с дъщерята на Крисчън и реши да остане тук. За него най-важна е външната обвивка. Досуц като при децата. А стареенето е задълбочаване под повърхността. Пласт подир пласт лющиш, за да видиш какво има отдолу. Да, какво има отдолу. Малцина са тези, които знаят, но не казват. Като че ли капитан Тод е от тях. Ала спомняйки си лицето на Матилда, с прибързаността на новооткривателя реши, че тя също знае. Но на този свят капитан тодовците и матилдите бяха малко. По-често се случваше да не знаеш.

И просто да лющиш пласт след пласт. Сякаш лук белиш. А ако спреш — умираш или вече си мъртъв. — Може и да не успеем — заключи той, смуквайки от лулата си. — Но успеем или не, вече сме затънали до шия.

Момчето не го слушаше. Гледаше към отсрещния край на стаята. Другите жени бяха станали и Лусил също се размърда. То бързо се изправи, отиде при нея и я изчака да пожелае лека нощ на всички. Сетне, когато тя излезе с Мей и Матилда, я придружи до стълбите. Сенаторът, който също ги бе съпроводил дотам, се върна веднага в стаята и потривайки ръце, рече:

— Е, господа, предлагам да пийнем по още една глътка от най-разкошния дар на нашата славна федерация! — наля питиетата, малко повечко този път, и се обърна към гостите си.

— Ако може, моето да бъде чисто — рече капитан Тод. — Знаете ли — продължи той, взимайки една чаша, — разправят, че разреждаш ли уискито с вода, след време ставаш най-върл пияница, а пиеш ли го чисто, знаеш какво правиш. Разреденото уиски е много коварно. Аз никога не си позволявам повече от това, което изпих тази вечер, а и го предпочитам чисто, за да възприемам по-добре нещата, които стават около мен. И точно на това, господа, се дължи фактът, че не съм станал заклет пияница в един свят, толкоз щедро надарен със съблазни.

Разкрячен, със забити в зеления килим токове, Крисчън се изпъна пред огнището и отпи от чашата си.

— Не — заяви той, — със седло или без, трябва да го яздиш! Без значение кон ли е, куче ли е, уиски ли е или жена. В една къща мъжът трябва да командва! Че те са една стока и стига да могат, на главата ти ще се качат! Аз тъй знам: кукуригаш там, дето си фъргаш семето! Яхането е мъжка работа. И затуй аз яхам уискито, а не то мен! — Отметна глава назад, обърна още една глътка, а адамовата му ябълка заподскача нагоре-надолу като голяма червена тапа.

— Донякъде си прав — рече сенаторът. — Уискито е като жената. Ако знаеш как да се отнасяш с него, то ти се отплаща. Трябва да го обикаляш отдалеч, а не да се гмурваш в него. Малко обич, малко уговаряне, малко ухажване и да видиш какво става. — И той небрежно обгърна чашата с пръсти, сякаш за да покаже, а погледът му стана някак отдалечен. За миг като че ли беше забравил хората около себе си.

Пърси Мън го наблюдаваше. Разправят, че бил голям женкар извън дома си, помисли си той. В този край е трудно да си разпасваш пояса, особено за човек като него, но се носеха слухове, че когато отидел в Луивил и Вашингтон, си наваксвал изгубеното време.

— Уискито е най-великата придобивка на демокрацията след Декларацията за независимостта и Бънкър Хил^[5] — говореше в това време Крисчън. — А да пукна, ако не е и най-най-великата! Защото, както се казва, може да направи от богаташа последен бедняк, а от бедняка — богаташ!

Мън наблюдаваше сина на капитана, но дочул, че Крисчън споменава името на Сълинс, се обърна към него.

— А Сълинови ги знам, откак се помня. До гуша ми е дошло от тях. И този е като другите. За пари са готови на всичко, а после ни лук яли, ни лук мирисали. Старият Бен Сълинс, бащата на Бен, дето съм сигурен, че сега се пържи в пъклото, тъй както съм сигурен, че бог е дал пера на сойките, за да им скрие голите трътки, срещу два-три сребърника би продал и беловласата си майка на сапун да я сварят. Това обаче не значи, че го осъждам, защото жените от Сълиновия род, като поостарят, заприличват на охтичави кучки. Не дай си боже едно обикновено, свястно и богобоязливо момиче да се омъжи за някой Сълинс и гледай тогава как подир пет години заприличва на тях. Колко пъти съм го наблюдавал! Че вземете жената на Бен Сълинс. Родителите ѝ — добри, свестни хорица, а и тя на човек приличаше. Но влезе ли жена у Сълинови, след пет-шестина години става досущ като тях. Чертите на лицето ѝ се изопват и то посивява като на плъх с натезали от лой мустаци. Точно по това познаваш, че са от Сълиновите — без значение мъж ли е или жена. А ако вятърът духа откъм тях, така и не се налага да гледаш, за да се увериш...

— Хайде, хайде, Бил! — намеси се капитан Тод. — Не са чак такива, каквито ги описваш.

— Ти пък откъде знаеш? Да не би случайно да си ги изучавал като мен? Та аз години наред съм лежал нощем в леглото и все за тях съм си мислил. Веднъж някой ми спомена за един, дето изобщо не бях го чувал. Живеел в Тенеси, в околия Чийтъм, и аз се дигнах и отидох да го видя. Просто исках да се уверя, че не е по-различен от останалите, и излязох прав. Не го видях, но стана тъй, че не беше и нужно, защото видях жена му. Изтъпаних се аз у тях и възможно най-

любезно ѝ казах: „Ще ви бъда благодарен, госпожо, ако ми дадете да пийна глътка вода.“ Даже бях наел файтон само и само да отида до тях. И рекох: „Минавам оттук, ама много горещ ден случих.“ Е, вярно, даде ми вода, но не прясна, естествено, макар че кладенецът в двора очите ѝ щеше да избоде. Когато за втори път напълних черпака, тя ме погледна, както само един Сълинс може да те погледне, и току изтърси: „Разправят, че идела суша, а нашият кладенец в такива времена хич го няма.“ Тогава излях туй, дето беше останало в черпака обратно в менчето и отвърнах: „Госпожо, да пукна, ако не сте от Сълиновите!“ А тя вика — тъй било, и пита отде съм знаел, да не би да съм го прочел на пощенската кутия? Отвърнах ѝ, че не съм, защото просто не е било необходимо, а освен туй, не че ми влиза в работата, ама тя и мъжът ѝ не изповядват ли Христовата вяра? Да, отвърна тя, изповядвали Христовата вяра, само че баптизма. Рекох, много се радвам, и я попитах чувала ли е за Светото евангелие от Матей, Глава десета, стих четирийсет и втори? Отвърна, че в момента не можела да се сети. Та се наложи да ѝ го припомня: „И който напои едного от тия, скромните, само с една чаша студена вода в име на ученик, истина ви казвам, никак няма да изгуби наградата си.“ И понеже ме изгледа някак особено, добавих: „Госпожо, знам, че не съм толкова скромен, но пък и водата ви не е дотам студена. Предайте много здраве на мистър Сълинс от мен.“ Беше досущ като другите женоря на Сълинови. Съберат се с някой Сълинс и сякаш болест прихващат. Че то си е заразно! Омъжи ли се някоя за Сълинс, смятай, че си е опропастила животеца. Туй си е болест досущ като сифилиса, бога ми, че и по наследство се предава. Прихващат я, сиреч, и децата, нали и те са Сълинови. Тъй е то!...

Мън се усети, че не го слуша. В стаята беше задушно и топло. Много се наливам, реши той и се зачуди колко ли наистина беше изпил тази вечер. А може пък и недостатъчно да беше!? Пресуши чашата и почувства, че питието го съживява. Усмиввайки се, сенаторът отново му наля и той я надигна. В момента се чуваше гласът на капитан Тод. Видя го да стърчи като истукан на стола си и сериозно да разговаря с Крисчън. Оня все така стоеше пред камината, докато лицето и огромното кубе на олиселия му череп лъскаха в плътния, кървавочервен отблясък.

След някое време се качиха на горния етаж. Сенатор Толивър показа на Мън стаята, пожела му приятна почивка и се отдалечи по

коридора. Когато Мън влезе и затвори вратата след себе си колкото се може по-безшумно, мракът го връхлетя като жива твар и го сграбчи. Единственото, което усещаше в тази непрогледна тъмнина, бе някакво люшкане, някакъв барабанен грохот в главата. Досуц като люшкането на хоризонта, когато човек е в малка лодка, а всичко околоръст — и море, и небе — е потънало в мрак. Това е кипещт на собствената ми кръв, рече си той и захвана да се съблича, като пускаше дрехите в краката си, за да не събуди Мей. В стаята беше студено, но той само го знаеше, без да го усеща. Сети се за снега, който сигурно продължаваше да се сипе, студен и гальовен, върху земята като върху гола плът. Тогава го осени мисълта, че единственото, което знае откакто се помни, е този мрак, в който се вираше, това люшкане и кипежа на кръвта му. Беше впил очи в някаква тъма, която се намираще извън него и го обкръжаваше, а може би самият той бе тъмата, самият той с огромната си глава я обхващаше, обграждаше и очертаваше, а усилието да се вира в нея бе виране навътре в себе си, в собствената си глава, която затваряше мрака и всичко останало. Тя обгръщаше и снега, който кротко се сипеше в тъмнината.

Когато се наведе, за да развърже и изуе обувката си, грохотът в главата му се усили, а ударите зачестиха, докато накрая се сляха в оглушителен нарастващ тътен. Съзнаваше, че ръцете му продължават да си вършат работата, но тъй както се осъзнава мисъл, а не движение. Когато свърши, изправи се и бученето престана. Изведнъж, сякаш за да му противодейства, настъпи тишина. После отново долови тласъците на кръвта си, само че този път по-леки и не така учестени. Подир малко до ушите му достигна някакъв друг, едва доловим звук, някакъв ритъм. Дишането на Мей. Реши, че е близо до леглото и се помъчи да си спомни в коя част на стаята се намираще то. Да, до вратата.

Напрягайки се в тъмнината, насочи цялото си внимание към този звук и му се стори, че той се усилва. Опита се да си я представи легнала — позата, изражението на лицето, далечно и унесено, но не можа. Образът не успя да се задържи в съзнанието му. Припламна и изчезна. Но равномерното и едва доловимо дишане беше реално, беше всичко. Невидимо и безименно, то събираше мрака като във фокус. Не съществуваеше нищо друго.

Откъм леглото долетя шум.

— Пърс? — попита Мей с натезал от съня глас.

Не отговори веднага. Почувства се измамен, раздразнен и отчаян. Като човек, комуто са отнели току-що осенило го прозрение.

— Да — смънка той.

Желанието го бе напуснало.

Полетата осъмнаха в сняг. Утрото бе необичайно студено и ясно. Въздухът бе сякаш наситен с прозрачен, леденостуден блясък и цялата природа на свой ред го отразяваше. Обгърнати от този блясък, през ливадата бавно крачеха сенаторът, капитан Тод, Крисчън, Мън и Мей. На двајсетина ярда пред тях, с ясно очертани в ослепителната светлина силуети и врязващи се в снега сенки, вървяха Лусил Крисчън и синът на капитана. Сенаторът кимна към тях и подхвърли:

— Очевидно си допаднаха, нали, Бил?

— А на мен пък ми се види, че тя просто го търпи!

— Момчето не е виновно — намеси се Мей. — Тя е много красива, мистър Крисчън.

— Чак да не повярваш, като гледаш мен — отвърна той, но си личеше, че му е приятно. Сетне, сякаш за да засили кръвообращението си, плесна ръце, на които бе надянал ръкавици, мушна ги в джобовете на палтото и възкликна: — Чудесен ден!

— Прекрасен — съгласи се Мей. — Наистина прекрасен! Само че защо поне за Коледа не заваля? Вече изобщо няма сняг на този ден! — Тя обходи с поглед искрящия хоризонт и си пое дълбоко дъх, като че ли по този начин щеше да възприеме още по-цялостно далечната гледка.

Мън си спомни, че бе изрекла същите думи и заранта, когато погледна през прозореца и видя падналия сняг и яркото слънце. Спомни си също, че като забеляза радостта ѝ, се сети как бе стоял в тъмнината предишната нощ, заслушан в равномерното ѝ дишане, и го обхвана срам и угризение, сякаш ѝ бе изневерил. А ето че сега, докато тя озарена от слънцето обгръщаше с поглед чистите, сияйни поля, случката от изтеклата нощ, а дори и тазсутрешният срам му се сториха неправдоподобни. Опита се да не мисли за това, но му струваше усилие да си го наложи и продължи да гледа мрачно след нея, докато тя се отдалечаваше с капитана и Крисчън.

Свел леко глава и сключил ръце на гърба си, сенаторът плавно и някак поверително заговори за събранието от предишния ден. Станало му приятно, заяви той, че Мън подкрепил предложението на капитан Тод да се изготви декларация, с която да се осъди анонимното писмо до мистър Сълинс. Драго му било, че успял да долови опасността от разпалване на неприязън и ненужни страсти в едно такова рисковано начинание, каквото е сдружението.

— Трябва да бъдем разумни — подчерта той — и да се пазим от крайности.

— Досега не съм забелязал да е имало такива — отвърна малко неуверено Мън. — Питам се какво значение би могло да има това писмо? То е проста случайност, а не крайност.

— О, нямам предвид такъв род крайности. Не. Макар и във всяко общодостъпно движение да съществува невидима тенденция към крайни действия, която чака само да бъде оглавена. Разправят, че един кораб може да гори с дни и пак нищо да не му стане, стига някой да не отвори люка и да не влезе въздух. А водачът е точно това, просто отваря люка. Трябва да се пазим от подобни настроения или, тъй да се каже, да държим люковете затворени. Ей на, вземи Бил! Не познавам друг като Бил Крисчън. Пряк човек, силен характер. Макар че понякога много се пали. Обзема го нещо като благородна ярост. Но сега, когато говори, не говори като отделна личност, а като представител на нещо много по-голямо от него, от теб, от мен. Защото говори не само от свое име. Да не ти разправам до какво може да доведе една случайно изтървана дума, плод на стихийна ярост или самонавивка, и какво може да му щукне, та да направи нещо, за което в крайна сметка всички ще съжаляваме. И може би най-вече той.

Сенаторът вдигна глава и погледна към склона, на който се чернееше малката групичка. Крисчън и останалите вече бяха приближили къщата.

— Но, разбира се, нека да си остане между нас — продължи сенаторът. — Аз го казвам с цялата си преданост към него. А защо на теб ли? Защото, момчето ми, ти си един от онези, които могат да направят най-много за укрепване на сдружението върху сигурна и разумна основа. Не бива никога да забравяме нашата главна цел, а тя е не да забогатеем тази година, а да ставаме все по-силни с всяка от следващите. Историята ни учи, че войната се печели не с битки

изобщо, а с една-единствена битка — с най-необходимата! И човек трябва да разбере това, докато е в менгемето на политиката. Какъв компромис да направи — а целият живот е един компромис с идеала — и въпреки това да продължи да го преследва, без да го изгубва от зора си или да забравя за него. Бог ми е свидетел, че и аз съм бъркал. Случвало се е да направя погрешен компромис и да се изложя, но винаги съм се стремил да не изгубвам целта — и той отново погледна към искрящите полета. — Да служа доколкото мога на хората от моя район. А теб — възкликна той и рязко се обърна, сякаш, потънал в собствените си мисли, бе забравил за присъствието на Мън и едва сега се бе опомнил, — теб те чака голямо бъдеще! Авторитетът ти нараства с всеки изминат ден. Не мога да ти опиша колко далеч можеш да стигнеш, ако сдружението успее. Млад си. Преливаш от енергия. Умен си и имаш солидно образование. Наистина нямам думи, момчето ми!

Той протегна ръка и бащински я сложи върху рамото на Пърси Мън. След малко, усетил като че ли неудобство от откритата проява на чувствата си, я отдръпна.

[1] Томас Бейбингтън Мъколи (1800–1859) — английски историк, писател и държавник — бел.пр. ↑

[2] Едуард Гибън (1737–1794) — английски историк — бел.пр. ↑

[3] Бракстън Браг (1817–1876) — американски генерал от войските на Конфедерацията — бел.пр. ↑

[4] Университет в град Лексингтън, щата Вирджиния, основан през 1749 г. — бел.пр. ↑

[5] През 1775 г. по време на Войната за независимост (Американската революция) полк. Итън Алън и полк. Бенедикт Арнълд нанасят поражение на английските войски при Бънкър Хил — бел.пр. ↑

ГЛАВА ПЕТА

По-късно, обърнеше ли се назад, струваше му се, че всички елементи, които тепърва щяха да се слоят в една бурна реакция, бяха налице онази Коледа в дома на сенатора. Не липсваше нито един, но съединяването им тогава изглеждаше толкова естествено, толкова спокойно, безобидно и трайно, че сякаш единствено бавното изпепеляване от времето би могло да го заплаши с нещо. Ако Пърси Мън, спомняйки си деня, в който бе произнесъл речта си на първото събрание, докато погледът му обхождаше приятната, осветена от огъня стая, за миг бе поразен от силата на случайността, от промяната и самотата на снежната нощ, то това бе наистина само за миг. По-късно щеше да проклина тази своя слепота, тази глупост и суета. Белезите на бъдещето присъстваха във всички негови преживявания от онова време, но му липсваше нишката, ключът към тайнописа, и той виждаше само голата повърхност. А нищо чудно бъдещите събития по онова време да са изглеждали като айсберги: виждаш ги уж да се носят върху синия спокоен хоризонт подобно на късчета бял облак и не поголеми от човешка длан, докато със скритите под водата седем осми от огромната си, твърда като стомана и прилична на коч маса те всъщност неудържимо се движат към някаква фатална пресечна точка. Не веднъж и дважд в моменти на самообвинение или обзет от безучастен фатализъм, подобен на онзи, който изпитва губещият, щом картите от последното раздаване започнат да падат под ослепителната зеленикава светлина, той започваше да се пита: След като не познавам сам себе си, как мога тогава да разбера какво представлява другият човек? Или дадено нещо? Не, наистина не се е познавал, решаваше той, щом тогавашното му „аз“ можеше да претендира, че днешното, което се обръща назад, за да размисли и различи този въпрос, е негово продължение. А сетне решаваше, че собственото му „аз“ от онова време, което той като че ли си спомняше не много добре, и сегашното му „аз“ не са нищо друго, освен експонация на наложени една върху друга филмови ленти, и започваше да усеща, че всичките му действия

са били напразни и безсмислени като ударите на слепец, който замахва и при най-малкия шум, проникнал в собствения му мрак.

По-късно щеше да заключи, че не е познавал и сенатора Толивър. Нито за миг дори не бе усетил отчаянието, спотайващо се зад неговата изтънченост, зад проявите на внимание, зад пронизващия поглед на сивите му очи. Без да го знае, той се бе оказал изиграният в играта, която сенаторът водеше с хитростта, придобита в резултат на дългия му опит в съприкосновението с хората и техните слабости, и с настойчивостта на собствената неотложна нужда. Мън не разбра кога е било поставено началото на тази игра. Вероятно сенаторът я бе започнал според правилата, ала много скоро се е оказал въввлечен в друга, в която е бил вече не главата, а ръката или по-скоро машата. Няма значение какви са били намеренията му, щеше да си мисли с горчивина той, защото сенаторът бе от онези люде, чието поведение, случаен жест или обичайна дума бяха като стратегията на искусния пълководец, даваща му възможност при нужда да напада ту в едно, ту в друго направление. Във всеки случай обаче той е бил баламата в играта на сенатора, лакейчето му. Бил е подлъган. Когато сенаторът е казал „скачай“, той е скочил. И при това не сам!

През ранна пролет компаниите „Алта“, „Дисмюкс енд брадърс“, две по-малки — „Мортън“ и „Рийгъл“, а така също и група независими изкупвачи направиха своите предложения в разстояние на една-единствена седмица. Те, естествено, се различаваха — едната предлагаше цент повече от другата за тютюн първа и малко по-малко за тютюн втора ръка, но колкото по-внимателно се взираше човек, особено като се вземеше предвид и процентът върху печалбата, на базата на който бяха направени, толкова по-незначителни изглеждаха различията.

— Склонен съм да мисля, че тук съществува договореност между заинтересованите страни и лица — заяви Силс, излагайки предложенията пред управителния съвет. — Смятам, че са ги съставили заедно, и то така, че цените да са приблизително едни и същи. Това, разбира се, не означава, че не трябва да се приемат. Просто ми прави впечатление тяхното сходство.

— Абе на мене ми дойде наум още преди да си започнал да ги четеш — промърмори сякаш на себе си Крисчън.

Излегнат на стола, той бе изпружил под масата стегнатите си в ботуши нозе, а черното му бомбе лежеше на зеленото сукно отпреде му. По чизмите му бе полепнала червеникава кал, тъй като току-що бе пристигнал на кон от дома си, а върху избелялото сукно под шапката му се очерта тъмно мокро петно, което бързо започна да се уголемява. Навън все още валеше и водата се стичаше като олио по сивите стъкла на прозорците, които гледаха към уличката на гърба на банката.

— Десет долара за сто фунта — отбеляза замислено Пийчъм. — Имаше време, когато наистина ми се искаше да получа толкова. Миналата година например.

— И на мен — прекъсна го Крисчън, — но сега не сме миналата година!

— Преди да пристъпим към обсъждането... — подхвана Силс.

— Какво?! — възкликна язвително Крисчън. — Да не искаш да кажеш, че ще обсъждаме тая цифра?

— Преди да пристъпим към обсъждане, искам да напомня на присъстващите, че това, което в миналото е било изгодно за частния производител, не е задължително да е изгодно при сегашните обстоятелства. Вложили сме значителни средства за съхраняването по складове. Не бива да забравяме и лихвения процент върху тях. А така също и лихвите върху сумите, определени за аванс на производители, чието положение изисква неотложна финансова помощ. Можем да прибавим и разходите по обработката на тютюна. При изчисляване на възвръщаемостта на отделния производител трябва да вземе под внимание и необходимостта сдружението да покрие тези разходи. Мога да ви кажа точната сума... — и той започна да се рови в купчината книжа пред себе си, взирайки се през очилата с безцветните си очи, — ... която се пада на хиляда фунта. А както всички знаете, господа, към тази сума трябва да се прибави и процентът върху бруtnата стойност за амортизационния фонд на сдружението. — Той продължи да ровичка из книжата, очите му мудно примигваха зад очилата, а устните му мърдаха ли, мърдаха, сякаш четеше наум.

— Това е най-ниската базова стойност — намеси се Пийчъм. — Да, така е. Но на мен ми се ще да изкараме още малко парици. Противниците ни все разправят, че този принцип не бил икономически изгоден. Вземете например статията в „Куриер“ от миналата седмица. Твърдят, че сме вдигнали цената на тютюна, като сме включили в нея

допълнителните разходи, а фермерите изобщо не виждали тези пари. И че така сме навредили и на бизнеса, и на обществото.

— На всичко това бе даден удовлетворителен отговор — заяви сенаторът. Той държеше в ръка незапалена пура и внимателно я въртеше с пръсти. — Както във вестниците, така и от трибуните! Ние знаем, че този метод е икономически оправдан и всеки разумен човек, чиито алчност все още не го е заслепила...

— Такъв още не се е пръкнал! — възкликна Крисчън.

— ... го вижда. Ще дойде ден, когато самите компании ще погледнат благосклонно на него. Така ще си спестят доста пари, защото ще контактуват направо със съответната организация — сдружението например, и няма да има нужда да търчат от един производител при друг. Накрая спестеното ще бъде повече от разходите и процента, който ние ще удържим. Сигурен съм, че сами ще осъзнаят преимуществата. — Той все тъй бавно и внимателно въртеше пурата между показалеца и палеца на дясната си ръка. Докато говореше — някак с усилие и несигурно, — от време на време поглеждаше към купчината документи пред Силс. Оня очевидно вече бе намерил сметките, защото се окашля силно и хрипливо.

— Както съм сигурен — продължи сенаторът, — че ще склонят глава пред неизбежното и ще приемат позицията на сдружението. Аз лично възприемам тези предложения като признак за ново, по разумно отношение към нашата организация.

— Намерих изчисленията за разходите на сдружението — рече Силс и отново се окашля, този път сухо и делово. — Правени са върху хиляда фунта. Разбира се, ако догодина увеличим складовата такса, тези разходи ще намалееят. И преди да пристъпим към обсъждането на новите предложения, смятам още веднъж да прегледаме цифрите — той пак се изкашля, сега пък извиняващо, и със сухия си монотонен глас започна да изрежда.

Дори след като предложенията бяха прочетени и председателят ги подкани да си кажат мнението, Пърси Мън не усети никаква съществена разлика между това събрание и предишните. Не усети разлика и тогава, когато, след като Крисчън удари по масата и ревна: „Да имат да вземат!“, а останалите се умълчаха сконфузено, сенаторът взе думата и започна да говори със спокойния си сдържан глас, чиято низходяща интонация създаваше впечатлението за търпение и

категоричност. Предвиждал този момент, започна той, и опитал да се подготви за него, за момента, в който ще се изправят пред различие в мненията на съвета. Бил сигурен обаче, че това няма да наруши единството на целта им. Каза също, че било дошло време за продажба, че сега бил моментът да забравят миналото и да помислят за бъдещето. Че са удържали победа, не можело да се отрече. А следващата година ги очаквала още по-голяма победа. Постигането на споразумение с компаниите щяло да намали напрежението, довело до безотговорните изблици на насилие в околия Хънтър, които така разстроили работата на сдружението. Като гражданин и член на управителния съвет смятал за свой дълг да гласува за незабавното приемане на тези няколко предложения.

— Има и нещо друго — намеси се Пийчъм, преди още сенаторът да е свършил, — и то е, че тъй или иначе трябва да се пристъпи към продажба. Няма съмнение, че ако в складовете ни се залежи голямо количество от тазгодишния тютюн, това ще се окаже гибелно. Вече сме на ръба на пропастта. Не можем да вземаме повече заеми, за да удържаме положението. Трябва да осигурим пари на хората! А това означава продажба! Дълго съм мислил по въпроса...

— Чакай, чакай! — Крисчън тикна лекичко стола си назад и той застърга по дъските. — Аз предоставям пет хиляди на наличния фонд до момента, в който не получим и последния цент по обявения от нас ценоразпис! Още сега собственоръчно написвам бележка и я връчвам на касиера, и то не за някакви си три месеца, а докато продадем тютюна! Сигурен съм, че не само сред присъстващите тук, но и измежду останалите членове на сдружението ще се намерят хора, които биха направили същото. А колкото до пикливите им предложения — и той наведе глава, вратът му стана кръв червен от възмущение, докато погледът му обходи масата, — то аз съм против!

Изведнъж се надигна такъв вой от протести, че председателят на събранието, мистър Морс, едва успя да извика:

— Но господа, господа!...

Накрая решиха предложенията да бъдат отхвърлени. Заедно със сенатора, Пийчъм, Бърдън и Дайси Шорт, Пърси Мън гласува за тяхното приемане. Председателят наруши равенството, като също се обяви за отхвърлянето им. На сивкавата светлина, процеждаща се през стичащия се по стъклата на прозорците дъжд, лицето на сенатора

изглеждаше също сиво, но когато Морс даде решаващия си глас, той изведнъж се отпусна, сякаш вътрешните устои, които държаха устните му тъй здраво стиснати и изопваха гладката извивка на бузата, бяха поддали. Той престана да върти дългата пура между пръстите си и я остави върху зеленото сукно. Стори го безкрайно бавно. Горният лист на пурата беше протрит и накъсан. Не ставаше за нищо.

В края на събранието, когато неколцина вече се бяха отправили към вратата, Крисчън подвижна:

— Хей, я почакайте малко! Искам да повторя, че решите ли да пуснете подписка за подпомагане на сдружението, ония пет хиляди са налице! Разбира се — усмихна се той надут и посочи към пода, — ако тия копелдаци долу, в банката, ми отпуснат още един ипотечен заем върху имота.

Никой не му отговори.

Застанал на вратата, Мън забеляза, че сенаторът се отделя от другите и си тръгва. Бе се посъвзел, но лицето му си оставаше пепеляво и някак изопнато, като че ли не си беше доспал. В момента, в който се обърна, Крисчън застана отпреде му, потупа го силно по гърдите с опакото на ръката и рече:

— Не се сърдиш, нали, Ед?

— Не, Бил — отвърна сенаторът.

Крисчън изпитателно го погледна.

— Е, хубаво тогава! — каза той и се отмести.

Сенаторът бавно се отправи към изхода. Когато се изравни с Мън, за миг се поколеба, после сложи ръка на рамото му.

— Е, момчето ми, направихме каквото можахме — прошепна той и без да дочака отговор, прекрачи прага и тръгна надолу по тъмното стълбище.

На следващото събрание Толивър не дойде. Последните, влезли в дългото сумрачно помещение, въпросително погледнаха празния стол, на който той обикновено седяше, а сетне и лицата на присъстващите.

— Успал се е — подхвърли Дайси Шорт.

Силс се беше загледал в дългия слънчев лъч, който падаше косо на пода до масата. Очевидно вниманието му бе погълнато от просветващите в него пращинки, но при думите на Дайси Шорт той бавно се обърна, намести очилата, през които се ококориха студените му безцветни очи, и заяви:

— Не, не се е успал. Мисля, че изобщо няма да дойде...

— Как така няма да дойде?! — сопна му се с несвойствена за него грубост капитан Тод.

— ... нито сега, нито по-късно — продължи Силс, мушна ръка в джоба на палтото си и извади някакъв дълъг плик. — Ако предположението ми излезе вярно... — Той внимателно го обърна в ръце, а в това време всички, с изключение на капитана, се наведоха напред и впериха очи в него. — Получих го тази заран. Но не по пощата! На входа на банката ме пресрещна един негър и ми го даде. На плика пише, че трябва да бъде отворен на днешното събрание — Силс бързо го разкъса, изкашля се лекичко и приглушено и вперил очи в листа, който извади от него, промърмори: — Да, вярно е.

После с равния си бездушен глас започна да чете, спирайки се на няколко пъти, за да прочисти гърлото си и да намести очилата върху тънкия си белезникав нос:

— До членовете на управителния съвет на Сдружението на производителите на тъмносусен тютюн — и отново се изкашля. — Господа, стигнах до твърдото убеждение, че схващанията ми относно политиката на сдружението са в разрез с тези на мнозинството членове на управителния съвет, макар да вярвам, че линията, на която съм привърженик, е линия на разума и сговора и ще бъде подкрепена от повечето членове на сдружението. Чувствам, че при тези обстоятелства е мой печален дълг да се оттегля от управителния съвет на Сдружението на производителите на тъмносусен тютюн, при все че ми е болно, задето ще прекъсна връзките си с почитаемите господа, с които имах честта и привилегиите да служа на делото.

С дълбоко уважение,
ЕДМЪНД ТОЛИВЪР

Силс млъкна, педантично сгъна писмото, сложи го на масата пред себе си, сякаш за да се отърси от отговорност, отново извърна глава и продължи да изучава носещите се в слънчевия лъч пращинки.

За петнайсетина секунди в стаята се възцари пълна тишина. Сетне Крисчън се надигна от стола, надвеси се над масата, протегна ръка към Силс и процеди:

— Дай сега аз да го видя това писмо!

Силс извърна към него безизразното си лице и му подаде листа. Крисчън го разгъна и хартията изшумоля. Докато се взираше в него, устните му бавно помръдваха, сякаш четенето му струваше големи усилия. Останалите внимателно го наблюдаваха. Накрая го хвърли на масата и промълви някак замислено и мудно:

— Да му се не види макар!

Наоколо гръмна буря от гласове.

— Туй, което не мога да разбера — Крисчън се завъртя на пети и ги изгледа кръвнишки, — е защо го прави! Освен ако за него работата наистина опира само до „или с мен, или без мен“! Не се опитвайте да ме убеждавате, че се е засегнал! — той размаха огромния си червен юмрук. — „В разрез!“ Бабината му трънкина! Да не би в Сената всяка заран да са му мили ушите, да са го секнали и да са му тикали биберон в устата? „В разрез!“ Я го виж ти! Ама от Сената не си подаде оставката, нали?

Капитан Тод се приближи до него и го сръза:

— По-кратко, бъди справедлив! Откъде си сигурен, че...

— Сигурен ли? Че от това повече — накъде?

— Човек действа според разбиранията си, Бил. Знаеш много добре. Остави Толивър на мира! Неговите разбираня не са нито твои, нито мои и затова го остави да прави каквото намери за добре!

Крисчън се изпъна отпреде му така наежен, че вените на врата му само дето не се пръснаха от нахлулата в тях кръв, а погледът му прониза като нож. После бавно сведе глава и изръмжа:

— Добре де, добре! Нека я кара както си знае!

Обърна се и седна на мястото си. Докато другите разговаряха, прочете писмото повторно и лицето му отново придоби угрижен вид.

— Най-лошото безспорно е, че става точно сега — отекна отново гласът на капитана. — Зле ще ни се отрази липсата на неговия авторитет. По този въпрос спор няма! А да не говорим за това, че трябва да изберем друг, за да довърши мандата му. Каква беля ни дойде до главата, но все пак всичко зависи от нас!

Бил Крисчън вдигна очи от писмото и кротко рече:

— Я го чуйте какво казва! „Макар да вярвам, че линията, на която съм привърженик, е линия на разума и стовора и ще бъде подкрепена от повечето членове на Сдружението на производителите на тъмносушен тютюн.“ — Погледът му се плъзна по лицата на присъстващите и се спря на капитан Тод. — Мислиш ли, че е прав?

— Ако мислех, щях да го подкрепя.

— А дали той самият е убеден, че е така?

— Знам ли... — промълви капитанът. — Нали го е написал?

— Да, но кое го е накарало да го напише? — и Крисчън почука с дебелия си показалец по хартията.

— Човек действа според разбиранията си — повтори капитанът.

Когато Крисчън прочете изречението на глас, то дотолкова поразил Мън, че му подейства като плесница и го наведе на куп хаотични предположения. Бил Крисчън бе прав, точно това изречение беше ключът към писмото. То нямаше нищо общо с останалата му част, дори не принадлежеше към него, или поне, изказано по този начин, звучеше някак съвсем самостоятелно. Особено онова, което се казваше за мнозинството. То просто не се връзваше с писмото. Сетне тази мисъл изскочи от съзнанието му, за да го споходи отново вечерта, преди да заспи, и да се загнезди пак, с цялата си острота, в главата му на следващата сутрин, когато на закуска в хотелския ресторант зърна същото изречение и във вестника.

Там се мъдреше голяма статия за оттеглянето на сенатора, а в средата, в каре, бе публикуван и пълният текст на писмото. Нашвилски вестник беше. Стана бързо и отиде във фоайето, за да вземе местния и „Еджъртънски куриер“. Пълният текст на писмото бе публикуван и в двата, но в добавка „Бардсвилски дневник“ съдържаше и уводна статия, озаглавена „Предава ли сдружението интересите на фермерите?“, която започваше така: „Когато един човек като сенатора Едмънд Толивър, служил толкова дълго с ума си на хората от своя избирателен район, почувства необходимост да си подаде оставката от организация, за чието създаване е спомогнал, защото усеща, че тя не оправдава гласуваното ѝ доверие и тласка хората по пътя на безпорядъка и против волята на мнозинството, то значи е дошло време всички мислещи люде да направят преоценка на положението.“ Това беше същото изречение, само че преиначено и съшито с бели конци. Е, добре, рече си Мън, вече няма скрито-покрито, да му се не види и

песоглавецът! Смачка вестника, гаврътна остатъка от студеното кафе и се върна във фоайето.

Телефонира на Силс и когато оня вдигна слушалката, рече:

— Трябва незабавно да говоря с вас, но не ми се ще дъртаците да ни подслушват. Ще идвате ли днес в града! Може да се окаже изключително важно!

Да, Силс щеше да идва в града.

— Тръгвам — бе отвърнал той.

Мън се качи в кантората си и се опита да поработи до пристигането му, ала безрезултатно. Редовете на разтворените книжа се мержелееха пред очите му. Сети се за думите на сенатора „Е, момчето ми, направихме каквото можахме“ и за отдалечаващия му се надолу по стълбището гръб. Затвори книжата и закрачи напред-назад из кантората. Изпрати секретарката да купи няколко кибрита, макар че из джобовете му се въргаляха, кажи-речи, цяла дузина. Докато я нямаше, измъкна бутилката от бюрото и отпи две умерени глътки. Опитвайки се да проумее мотивите на сенатора, незначайно защо се сети за Мей и за това как понякога, докато се стремеше да прозре в дълбините на очите ѝ, тя като че ли започваше да се отдръпва от него и бавно да потъва в някакъв враждебен, мъгляв безкрай.

Когато в преддверието се разнесоха стъпки, той се втурна към вратата и рязко я отвори. При вида на Силс от нетърпението и любопитството му не остана и помен.

— Е, сър? — попита Силс с безизразния си глас.

— Да сте... — в последния момент Мън се поколеба като човек, който се сепва на ръба на пропаст, но не защото е променил решението си, а защото тялото му е направило последен, отчаян опит да се противопостави. — Да сте давали на някой от вестниците или изобщо на някого копие от писмото на Толивър?

Знаеше какъв ще бъде отговорът, знаеше го от самото начало. И той прозвуча като ехо на онова, в което беше вече сигурен.

— Не, не съм.

Мън му подаде вестниците, посочвайки коментарите и уводната статия. Силс бавно ги прочете, без да проявява каквото и да било вълнение. Когато свърши, вдигна въпросително очи:

— Е, и?

— Господи! — възкликна Пърси Мън. — Ни един не е пропуснал! Луивилския още го няма, но съм абсолютно сигурен, че и в него го е изтипосал! Дал им е копия и затова го е написал по този начин, тъй че да ни навреди колкото се може повече!

— Така е — съгласи се Силс.

— Но защо? Какво цели? — скочи Мън и закричи из кантората, а след малко се спря и издаде напред слабото си смугло лице. — Не виждам защо го прави! Просто не знам какво да мисля!

— С времето всичко ще се изясни. Времето ще си покаже — Силс мудро примига зад очилата си.

Измина почти месец, преди Пърси Мън да започне да се досеща как ще се развият събитията. През това време неведнъж му се искаше да отиде при сенатора в „Монклер“ и да го попита какво го е накарало да вземе подобно решение. Нима бе възможно човек да се държи така? Даваше си сметка обаче, че няма право. В края на краищата познаваше го съвсем бегло. С едно-единствено потупване по рамото и промяна в тона си сенаторът му бе създал илюзията за приятелство. Нямаше никакво основание да чувства, че го е предал, но не можеше да си избие тази мисъл от главата. Усещането за измяна бе първата му реакция, когато един късен следобед Силс му се обади по телефона и му съобщи, че заедно с тютюнопроизводителната компания „Дисмюкс енд брадърс“ Толивър е дал под съд сдружението с иск да му бъде върната реколтата. Нашвилските вестници още същата вечер поместиха сензационната вест, а на следния ден сенаторът направи изявление и в „Бардсвилски дневник“, че съвестта повече не му позволява да бъде макар и пасивен съучастник на организация, която се е превърнала във враг на законността, реда и човешката добродетел.

— Мина повече от месец, откакто не сме имали неприятности! — избухна Мън, когато Крисчън му тикна статията под носа. — Всъщност откакто изгоря реколтата на Сълинс. А и съм сигурен, че ще хванат злосторника!

— Така е — сръза го оня, — но е повече от сигурно, че Едмънд Толивър се кани да ни създаде такива неприятности, та свят ще ни се извие! — и го измери с поглед.

— Неприятности... — повтори Мън. — Какво искаш да кажеш?

— Това, че мнозина няма да седят със скръстени ръце. И ни най-малко не ги виня! Каквото повикало — такова се обадило!

Мън погледна навъсено през прозореца към тротоара, на който освен един стар негър нямаше жива душа.

— И значи да се затрием! — заяви той. — Та нали точно това се мъчехме да предотвратим! Компаниите се стремят към открит сблъсък. Сигурен съм, че половината от неприятностите в околия Хънтър ни дойдоха от мерзавци, на които са им платили за това! И кой би се досетил наистина! Това е най-добрият начин да се унищожи сдружението. Гледат да ни вкарат в бяля!

— Бог ми е свидетел, че ще им излезе през носа! — закани се Крисчън.

Яздейки към къщи същия следобед, Пърси Мън непрекъснато си задаваше въпроса: власт ли искаше сенаторът? И реши, че точно това е целта му — да се сдобие с власт! Но ако Толивър, с чиято помощ бе създадено сдружението, останеше в управителния съвет и то успееше, той несъмнено щеше да я има. Зад гърба му щяха да застанат неговите членове, а един солиден фермерски глас на собствена територия има огромно значение за избирането на някого където и да било. Той обаче явно предпочиташе да разруши със собствените си ръце всичко, което бе създал. А да унищожиш създаденото, е също власт, и то най-могъщата! И може би наистина е така, помисли си той. Върхът на суетата!

Мей бе в градината точно както и в онзи ден, преди няколко месеца, когато бе пришпорвал покритата с пяна кобила, за да си дойде колкото се може по-скоро и да ѝ съобщи, че е избран в управителния съвет. Само че сега беше друг сезон. Тогава бе вече есен, циниите стърчаха изсъхнали и се ронеха, а пъпчасалите и повехнали кленови листа висяха неподвижно по клоните или лежаха пръснати по тревясалия калдъръм — едно тук, друго там. Подобно на всяка друга есен, тя стоеше сред останките от градината, за която цяло лято не се беше сетила. Вървейки безшумно към нея по тревясалата пътека, Мън се бе опитал да проумее същността на самотата ѝ, докато тя стоеше и не забелязваше неговото приближаване.

Както и тогава, той се отправи леко и безшумно към нея, очаквайки мига, в който щеше да се обърне и да го види. Беше клекнала до пътеката без шапка, косата ѝ падаше по раменете на тежки къдрици. Процеждащата се през напъпилите дървета бледа светлина ѝ придаваше по-тъмнорус оттенък.

Беше вече почти до нея, когато тя вдигна глава.

— Здравей — рече Мън и подаде ръка, за да ѝ помогне да стане.

Мей пусна лопатата, с която чоплеше лехата, и се изправи да го целуне.

— О, Пърс — промълви тя. — Подготвям място за латинките. Ще ги посадя ей тук, край пътеката. Ще бъде хубаво, нали?

— Да — отвърна той, а тя отново се загледа в квадратчето черна пръст, което бе изровила изпод ланшната шума. — Знаеш ли, Толивър е дал под съд сдружението? Искане си тютюна обратно.

— О, Пърс, нима може да го стори?

— Вече го прави — кимна той и забеляза, че тя продължава да гледа в квадратчето пръст. — Ако ни осъди, свършено е с нас! Това е.

Тогавя тя вдигна очи към него и на лицето ѝ се изписа загриженост.

— Но няма да успее — предсказа тя. — Вие ще спечелите, нали, Пърс?

— Може и да не спечелим. Нищо не се знае. Действа заедно с „Дисмюкс“. Опитва се да им пробута тютюна си и ние вероятно ще загубим — досега не му беше минавало и през ум, че сдружението може да загуби. Това изобщо не го тревожеше. Ударът, съкрушителният удар, им бе нанесен по друг начин. Не бе преценил какви са изгледите, а ето че го каза, каза, че сдружението може би ще загуби. И както със задоволство откри, направи го, за да засили тревогата на лицето ѝ, за да я уплаши, за да я накара да разбере, че на този свят съществува и зло, и несигурност, за да я накара да страда. А сетне, убедил се в това, изпита още по-голямо удоволствие, когато добави: — Да, много е вероятно да загубим и тогава ще се видиш натясно!

Наслаждаваше се на този миг, отлагайки момента, в който наистина щеше да се замисли и да осъзнае онова, което по-късно щеше да се обърне против самия него.

— Съжалявам, Пърс — промълви тя и сложи ръка на неговата. — Но не се тревожи, не се тревожи толкова!

Той погледна за миг лицето ѝ, сякаш за да почерпи сили от мъката, изписана по него, и попита:

— А можеш ли да ми кажеш на какво отгоре да не се тревожа?

— О, Пърс, недей така! — примоли му се тя и се вкопчи в ръката му, придърпвайки я към себе си.

Ала загледан в младата трева, покарала между камъните на пътеката, той не отговори.

— Не ми беше никак симпатичен! — продължи Мей замислено.
— Ама никак! Насилвах се да го приема, но уви!

— Не си ми го казвала.

— Не — поколеба се тя, — не съм. Та аз нищичко не знаех! Ти толкова го харесваше, толкова го ценеше, отнасяше се с такова уважение към него! Не исках да ти се бъркам. Не знам защо, но никога не ми е бил приятен.

— Лесно ти е сега да го кажеш — промълви горчиво той, все така без да я погледне.

— Не, отдавна съм го разбрала! Може би още в деня, когато бяхме у тях: по начина, по който се държеше сестра му, когато той беше наблизко; по това, че тъй неотлъчно го следваше с очи, та тръпки да те побият!

— Ами, въобразила си си! — сряза я той.

Думите ѝ го подразниха, не искаше повече да я слуша.

— Не съм! Когато същата вечер тя ме заведе на горния етаж, на площадката забелязах малка снимка, сигурно си я видял — на някаква жена, а тя се спря, вдигна лампата към нея и прошепна: „Жена му.“ После се обърна и го изгледа. Той стоеше долу, в коридора, и тъкмо се канеше да се върне в гостната. А тя го прониза с поглед и процеди: „Тя беше ангел!“ Като че ли искаше да повярвам на всички онези слухове, които се носят за тях, за нея, де.

— Че я докарал до наркомания ли? — попита той. — И че се е самоубила с морфин? Това са клюки! Просто е била богата, а когато е починала, той е наследил парите ѝ. Друга причина няма.

— Стана ми неприятен още в мига, когато го зърнах! — настоя Мей.

Мън отдръпна ръката си и отвърна:

— Ще погуби всички ни! — и я погледна право в очите. — Включително и нас двамата!

— Не се тревожи, Пърс! — успокои го тя и отново потърси ръката му. — Всичко ще се оправи! Трябва...

— Нищо не трябва! — отсече той.

— Не бива да се тревожиш чак толкова, опитай се да го забравиш! — тя го задърпа надолу по пътеката и той с неохота я последва. — Тук ще засадя още една леха с латинки, а ей там — гергини — и посочи към голата ивица, зад която се издигаше измазаната в убити тонове, но рушаща се вече тухлена стена на къщата. — Ще бодна и няколко невена, ще изглеждат много добре на фона на къщата. А около онзи стар дънер — и тя кимна към изгнилия почернял пън, който стърчеше сред току-що наболата трева, — има чудесно местенце за теменужки! Почвата трябва да е богата на хумус. — Направи крачка натам, наведе се бързо, зарови длани в меката рохкава пръст и със сияещо от щастие лице погледна през рамо към него.

След малко се върна и все тъй усмихната му показва изкаляните си ръце. Двата поеха към къщата.

— Ще имам нужда от помощник — гукаше тя. — Градината трябва да се обърне. Нали ще пратиш някого, Пърс? Гледай да стане до ден-два, преди...

Той се закова насред пътеката и я погледна.

— Не — ядно натърти той и гласът му отекна в собствените му уши с ледена непоколебимост. — Много добре знаеш, че всички са заети. Сега е разгарът на сезона и не мога да се лиша от никого. От никого! Израснала си във ферма и все трябва да си понаучила нещо — в същия миг забеляза как радостта върху лицето ѝ отстъпи място на почуда, която бързо премина в болка, на свой ред заменена от объркване, и чак тогава продължи: — Пък и ти всъщност не искаш никаква градина. След две седмици изобщо няма да я погледнеш! Забелязал съм, че откакто те познавам, винаги е било така. Подхванеш нещо, а после дори не се сещаш да кажеш някому да го наглежда. Тъй че ще е направо неразумно да ти пращам човек, след като си такава, искам да кажа, след като си толкова немарлива към всичко!

Тя се бе отдръпнала, но продължаваше да го гледа. Сетне бавно се обърна и започна да се отдалечава по пътеката. Мън равнодушно забеляза как бледата светлина я обгръща, а раменете ѝ леко потръпват и увисват. Разбра, че се опитва да потисне риданията си.

Отпървом му се прииска да се втурне след нея, ала не го направи. Остана насред пътеката и продължи да се вира подире ѝ. Погледна петното, изровено преди неговото идване. Отгоре лежеше старата

ръждясала лопата, която тя бе държала с малките си непохватни пръстчета. Беше обърнала по-малко и от квадратен метър, а и него само го бе разчоплила отгоре-отгоре с този калпав лизгар. Докато гледаше, почувства тъга, даже нещо повече — отчаяние, извиращо от някаква дълбока истина, за която по-рано не бе подозирал и която дори и сега оставаше скрита за него.

Няколко седмици по-късно, когато Бил Крисчън дойде да му каже истината за сенатора Толивър, Пърси Мън бе отишъл с капитан Тод до склада на сдружението в Бардсвил, за да огледа новото, почти завършено вече крило.

— Има вероятност тези бараки никога да не се напълнят — отбеляза тъжно капитанът, когато излязоха от пристройката и хлътнаха в непрогледния мрак на основното помещение. — Но дори и да можехме да прекъснем договора за новата сграда, това би означавало, че се признаваме за наполовина победени.

— Трудно... — въздъхна Мън, изправен насред склада под високия мрачен гредоред. — Трудно може човек да прецени какво да направи. Къде да удари!

— Първо трябва да спечелим делото!

— Това е просто капка в морето. Де да имаше начин всичко да бъде събрано на едно място, по едно и също време, та да замахнеш и да го свършиш! — той бавно вдигна десница. — С един удар да го смажеш! — и тежкият пестник изплющя в дланта на лявата му ръка. — Ей така!

Капитан Тод се взря през мрака към него и отвърна:

— Не, Пърс, не става така. В човешкия живот нивга не настъпва миг, в който да е тъй, че само да вдигнеш ръка и без значение дали печелиш, или губиш, да си разчистиш сметките! Веднъж или дважд се случва да си почти на прага да го сториш, ала никога не става така, че да доведеш нещата докрай. Прекалено много искаш.

Мън си го представи как в онази нощ е лежал с хората си при брода, как е чакал следващия пристъп, и поглеждайки кроткото му лице, се запита колко ли от онова, което е ставало, му се е струвало окончателно, уредено веднъж завинаги с един-единствен удар. И отвърна:

— Може би.

Бил Крисчън ги откри там. Въпреки тъмницата, още с приближаването му по вдървената походка и увисналите рамене разбраха, че едва сдържа гнева си. Засили се право към тях и се закова отпреде им. Устата му бе стисната като менгеме, сякаш полагаше неимоверни усилия, за да не я отвори, но когато все пак проговори, гласът му проехтя сурово и отчетливо.

— Подкупили са Толивър!

— Естествено — сви рамене Мън, — онези, от „Дисмюкс“.

— Не, бе! Не! — сопна му се Крисчън като човек, който не търпи около себе си глупаци. — Много преди това. Подкупили са го, защото е разорен до шушка и е затънал в дългове до шия!

Капитан Тод подсвирна тихичко през зъби и като вдигна ръка, приглади брадата си.

— Да, разорен! От Моргансвилската банка е изтеглил ипотечен заем за повече от петнайсет хиляди, а един бог знае колко дължи на Националната търговска банка в Луивил. Ипотеката от Моргансвил скоро изтича и са започнали да го притискат. Тютюнопроизводителите са много гъсти с Търговската и шефовете ѝ просто са подшушнанали на тия от Моргансвил. — Дъхът му излизаше на мощни тласъци, като че ли още малко и щеше да изплюе думите през едрите си, пожълтели зъби с изопнати над тях устни, но в същото време говореше с необичайна за него предпазливост. — Трябвало е да се погрижи сдружението да пристъпи към продажба и да приеме предложенията. Ние обаче не продадохме нищо и затуй са решили да обърнат дебелия край. От тях само това може да се очаква!

— Сигурен ли си в това и откъде го знаеш? — попита капитанът.

— Сигурен ли!? Бога ми, и още как! В Моргансвил живее някой си Потъл, който работи в банката. Женен е за братовчедка на Силс и му дължи пари и разни там услуги. Случайно подочул туй-онуй. Силс го притиснал, а сега на оня му треперят гащите, че ще си загуби службицата, и той наистина ще я загуби, ако се пусне от хорото. Мърша с мърша такава! — Крисчън яростно се изхрачи, после блъсна с крак върху плюнката и я разтърка с пета.

— Може ли да се разчита на него? — поинтересува се капитанът.

— Ами! Колкото на вол, че ще се отели! Във всеки случай, не и ако зависеше от него. Но го гледам един такъв, прежълтял, само да му

скръцнеш със зъби и ще напълни гащите! Снощи със Силс го обработихме — и той се изхили самодоволно. — Ама като казвам „обработихме“, значи, че наистина му съдрахме кожата! Когато към единайсет сутринта се качи в двуколката си, беше се жлътнал като след триседмичен дрисък. Не ти трябва изцеден лимон да гледаш!

— Но можеш ли да знаеш какво става в главата му — замислено изрече капитанът.

— Тъй е, и нашичкият тук, дето цяла зима ми се мъкнеше в къщата — седне, заговори ми мазно-мазно и все в очите ме гледа! Пък какви ги реди — ще речеш, че мед му капе от устата! Таквоз, Бил — онаквоз, Бил, а през цялото време е знаел какво яйце му се пече на задника и че както и да ги суче, накрая пак ще ни предаде! Знаел го е и го е обмислял, седял е и е усещал как намерението му зрее като цирей, но е продължавал да ме гледа в очите. Бога ми! — той спря, за да си поеме дъх, ала яростта отново го сграбчи за гърлото, лицето му почервения, а ръцете му все така продължаваха да цепят въздуха. Изведнъж се обърна към Мън и го заяде: — А ти, Пърс, му налага въдицата заедно с пръта и плувката! Нали и тебе те подлъга да гласуваш като него?

— Знам! — отвърна Мън мрачно.

— Всички ни се опита да подлъже, че и прием даде в оназ къща, построена с парите на наркоманката. По гърба ни потупваше, поеше ни... Абе за какъв ме взема той мене? Да не съм свиня, че да търча при него заради помията му! Като се сетя, червата ми се обръщат! Питам ви, аз да не би да съм някоя шафрантия, дето зърне ли пет долара, навирва краката? Да ме прощава! Все едно ми е дали в пухено легло ще ме прикътква или на сеното в плевнята! Пет пари не давам богаташ ли е или последен бедняк! Такава шунка имам, за каквато не е и сънувал, че и брашно с чували, а по лавиците — уиски колкото щеш! Пък и не съм вдигнал къща с пари на жена, която съм докарвал до лудост! От дедите си я имам и като я гледаш — ни една летва не се е отпрала, ни една греда не е поддала!

— Довиждане — прекъсна го капитанът и подаде ръка. — Тръгвам!

Въпреки тъмнината Пърси Мън забеляза, че лицето му сега е бледо и посърнало. Отдалечавайки се към светлия правоъгълник на

вратата, стойката му сякаш бе изгубила от своята напереност, а походката му беше станала някак неуверена.

— Да — изсумтя Крисчън, продължавайки да се взира в лицето на Мън, и попита: — Какво ще правиш сега?

— Не знам, наистина не знам!

— Аз пък знам!

— Какво?

— Чакай! По-кратко, не днес! — отвърна Крисчън и като застана пред него, сграбчи го за рамото и се вгледа изпитателно в лицето му. — Утре вечер ще дойдеш у дома. Тогаз ще ти кажа. Идваш и оставаш да преспиш!

Мън кимна равнодушно с глава.

ГЛАВА ШЕСТА

Когато пристигна по мрак в дома на Крисчън, на вратата го посрещна Лусил и го въведе във вестибюла.

— Съжалявам, че не успях да дойда за вечеря — извини се Мън. — Много мило, че ме поканихте, но подиробед не можах да вдигна глава от работа.

— Ние трябва да съжаляваме — отвърна тя и затвори вратата, която въпреки масивния си вид се завъртя безшумно върху пантите. Сложила ръка на дръжката, продължи да стои, сякаш не в очакване той да проговори или да тръгне, а като че ли него изобщо го нямаше, а тя, пожелаеше ли, можеше да се потопи обратно в дълбоко сладостно самосъзерцание. Светлината от лампата върху масата с мраморен плот беше смекчила остротата на морскосините ѝ, прекалено големи очи, а кожата на лицето ѝ се обливаше в златист загар, сякаш плътта му бе попила огромно количество светлина и сега просто я изпускате. Пърси Мън погледна крадешком към ръката ѝ, очертаваща се под копринената платка на ръкава, зачуди се дали и тя е придобила същия загар, но не можа да види.

Всъщност тя остана така само миг след затварянето на вратата, но той бе достатъчен, за да потвърди у него впечатлението за пълно спокойствие, което с изненада бе забелязал в деня на първото събрание, когато тя стоеше наред мрачната, сива хотелска стая.

— Другите са вече тук — рече Лусил, — в салона.

Другите ли, зачуди се той.

Тя се отпрати чевръсто по коридора и сложи ръка върху дръжката на някаква врата. Кръстът ѝ, където финият лен се събираше под широк везан колан, беше тънък и снажен, а лебедовата ѝ шия се подаваше над обточената с коприна яка. Отвори рязко и го покани:

— Заповядайте.

— Благодаря — отвърна Мън и лекичко се поклони.

Тя не отговори.

Видя как Бил Крисчън става, за да го посрещне, а сетне забеляза и другите двама мъже.

— Значи дойде — рече Крисчън. — Щеше ми се да вечеряш с нас. Смея да кажа, че доста вкусно си похапнахме. Съки умее добре да гощава, мира не дава на негрите в кухнята — той протегна огромната си лапа и добави: — Жалко, че не можа да дойдеш.

— Положително много съм изпуснал — отвърна Мън.

— Може би, нали, Мак? — кимна Крисчън към единия от двамата гости — непознат нему човек, висок като върлина и с гъста, четинеста рижа коса.

— Истина е — отвърна оня с благ, напевен глас. — А аз разбирам от тия работи.

Бил Крисчън го поведе към другия гост, който беше висок досущ колкото първия, но тъй мършав, че дългият прав черен сюртук висеше на раменете му като на закачалка.

— Професоре, това е Пърси Мън — рече той и обръщайки се към него, добави: — А това е професор Бол, сто на сто го знаеш. Няма човек, дето да не е чувал за професора.

— И аз познавам мистър Мън — отвърна мършавият и протегна ръка. — Но не съм го виждал отдавна, всъщност от година. За мен е чест да бъда в компанията му тази вечер.

— Благодаря, сър — кимна Мън и тъкмо да хване протегнатата ръка, когато забеляза, че цялата е в бинтове. Неволно се сепна, а погледът му се закова върху грижливо стегнатите превръзки. Пръстите бяха омотани поотделно и приличаха на огромна, неудобна ръкавица — същинска бухалка. Тогава се сети.

— Няма да ме заболи — увери го професорът и се ръкува. — Малка неприятност, която времето и грижите на моя учен зет ще излекуват — и той кимна към рижия. — А и...

— Импетиго, но много упорит, за съжаление — добави оня.

— За мен е чест да стисна ръката на един млад, ала толкова ценен за обществото човек — продължи професорът. — Казвам го аз, старецът, който всеки момент ще напусне бойното поле, за да отстъпи място на по-младите.

— Благодаря, сър — отвърна Мън. — Поласкан съм.

Но забеляза, че професорът май не беше много стар — не повече от шейсетте, помисли си той. На главата си нямаше ни един бял косъм,

а старостта едва бе докоснала рижаво-кафеникавата му, рядка брада, която се спускаше на фитили от мършавите бузи досущ като троскот, дето едва намира къде да се захване върху безводния каменлив скат.

Крисчън го представи и на рижия дългурест мъж. Оказа се някой си доктор Макдоналд, зет на професор Бол, и както сам отбеляза, родом от щата Луизиана, но натурализиран кентъкчанин.

— Да, сър, натурализиран кентъкчанин — повтори професорът. — Стига да е сваятна, жената може много да направи за мъжа. Колцина са отървавали от проклятието на бутилката или пък са ги извеждали по пътя на спасението. И не без известна бащинска гордост искам да отбележа, че моята дъщеря Корделия направи от доктор Макдоналд почти кореняк кентъкчанин.

— Тъй си е — съгласи се оня и се усмихна безгрижно и благо. Безгрижно като човек, който намира света за добре подреден, а сам той се чувства в него като у дома си, и благо — като такъв, дето изживява повечето си удоволствия насаме. — Да — повтори той и отпусна върлинещото си тяло в люлеещия се стол, а дългите му жилести китки легнаха на коленете.

Какво ли правят тук, запита се Мън. Очевидно не бяха дошли случайно, защото от думите на Лусил Крисчън „Другите са вече тук“ се подразбираше, че са били поканени и вероятно са чакали него. Макар и бегло, все пак познаваше професор Бол, но не го бе виждал от години. Той имаше ферма в околия Хънтър и пишеше писма до вестниците за опазване на плодородието на почвата и други проблеми от тоя род. Спомни си, че бяха изпъстрени с цитати от Томас Джефърсън и Джон Тайлър, а така също и с латински сентенции — най-вече от Вергилий. Беше директор и на някакво военно училище. За доктор Макдоналд обаче не бе чувал.

— Познавам чичо ви, дето е от нашия край — разправяше в това време професорът.

— Чичо Морд ли? — учуди се Мън.

— Мордесай Мън. Беше истински християнин, уверявам ви. Пълно олицетворение на безгрижния воин,

*... комуто се паднала тежка задача
със Смъртта и Теглото в крак да върви —*

*печално шествие, нали?
Но полза извлякъл човекът дори!*

Ето ви един завършен портрет на Мордесай Мън.

— Драго ми е да го чуя — отвърна Пърси Мън.

— Както е казал поетът, заедно водехме стадото, защото и двамата бяхме във военната академия на професор Боуи. Да, дружахме и много добре го познавах. Сечеше му пипето и беше славно момче, но за съжаление учението никак не му вървеше. Колко ли пъти ми е казал: „Дълъг — тъй ме бяха кръстили, защото и като момче си бях дългуч, — сега, Дълъг, ти ще ми направиш превода от Цицерон, а когато следващия път тръгнеш да ловиш катерички, аз ще ти дам капси.“ И аз го правех, но доколкото си спомням, нито веднъж не посегнах към капсите му, защото и тогава, както и сега, спортът не ме влечеше, но за сметка на това обичах красивите думи. Може да се каже, че Мордесай тъй и не отпи от извора на знанието. Като че ли не го свърташе на едно място. Приказвах му, молах го, а той отвръщаше: „Знаеш ли, Дълъг, ако остана на едно място, ще ми се приспи.“ И наистина заспиваше — дълбоко, като човек, който притежава онова безценно съкровище, наречено чиста съвест. Тъй беше — професорът най-неочаквано се наведе напред и със светкавичния устрем на пепелянка източи дългия си врат и старателно се изплю в мъртвата, сивкава пепел на студеното огнище.

Бога ми, помисли си Мън, нима ще говори цяла нощ? Забеляза, че Бил Крисчън се взира навъсено в празното огнище. Главата му беше наведена и светлината от лампата падаше точно върху гладката, розова повърхност на лисия му тил. Доктор Макдоналд пък се излежаваше в люлеещия се стол, разкрачил нозе със заклещена незапалена лула между оголените му в потайна полуусмивка зъби.

— Тъй беше — повтори професор Бол. — Толкова дълбоко си спеше човекът, че никакви падежи не можеха да нарушат съня му. Но когато започна войната, ми рече: „Тръгвам, приятелю!“ И наистина взе, че замина, а нямаше и деветнайсет години. Всички разправяха, че по някакво чудо останал жив. А когато тя свърши, се върна след безброй доказателства за онова, което ние наричаме нечовешка издръжливост и пословична храброст. Но — и професор Бол отново се изхрачи,

източвайки напред дългия си като пепелянка врат — ето че същият този човек, опазил се наистина като по чудо от падащите като град снаряди и гранати, една заран излиза на верандата, за да види какво е времето, и спирайки да запали лулата си, се спъва, прекатурва се по стълбите и си счупва врата, преди да е достигнал разцвета на силите си, а и верандата далеч не била толкова висока. Човек наистина не знае кога ще му дойде часът. — Той бавно вдигна голямата си, тромава досущ като бухалка ръка в пророчески жест, след което рязко я отпусна.

— Почина много отдавна — рече Мън. — Помня го слабо от времето, когато ни навестяваше.

— От стълбите падна през седемдесет и осма. Мисля, че беше на трийсет и пет, бе само с три години по-голям от мен. Но в академията на професор Боуи учехме в един клас, защото аз вървах напред, ако ми позволите да споделя, без да ви прозвучи нескромно, а Мордесай нямаше славата на добър ученик — поклати тъжно глава и добави: — Но беше богобоязлив човек.

Бил Крисчън тежко се надигна и застана до масата. Професорът го погледна и рече:

— Простете ми, че се отдадох на спомени. Това е гласът на приближаващата старост, момчето ми — поколеба се за миг и продължи: — Знаем, че сме се събрали с важна цел — и пак погледна към Крисчън.

— Тъй викам и аз, професоре — отвърна оня. — Хайде, кажете му. Гледам, че момчето цялото е в слух.

— Предложението ми е много просто — започна професор Бол. — Изключително просто. — Обърна се, сбра върховете на превързаните си пръсти и ги потупа един в друг, а гласът му стана равнодушен. Все едно че е в училището си, помисли Мън. — Да, просто е. Стигнах до него в резултат на няколко разговора с моя зет, доктор Макдоналд. Цената на всяка стока се определя от две неща: предлагането и търсенето — и той отново потупа превързаните си пръсти. — Да, така е. И може да се каже, че търсенето на тютюна е постоянно през цялата година. Следователно цената се определя от предлагането и сдружението се ръководи именно от този принцип.

— Точно така — съгласи се Мън.

— В зависимост от своя интерес, този, у когото е парата, ни напада както намери за добре — в пресата, по съдилищата, къде ли не щеш. Този интерес връхлита от мрака, премазва нищо неподозиращия човек и задига плода на неговия труд. Значи сдружението трябва да намери начин, с който да контролира предлагането на тютюна.

— Това е възможно само ако всички влязат в него — отбеляза Мън. — Бог ни е свидетел, че направихме каквото можахме.

Професор Бол вдигна властно ръка, сякаш въдворяваше ред в класната стая и се усмихна.

Да предположим, че има още едно сдружение, чиито главна цел е контролът върху предлагането. Но нека първо да направим едно малко отклонение. Кога тютюневите насаждения са най-уязвими, питам аз? Когато са млади и крехки. Когато са още в разсадника, преди да отидат на полето. Няколко удара с мотиката и хиляди фунтове тютюн изчезват. От това по-просто няма.

— Искате да кажете... — започна Пърси Мън и се взря в бледото, благообразно лице на професор Бол с неговото високо и тясно чело и проскубана брада. — Предлагате да унищожим разсада на хората?

— Може така да се направи, че вината да се окаже тяхна отвърна професорът. — Ще им дадем право на избор — или да влязат в сдружението и да съблюдават неговите закони и разпоредби, или — и той извърна кроткия си поглед от Мън и го впери в някаква въображаема точка в далечния, тъмен край на стаята, — или да си носят последствията!

Пърси Мън поклати глава и бавно се изправи.

— Мисля, че не ме бива за такова нещо — призна той.

Бил Крисчън бързо се спусна към него, стовари тежката си ръка на рамото му, сякаш за да го върне на стола, и изломоти:

— Не бързай като пале пред майка си, Пърс!

Доктор Макдоналд ги наблюдаваше от мястото си, полуусмихнат, а загасналата лула все тъй стърчеше между зъбите му.

— Човек понякога и понятие си няма на какво е способен — рече професорът. — Вземи мен например.

Пърси Мън бавно се отпусна на стола.

— Аз съм си по душа миролюбив. Никога не съм вдигал ръка срещу човек. На младини слаботелесието не ми позволи да поема по

пътя на славата като доблестен патриот, както направи чичо ти Мордесай. Често съм си мислил да стана свещеник и да започна да проповядвам Христовата вяра и ноци наред съм се борил с ангела^[1], за да разбере дали наистина съм озарен от просветление свихе. Пак ти казвам, миролюбив съм, но понякога човек сам себе си изненадва.

Мън поклати замислено глава и отсече:

— Не!

Но професорът така и не му обърна внимание. Дори не го гледаше.

— Това, което правя днес, утре може да се окаже погрешно. И в Библията го пише, а и Аристотел го е казал. Ако правилно съм го разбрал, разбира се. За всяко нещо си има време. Човек дори не може да предположи на какво ще се окаже способен, когато му дойде времето. — И той отново се стрелна досущ като пепелянка към Мън, но сега в движението участваше и цялото му хилаво тяло. После вдигна ръка и разклати дългия си бинтован показалец. — Нашето време дойде! То е сега! Преди делото да е стигнало до съда! — и пръстът му се совна и забодде в гърдите на Мън като зареден револвер. — Точно сега, в тази минута, в сърцата на хората назрява буря. Не си мисли, че ти ще я предизвикаш. В Хънтър тя вече започна и все повече ще се усилва. Ти няма да я предизвикаш, но ще направиш така, че да я усетят. А и не можеш да я предотвратиш, защото е неизбежна, тъй както не можеш да спреш планински порой, а само да го отбиеш, за да напои плодородната равнина, вместо да отива нахалос!

— Вярно е, ти никого не предизвикваш! — отново скочи на крака Бил Крисчън. — Предизвиква ни оня мръсник Толивър! И копелдаците, дето стоят зад него и чиито имена не знам, но, бога ми, ще ми се да ги знам, та да ги изреждам всяка нощ наместо молитва! Толивър и другите като него! Само не ми казвай, че пак ще седнеш заедно да си пиете уискито, както правеше едно време!

Същата нощ, преди да си легне, Мън се съгласи да влезе в Братството за защита и надзор. Още преди да изрече „Да, съгласен съм“, знаеше, че ще го стори. Противеше се на аргументите им, на напирания у него порив, вкопчваше се в настоящето с онзи сляп инстинкт, който се опълчва дори срещу желаната и очаквана промяна и кара човек да се бави, когато бяга от някое неприятно, но до болка познато място. А може би го правеше, за да изпита още по-силно

сладостта на мълчаливото съгласие и облекчението да бъде още по-голямо, когато стигне до последния преход към увереността. Щом заяви „Да, съгласен съм“, забеляза как доктор Макдоналд, който през цялото време не беше отронил нито дума, му отправи своята полуусмивка, с която сякаш казваше, че от самото начало е знаел какво ще стане.

— Братство за защита и надзор! — възкликна Крисчън. — Голяма работа, нали? Защита и надзор! Много си умен, професоре! Прав ли съм, Пърс?

— Да, сър — съгласи се Мън.

— Винаги съм казвал, че е хубаво човек да е попрочел туй-онуй. От много глава не боли. Я го погледни какъв човек е станал! — и той посочи стройната, измършавяла фигура на професора.

— Благодаря, сър — отвърна оня и се изплю в огнището. — Тъкмо ми хрумна и девиз на нашето братство, само че на френски — и окашляйки се леко, добави: — „Le bras pour le droit!“

— Добре звучи! — отбеляза Крисчън. — Даже много добре!

— Благодаря, сър — отвърна професорът.

— И какво ще рече?

Ще рече — професор Бол сбра върховете на бинтованите си пръсти. — „Правдата е на страната на силата!“ Ха тъй! — възкликна Крисчън. — „Правдата е на страната на силата!“ Умна глава си ти, професоре, истината ти казвам! Нали, Пърс? — и той се обърна, шляпна Мън по рамото и го раздруса.

— Да, сър, вярно е — съгласи се той.

— Ама и доктора... — продължи Крисчън и посочи към стола на доктор Макдоналд. — И него си го бива! — Той се обърна и го подкани: — Мак, я му разкажи как започнахте вие във вашия район?

Онзи отпусна лулата и заговори с благия си, напевен глас:

— Няма какво толкова за разправяне. Вече сме организирали три малки отряда от свободни фермери. Наричаме ги отряди. Във всеки отряд влизат десет души плюс един десетник. Десет е хубаво, кръгло число. Десет отряда образуват дружина, начело на която стои командир. Професор Бол — и той посочи с лулата към тъста си — искаше да наречем командирите стотници, но решихме, че...

— В най-славните си дни — прекъсна го професорът — римляните са били преди всичко здрави селяни. Така е според

историята. Нали помните как Цинцинат^[2] е обработвал четирите си югера земя? Най-обикновен селянин! А какво казва Цицерон по този повод?

— Да ме убиеш, ако знам! — възкликна Крисчън.

— Казваше — и той го прониза с поглед, а след него и другите двама по ред — „a villa in senatum arcessebatur et Curius et ceteri senes, ex quo qui eos arcessebant viatores nominati sunt.“^[3]

— Сериозно?! — повторно възкликна Крисчън.

— Сериозно — отвърна професор Бол. — Но да се върнем на думата стотник.

— Да — продължи доктор Макдоналд, — решихме, че като се каже „стотник“, мнозина може да се объркат, защото звучи малко чуждо, а и нашата околия гъмжи от чуждестранни изкупвачи.

— Но в Библията го пише — рече професорът. — „И рече Бог на стотника, и ако вярваш, то ще стане.“ В самата Библия, нали ви казах!

— Да, пише го — съгласи се любезно доктор Макдоналд. — Но не всеки жител на Хънтър познава Библията като теб, професоре, и не е изключено мнозина да се объркат. Затова решихме, че командир по-добре ще приляга.

— Може би — отвърна обидено професор Бол.

— Начело на всички отряди стои главнокомандващ. Всеки отряд си избира десетник, те съответно избират командирите, а главнокомандващият и управителният съвет диктуват политиката. Така го виждаме и трябва да стане много скоро, ако искаме нещо да постигнем.

— Но внимавайте да привлечете почтени хора — предупреди професор Бол. — Никакви мошеници и пройдохи! Трябва да са само люде, ползващи се с добро име. И точно такива сме подбрали в околия Хънтър.

— Вярно е, все достойни хора са — потвърди доктор Макдоналд. — Единственото, което искаме от вас, мистър Мън, е да ни посочите няколко имена. А и лично да поговорите с хората, да ги подготвите, тъй да се каже. Можете да вземете неколцина, когато дойдете да положите клетва.

— Клетва ли? — сепна се Мън. — Значи вие полагате и клетва?

Професорът кимна замислено.

— Почтен ли е човек, няма от какво да се страхува — отвърна той и добави: — Свещена клетва!

— От вас искаме само да упражните влиянието си — продължи доктор Макдоналд. — И да ни дадете списък, за да пристъпим към действие.

— Списък ще ви дам — обеща Мън, — но няма да говоря с никого, докато самият аз не вляза в братството. След това може и да поговоря. Не знам защо, но предпочитам да бъде така.

— И това ако не е застраховка, здраве му кажи! — отвърна професорът и закима с глава. — Но аз винаги съм уважавал подобни предпазни мерки, стига човек да знае какво иска и да го отстоява.

— Ще ви посоча няколко имена, ако ми дадете нещо за писане, мистър Бил.

Крисчън извади хартия, шишенце мастило и писалка от високото, украсено с дърворезба палисандрово писалище в ъгъла, чиято врата изскърца при отварянето ѝ. С дебелите си, прекалено трескави за тази цел пръсти той отпуши мастилото и го сложи до лакътя на Мън, точно под очертания от лампата оранжев кръг. На тази светлина едва забележимите жилки и наподобяващите златиста ръжда петна, които изпъстриха мраморния плот, се открояваха още по-силно. Мън забеляза това и в мига, в който хвана писалката, се сети как, когато за първи път дойде тук, светлината във вестибюла бе обагрила лицето на Лусил Крисчън в златист загар, подобен на разливащите се сега върху мрамора лъчи.

Шишенцето беше почти празно, а мастилото засъхнало по гърлото. Мън трябваше да го наведе, за да натопи перото.

— Ама че работа! Сега ли намери! — ядоса се Крисчън. — Ние у дома не сме много по писането. Лично аз я има да съм написал едно писмо, я не, ама мисля, че е редно, наложи ли му се на човек, мастилото да е на налице.

— Ще се оправя — рече Мън.

— Досадна работа! — процеди Крисчън.

Пърси Мън написа две имена — Джоузеф Фостър от „Мъри Мил Пайк“, град Бардсвил, и Кимбъл Дж. Снайдър от „Стробъри Крик Форд“, Морганстаун Пайк, също град Бардсвил.

— Мисля, че ще се съгласят — отбеляза той, сетне написа още едно име — Аарон Смайт, и се замисли, а ръката му застина във

въздуха.

— А оня там, твоят — попита Крисчън, — оня, как му беше името, дето го отърва от въжето?

— Тривелиън. Бънк Тривелиън.

— Види ми се надежден. Ако има капка благодарност към тебе и ти го бъзнеш, бас държа, че ще влезе.

Мън поклати глава, като все още държеше писалката над листа.

— Не, нищо няма да му казвам. Нито сега, нито по-късно. Може да реши, че трябва да го стори само защото съм го спасил и че по някакъв начин го държа в ръцете си. Нямаме право да принуждаваме когото и да било само заради това, че трябва да ни е благодарен или пък защото ни е в ръцете — написа името Харис Тривелиън и погледна към останалите. — Но вие, ако искате, може да поговорите с него и той да влезе. Само че не му казвайте нищо за мен.

— Ще уважим желанието ви, мистър Мън — обеща професорът.

— В момента не се сещам за други. До ден-два ще помисля кого още мога да ви препоръчам.

— Като начало стигат — намеси се доктор Макдоналд. — Онези, с които сме разговаряли, също дават предложения. Като гледам списъка, само във вашата околия има за повече от двацет отряда. С неколцина вече се свързахме.

— Тукашни ли са? — учуди се Мън.

— Да, сър, а разполагаме с имена от седем околии. Не са малко и тези, които имаме предвид.

— Май сте замислили нещо грандиозно...

Доктор Макдоналд надигна върлинещото си тяло от люлеещия се стол и се надвеси над Мън, насочвайки мундщука на незапалената лула към него.

— Драги мой — рече той и зъбите му отново лъснаха в ехидна полуусмивка. — Драги мой, ти нямаш и понятие колко грандиозно може да излезе — и бавно отпусна десница. Ръкавът му беше възкълс и дългата му суха ръка с възлести стави и чисти пръсти стърчеше доста извън него.

Същата нощ, преди да заспи, Пърси Мън реши, че доктор Макдоналд му харесва. Допадаше му неговата благодат, зад която разбираш, че се крие твърдост, така, както, взреш ли се по-внимателно, забелязваш, че зад мудните движения и мършавото му тяло се таи

огромен заряд от енергия и сила. Мън не беше кой знае колко въодушевен от станалото тази вечер. Не му се спеше, но докато лежеше, проснат по гръб в непознатото легло, загледан в мрачния таван и оставил думите и лицата да плуват в съзнанието му, на душата му бе леко и някак ведро. Нямам никакви угризения, повтаряше си той. Решението и постъпката му изглеждаха неизбежни като нещо, сторено много отдавна, за което сега само се сещаш, като част от някогашни притежания на паметта и живота, с които си свикнал. Даде си сметка, че ако изобщо някой бе виновен за решението му, то това не беше нито Крисчън, нито пък Макдоналд или Бол, а сенаторът Толивър. Ако сенаторът не бе слагал ръка на рамото му, ако не беше се навеждал поверително над него, ако първо не го беше използвал, а после предал, той може би никога нямаше да предприеме тази стъпка. Но това като че ли бе част от играта, необходима и неизменна част. Проблесналото в съзнанието му усмихнато и благородно лице на сенатора се замени от друго, подир това от още едно и още едно — лица на хора, които познаваше, лица, които бе зървал за миг и мислил за тях, като това на стареца с моравата буца на темето, на стареца, за когото се опита да разкаже на Мей, на онзи старец, дето единствен сложи подписа си на едно от събранията и който, излязъл напред и забравил за останалите, сякаш се намираще на голото поле, бе казал: „Момче, ако ми дадеш писалото, ще си туря подписа“, а сетне бе добавил: „Туй парче земя го имам от близо трийсет години. Никой не ми е казвал нито «да», нито «не» и акъл от никого не съм вземал. Сега обаче ще си туря подписа и ако кажеш «да», тъй ще бъде, кажеш ли пък «не» — «не» и ще си остане! Тя, мойта реколта, никаква я няма, като капка в морето, но ще се запиша.“ Чуваше думите му толкова ясно, сякаш онзи ги произнасяше в момента. Помъчи се да си обясни как му въздейства споменът за него, но не можа и никога досега не бе успявал да го стори. Дори и тогава пред Мей, която седеше на коленете му и го слушаше или поне се опитваше да слуша объркания му брътвеж. С какво го привличаше този старец? Не знаеше. Но затова пък знаеше много добре какво го беше свързвало със сенатора. Собствената му суета. Беше поласкан. Сенаторът погъделичка себелюбието му. Но каква бе тая пружина, която старецът бе докоснал? Вероятно някаква още по-бездънна суета. Друга, подаде се на повърхността след

излющването на поредния пласт. Няма никакво значение как ще я нарече човек.

Надигна се, но не като някой, който гонен от безсъние не може да си намери място, а спокойно, сякаш сега беше не нощ, а ден. Отиде до прозореца, облегна се на широкия перваз и погледна към ливадата. Нямаше луна, но на примигващата звездна светлина тревата навред, освен в сенките на кедрите, изглеждаше прозрачна. А те пък бяха черни като мастило. Погледът му се рейна оттатък двора към полето и той се замисли как нощта променя всичко, дори пейзажа, с който до болка си свикнал, собствените ти ниви или лицето на близък и обичан човек.

Докато яздеше по тясната застлана с пясък пътека, която се спускаше от хълма към коритото на реката, пролетният здрач бавно падаше около него. Помъчи се да си спомни дали и друг път не е минавал оттук. Може би като малък. Тогава много обичаше да скита из околността. Беше хвърлял въдица почти във всички бързеи наоколо — Стробъри, Колд Спринг, Елк Хорн, Дорис — и почти на всеки завой надолу по Блак уотър ривър. Беше се катерил нощем по обраслите с храсталак хълмове, дерейки лице и дрехи в бързината да стигне до дървото, под което се събираха кучетата. До ушите му бе долитал глухият им смразяващ кръвта вой, който кънтеше в заскрежената гора като в пещера, и подвикванията на някое от момчетата. Самият той неведнъж бе тичал като пес към това дърво, без да обръща внимание на шибациите го храсти, а от мрака очите се бяха впивали в него. Спомни си, че беше бивакувал край много от тези вирове, даже край Солсбъри Крийк, ако не и по-далеч. Заедно с момчета като малкия Бил Крисчън, който отдавна беше мъртъв, застрелян със собствената си ловджийска пушка. А може би бяха бивакували и край воденицата на Мъри. Все пак тя едва ли щеше да бъде по-различна от другите мелници: с обрасъл с мъх каменен яз, издигнат напъряко на речното корито, с порутена постройка и двуетажна къща отсреща в някоя горичка, къща с комини, единият от които изгорял. А нощем неподвижната вода в яза прилича на разтопен метал.

Тук всичко му беше познато, защото неведнъж бе минавал по главния път, който водеше към тази воденица. Плодородната почва

наоколо бе на привършване. Склоновете на хълмовете се издигаха почти перпендикулярно на речното дъно, а навред се виждаше само наслоена върху варовика червеникава глина и кедрови дървета, впили жилави корени в пролуките между камъните.

Ромонът на течащата вода нахлу в ушите му и той се сети за онази есенна нощ, когато бе отишъл на събранието в Роузкрийкския район, за това как в училището мълчаливо бяха чакали дъждът да престане и как бе яздил сам обратно през прогизналата пустош, а в ушите му беше отеквал грохотът на бързея. Долината вече бе съвсем притъмняла, макар че когато погледна към неясната грамада на хълмовете, съзря, че горе във въздуха се процеждаше слаба светлинка.

Някакъв конник се отдели от непрогледната сянка на скупчените край пътя кедри и се отправи към него. Пърси Мън дръпна юздите и го изчака да приближи. Изпод копитата се разнасяше сухият скрипот на търкалящия се чакъл. Конят на Мън стоеше неподвижно и той се заслуша в дишането му. Беше толкова тъмно, че не можеше да различи конника, но по стойката му разбра, че е роден ездач.

— Добра среща — непринудено рече оня.

— Утре да е още по-добра — отвърна Мън.

— Минавай! — каза човекът и потъна в сянката на надвисналия клонак.

На около двеста ярда по-нататък следваше завой. Там, на отсрещната страна на някаква просека, която не беше така непрогледна, се издигаше несиметричният, едва различим силует на воденицата. В началото на просеката спря. Различи падналата дъсчена ограда, очертаваща отдавна запустяло пасище, и забеляза, че едното от разклоненията на пътя отвежда към някакъв брод малко по-надолу от яза. Другото се губеше в тъмната сянка, обвиваща воденицата. Картината беше точно каквато си я представяше: ето я масивната сграда и спокойния тъмен яз, а над тях — тишината на нощта и на един запуснат свят, който помнеше от момчешките си години, когато бивакуваше из подобни места.

Изпита почти непреодолимо желание да спре в сянката и да не прекосява оттатък. Очакванията му се оказаха излъгани. Ако изобщо можеше да се каже, че е очаквал нещо, то това бе да намери тук хора, я щъкнали насам-натам с лули между зъбите, я наседали на кротка приказка като на селски празник или на вечерня в някоя черква на

кръстопът. Ала тук не завари нищо, освен ромона на пълзящата по камъни вода; наоколо цареше пълна тишина, а отсреща, на по-светлото, където се виждаше падналата ограда, нищо не шавваше. Подир малко дочу цвилене. Най-сетне, рече си той и дръпна юздите. Кобилата му бавно излезе от сянката, пое по пътя край падналата ограда, а после свърна по разклонението към воденицата. Забеляза, че някакви хора стоят до товарната площадка едва когато без малко щеше да се блъсне в тях. В гъстия мрак се различаваха единствено белезникавите им лица.

— Добър вечер, господа — поздрави той.

Не му отговори.

Мън ги подмина и завърза кобилата за един клон. Гледали са ме през цялото време, докато съм прекосявал просеката, помисли си той. Върна се и застана сред тях, облягайки се на площадката. Направи му впечатление, че не стоят вкупом и не разговарят помежду си. Бяха далеч един от друг, потънали в собствените си мисли, но въпреки това толкова близо, че пресегнеше ли се, всеки можеше да докосне съседа си.

— Добър вечер — поздрави тихичко мъжът, застанал най-близо до него.

— Добър вечер — отвърна Пърси Мън.

Никой не проговори, докато от вътрешността на воденицата не се появи някакъв човек, който застана на площадката и едва чуто произнесе името Джим Талбът. След малко попита, този път по-ясно:

— Тук ли е Джим Талбът?

Един от мъжете се покатери тромаво до него и рече:

— Аз съм!

— Влизай! — заповяда другият и отново изчезна в мелницата.

Отвътре не идваше никаква светлина. Именуващият се Талбът направи крачка напред, поколеба се за миг, сякаш за да оправи колана си, и подметна, без да се обръща определено към някого:

— Е, почна се — и влезе опипом през вратата, в която се бе шумгнал другият.

След малко онзи отново се появи и прошепна друго име, Фука Джей Морис. Същият е, реши Мън, защото го позна по гласа.

Мъжът, който се отзова на името Морис, се метна на товарната площадка и хлътна в мелницата.

Останалите не обелваха нито дума. От време на време някой току размърдваше припряно нозе и чакълът проскърцваше. Веднъж един поиска на друг парче тютюн за дъвчене и оня безмълвно му подаде. Трети драсна клечка кибрит и я поднесе към лулата си. Стори му се, че двамината, стоящи най-близо до него, побързаха да се отдръпнат от осветеното пространство. Мъжът затули с шепа пламъчето и го поднесе към лулата си. То освети само горната половина на лицето му, орловия нос, който от светлината придоби бронзов оттенък, и виращите се изпод ниско нахлупената периферия на шапката искрящи очи. Хвърли клечката на чакъла и я стри с пета. От време на време извикваха някого и той на свой ред влизаше във воденицата.

Веднъж в сянката на дърветата оттатък просеката се появи конник и тръгна към тях. Мън знаеше, че той не ги вижда, но в замяна на това очите на всички тук бяха приковани в осветения му, приближаващ силует. Новодошлият мина бавно покрай тях, върза коня си и дойде да се облегне.

— Добър вечер — поздрави той, също както беше сторил и Мън.

— Добър вечер — отвърнаха неколцина.

Останалите мълчаха.

Когато от площадката отекна неговото име, Пърси Мън се сепна, сякаш бе очаквал, че ще бъде съвсем сам. Нали и при предишните излизания на човека беше сигурен, че него ще повика. После някак се примири с това, че и при следващата му поява няма да чуе името си. Както в деня на събранието, когато недоумяващо разбра, че го представят на тълпата, така и сега тялото му се вцепени при произнасянето на неговото име още преди съзнанието му да е възприело станалото. Отвърна „Ей сега!“, скочи на площадката и последва мъжа във воденицата.

Вътре мракът беше още по-непрогледен и той направи няколко крачки, следвайки неотлъчно водача. Дъските бяха протрити и неравни и скърцането им го стряскаше. Реши, че вероятно са стигнали до някакъв ъгъл, защото вляво забеляза тъничка струйка светлина, която очевидно очертаваше вратата.

— Влизате и заставате в средата — нареди оня.

— Добре — отвърна Мън и се отправи към вратата, потърси дървеното резе, за да я отвори, и влезе.

Към него се насочи конусовиден лъч и той се оказа в центъра му. Лъчът идваше от фенер с рефлектор и сенник, поради което другата половина на помещението тънеше в мрак — като в рог, отбеляза Мън. Те са там, помисли си той и застана до самата врата, примигвайки срещу светлината.

— Приближете се! — заповяда нечий глас.

Пърси Мън се опита да го разпознае, ала не успя. Направи бавно три крачки напред, отмятайки леко глава, та светлината да не бие право в очите му. Таванът беше много висок. Забеляза гредоред над осветеното пространство. Помещението вероятно е било склад, реши той.

— Застанете до масата! — отекна гласът.

Мън отиде до масата, която бе на десетина стъпки от фенера по права линия. Отгоре ѝ лежеше някаква книга.

— Библия, най-обикновена Библия с оръфани корици от изкуствена кожа. Колко ли ги беше виждал такива — на масата в дневната на някоя селска къща, върху камината, изправена до украсен с дърворезба часовник, стъклена ваза, пълна с хартийки за палене на лула или калъф за очила.

— Пърси Мън! — прозвуча отново гласът. — Предстои ви да направите много сериозна крачка. Никой не ви насилва да се нагърбвате с тази тежка задача. Освен това ще трябва да положите и клетва. Ако имате намерение да се откажете, то сега е моментът да го сторите!

В тъмнината някой се изкашля веднъж, след малко повтори. Мън бавно обърна глава нататък.

— Можете да напуснете тази стая, да възседнете коня и да си заминете, като нивга не споменавате за идването си тук! Няма да си помислим нищо лошо за вас. Повтарям, сега е моментът и хубаво си помислете!

Вдигнал очи над насочения в него лъч, той зачака. За около трийсет-четирийсет секунди се възцари пълна тишина.

— Пърси Мън, решихте ли?

— Да!

— Предстои ви да положите клетва за влизане в Братството за защита и надзор! Единствената цел на тази организация е осигуряването на изгодна изкупна цена за тъмносушения тютюн и за

да я постигне, тя ще използва всички необходими средства. Пърси Мън, готов ли сте да положите клетва?

— Готов съм!

— Сложете лявата си ръка върху книгата.

Той я сложи.

— Тази книга, мистър Мън, е светата Библия. Всяка клетва, положена над нея в името господне, е свещена от нине и вовеки. Ще се закълнете ли?

— Да — отвърна Мън.

— Вдигнете десница и повтаряйте след мен: аз, Пърси Мън, познавайки неправдата, в която тъне нашият народ — и той спря — изчакваше го да повтори.

— Аз, Пърси Мън, познавайки неправдата, в която тъне нашият народ — изрече бавно и ясно Мън.

— ... и не желаейки повече да я търпя...

— ... и не желаейки повече да я търпя... — повтори той, а гласът продължи:

— ... се заклевам в Светото писание и в името на нашия създател и спасител, че твърдо ще подкрепям целта на Братството за защита и надзор, а ведно с това и всички мерки, определени като целесъобразни за изпълнението на тази цел. Че безпрекословно ще изпълнявам заповедите на избраното висшестоящо ръководство и че никога, при каквито и да било обстоятелства не ще споменавам за тази организация или за нейните дела пред мъж или жена извън нея, включително и пред законната си съпруга. Тържествено се заклевам!

— ... Тържествено се заклевам! — завърши Мън и отдръпна ръката си.

— Приближете се! — заповяда гласът и той прекоси десетте стъпки, делящи го от фенера. Щом излезе извън обсега на светлината, за миг, преди очите му да привикнат към мрака, се почувства заслепен. Тогава видя застаналия зад масата мъж и неколцината други, насядали на пейките и касите зад него. Изправеният му стисна ръката и рече:

— Драго ни е да ви приемем в нашите редици, сър.

— Благодаря — отвърна Мън. Взря се в лицето и му се стори, че го е виждал, но на тази светлина му беше трудно да каже със сигурност дали е така.

— Настанете се някъде и продължаваме — рече оня.

Един се отмести и той седна на пейката до него.

Наблюдаваше как другите се появяваха в рамката на вратата в дъното на широкото пространство, как заставаха неподвижно до нея, докато гласът издадеше своята заповед, а сетне пристъпваха бавно напред, примигвайки срещу светлината. Неколцина заковаха очи в някаква точка досами осветения кръг, мъчейки се очевидно да проникнат с поглед дълбокия мрак и да разберат кой се крие там. Други, подобно на него, вдигаха поглед към невидимия таван. Първите бяха неспокойни и преди да започнат да повтарят думите на клетвата, прокарваха език по устните си. Мън се опита да си спомни дали бе направил същото. Не е бил неспокоен, реши той. Не бе почувствал нищо, абсолютно нищо, когато застана напред стаята, осветен от фенера. Това го учуди. Все пак е редно, когато човек се заклева, да изпита нещо. Тогава се замисли как една клетва може да промени отношенията между хората, наседали край него в мрака. В клетвата се споменаваше и господ, нашият създател, и той се запита колцина от тези мъже вярваха в бога. А и дали той самият вярваше в него? Много отдавна не си бе задавал този въпрос. Човекът, който в момента полагаше клетва, свърши и както му беше наредено, се присъедини към останалите в сянката.

Малко по-късно вратата се отвори, влезе друг, висок на ръст мъж, който на свой ред застана в осветения кръг. Беше Бънк Тривелиън.

[1] Има се предвид борбата на Иаков с ангела — Битие 32: 24–29 — бел.пр. ↑

[2] Луций Квинций Цинцинат (5 в. пр.н.е.) — римски пълководец и държавник, национален герой на Рим, възплъщение на някогашния римски селянин, войник и държавник — бел.пр. ↑

[3] от вилата в Сената бе повикан Курий и други още, призвани, след като бяха посочени от него и наречени съмишленици (лат.) — бел.пр. ↑

ГЛАВА СЕДМА

Трудно е да се повярва, мислеше си той, докато седеше в кантората си над дрогерията с разтворени пред себе си книжа или слушаше някой клиент, а от външната стая долиташе неравномерното тракане на пишещата машина. Не веднъж и дважд през тази пролет, когато прозорците бяха отворени и през тях нахлуваше топлина или когато тротоарът блестеше, огрян от слънцето след внезапен дъжд, а хората започваха да щъкат насам-натам, подвиквайки си един другиму, на него му бе трудно да повярва, че подобни предобеди не е имало нито миналата, нито по-миналата пролет.

Няколко пъти дори стана от бюрото си и се огледа в огледалото на старата закачалка от орехово дърво до вратата. Не изглеждаше променен нито от миналата, нито от по-миналата пролет. Или той поне не забелязваше промяна у себе си. Когато сутрин се бръснеше, внимателно разглеждаше лицето си в огледалото дългия, почти орлов нос, черните, дълбоки очи, ниско подстриганата тъмна коса — и понякога си мислеше: да, няма и следа от промяна, никаква следа. Беше си съшият, така, както и всичко наоколо — погледът и изражението на Мей, ширналите се зад прозореца поля, закуската на масата, мирисът на кафето. След това възсядаше кобилата и потегляше към града — тъй както и преди.

— Какво има, Пърс? — попита го на няколко пъти Мей.

— Какво да има? Нищо? — отвърна той.

Първия път се помъчи да го направи шеговито и мило. Както стоеше след вечеря с незапалена клечка кибрит между пръстите, остави лулата върху полицата на камината и с една ръка я притегли към себе си, а с другата погали косата, обрамчваща дребното и личице.

— Абсолютно нищо — повтори той. — А ти си шантава колкото си искаш! Ясно ли ти е? Като шугава коза.

— Но още щом го изрече, усети, че тонът му е досущ като в ония мигове, когато искаше да я подразни. „Ама и аз съм един глупак!“ — помисли си той.

— Има, Пърс, и ти го знаеш много добре! Да не си болен?

— Не съм! — сопна ѝ се той, усещайки как настръхва.

— Сигурна съм, че има.

— Казах ти вече, няма нищо!

— Но си се променил, знаеш, че си се променил! Не си какъвто беше по-рано, и то не само към мен, а изобщо. Какво става, Пърс?

Тогава я пусна и се отдръпна. Тя обаче протегна ръка, сякаш искаше да се вкопчи в него или да го задържи, но още от самото начало пролича колко безсмислен е жестът ѝ.

— Нищо — повтори той, докато я наблюдаваше, изпълнен с дълбока горчивина.

Изведнъж се обърна, излезе от стаята, мина през коридора и се озова на верандата, а летящата врата се затръшна глухо подире му. Прекоси двора и се отправи по алеята, която извеждаше на главния път. След малко се върна и застана под разливащата се захарна тръст, стискайки в зъби угасналата си лула. Забеляза, че Мей седеше на кушетката в дневната със сгърчено от болка лице, а косата ѝ искреше на светлината на лампата. Някога, много отдавна, в една такава нощ той бе стоял под посърналия кедър в чифлика на Бърнам, където по онова време Мей живееше с леля си, мис Луси Бърнам, и беше гледал към къщата. Както и сега, тя седеше вътре сама, а косата ѝ се къпеше в светлина. Открай време се беше дивил на мъжеството, с което главата ѝ носеше гъстите къдрици, изглеждащи прекалено тежки за ниския ѝ ръст и прекалено женствени за невинната чистота, която излъчваше лицето ѝ. Обикновено вървеше с високо вдигната глава, сякаш, макар и без да го съзнава, издържаше тези искрящи пищни къдрици единствено благодарение на волята си. Както в онази нощ, така и сега беше свела глава, като че ли бремето отгоре ѝ бе прекалено тежко и непосилно за нея.

Какво му беше обещала, запита се той сега, взирайки се към осветената стая. Щастие. В Мей бе намерил обещанието за щастие, нещо само по себе си извън неговия дотогавашен живот. Или той по-скоро си бе мислил за него, доколкото изобщо беше разсъждавал за връзката между това щастие и останалия свят, като за нещо дълбоко скрито в сърцевината на собствения му живот, подобно на плода под кората, на ореха под грубата и непотребна черупка. Но коя ли бе

сърцевината на съществуването му, запита се той. И не можа да си отговори.

След това си спомни, че тя всъщност не му беше обещавала щастие. Самият той си го бе обещал прекомерно щедро, гледайки я, докато се разхождаха из занемарените постали нивя на Бърнамовия чифлик, или седнал в мухлясалия салон сред звъна на дрънкулки, огледалца и острата миризма на конски косъм. Не беше му обещавала нищо или поне нищо друго, освен себе си. И ето че сега я имаше, ала коя бе тя? Форма, думи, с които бе свикнал и които настоятелно се опитваха да се представят за нейна дълбока същност. Каква беше тази същност, коя бе тя, не знаеше.

Докато я гледаше в светлата рамка на прозореца, Мън се почувства досущ както навремето, когато бе свалил една картичка от стереоскопа, за да види как изглежда без магията на лещите. Като малък в някой зимен неделен следобед лягаше на пода с лещите от апарата и купчинката дублиращи се плаки. Гледайки ги през увеличителните стъкла, пред него се разкриваше един пъстър триизмерен свят, хората се изправяха като живи, сякаш готови да се заемат с тайнствените си задължения. В тази малка вселена предметите бяха облени от светлина и хвърляха сянка също както и в действителната. Тук също имаше пространства и пропасти, но дълбините им бяха далеч по-неведоми и примамливи. Понякога, притиснал до болка чело о дървената рамка, имаше чувството, че ако само за миг успее да се промъкне в този малък свят, където всичко бе неподвижно, но изглеждаше готово да се размърда, където всичко беше като истинско, но застинало в своето малко съвършенство, щеше да познае върховното щастие. Тогава бавно сваляше рамката, махаше плаката от ограничителя и започваше да оглежда плоския, сив и потъмнял негатив на картината и оръфаните пожълтели краища на картоната. В нея нямаше никакъв живот, нямаше пространство. В ръката му тя се превръщаше в част от обикновения живот наоколо. Погледът му обхождаше до болка познатите мебели, угасващия вече огън в камината, плъзгаше се и по шарките на килима, на който лежеше. И тогава в ушите му нахлуваше бавният, приспивен и тъжен ромон на плискащата се в канавките вода и воят на вятъра по ъглите на къщата и в пролуките на стрехите. Скоро идваха и дори когато не беше гладен, го отвеждаха на вечеря, а после го слагаха да спи. Плаките оставаха да

лежат на масата в опустялата дневна. Точно така беше. Изваждаше плаката от апарата и в ръката му тя се превръщаше в най-обикновен картон. Той погледна към осветения прозорец, зад който седеше Мей, и се сети именно за това и за изпитаните тогава чувства.

Но Мей си беше все същата, както и преди. Каквито и промяна да бе настъпила — а такава имаше, — тя бе засегнала единствено него. В това поне беше уверен. Разбра го още в деня, когато отказа да ѝ прати негър, за да прекопае лехите. Спомни си как се бе отдалечила по алеята с разтърсвани от беззвучни ридания рамене, а той се бе вторачил в старата ръждясала лопата до ивицата неумело обърната пръст. Беше се взирал в нея с чувството, че пред очите му зейва заплашително озъбила се бездна нейде в самия него. Сега изпита същото. И все пак, сякаш за де се оправдае за това, което се готвеше да стори, в деня на полагането на клетвата бе изпратил един негър, за да ѝ помогне — милостиня, подадена ѝ през разширяващата се пропаст помежду им. Мей повече не повдигна въпрос за градината, дори не му благодари.

Същата вечер се качи в спалнята много рано, но Мън продължи да стои сред захарната тръст, изчаквайки светлината да угасне, а и да мине малко време.

Подир няколко дни тя отново го попита: „Какво има, Пърс?“ и усещайки как нервите му се изопват, а току-що погълнатата храна се преобръща като ледена буца в стомаха му, той бавно отпусна вилицата и с глас, който макар и сдържан, издаваше вътрешното му напрежение, отвърна: „Нищо.“ Тя се престори, че яде, но продължи да наблюдава лицето му, докато готвачката негърка сновеше навън-навътре от стаята. През цялото време не обели ни дума повече. Сутринта, след като ѝ бе казал довиждане на вратата и бе направил няколко крачки по верандата, внезапно се обърна, върна се и я притисна към себе си. Тя се вкопчи в него, а прегръдката му се затегна и той се наведе, за да зарови лице в косата ѝ.

— О, Пърс! Пърс...

Когато се обърна, забеляза, че очите ѝ се бяха насълзили.

— Обичаш ли ме? — попита тя.

— Разбира се! Разбира се, че те обичам!

— Обичай ме, Пърс! Винаги ме обичай!

— Винаги ще те обичам! — обеща той и се отправи по равната тревяса аляя, край която цъфтяха хилави жълти нарциси.

Вече оседлана, кобилата му бе завързана за портата, а яркото слънце обливаше зелените ливади и тлъстия чернозем на изораните нивя.

Но снощи, както на няколко пъти по-рано, а и след това, Мън се бе събудил по никое време и подпрян на лакът, бе погледнал спящото й лице. Трудно нещо е да опознаеш някого, при това истински, беше си помислил. И сега, препускайки по аляята в утринната свежест, си спомни за случилото се.

Стори му се невероятно, че точно той, който сега препускаше по тесния път към града, само преди пет-шест нощи бе стоял в една горичка и вирайки се напрегнато в мрака, за да забележи сигнала на постовете, бе чакал онези тримата да опустошат лехата с разсада. Но това не го разтревожи ни най-малко.

Не изпитваше никакво чувство на вина, че не може да го сподели с Мей, защото дори да не се беше заклел, пак нямаше да й каже. Знаеше го много добре. Защо да я тревожи? Тя живееше в друг свят, но в дните, когато трябваше да се срещне с отряда, обозначен с номер седемнайсети, заявяваше, че му се налага да закъснее и ще отседне в хотела. Ако се прибере късно, ще я разбуди. Но пък и не му се искаше в такъв час да отива на хотел. Дъртакът на рецепцията, който дремеше на походното легло в нишата, можеше да се събуди от старческият си сън и да го забележи. Освен това имаше вероятност да се натъкне на някой закъснял във фоайето гост или на един от онези, дето осъмват с цигара в уста, напълнили пиринчените плювалници и вперили невиждащ поглед в стената пред себе си. На два-три пъти преспа у мистър Уингард, който беше ерген и живееше в околностите на града. Няколко нощи остана и у Крисчънови, макар че той не беше от неговия отряд. Единия път завари лампата в коридора да свети. Изу обущата си на верандата и стиснал лампата в една ръка, а тях — в другата, заситни на пръсти по стълбите към стаята, в която бе преспал, когато и Бол беше тук. Но Крисчън дочу стъпките му и излезе по пижама, за да го разпита кое как е минало. Накара го, както беше каталясал и умрял за сън, да спре и да му разкаже всичко с най-големи подробности.

— А сетне, сетне? — настояваше с дрезгавия си властен и сподавен глас той всеки път, когато Мън се позапънеше. А

продължеше ли, започваше да клати глава и бавно и съсредоточено да се дръгне по обраслите си с рижави косми гърди. От време на време току хващаше някое вълмо и започваше да го усуква между пръстите си. — Излиза, че тази нощ сте видели сметката на пет разсадника, а?

— Да, на пет.

— И собствениците им до един били получили предупреждение, казваш?

— Да. Джайлс и Уагнър дори по две. Техният разсад е напълно унищожен, а на останалите само наполовина.

— Уагнър, значи? — повтори Крисчън. — Аз пък си мислех, че едва ли не пръв ще се включи, а ето че не му е стискало. Да му се не види и плужекът макар! Явно нещо го възпира, но Джайлс — и той поклати глава, — той поне е мъж, същинска хала! Жалко, че тоя път сметките му излязоха криви! Чак ми става мъчно за разсада му!

— Така е — отвърна Мън, но вече толкова му се спеше, че едва си държеше очите отворени, а лампата трепереше в ръката му.

— Лека нощ — сети се най-сетне Крисчън.

— Лека нощ — отвърна Мън и се качи в стаята, зарязвайки го в тъмния коридор бос и по пижама.

Следващите два пъти остана, защото имаше съвещание на десетниците, но други две от нощите, които преспа там, отрядът на Крисчън бе също в действие. След като отвеждаха конете в яхъра и се отправяха към къщата, заваряха Лусил Крисчън да ги чака. Първия път тя стана от люлката в двора и се приближи до тях, стъпвайки безшумно по натезалата от роса трева, докато бялата й рокля рязко се открояваше в мрака. Вътре било душно и решила да поостане на хладина. Втория път ги посрещна във вестибюла, излизайки от тъмния салон с помътнели и кротки очи, сякаш току-що се бе събудила, а фитилът на лампата бе намален.

И двата пъти ги преведе през коридора покрай кушетката, на която с отметната назад глава спеше някаква негърка, чиито едва забележими в полумрака устни потрепваха от лекото похъркване.

— Нашата леля Каси — обясни Крисчън първия път. — Когато ме няма, идва да пази Съки от таласъми.

— Нищо подобно! Просто за да не съм сама — възрази Лусил Крисчън. — От таласъмите и сама мога да се пазя — и влезе в кухнята, вдигнала високо лампата в дясната си ръка.

— Бога ми! — възкликна Крисчън. — Бога ми, наистина е така! Сигурен съм, че и това може, от нищо няма страх! Ама от нищо ти казвам! Нали тъй, Съки?

— Във всеки случай не и от таласъми! — отвърна тя, тикна запалена клечка кибрит в стъкмената с хартия и съчки печка и разклати кафеника.

— Тъй си е! Да я беше видял само как се справи с Генерал Смътс! В цялата околия я се намерят, я не се намерят десетина души, дето да могат да го яхнат, но една сутрин нашата Съки взе, че се метна отгоре му и там си и остана! Възседне ли нещо, не я чакай да слезе! Едва ли има друг, дето да се оправя по-добре с конете! Няма лъжа! Вярно ли е, Съки?

— Да, обядих го — кимна тя.

— Няма лъжа! — повтори Крисчън и лекичко я шляпна по задника.

Пърси Мън очакваше, че когато се обърне, ще я види изчервена или поне смутена. Не беше изключено и да се сопне на баща си. Ала нищо такова не последва.

— Че какво, не го ли обядих? — ухили се тя.

— Няма лъжа! — утвърдително потрети Крисчън.

Както се беше отправила към шкафа, Лусил ненадейно се спря и силно го плесна по задника с опакото на ръката си. Изненадан, той изсумтя и понечи да се спусне след нея, но тя беше вече далеч и вадеше от шкафа някакво покрито блюдо. Затова само й се закани с пръст и възкликна:

— Видя ли я? Нали ти рекох, че с всичко на глава излиза! И таласъм да е, пак ще му види сметката.

Дъщеря му постави блюдото на масата, сложи две чинии и две вилици и отиде да погледне кафето.

— Аз не искам, благодаря — рече Мън.

— Не го слушай, ами му налей, пък мога и аз да го изпия! — разпореди се Крисчън.

Тя напълни две чаши с кафе и отхлупи блюдото, в което имаше половин ябълков пай. Бил Крисчън го раздели поравно, сложи едното парче в чинията на Пърси Мън и я тикна към него.

— Не мога да изям толкова!

— Както искаш, Пърс — отвърна Крисчън и му отрязва по-малко парче.

Сложи три лъжички захар в чашата кафе отпреде си, разбърка го усърдно и отпи голяма глътка. Тогава начена по-голямото парче пай, като първо го нарязва на хапки. Докато дъвчеше, яките му челюстни мускули играеха под загорялата кожа. Лусил Крисчън седеше срещу тях, но гледаше само баща си. В мига, когато той изпи първата си чаша, тя веднага му подслади и втората.

— От толкова кафе няма да можеш да мигнеш — отбеляза Мън.

— Не си познал! — изхили се Крисчън. — И нервите ми са наред, и съвестта ми е чиста! Мога да захъркам, когато реша. Но най-смешното е — и той се позапря, за да мушне в устата си ново парче пай и да го сдъвче, — че и най-малкото нещо да не е наред, и рипвам! Рече ли плъх или мишка да влезе в стаята ми, цялата наопаки да я обърне, пак няма да ми наруши съня. Нито пък гръмотевична буря може да ме събуди, стига да не се налага да затварям някой прозорец. Но я да тръгнеш по стълбите, па макар и на пръсти, или пък да натиснеш дръжката на вратата, да видиш тогава как се ококорвам! И при това винаги знам какво ме е събудило. Сякаш някакъв глас ми го подшушва...

— Татко е като котките — намеси се Лусил. — Същински огромен, рижав, дърт котак с едно отхапано ухо.

— Вземи нощта, когато спа у нас, а аз те пресрещнах в коридора и те заприказвах. Бас държа, че те познах още преди кучетата да са те надушили! Събудих се и сякаш глас ми бе прошепнал: „Някой минава по дървения мост на пътя.“ В същия миг си рекох, това трябва да е Пърс. И старата мис Бел Кънингам току се обади, а тя има нюх като всичките ми други кучета.

— Татко има трогателния навик да нарича песовете си с имената на госпожиците, които е харесвал на младини — прекъсна го Лусил. — По този начин почита паметта им.

— Я ми налей още малко кафенце, Съки! — рече той и бутна чашата към нея, а тя веднага скочи да изпълни желанието му. — Та мис Бел Кънингам заджафка, а подир нея лавнаха и другите. Аз обаче си знаех много преди това! Като че ли глас ми подшушна в тъмното, когато кобилката ти удари копито в моста.

Лусил сложи чашата пред баща си.

— И аз бях будна доста преди старите изгори на татко да се разляят — каза тя, като се наведе, за да сложи захар в кафето му. — Но тропот по моста не съм чула, възможно е и да не съм обърнала внимание. Само усетих татко, когато излезе в коридора и видях под вратата ми да се процежда светлина.

Мън се запита коя ли е нейната стая. Може би онази, пред която бяха застанали.

— Що приказки издумайте по никое време! — отбеляза тя и отново седна.

— Тъй беше — потвърди Крисчън и надигна чашата.

След като си легна, на Пърси Мън му хрумна, че причината Лусил Крисчън да не заспи не е кафето на баща ѝ. Едва ли би седяла толкова време само заради него, а и той можеше сам да си го свари. Бе будувала, защото е знаела всичко. Беше казала, че е на люлката, защото било горещо, но онази нощ не беше от най-горещите. Бе будувала, защото е искала да се увери, че баща ѝ ще се прибере. И не че се е страхувала. Това не можеше да се нарече страх, защото си спомни колко спокойно изглеждаше лицето ѝ. Тя вероятно не би се разтревожила така, както биха се разтревожили повечето жени. Но все пак бе останала будна, за да види, че баща ѝ се е прибрал.

На два пъти в началото на юни, когато Мън се върна заедно с Крисчън, Лусил не ги чакаше сама. До нея на люлката в двора седеше Бентън, синът на капитан Тод. Каза, че се е върнал от Вирджиния и много се радвал, че си е у дома. И двата пъти крепко се ръкува с Мън, а скоро след това се сбогува с всеки поотделно, възседна коня си и отпраши. По някое време на Мън му мина през ум, че момчето се заседава доста до късно с това младо момиче, но после реши, че Крисчън вероятно няма нищо против, защото иначе би намерил начин да го покаже. А и Лусил сигурно можеше да се справи сама.

В началото на юни всички вече знаеха, че Бентън Тод упорито задиря Лусил Крисчън. Това стана малко след като капитанът подаде оставка от управителния съвет на Сдружението на производителите на тъмносушен тютюн.

Някъде към средата на пролетта, с изключение на най-долнокачествения и обикновения тютюн, предназначен за емфие,

сдружението бе разпродадо всичките си налични запаси. Цената варираше от десет долара и деветдесет цента надолу по обичайните тарифи. Някои сделки, сключени през зимата извън контрола на сдружението, се оказаха далеч по-изгодни. Десет дни след последната разпродажба бе извършено и първото нападение над разсадниците.

По това време новият тютюн беше вече покарал — крехки бледозелени стръкове с тънички листа, набодени на гъсти туфи в разсадниците. Покриваха ги с платнища, докато дребните семенца покълнат и пуснат корен. Самите разсадници се правеха по южните склонове на хълмовете или нейде на завет. В тях пръстта беше рохка, свежа и черна. В тези оградени със стари тараби и колци места кълнеше цялата реколта на бъдещия сезон. Един як откос с мотиката можеше да унищожи хиляди фунта тютюн.

Само за една нощ бяха опустошени четирийсет и седем разсадника в три околии. Целият разсад на шестима от най-върлите противници на сдружението бе изсечен до корен. Останалите четирийсет и една лехи бяха унищожени само наполовина. Без предупреждения и без писма. Те и не бяха необходими, защото намеците бяха достатъчно ясни. За две седмици осемнайсет от четирийсетте и един стопани, чиито разсад беше наполовина изсечен, влязоха в организацията. Сториха го тихомълком, без много-много да обясняват на съседите, макар неколцина преди това да се бяха обявили открито против нея.

Шерифът и помощниците му отиваха на местопроизшествието. Гледката биваше неизменно една и съща: изровена на дупки пръст в дървената каса с отпорени дъски, по които все още се вееха парчета от платнището, отгпкана земя със следи от ботуши, а малко по-далеч — разринати буци, свидетелстващи, че там са връзвали коне. Веднъж в хрсталака до разсадника намериха мъртво куче, убито с удар в главата, вероятно когато е нападнало някой от бандитите. Тоягата, с която му бяха светили маслото, също се търкаляше наблизо. В засъхналата по нея кръв откриха няколко остри, четинести косъма.

— Голяма сила трябва за това — отбеляза единият от помощник-шерифите, без да откъсва поглед от кучето: — Един-единствен удар!

И това бе всичко, което успяха да установят.

Отрядът получаваше заповед да отиде някъде в определен час — я на някой кръстопът, я до черква или пък изоставен склад, и там към

него се присъединяваше водачът — човек, когото никой не познаваше. Казваше паролата, десетникът отвърщаше, а оня нареждаше: „Да вървим!“, и ги повеждаше. От тях не се искаше да посичат разсада на най-близките си съседни. Случваше се дори да не научат имената на собствениците, чиито лехи унищожаваша. Знаеха ги единствено водачът и десетникът. Това бе хрумване на доктор Макдоналд. Още на първото си събрание трийсет и четиримата десетници и четиримата командири единодушно го бяха избрали за главнокомандващ. Никой от тях не го познаваше достатъчно добре, но въпреки това го избраха. Тогава той се бе изправил пред тях и с тихия си мелодичен глас бе казал:

— Благодаря ви, господа, а аз от своя страна ще се постарая да не ви създавам излишни неприятности.

Това бе всичко, което каза; с една дума — беше съгласен.

На същото събрание, когато планираха първите набези, той предложи отредите да не действат в близост до домовете си. Малко преди това, докато мъжете още се събираха, доктор Макдоналд беше обяснил тактиката си на Мън.

— Е, какво ще кажеш? — попита го той накрая.

— Мисля, че така ще е по-добре — отвърна Мън.

— Поне в началото! — добави докторът.

— В началото... — повтори като ехо Пърси Мън и се взря изпитателно в лицето му, но видя все същата полуусмивка и втъкнатата по навик между зъбите лула.

— Та да попривикнат, тъй да се каже — доуточни Макдоналд, обърна се бавно и влезе в училището, където щеше да се проведе събранието. Преди това обаче се спря, извади лулата от устата си и рече: — Че то не се знае, зимата може и да се проточи.

Мън постоя известно време, чудейки се как ли би се чувствал, ако трябва да изреже разсада на мистър Гудуд например, чиято нива граничеше с неговата? Но старият Гудуд беше човек на сдружението. По-късно от време на време се замисляше как ли наистина би се чувствал, ако му се наложеше да го направи. Познаваше го, откакто се помнеше. Реши, че ако трябва, ще го стори, но ще му бъде неприятно. Да, щеше да го направи, защото за него сдружението беше много по-важно от чувствата му към мистър Гудуд. То обединяваше мнозина, за да им въздаде справедливост. Щеше да въздаде правда дори и на онези,

които не членуваха в него, а в крайна сметка даже и на такива, чиито разсади сега биваха изсичани. Победа или поражение, реши той, но връщане назад няма! Точно това му каза и Крисчън, когато управителният съвет реши да накара неколцина членове на сдружението да изсекат собствения си разсад за назидание на останалите.

— Бога ми, Пърс! — възкликна той. — Желязото се кове, докато е горещо! Не успеем ли сега, никога няма да успеем!

— Знам, знам! — отвърна Мън. — Бях против подобни крайности, но ще се подчиня на решението ви. Просто мисля, че за мен поне това не е най-добрият начин.

— Но ще си изиграе ролята, не се безпокой! Именно затова трябва да стане колкото се може по-скоро. Ако не спечелим сега, догодина по това време всеки, дето е сял тютюн, вместо да нагъва зеленчуци и сланина, ще се тъпче с всякакви гадории и кучешко месо. А това важи и за още десет околии! Бога ми, ако изкупвалите надделеят, ще останем с празни ръце и ще изпаднем в по-лошо положение и от индианците! И тогава, ако щеш вярвай, просто ще мечтая да съм трепал червенокожи, както са правели едно време дедите ми, когато минали отсам планините!

— Там е бедата обаче, че те не са индианци! — отбеляза Мън.

— Слушай какво ще ти кажа, Пърс! Мога да се бия не по-зле от когото и да било, мога да оставя и друг да дава заповеди, но каже ли ми се веднъж „Тъпчи и сечи!“, ще тъпча и ще сека! А сега заповедта е точно такава. Не вярвам някой да си е мислил, че нашата работа ще е като излет на неделното училище с пай и плацикания в реката. Недей така, голямо момче си! — И толкова силно го плесна по гърба, че кожата го припари. — Гореве главата!

В този момент се появи доктор Макдоналд и се присъедини към тях под дъбовете до коневръза.

— Докторе — побърза да го осведоми веднага Крисчън, — тъкмо разправях на Пърс, че според мен идеята ви се приема много добре.

— Така е, сър — кимна Макдоналд. — Така е. Да попривикнат, тъй да се каже. Тая работа изведнъж не става — после се обърна към Мън, взря се в лицето му и попита: — Нали така, мистър Мън?

— Да, предполагам — отвърна запитаният, но всъщност изобщо не го слушаше.

Същата нощ петнайсетина мъже, живеещи в различни краища, щяха да бъдат заставени собственооръчно да унищожат разсада си. За целта беше предвидено отредите да действат по двойки.

— След време, когато го разказват, ония ще станат не петнайсет, а много повече — отбеляза Крисчън. — Ако, разбира се, изобщо някой отвори дума за това.

Седемнайсети отряд трябваше да се обедини с осемнайсети. Щяха да се съберат на някакъв запуснат бивак отгатък нивата на мистър Томас Соръл, десетникът на осемнайсети отряд, и да продължат на североизток по пътя за воденицата на Мъри, докато стигнат покрития дървен мост. Там щеше да ги чака водач.

Надвечер заваля ситен пролетен дъждец, който престана малко след мръкване. Облаците се разкъсаха и разсеяха, а звездното небе навред, с изключение на хоризонта, където все още се стелеше ниска мъгла, изглеждаше чисто като изпрано. Тук-там по пътя проблясваха мокри листа, уловили искрица от тази далечна светлина.

— Време му е вече — обади се някой.

— Да — потвърди друг. — Още малко и ще садим. Понакваси ли до десетина дни, аз моя го изкарвам.

— Някои обаче няма да могат — подметна първият.

Но докато напредваха към покрития мост, общо взето, не разговаряха. Не яздеха вкупом, а се точеха по двама-по трима на почти цяла миля. Соръл яздеше начело, а Мън — с последната група. По пътя не срещнаха никого.

Когато след това четеше във вестника за злодеянията, в които бе участвал и самият той, Пърси Мън почти винаги изпитваше чувството, че научава нещо, което изобщо не го засяга, нещо, случило се много отдавна. Описано черно на бяло, извършеното му се струваше безсмислено и невярно представено, защото си спомняше например как минавайки покрай него, някой беше подхвърлил: „Време му е вече“, и това правеше всичко далеч по-различно от вестникарското описание. Беше деяние, извършено от хора в името на тяхната плът и кръв, на глада им, на гордостта и надеждите, на цялото им същество. А във вестника нещата изглеждаха съвсем други. Долавяше същата неубедителност и тогава, когато четеше разказа на някой от потърпевшите.

Около два часа заранта, а може и два и половина да беше, ме събуди шум. В това време жена ми каза, че навън имало някой. Метнах нещо на гърба си, приближих се до вратата и попитах кой е. Отвърнаха, че искали да ползват телефона, и аз отворих. На верандата стояха двама и единият ми рече: „Сър, всяка съпротива е безполезна“, или нещо подобно. А от сянката видях да излизат и други. Доколкото забелязах, комай бели качулки носеха...

Не беше така, защото Мън много добре си спомняше прежълтялото от уплаха лице на човека, показал се на вратата, сънения глас на жената, питаща кой е дошъл, отговора на мъжа ѝ, че няма нищо страшно, а после и пронизителния ѝ писък: „Том! Том, не отивай с тия! Чуваш ли!?“ Вероятно бе погледнала през прозореца и беше видяла събралите се на двора мъже.

Дори и когато чуеше някой сам да разправя какво му се е случило, струваше му се, че оня дърдори за нещо, което изобщо не го засяга.

— Да, събудиха ме — обясняваше човекът — и ми казаха, че искат да говорят с мен, а аз, като ги зърнах колцина са, отвърнах колкото се може по-любезно: „Ама с удоволствие, иска ли питане!“ Но и те бяха много любезни. Казаха дори, че чували какъв добряк съм бил, че и работлив отгоре на това, упорит и че за всичко ме бивало. А аз им рекох: „Вижте какво, господа...“

— Питам се кой ли ще е този, дето им го е казал? — подхвърли един от присъстващите в бръснарницата и намигна на останалите. — Според мен тия слухове са, Както се казва, безкрайно преувеличени.

Оня изобщо не му обърна внимание и продължи:

— Господа — рекох, — радвам се, че съседите ми имат такова добро мнение за мен и проявяват такъв интерес към особата ми, макар да не са избрали най-подходящото време. А те отвърнаха, че сума ти неща били чували за мен, а най-вече, че мотиката ми идела много отръки. Поласкан съм, рекох, който и да е оня, дето го е казал. Сетне ме попитаха намира ли ми се мотика, а аз кимах: Намира ми се, как да не ми се намира. Ония обаче не мирясаха. „И понеже толкова много сме слушали за вас — викат, — наминахме да видим дали всичко

онова, дето го разправят, почива на някаква истина.“ Точно тъй каза един: „почива на някаква истина“, а после ми нареди: „Грабвай тогаз една мотика, мистър Маккарти, и да вървим в разсадника ти, та с очите си да се уверим в това, ама гледай да не вземеш някоя чапа!“ Ще гледам, сър, отвърнах, хукнах към бараката и грабнах възможно най-голямата мотика, която ми попадна подръка — тежка и вече нацърбена от копане. Сетне отидохме на разсадника долу край вадата и единият рече: „Сигурен съм, че знаеш какво да правиш!“, а аз викам: „Знам я, как да не знам“, и взех да го правя!

— Да пукна, ако се оставя някой да ме накара да си изсека собствения разсад! — възкликна един от слушателите. — Те ако щат да го секат, ала мен да накарат — никога!

— Лесно ти е на теб, че си нямаш разсад, Съгс! — подметна друг.

— Нито пък място, дето да го разсадиш — додаде Маккарти.

— Е, ако имах, искам да кажа!

— Не ми ги разправяй на мен тия! — продължи Маккарти. — Къде ще идеш, че няма да го направиш? Любезни-любезни, ама си личеше, че хич не си поплюват! Ти как я мислиш тая работа — да кръстосват до никое време наоколо и да си губят от съня? Та аз затуй сякох! Да, а и бързо работех, бога ми! Съжالياвах само, че и в двете си ръце нямам по една мотика. Когато свърших, повториха, че им било драго, дето съм толкоз як и работлив. Направо награда съм заслужавал, рекоха, а после ми пожелаха лека нощ, тръгнаха си и ме зарязаха край разсадника. След малко и аз взех, че се прибрах.

Беше мудар на вид дребен човечец, облечен в току-що изпран работен комбинезон, синя риза и вехто черно палто. В края на всяко изречение спираше, накланяше се напред и плюеше през зъби с тих съскащ звук. Пърси Мън не го познаваше. Опита се да си представи описаното от него, но то му се стори някак неправдоподобно, странно и преувеличено. Може и аз да съм бил някой от онези, рече си, а ето че сега седя тук и го слушам. Огледа крадешком насядалите по пейките и столовете и реши, че неколцина от тях като нищо биха могли да бъдат от нощните ездачи, че дори и от отряда, навестил мистър Маккарти.

Един от бръснарите подвижна:

— Мистър Мън, ваш ред е!

Мън стана и се отправи към стола. Докато седеше със затворени очи и лице, покрито с кърпи, от които се вдигаше пара, а до ушите му долиташе глухият и неясен говор наоколо, замисли се колко малко всъщност знае човек за другия, пък бил той и някой, когото среща всеки ден. „Мистър Мън, ваш ред е!“ — беше се провикнал бръснарят, обръщайки се към него по име. Познаваше го, назова го по име, но какво всъщност знаеше за него той или който и да било друг? Човек може да е за друго просто един глух, неясен глас, подобен на тези, които чуваше в момента. Излегнат на стола, той си спомни как му прилоша и дори му се пригади онази нощ, когато за първи път вдигнаха човек от леглото. „Какво ще правите с мен?“ — бе попитал оня. Беше напълно спокоен. Същото гадене усети и по-късно, когато друг човек, Трайс го викаха, отказа да вземе мотиката, а Бънк Тривелиън без каквото и да било предупреждение го удари през лицето и от носа на оня изведнъж шурна кръв — изненадващо ярка и бистра на слабия звезден светлик. После Тривелиън му изви ръката на гърба и кресна: „Сега ще го направиш, мръснико, нали?“

„Пусни го!“ — бе заповядал Мън. „Пусни го или ще те убия на място!“, беше казал той на Тривелиън със съвършено спокоен глас, докато стомахът му се свиваше на ледена буца.

Измърморвайки нещо под покриващата лицето му маска, Тривелиън беше пуснал мъжа.

Тогавя Мън се бе обърнал към него: „Хайде, мистър Трайс, вземайте мотиката и да приключваме!“, и човекът му се беше подчинил.

Това се бе случило отдавна, но ето че отново го преживяваше в съзнанието си, докато седеше излегнат в стола със затворени очи и покрито с кърпи лице, усещайки сладникавия вкус на парата върху устните си. То бе в него, бе неотменна част от него и сега, докато лежеше в стола, скован от мрака, с който сякаш се единяваше, когато затвореше очи. Представи си как стои на стъпалата, заобиколен от мъжете с бели маски и застаналия до тях мистър Трайс. Виждаше се много ясно, все едно от страни, като че ли беше зрител. Съвършено друг човек! Той, Пърси Мън, седеше на бръснарския стол, а там, на стълбището, друг някой произнасяше тези думи и вършеше тези неща, сякаш ги репетираше. Човек с неговото лице. Мина му през ум, че нощта всъщност е отражение на деня и връща образа на човека

изкривен и променен до неузнаваемост, подобно на отражението в старо, напукано и зацапано огледало или пък в някое от кривите панаирджийски огледала, подобно на отражението в размътена вода.

На последния управителен съвет през май капитан Тод подаде оставка. Изчака да приключи обичайният дневен ред и бавно се надигна от стола.

— Господин председател — обърна се той към мистър Морс, който учудено го погледна, — с ваше позволение, бих искал да съобщя нещо на съвета.

— Разбира се — отвърна Морс, хвърли бегъл поглед към останалите и отново се вторачи в него.

Другите също впериха очи в изправената фигура на капитана. Нямаха обичай да стават при изказвания. Докато оглеждаше насядалите, лицето на капитана не изразяваше нищо. Любопитството накара Мън леко да се приведе напред и още преди Тод да е проговорил, той вече знаеше с абсолютна увереност какво ще последва. Оттегля се, рече си Мън, облегна се на стола и зачака.

— Подавам си оставката като член на управителния съвет на сдружението — заяви капитанът със спокоен, естествен глас. — Искам тя да се зачита за действителна от настоящия момент.

— Но, за бога! — възкликна някой.

— И таз добра! — запротестира Морс. — Капитане...

— От настоящия момент! — натърти капитан Тод и вдигна ръка, за да помоли за тишина. — Оттеглям се от управителния съвет! Оттеглям се, защото вече не той управлява сдружението, а нощните ездачи!

— Но моля ви, капитане! — възнегодува Морс.

— Това е така и всички вие го знаете! — извиси глас Тод. — Продължаваме да се събираме и да си приказваме, а в действителност ни командват нощните ездачи. Длъжността ни е чисто и просто фиктивна! — погледът му обходи насядалите около масата и като че ли за част от секундата се задържа върху лицето на всеки. — Не казвам, че това е лошо. Нито пък твърдя, че знам какво трябва да направи всеки от вас, но поне знам какво трябва да направя аз!

— Капитане! — прекъсна го Силс и сухо се изкашля.

— Да?

— Капитане, за никого не е тайна, че сте членували в клана там, в Тенеси.

— Така е.

— И че сте участвали във войната.

— Четири години — кимна капитанът.

А освен това — мистър Силс отново се изкашля, — чувал съм да разправят, че веднага след войната, преди още да се основе кланът, вие с още неколцина, току-що завърнали се от бойното поле, сте видели сметката на някакъв отряд доброволци в Източен Тенеси. Вярно ли е?

— Обесихме ги — призна капитанът. — Другите не искаха, та затова го сторихме ние. Това бяха разбойници и главорези.

— Е? — подхвърли Силс, като се отпусна на стола.

Мистър Морс удари по масата с лулата си като със съдийско чукче.

— Това няма никаква връзка с въпроса! Никаква! — извика той. Капитан Тод не казва, че напуска нощните ездачи, които и да са те. Той говори само за оттеглянето си от управителния съвет.

— Е? — повтори Силс и впи очи в капитана.

— Какво „е“? — натърти на свой ред Тод.

— Рекох си да не би... — започна Силс, но мистър Морс отново почука с лулата си.

— Моля да ме извините, господин председател — кимна му капитанът и се обърна към Силс. — Искате да кажете, че съм се размекнал, така ли?

— Е...

— Участвах във войната, вярно. Бях и в клана и помогнах за избесването на онези, но действах според убежденията си, мистър Силс! В момента правя същото. Тогава знаех кой е с мен и кой е против мен, и доскоро мислех, че все още го знам. Смятах, че удари ли часът, човек няма кой знае какъв избор. Но ето че вече не знам кой е с мен, мистър Силс, или по-скоро, кой е с вас. И без да се обиждате, господа, но мисля, че и вие не го знаете!

— Това няма никакво отношение към въпроса! — възрази Силс.

— Какво пък, може и да остарявам. Не укорявам никого за онова, което върши, но аз се оттеглям.

Изведнъж се изправи мистър Пийчъм, приближи се до него и заяви:

— Не бива така!

Тогава се намеси Дайси Шорт:

— Спомни си Толивър! Спомни си колко зле ни се отрази неговата оставка! — той също стана и отиде до капитана.

Разнесе се рязко трополене на тътрузени по пода столове, последвано от същинска буря от гласове, които се надпреварваха да говорят един през друг. Всички наобиколиха капитан Тод. Накрая стана и Морс.

— Спомни си Толивър! — извика някой.

Застанал наред стаята, капитан Тод продължаваше да стои с вдигната ръка, сякаш искаше да каже нещо, или може би за да се предпази от удар. Останалите се скупчиха още по-плътно около него. Тогава с крайчеца на окото Пърси Мън с изненада забеляза, че Крисчън продължава да седи на масата сам, без да обръща внимание на неразборията и врявата край себе си. Но в същия миг, като че ли погледът на Мън беше някакъв сигнал, стана, блъсна стола с крак и направи две големи крачки към групата.

— Боже мили! — ревна той. — Боже мили! — и когато врявата поутихна и всички се обърнаха към него, продължи: — Абе вие не разбирате ли, че човекът вече е решил?

Измери ги с поглед, нахлупи черното си бомбе на главата, дръпна надолу периферията му и излезе в тъмния коридор. Ботушите му тежко загромоляха по стълбите.

Капитан Тод стоеше все тъй с вдигната ръка, сякаш молеше за тишина, ала другите вече мълчаха, приковали очи във вратата, през която беше излязъл Крисчън. Пърси Мън щеше да си спомни този образ — на изправилия се с леко вдигната ръка капитан, да, щеше да си го спомни толкова ясно, все едно че отново бе пред очите му — когато шест седмици по-късно видя Бентън Тод да влиза с примигващи срещу лъча на фенера очи и да вдига ръка за клетва. Така той приличаше на стария повече от когато и да било.

ГЛАВА ОСМА

В малката заличка в задната част на Уилсъновия ресторант беше горещо. Потта се насъбираше под косата на Пърси Мън и някоя капка току тръгваше надолу по челото или бузата. Усещаше лекия гъдел, но не вдигаше ръка, за да я избърше. Всъщност, макар да го дразнеше, той се радваше на това леко притеснение, защото то го откъсваше от околния свят. Потта избиваше и под мишниците му. Усещаше вълмото сплъстени косми и лекото тръпнещо движение по протежение на лявата ръка, когато някоя капка се откъснеше и поемеше надолу. Изведнъж се сепна от нахлулата в него студена вълна, която се насъбираше в собственото му тяло и нямаше нищо общо нито с горещия, неподвижен въздух в стаята, нито със струящата през прозореца ослепителна светлина. Вдигна чашата си, пресуши я и без да изпита удоволствие от леденостудената течност, я остави да се плъзне наведнъж в гърлото му. И зачака изтръпването.

— Опитал се да изнуди и Том Соръл — обади се Силс. — С петстотин долара!

— Мистър Соръл каза, че отначало не могъл да схване накъде бие — намеси се професор Бол.

Мън го погледна. Макар и със закопчан догоре дълъг черен сюртук и с тежки бели бинтове по ръцете, него жегата като че ли изобщо не го притесняваше. Кожата на лицето му бе съвсем суха. Имаше жълтеникав оттенък и беше леко набръчкана, сякаш издъбена. В момента се вираше през прозореца към голата тухлена стена отсреща и докато го наблюдаваше, Мън си спомни как в същата тази стая на събранието преди една година — да, точно преди година, но като че ли цяла вечност бе минала оттогава — сенаторът Толивър също бе вперил очи натам, сякаш съзерцаваше безкрая. А ето че сега и професор Бол се вираше нейде далече, отвъд тях.

— Отначало мистър Соръл не разбрал накъде бие — повтори той. — За мен е обяснимо. Един почтен човек, а мистър Соръл е почтен и честен, никога не би прозрял на мига подобна низост.

— Бога ми, трябваше да ги оставя да му окачат въжето на тоя мръсник! — рече ядно Мън, надигна чашата си, погледна в нея, сякаш за да се убеди, че наистина е празна, и на два пъти силно я удари в масата. На вратата се появи прислужникът негър и той му я посочи. — Няма ли и вие да пийнете този път, професоре?

— Никога не съм изпитвал нужда от подобни удоволствия — завъртя глава Бол. — Но благодаря все пак.

Пърси Мън въпросително погледна Силс.

— Толкова е горещо, че ще ви откажа — рече она и сви рамене. — Просто недоумявам как можете да пиете в тази жегата!

— Има и по-лоши неща от жегата — отвърна Мън.

— Да се върнем на Тривелиън! — напомни им професор Бол.

— Трябваше, трябваше да ги оставя да му окачат въжето! — замислено повтори Мън.

Негърът донесе уискито.

— Да, нямаше да е зле — съгласи се Силс.

— Като се има предвид сегашното положение, щеше да е по-добре — заяви професорът, — но пък нямаше да е справедливо. Мистър Мън е действал в името на справедливостта, а не заради пари. В името на любовта към правдата, защото на този свят няма нищо благородно от нея!

— Хак ми е, щом съм такъв мухльо! — в гласа на Мън се долавяше лека горчивина. — И ето какво ни дойде до главата!

— Не е така! — възрази професор Бол. — Правдата си е правда! Не бива да съжаляваш.

— Всъщност... — подхвана Силс, като се окашля сухо и неодобрително.

Двамата едновременно го погледнаха.

— Какво? — попита Мън.

— Всъщност аз много съм си мислил за този Тривелиън. Още преди да се стигне дотук. Може пък наистина да е бил виновен.

— Но нали намерихме ножа и часовника? — сръза го Мън. — По-явни доказателства от това накъде?

— Ами...

— Никакво ами! — повиши тон адвокатът. — Бог ми е свидетел, че никой съд не би хванал вяра на онази история с жабата! Самият вие бихте ли я приели?

— Не съм казал такова нещо. Просто си помислих, че не е изключено и да е виновен. Човек, способен да извърши това, което стори той, като нищо би...

— Ако не възразявате, мистър Силс, бих предпочел да не разискваме повече този случай!

— Както желаете — отвърна оня. — Негърът, у когото сте намерили ножа, е мъртъв и вече не можете да го съживите. Единственото, което...

— Извинете, мистър Силс, но ми се ще да спрем дотук!

— Както желаете — повтори другият и леко сви рамене.

На Пърси Мън за миг му се стори, че в очите на Силс проблесна някакво присмехулно тържествуващо пламъче и го обзе гняв. Но като погледна по-внимателно безцветното му спокойно лице, се разколеба и бързо посегна към чашата.

— Господа, по-важно е това, което стана! — побърза да се намеси професорът. — Другото е вече минало и заминало. Сега обаче положението е наистина много сериозно!

— Толкова сериозно, че няма накъде повече — съгласи се Силс. — Питам се какво ли изобщо бихме могли да направим?

— Той положи клетва — напомни Бол.

Силс се обърна към Мън:

— Соръл каза, че ако това ще оправи нещата, би предпочел да му наброи петстотинте долара, макар че след това ще му се наложи да затяга колана. Според него обаче случаят рано или късно ще се повтори!

— Той положи клетва — повтори професорът. — Свещена клетва пред бога, каквато дадохме всички ние!

Но Силс продължи, без да го удостои с внимание:

— Мистър Соръл настоява той да бъде прогонен от нашата околия. И макар това да не е най-доброто разрешение, пак щял да бъде доволен.

— Но той се закле! — отново настоя професорът.

— Е, и тогава? — обърна се раздражено Силс към стареца.

— Тогава... — повтори професор Бол и отново се загледа през прозореца в голата тухлена стена отвъд потока ослепителна светлина.

— Това ще решим не ние, а съветът — рече Мън.

— И то много скоро — добави професорът.

— Да, много скоро! — повтори Силс и поклати глава.

— Ние тук не можем да вземем никакво решение — продължи Бол. — Нямаме тази власт. Но все пак искахме да те уведомим, момчето ми, защото ценим твоето мнение.

— Благодаря, сър.

— Току-що го научихме. Случайно срещнахме мистър Соръл и той ни го каза. Беше разстроен и тъкмо се канеше да идва в града. — Професорът се надигна и протегна бинтованата си, подобна на бухалка десница на Мън. — А сега тръгвам, за да уведомя доктор Макдоналд и останалите. Трябва да се свика спешно заседание на съвета.

— Довиждане, сър — промърмори Мън и стисна бухалката.

Професорът се ръкува и със Силс, взе си шапката от масата и напусна стаята.

Останалите двама за миг се спогледаха, но очевидно никой от тях нямаше намерение да сядат.

— Е... — отвори уста Силс.

— Дяволска бъркотия! — възкликна Мън и огледа нервно стаята, като човек, който мисли, че е забравил нещо. После внезапно се обърна към Силс и изстреля на скоропоговорка: — Съжалявам, но трябва да тръгвам. Имам среща — и погледна часовника си, — а ето че вече закъснявам.

Сбогува се, изскочи навън и с бързи крачки се отправи по една странична уличка към хотела.

Докато чакаше негърът да оседлае и изведе кобилата му, се разхождаше напред-назад в преддверието на конюшните, като набиваше с токове прогизналата земя под краката си и вдъхваше острия мирис на тор и аромата на сено. Стомахът му се беше свил на ледена топка, а жегата тегнеше отгоре му подобно на тежкия воден пласт върху устремен към дъното плувец — неумолимо, жестоко, от всички страни. Съжали, че бе изпил последната чаша.

Негърът изведе кобилата.

— Раничко си тръгвате днес, мистър Пърс, защо тъй?

— Никак дори не е рано! — сопна му се Мън и просто не можа да познае собствения си остър и раздразнен глас.

Изпита срам, който коварно разпали още повече гнева му, стисна челюсти и заби пети в хълбоците на кобилата. Животното подрипна

като ужилено и той изведнъж се озова извън сянката на конюшната сред ослепителния трептящ следобеден зной.

Излезе извън града и пое по пътя за воденицата на Мъри.

Прекоси малкото дървено мостче над рекичката, чиито вода сега бе застояла и покрита с жабуняк, и когато се изравни със сгушените един в друг кедри, дръпна юздите. Ето боровинките, ето ги бъзът и смрадликата. Листата на храстите бяха покрита с бял прах. Дъфи бе убит точно по това време на годината, в същия сезон. Беше същата суша, както и сега, а прахолякът кротко се пластеше върху неподвижните крайпътни листа. Когато тялото е паднало, белият прах го е приел като пухена постеля и омекотявайки силата на удара, се е вдигнал на малки облачета. И веднага е попил кръвта от раните. Тялото е било преместено от пътя в храсталака. Убиецът се е позавъртял на мястото, където е текла кръвта, озърнал се е и почти несъзнателно е започнал да го зарива с прах. Да, точно така трябва да е направил!

Застанал край пътя до кобилата си, Пърси Мън се вторачи в земята, сякаш очакваше да открие някоя останала следа, ала освен белия прах там нямаше нищо. Скочи на седлото и препусна.

Бараката на Тривелиън беше все същата, каквато я помнеше — кутийка от вертикално сковани дъски, прозиращи изпод отдавна изпадалата мазилка, клекнала направо върху отгъпканата гола земя. До нея се извисяваше огромно каучуково дърво, от чиито корени пръстта сякаш се беше отдръпнала. В прахоляка под него се ежеше накокошинена ярка. Мън влезе през отворената дворна порта и се отправи към къщата.

Застанала на прага, жената на Тривелиън го наблюдаваше да се приближава и слиза от кобилата. Той праметна юздите през изкривения дирек и тръгна към нея по спечената земя. Тя бе сплела ръце на корема. Забеляза, че макар да не беше дребна жена, прашните ѝ боси нозе изглеждаха малки и мършави като на дете.

— Добър ден — поздрави той и се вгледа в лицето ѝ, докато тя се канеше да каже нещо. То издаваше някаква предварителна съсредоточеност и усилие, което намери израз в откъснатата се от устата ѝ дума:

— Здравейте.

— Мъжът ви тук ли е? — попита Мън.

— Да, тук е.

— Мога ли да го видя?

— Заповядайте, седнете, ей сега ще го повикам! Сече дърва и ако... — едната ѝ ръка помръдна в приканващ жест, но нерешително увисна във въздуха.

— Не, благодаря — поклати той глава. — Сам ще отида да поговоря с него, стига да ми кажете къде е.

— Ей там, отзад — отвърна жената. — Ама да бяхте влезли... — и ръката ѝ отново едва-едва помръдна.

— Не, благодаря — повтори Мън и бързо се отдалечи.

Не искаше повече да остава насаме с нея.

Сви покрай къщата и мина под клонака на каучуковото дърво. След малко чу ударите на брадвата — резки, но някак успокоително кънтящи в следобедната тишина. На петдесетина ярда от бараката зърна и самия Тривелиън. Видя и замахането на брадвата и проблесналия върху острието ѝ лъч. Когато наближи на двайсетина стъпки от него, рязко го извика по име. Облегнат на брадвата, оня вече го чакаше.

— Здравсти — поздрави Тривелиън.

Тривелиън — започна Мън, заставайки точно пред него, — разбрах, че си се опитал да изнудиш мистър Соръл. За петстотин долара!

Лицето на другия остана все тъй невъзмутимо. По-точно мъжът само присви очи, сякаш светлината в момента беше прекалено силна за него, но не отговори.

— Искам да ми кажеш вярно ли е това, и то още сега!

— Не се бъркам във вашите работи — отвърна бавно Тривелиън, вече без да го гледа, вперил примигващи очи нейде в хоризонта. — И не разрешавам на никого да се бърка в моите!

— Искам да знам! И без лъжи!

— Лъжи ли? Досега никой... — и ръцете му се впиха още по-силно в дръжката на брадвата, а тънката червеникава кожа върху кокалчетата на пръстите му побеля.

— Глупак! — произнесе Мън с равен тон. — Имаш си нива, а ето че сега...

— Петнайсет акра! — изхрачи се в прахоляка оня. — И всеки метър е ипотекиран!

— И така си се подредил, че ще трябва да напуснеш околията. Как изобщо можа да го сториш, след като това са ти единствените приятели!?

— Хайде, хайде! — прекъсна го Тривелиън и обърна все така присвитите си очи към него. — Какви приятели могат да ми бъдат те, щом пръста си не са помръднали за мен? Нищо не им дължа! Никому нищо не дължа!

— Знай обаче, че сега могат да направят нещо, което никак няма да ти се хареса! Не казвам, че ще го направят, ала хубаво ме чуй: Най-добре ще е да се махнеш, и то веднага! Не утре, а още днес! Ето! — Мън измъкна от джоба си портфейла и извади две банкноти, едната от десет, а другата от пет долара. — Вземи това и се махай! Незабавно!

Тривелиън погледна банкнотите, но лицето му остана все тъй безизразно.

— Махай се! И върви дотогава, докато ти стигнат парите! Пиши ми къде се намираш и ще ти съобщя кога можеш да се върнеш! — Дордето побутваше парите към якия мъжага, почти докосвайки прогизналата му от пот синя риза, гласът на Мън се сниши и стана някак припрян: — Ще се погрижа както и по-рано тютюнът ти да бъде обран и изсушен. Ще...

— За нищо не става той — подсмихна се Тривелиън.

— И все пак ще се погрижа! — и отново му тикна в лицето парите, но оня бавно поклати глава:

— Казах ти, за нищо не става! Нека изгние на полето. Пука ми на мен, ама няма да напусна, тъй да знаеш! Никой не може да ме изгони оттук!

— Глупак! — Мън смачка парите в ръка и гласът му прогърмя: — Глупак! Махай се, ти казвам! Веднага, защото и представа нямаш какво може да ти се случи!

Тривелиън старателно се изхрачи и извърна очи.

— Точно туй се канех да направя! — рече той. — Да пипна паричките на оня мръсник, а после да се махна. Щях да се запиляя някъде из Оклахома и да започна отначало. Разправят, че там човек можел да започне отначало... — и замълча, унесен сякаш в дълбок размисъл.

— Незабавно тръгвай! — настоя отново Пърси Мън.

— Не, не сега! Никой не може да ми каже кога да се махна! Никой, та дори и ти!

— Не си въобразявай, че ми правиш услуга! Може би наистина трябваше да те оставя да си трошиш главата. Нямам никакви претенции към теб! Претенции имаш ти, защото веднъж вече се оказах достатъчно глупав, за да те отърва от въжетото.

— Не съм те молил — изръмжа Тривелиън.

— Не ти, жена ти ме помоли!

— Ни съм го искал, ни съм знаел, че го е сторила! Скимнало ти е, отървал си ме. В живота си никого не съм молил! Направил си го, защото така си искал.

— Ще ми се да не бях го правил! — натърти Мън.

— Пак щях да се измъкна — сви рамене оня.

Тривелиън, не ти ли е ясно, че въжетото не ти мърдаше! Много добре знаеш, че щяха да те обесят. На шията щяха да ти го метнат, Тривелиън! — и като събра палци и показалци в кръг, тикна ги под носа му и залюля ръце.

Банкнотите паднаха на земята между тях.

— Щях да се измъкна! — упорствуваше Тривелиън.

— Това сега няма никакво значение — продължи Мън, отпусна ръце и като забодее десния си показалец в пропитата от пот синя риза пред себе си, добави: — Единственото, което има значение, е да се пръждосаш отгук! Казвам ти го, защото веднъж вече ти спасих живота, само затова ти го казвам и не се шегувам! — Той се приближи до Тривелиън толкова плътно, че помежду им едва ли имаше и осем инча разстояние, погледна го право в очите и кресна: — Тръгвай!

— Няма! — отсече оня.

Мън отстъпи рязко, сякаш го бяха ударили през лицето.

— Тъй да бъде! — рече и като снижи глас, добави: — Тъй да бъде, глупако нещастен!

— Досега още никой не е успял да ме сплаши! — заяви Тривелиън.

Пърси Мън изпитателно се вгледа в него и удари длани една о друга. Разнесе се сух тъп звук. Нејде в храстите някакво насекомо изскрибуца веднъж, после повтори. Той врътна пети в спечената пръст и без да се озърне назад, направи три крачки по посока на къщата.

— Хей! — провикна се Тривелиън.

Обърна се.

— Забрави си парите! — рече оня и с безразличие погледна търкалящите се в краката му банкноти.

— Ще ти потрябват — отвърна Мън и продължи.

— Нека изгният тогава — процеди през зъби Тривелиън.

След като зави зад ъгъла на къщата, Мън отново чу ударите на брадвата. Прекоси бързо двора и се метна на коня. Жената продължаваше да стои на прага, но той извърна очи и тя нищо не каза. Докато обръщаше кобилата, с крайчеца на окото мярна проблясъка на лъч върху острието на брадвата.

Яздеше по тясната, обградена от храсти пътека, която извеждаше на главния път. Отдясно зърна тютюневата нива. Тютюнът на Тривелиън. Стеблата му бяха залинели и повехнали, а изгорелите листа клюмаха. Не стърчаха наперено встрани, а висяха, сякаш жилките им отдавна бяха изгубили силата и устойчивостта си. Пръстта на лехите, а и на пътеките между тях бе суха, спечена и напукана. Имаше сивкав цвят.

— Инат земя! — изрече гласно Мън. — Инат земя!

Гледайки тази зле стопанисвана нива, хилавите жалки растения и изгарящото ги с огнения си език слънце, почувства ако не ненавист към Тривелиън, то поне нещо много близко до нея. Подобно усещане досега не бе изпитвал.

Продължи надолу по пътя. Отмина кедровата горичка и храсталака. Макар да не си признаваше и да се мъчеше да прогони спомена, знаеше много добре, че бе тръгнал към дома на Тривелиън с ясното намерение да го попита той ли е убил Дъфи. Искаше да му каже: „Ти си го убил, Тривелиън! Отговори ми, така ли е?“ Но не го стори.

Каза нещо друго, защото го беше страх. Ала не от Тривелиън!

Ако се изключеше жегата, а сега бе дори прохладно, защото приближаваше края на август, човек би рекъл, че това е същата онази нощ, когато преди около година яздеше пак оттук с двамината помощник-шерифи. Пътят е същият, помисли си той, аз съм същият и правя все същото, ала времето не е същото и онова, което правя, е друго. Но наистина ли е друго или само е изминало време? Тогава

дойдох тук, за да намеря ножа, а сегашното ми идване е може би част от тази именно постъпка, неин завършек, осъществяване на една-единствена мисъл, на същото намерение или порив на волята.

Мъжете язدهа след него в колона по едни. Освен лекия шепот на копитата в праха и глухото, макар и рядко издрънчаване на подкова о камък, дълго време не се чуваше друг звук. Никой не обелваше дума.

А дали, макар и друго, помисли си той, не е все пак частица от същото действие, удовлетворяващо една-едничка волева потребност? Не обаче и на неговата воля. Не само и единствено на нея! Това, което правя сега, не е подвластно на волята, нито на моята, нито на нечия друга, тъй като в спомена няма воля, той е сам по себе си завършен и от един момент нататък е извън времето. Защото докато се поклащаше в седлото и предъвкваше спомена за онази нощ, той дори и сега се почувства откъснат от настоящето, като че ли то протичаше единствено в паметта му.

Същото изпита и при тегленето на жребия, когато посегна към шапката, напипа един от жълдите, извади го, разтвори пръсти и видя, че е жълт. Мистър Бърдън беше казал.

— Ако ще го правим, да приключваме по-бързо!

Излезе от училището и на светлината на кибритена клечка заопипва земята в двора под дъба. Сетне се върна при останалите, които мълчаливо го чакаха, и заяви:

Ето един по-жълт. Можем и с него да теглим жребий.

Нека всички го огледат добре, та после да нямаме разпавии! — предупреди Силс.

— Или поне не много! — подхвърли доктор Макдоналд с усмивка.

Жълтия жълд изтегли Мън.

— Е, това е — промълви той, докато го оглеждаше.

Когато вдигна очи, видя, че погледите на всички са вперени в лицето му, издигайки сякаш стена между него и останалите.

Отпреде му застана доктор Макдоналд.

— Ще дойда с вас — заяви той.

— Не е необходимо — отвърна Мън.

— Може и да не е, но не обичам да бягам от отговорност!

— Не — отсече Мън, продължавайки да върти малкия жълд между пръстите си.

Докторът понечи да каже още нещо, но премълча, обърна се и се отдалечи.

Пърси Мън пусна жълъда в джоба си.

Той и сега беше у него. Пак бе облякъл старото черно палто, което носеше и предната нощ, в училището на Грейсъновия кръстопът. Пъхна ръка в джоба и напипа малката, гладка, яйцевидна топчица.

Когато свърнаха от главния път и поеха по пътеката, някой попита:

— Не е ли по-добре да оставим конете тук?

— Не — отвърна Мън спокойно.

Нейде излая куче, след туй повтори, но вече по-близо, после изведнъж се появи напред пътеката, спря се и отново излая. Силуетът му едва се различаваше в мрака.

— Ама че гадина! — изруга един от мъжете.

Три слязоха от конете, подадоха юздите им на другарите си и заопипваха земята край пътеката. Кучето продължаваше да джафка. Някой драсна кибрит.

— Загаси го! — заповяда Мън.

Пламъчето тутакси изчезна.

Единият от спешените конници се изправи и бавно запристъпва към кучето. Другите чакаха. Държеше в ръка къса, досущ като палка сопа. Кучето пролая два пъти, завъртя се около него, приближи го и отново отскочи встрани. Оня се спря и замръзна неподвижно. Палката спокойно висеше покрай крака му. Песът отново се втурна напред. Мъжът се стрелна, палката изсвистя и миг преди да отекне тежкият тъп удар на дърво върху плът, двете фигури сякаш се разтопиха в мрака. Когато мъжът отскочи назад, кучето се опита да се надигне, размахвайки конвулсивно крака, но не успя. При удара дори не беше гъкнало, но сега скимтенето му много приличаше на човешки стон.

Оня вдигна палката и отново я стовари отгоре му. Тя просвистя във въздуха и се разцепи на две.

— Дявол го взел! — извика той. — Дявол го взел! — и запокити остатъците от строшената сопа в тъмнеещия край пътя буренак. — Не можете ли да намерите нещо!

Другите двама се приведоха и отново започнаха да опипват с крак около себе си.

— Дайте камък или каквото и да е там!

— Ама че тъмница! — обади се някой.

Кучето продължаваше да скимти. Конете неспокойно запристъпваха от крак на крак.

— Хайде де, няма да се мотаем тук цяла нощ! — възнегодува друг.

— Ох, да му се не види макар! — изпъшка с отвращение един от спешените и тръгна към кучето.

Измъкна ръка от джоба си и прозвуча тихичко изщракване. Разтваряше нож. Надвеси се над кучето, отхвърли с крак главата му назад и рязко натисна първо надолу, а после и встрани. Изправи се, като продължаваше да се визира в безформената купчинка пред себе си. Беше му прерязал гърлото. Отиде в края на пътеката, наведе се и заби няколко пъти острието в земята, за да го изчисти от кръвта, после затвори ножа и го пусна в джоба си.

Междувременно някой бе хванал мъртвото животно за задните крака и го бе завлякъл в буренака. Колоната продължи. Белият прах очертаваше пътеката отпреде им. Яздеха по срещуположния на тютюневата нива край. Оттатък не се виждаха нито дървета, нито храсти, а там, където вървяха, редките стебла правеха мрака сякаш още по-гъст. Пърси Мън погледна натам. Беше твърде тъмно, за да различи каквото и да било, но си спомни как изглеждаха тънките хилави стебла и какво бе изпитал при вида им. Сега обаче не почувства нищо.

Наближаваха края на пътеката и някой дрезгаво изшептя:

— Да няма и друго куче?

— Не, няма — отвърна Мън.

— А дали са чули лая? — обади се втори.

— Едва ли, та то наоколо е такъв пущинак! — промърмори трети.

— Ще оставим конете тук! — обяви Мън и попита: — Мистър Силс, ще се погрижите ли заедно с мистър Мок за тях?

Отведоха конете в горичката. Мъжете се повъртяха, повъртяха и току се скупчиха нагъсто.

— Да изчакаме да видим дали не са чули кучето — предложи някой.

— Не! — процеди Мън. — Никакво чакане!

Мъжете наместиха маските на лицата си. Без повече приказки двамина се отделиха и тръгнаха към задния двор на къщата,

заобикаляйки гъсталака край оградата. Скоро се изгубиха от поглед.

— Да вървим! — заповяда Мън.

Все още на група, останалите се отправиха към портата. Мън внимателно я отвори. Безшумно прекосиха двора, стигнаха до къщата и се прилепиха до стената от двете страни на вратата. Един, който не носеше маска, само бе нахлупил ниско шапката си, застана пред нея, вдигна ръка и похлопа. Отначало отвътре не се чу никакъв шум. После като че ли някой се размърда до прозореца. Те се притиснаха още поплътно до стената, но оня пред вратата не помръдна. В къщата се разнесе трополене.

— Почакай! — чу се нечий глас.

Вратата леко се откряна и в процепа се изправи неясен мъжки силует.

— Здравсти — рече оня, без маската.

В този миг застаналият най-близо до вратата я запъна с крак и като опря револвера си в Тривелиън, нареди:

— Излизай!

Втори, също с револвер, се спусна към вратата и със силен удар я отвори широко.

Тривелиън колебливо пристъпи напред и бавно вдигна ръце над главата си.

От вътрешността на къщата се разнесе пискливият глас на жената:

— Харис! Харис!

— Какво искате? — попита Тривелиън.

— Излизай! — изкомандва единият.

Жената отново изпищя:

— Млъквай! — кресна през рамо Тривелиън и обръщайки бавно глава към мъжете, промълви: — Какво сте решили? — Никой не му отговори. Стоеше почти гол, само с наметната върху раменете престилка, и се взираше в мъжете. — Какво сте решили? — повтори той.

— Тръгвай! — заповяда Мън.

— Може ли поне да се обуя?

— Тръгвай!

Отправиха се с бързи крачки към портата, като Тривелиън вървеше отпред, а двамината го следваха, опрели дулата на

револверите си в гърба му. Бяха стигнали вече, когато жената отново извика, този път от прага. В черния правоъгълник на вратата изглеждаше като светло, зацапано, безформено петно.

— Харис! Къде тръгна, Харис?

— Прибирай се! — изръмжа той през рамо.

Тя хукна подире им, стигна средата на двора и проплака:

— Харис! Харис!

Двамината, спотайващи се зад къщата, притичаха и се присъединиха към групата, минавайки на педя от нея.

— Вържете го! — нареди Мън.

Завързаха ръцете на Тривелиън на гърба, качиха го на един кон и се метнаха на седлата. Мъжът, чийто кон бяха определили за Тривелиън, се настани зад гърба на друг ездач.

Преди и последният да яхне коня си, жената притича, но не към портата, а към най-близкия ъгъл на двора, на двайсетина фута от тях.

— Харис! — проплака тя. — Послушай ме, Харис не отивай!

Беше се хванала за коловете на оградата и се притискаше към тях.

Тривелиън се обърна и подвикна:

— Мога да изтърпя един пердах не по-зле от който и да било!

Последният от групата се метна на седлото и хвана юздите на коня му.

— Харис! — писна жената.

— Млъквай! — изкрещя той.

Отрядът се отдалечи в галоп по пътеката. Тя се спусна към портата, сякаш се канеше да ги последва, ала там се спря и отново я чуха да вика.

След около половин миля ездачите свърнаха встрани от пътя.

— Къде ме водите? — попита Тривелиън.

Никой не му отговори.

— Какво сте намислили? — настоя той. — Да ме линчувате ли? — и се озърна към покритите с маски лица около себе си. Те продължаваха да яздят, вперили поглед напред, сякаш нищо не беше казал. И тъй да е, пак няма да ме уплашите!

Скоро вече вървяха по обраслите с треволяк и буренаци коловози на стар черен път. Конете забавиха ход. От двете страни се извисяваха високи клонести дървета, а мракът беше непрогледен като в тунел.

Небето обаче се бе попрояснило, защото облаците, забулващи доскоро звездите, започваха да се пръскат и да се отдалечават на север към хоризонта. Нямаше и вятър. Листата висяха неподвижно.

Внезапно излязоха на някаква просека, широка около четирийсетина ярда. За разлика от гъстия мрак досега, тук като че ли беше по-светло, а горе, където нямаше облаци, небето висеше ясно, просторно и бездънно. Отпред и отляво се чернееше гъста гора.

Отдясно откритото пространство преминаваше в стръмен скат, спускащ се почти отвесно към запустяла каменоломна. Там коловозите извиваха, за да продължат по другия, не толкова стръмен склон, и се губеха във водата, изпълваща огромната пропаст на петнайсетина ярда под тях. Ездачите излязоха от пътя и се насочиха през буренака към входа на каменоломната.

Там скочиха от конете и ги привързаха за едно повалено дърво. Тривелиън стърчеше в средата на групата и се взираше ту в един, ту в друг, но никой не отвърщаше на погледа му. Не се гледаха и помежду си кой въртеше очи към гората, кой назад, към мрака на пътя, откъдето бяха дошли, кой към входа на каменоломната. Известно време останаха така равнодушни, като непознати, седели дълго през нощта на някоя гара или в чакалнята на болница.

И тогава Мън нареди:

— Срежете му въжетата!

Мъжът, който беше убил кучето, измъкна ножа от джоба си и го отвори. Дългото му острие привлече заблудена светлинка и смътно проблесна. Докато той се занимаваше с въжето, Тривелиън стоеше като вцепенен. Макар и само с работната престилка на гърба и потънали до глезен в мократа трева боси нозе, той като че ли не усещаше студ. Само веднъж тръсна глава и потръпна, когато оня, мъчейки се да прекара острието през възела, усуква въжето, с което бяха вързани китките му. Тогава мъжът замахна рязко, както бе сторил и когато уби кучето, и прерязаното въже падна на земята.

Тривелиън бавно изпъна напред вдървените си ръце. Огледа ги, като мърдаше пръсти и въртеше китки, а след малко ги отпусна и те безволно увиснаха край тялото му.

— Тривелиън! — извика Мън и кимна към каменоломната. — Скачай!

Оня се поколеба.

Неколцина държаха револверите си, но дулата им сочеха земята.

Тривелиън приближи към ръба на пропастта. Мъжете се наредиха в неравен полукръг на петнайсетина фута от него. Той ги огледа един подир друг и прокара език по устните си.

— Ако ще ме биете, защо не почвате?

— Няма да те бием, Тривелиън! — глухо проехтя под маската гласът на Мън, който пристъпи към него. — Няма да те бием! — повтори той. — Опитал си се да изнудиш Соръл, и то на два пъти! Можеш ли да го отречеш?

— Не казвам нито че съм го сторил, нито че не съм — отвърна оня бавно и някак замислено.

Пърси Мън направи още няколко крачки и като издаде леко глава напред, се взря в мъжа, който стоеше в центъра на стесняващия се полукръг.

— Направил си го, и още как! — процеди през зъби Мън. — Положи клетва, а след това я престъпи! Щеше да ни продадеш, Тривелиън. Прав ли съм?

Другият не отговори. В момента като че ли се взираше през голото пространство към тъмната гора. Мън направи още една крачка към него. Сега в ръката си държеше револвер и го усещаше — студен и чужд.

— Да, прав съм — продължи той. — А вчера следобед пак си ходил при Соръл и си го заплашвал. Изгонил те е, а ти си го ударил. След това си се обадил на някакъв помощник-шериф и си се опитал да се споразумееш с него да предадеш Соръл, но без да свидетелстваш. Така ли е, Тривелиън? — и направи още една крачка напред.

— Няма да ме уплашите! Никой от вас не може да ме уплаши! Никой, ясно ли ви е? — изкрещя оня.

— Вярно ли е, те питам?

— Хайде, бийте ме! Какво чакате? — озъби се в отговор Тривелиън.

— Вярно ли е, питам? — повтори Мън и си помисли: Аз разговарям с него, а докато приказваме, няма да го направим. Поне аз няма да го направя и точно затова и му говоря. А защо просто не вземем да приключим!?

Озърна се към останалите. Виждаше револверите, но маските скриваха лицата им от погледа му. Стори му се, че живи и истински са

единствено ръцете, стискащи оръжието, а не тези досущ еднакви забулени лица. В същия миг маската започна да го стяга. Прикритието ѝ му се стори непоносимо, защото го откъсваше от всичко и от всички. От целия свят! Бавно вдигна лявата си ръка и я смъкна рязко от лицето си, сякаш го душеше, направи голяма крачка към Тривелиън и отмятайки глава, извика:

— Тривелиън!

Устните на оня помръднаха, но звук не излезе. След известно време промълви:

— Знаех, че си ти.

— Тривелиън! — извика отново Мън и през ума му мина, че онези сигурно едва се сдържаха да не повърнат под маските, че ги беше страх и се задушаваша.

Пое дълбоко и жадно дъх, подобно на плувец, изскочил на повърхността със свистящи дробове и сърце, което още малко и ще се пръсне.

— И ти си убил онзи човек! Така ли е, отговори ми!

Приблужи се още повече и едва не се блъсна в него, но Тривелиън отстъпи, вдигнал ръка, за да се защити. Револверът изтрещя, Мън се отдръпна, забелязвайки и на слабата светлина как присвитите очи на другия изведнъж се разшириха.

Вторият изстрел отекна като закъсняло ехо. Мън не разбра кой беше стрелял. Тривелиън се олюля и тъжно, по женски, скръсти смирено ръце на гърдите си.

Последва залп.

Тривелиън политна и падна в каменоломната.

Не се чу дори звук. Пространството отпред бе празно. Даже тревата не беше отгъпкана. Сякаш нищо не се бе случило. Въздухът се изпълни с мирис на барут — остър и пречистващ като дезинфектант.

Мъжете отпуснаха ръце.

— Падна — обади се тихичко някой, като че ли току-що беше станал свидетел на злополука.

Всички стаяха като вкаменени.

— Я някой да види — предложи друг.

„Аз ще видя“ — понечи да каже Пърси Мън, но не можа. Един от мъжете се приближи предпазливо до ръба, погледна, отстъпи назад и съобщи:

— Във водата е.

— От тази страна е дълбоко — отбеляза втори.

После отиде да погледне и трети. Когато се върна, не каза нищо. Качиха се на конете и бавно поеха през голото пространство. Облаците почти се бяха разсеяли и над тях се белееше небето. Краката на конете потъваха в натежалата от росата трева и буренак. Във въздуха се носеше свистящ звук, като че ли шумолеше коприна. Седлата поскърцваха, насекомите тихичко жужаха и всичко беше до болка познато.

Но дали аз го улучих? — мислеше си Пърси Мън.

Един смъкна маската и съвсем естествено, сякаш беше носна кърпа, я тикна в джоба си. Мън се вторачи в лицето му. Останалите също свалиха маските. Погледна и тях. Уж бяха същите, а му се сториха някак други. Приличаха на лица, които срещаш, завръщайки се в местата на детството си; на лица, които все още можеш да разпознаеш, ала само като поразително, обидно променени.

Мън яздеше начело, а останалите се точеха в колона зад него по обраслите с трева коловози. Той сякаш усещаше прикованите в гърба му очи — притискащи, смазващи, тегнещи върху му като канара. Прииска му се да пришпори кобилата и да препусне по дългия тъмен коридор между дърветата, оставяйки ги зяпнали от удивление зад себе си, но се овладя. И сякаш едва сега разбрал, че трябва да бъде предпазлив и хитър, се опита да не се вслушва в приглушения звук от движението им. Впери очи натам, където черните силуети на дървесата от двете страни на пътя се сливаха с небето, опитвайки се да не обръща внимание на другите, а да насочи съзнанието си към пълната празнота, към самотата, която му се струваше, че трябва да изпитва.

Но дали аз, запита се той, дали аз го улучих? Ала мисълта само проблесна в съзнанието му като нещо видяно с крайчеца на окото и той я отхвърли, откривайки самодоволно колко лесно, колко изненадващо лесно може да го стори, стига да съсредоточи цялото си внимание натам, където черните върхари се сбираха в едно. А и тя всъщност не беше толкова важна. Изведнъж почувства почти облекчение и радост. Сега най-важното бе да прикове поглед напред в точката високо горе и да не я изпуска от очи. Да, това беше най-важното!

Малко преди кръстопътя, след като тревясалите коловози се вляха в главния път, Мън отби кобилата встрани и изчака останалите

да се изравнят с него.

— Лека нощ — рече той и гласът му отекна глухо като грак дори в собствените му уши, сякаш глас на панаирджийска кукла.

— Защо не дойдеш да преспиш у нас? — предложи му Уингард.

— Не — отказа Мън. — Ако мина направо, излизам на пътя за в къщи.

Другите продължиха. Той ги наблюдаваше как се отдалечават, а силуетите им се размиват в безформени сенки и макар преди миг самотата да му се струваше примамлива и желана, сега, след като вече ги нямаше, го обзе внезапно и мазохистично отчаяние.

Подкара в тръс, отдавайки се изцяло на ритъма на движението, на успокояващия тропот на копитата и поскърцването на кожената сбруя, на тъй чуждата и в същото време позната близост на потъналия в мрак пейзаж. Всичко това бе неотделима част от мига, в който той съществуваше, миг, който нямаше каквато и да било връзка нито с миналото, нито с бъдещето. Опита се да се потопи в него, помъчи се да избяга от времето, като му се обрече изцяло. Чувстваше се като човек, който насън върви с лекота по въже, изненадан, че това, което най-вече му се е струвало невъзможно, сега се оказва толкова лесно, но едновременно осъзнаващ, че само една погрешна стъпка, една мигновена загуба на равновесие и ще полети надолу. За него настоящият сляп миг беше досущ като това въже.

Но докато пътуваше, отдал се напълно на момента, доволен и в същото време изненадан, че в крайна сметка не е никак трудно да приемеш едно такова определение за живота, започна все по-осезателно да изпитва чисто физическо неразположение. Почувства се като човек, който мисли, че е надвил болестта и се връща към всекидневието, но с удивление открива, че тя все още сковала цялото му тяло. Не беше заради случилото се. Съзнанието му машинално отхвърли тази вероятност, отрече я. Но неразположението му се засили. Това, което разумът отказа да приеме, намери уязвимо място — стомаха му. Лошо ми е, просто малко ми е лошо, рече си той, но гаденето се надигна като утайка в разклатен съд.

Накрая слезе от коня и повърна в крайпътната трева.

Хвана се за стремето и изчака да дойде на себе си. Когато стигна до потока, който пресичаше пътя под малкия дъсчен мост, отново спря. По брега нагъсто растяха дървета и тревата, в която коленичи, беше

мека. Потопи ръце в ледената вода, като намокри и ръкавите. Загреба с шепи и си оплакна устата, после отпи. Наведе лице и го разтърка под водата, притискайки ръце към очите си. Усетил студа ѝ, изведнъж се замисли как ли се е чувствало лицето на Тривелийн във вира? Там, в каменоломната. Оня каза, че бил паднал във водата. Скочи толкова рязко, че се олюля. Вторачи се в течащата вода. Изглеждаше черна под ниско сведените дървета. Човек ляга във водата, тя го покрива, прониква го и тогава самият той става частица от нея. Водата, която току-що жадно беше изпил, бе студена и блудкава. Отново му се повдигна, но този път се овладя.

Изведнъж ядно заби пестник в дланта на другата си ръка и възкликна:

— Глупак! Проклет глупак! Жалък и проклет глупак!

Поолекна му и продължи пътя си. Всичко му се струваше толкова познато, сякаш вече го бе преживял. Както и преди впери поглед в онази, далечната точка и като че ли изоставил тялото си, устреми се към нея с цялото си същество. Така бе погълнат от това усещане, че когато приближи дома си и съзря слаба светлинка в един от прозорците на долния етаж, дори не се учуди. Видя я, прие я и — толкоз!

Отиде право в конюшната и разседла кобилата. Тъй като имаше ключ само за главния вход, но не и за другия, върна се през двора по кленовата алея. Под стъпките му прошумяха няколко рано окапали листа.

Едва когато отвори вратата и застана на прага, все още с ключа в ръка, най-сетне осъзна какво означава тази светлина, която виждаше да се процежда в коридора от полуоткрехнатата врата вляво. Беше казал на Мей, че вероятно ще се върне много късно, че не е изключено и да не се прибере, та затова да повика Роузи да спи при нея. Внимателно затвори външната врата зад себе си.

— Пърс? — чу името си той. Беше гласът на Мей.

Застина с ръка на дръжката. Тогава тя излезе в коридора и дребничката ѝ фигура се очерта в бледата светлина, идваща от стаята зад нея.

— Пърс — повтори Мей.

Опита се да ѝ каже нещо, но от устата му не се отрони звук. Гърлото му бе пресъхнало и свито.

— Какво има, Пърс? — повиши тя тон и го погледна право в очите.

— Нищо — успя да промълви Мън и пристъпи към нея.

— Но, Пърс...

Той я гледаше, без да знае какво да й каже.

— Има, Пърс! — и тя отстъпи, все така пронизвайки го с поглед.

Без да се обръща, Мей бутна вратата зад себе си и прекрачи прага на стаята. Мън я приближи, тя отново отстъпи крачка назад, произнасяйки името му, и неопределено махна с ръка.

Фитилът на лампата върху масата беше толкова намален, че пламъкът едва мъждукаше, хвърляйки неясни сенки само в ъглите и по пода. Но русата ѝ коса привличаше дори и тази нищожна светлина. Беше я разпуснала. Носеше синьо кимono, което изглеждаше прекалено голямо за нея. Когато вдигна ръка, набраният, свободно падащ ръкав подчерта още повече безпомощността и безсмислието на жеста.

— О, Пърс! — изхлипа тя. — Не мога повече! Какво става с теб?

— Нищо — отвърна Мън, докато тя продължаваше изпитателно да се взира в него.

— Вече и дума не ми казваш — промълви тъжно Мей и отново направи същия жест. — Нито думица!

Той се пресегна, сякаш искаше да придърпа към себе си потръпващото кимono, но тя бе твърде далеч...

— Кое време е вече, а ти чак сега се прибираш! И при това си пил, Пърс, пил си уиски!

— Не съм — отрече той.

— Какво става, Пърс? О, Пърс!

— Я стига! — кресна той, пристъпи бързо към нея и я сграбчи за раменете.

— Боли...

— Брей!... — изръмжа той и я притисна още по-силно към себе си.

Започна да я целува по лицето.

— Недей, Пърс! Стига! Недей, искам да си поговорим!

Той обаче продължаваше да я притиска и в един миг я изблъска от другата страна на масата.

— Не! Не! — извика тя и в гласа ѝ прозвуча отчаяние.

— Да! Да! — отвърна той.

— Не, не сега!

Мън обаче не й обърна внимание.

— Недей, може би по-късно... — тя се опита да го отблъсне и този път освен отчаяно, гласът ѝ прозвуча подмилкващо-лукаво, ала безнадеждно.

Вече я беше повалил на дивана зад масата, когато тя започна да му се противи със сила, която никога не бе подозирал у нея. След малко обаче ненадейно се отпусна като труп, макар че ръцете ѝ продължаваха да потрепват на гърдите му, изразявайки сякаш нежелание и отвращение.

ГЛАВА ДЕВЕТА

Режеха първия тютюн. Привели гръб, хората бавно пъплеха из просторните нивя. Навеждаха се между налятите стебла, надигаха тежките брадви и ги отсичаха в основата, а подире им оставаха да стърчат само кочаните. По голото, където тютюнът бе вече орязан, чакаха каруци и мулета, отпуснали търпеливо дълги, ръбести, триъгълни глави.

През есента рано застудя. В сушилните пламнаха първите огньовете и синият дим започна да се стеле като мараня по облените от кротките, косо падащи слънчеви лъчи стърнища. Навред се носеше острата дразнеща миризма на изгоряло, която заедно с обичайните за сезона аромати — сухия, тръпчив, на кожа сякаш дъх на пръст и вехнеща растителност — засилваше усещането за загуба и безвъзвратност. Следобед над нивите закръжаваха огромни орляци есенни гарги. Спуснеха ли се достатъчно ниско, лъскавите им черни пера блясваха на слънцето, а въздухът се изпълваше с оглушителния плясък на пърхащи криле. А накацаха ли по дърветата край пътеката, в горичките около нивите или край къщите, крясъците им нямаха край.

Откакто порасна, Пърси Мън всяка есен наблюдаваше как подплашени от нещо, кръстосващите синьото небе от хоризонт до хоризонт големи ята току се щурват навън-навътре около някое дърво или горичка, или се спускат с бръснещ полет към простора на полето, сякаш лъскави черни семенца, пръснати от щедрата ръка на незнаен сеяч. И почти винаги, ако прякото му занимание го позволяваше, сподиряше с поглед полета им. Наблюдаваше устрема на пълчищата им в небето, конвулсивните и уверени тласъци на птичия облак, наподобяващи целеустремения порив на прииждаща вълна или полюшването на пшеничена нива под полъха на вятъра. Тази гледка го изпълваше с чувство за неизбежност, сигурност и цялост — неща, които не само че не можеше да постигне, но и да определи. Това съвършенство, това тържествуващо безразличие му навяваше самота и

тя се прокрадваше в лекия спазъм на мускулите и бученето на кръвта в ушите му като искрица надежда, породена от гледката.

През годините, прекарани във Филадельфия, където учеше право, това чувство го обземаше неведнъж като моментна носталгия по дома. Един ясен следобед, докато крачеше по тихата уличка между двата реда сиви тухлени къщи, гаргите, наместо да прелетят високо, стремително се совнаха над покривите и накацаха по дърветата на малкия парк пред него. Той застина неподвижно с ръка върху железната ограда на някакво дворче. След туй бавно продължи по улицата към парка, където беше кацнало ятото. В безнадеждната самота, която изпита в този миг, целият досегашен живот му се стори празна суета. Миналото изглеждаше безсъдържателно и смътно като кълбо дим, а бъдещето нелепо, освен — но тази мисъл само проблесна в съзнанието му и тутакси изчезна — ако с един-единствен, невиждано юначен удар не постигнеше обединяващо ги самоутвърждаване.

Беше тръгнал да навести една своя далечна братовчедка, с която майка му години наред бе поддържала безсмислена и никому ненужна кореспонденция. Мис Спрейг, „твоята братовчедка Янти“, както я наричаше майка му, и самата тя се бяха виждали един-единствен път на някакъв малък летен курорт в Южен Кентъки — Термополис Спрингс. Едно лято майка му, тогава още младо момиче, прекарала там няколко седмици, а мис Янти Спрейг, с десет-дванайсет години по-голяма от нея и, кажи-речи, вече стара мома, била отседнала със своя леля в хотел „Термополис“. Макар че след това никога повече не се видели, взели да си пишат. Преди да отиде във Филадельфия, Пърси Мън се питаше — и недоумението му постепенно прерасна в удивление — що за събития през онова лято в Термополис Спрингс бяха породили тази безсмислена, но очевидно здрава връзка между двете жени. Много добре си представяше как е минавало времето им: пиели са вода от лечебните извори, седели са на приказка на дългата сенчеста веранда в някой варосан дървен хотел, наблюдавайки как мъжете играят кегли или се въртят на дансинга. Ала веднъж майка му бе споменала, че Янти Спрейг непрекъснато боледувала и че била почти инвалид, прикована към един стол. Вероятно известно време е седяла в него и е наблюдавала танцуващите, преди да я качат в леглото ѝ.

Беше хвърлил поглед на някои от писмата им. В тях нямаше дори и намек за приятелство. Те никога не се връщаха към онзи малък отрязък от своето минало, който бяха преживели заедно, освен може би когато споменаваха този или онзи общ познат. Писмата представляваха кратки сухи описания на най-обикновени неща. Мис Спрейг пишеше за времето във Филадельфия, за цената на въглищата, за ремонта на някаква къща на тяхната улица и никога за нещо, излизащо извън подобни теми. И макар от детството и юношеството си добре да познаваше тези писма, Пърси Мън с изненада откри, че името Янти извиква в съзнанието му изключително нежен и красив образ. В една от книгите на баща си беше прочел стихотворение, озаглавено „Янти“:

*Край теб пробягват дребните тревоги,
досуц понесени по слънчева река вълни,
а радостта разцъфва като маргарити,
посечени, при все туй весели като преди.*

То като че ли потвърждаваше представата му за нея.

Във Филадельфия намери почти напълно ослепялата мис Спрейг в мрачна, прекалено затоплена стая с висок таван, в чийто неподвижен въздух тегнеше миризмата на камфор. По стените, масите и навред висяха накриво или пък небрежно бяха подпрени снимки. Жената, която всъщност едва ли бе на повече от петдесет години, изглеждаше на седемдесет. Беше слаба като вейка, а кожата ѝ висеше на спечени сиви гънки и торбички по лицето и шията. Ръцете ѝ трепереха, сякаш измъчвани от вечен студ. А заговореше ли с похабения си глас, току се навеждаше, вирайки се пред себе си. Раменете ѝ бяха загърнати в черен шал, а също черната, отдавна изгубила блясъка си копринена рокля отпред бе цялата в лекета, очевидно от храна.

Мис Спрейг живееше в собствена къща, но само на горния етаж, и той винаги я намираще там. Когато неугледната дребничка прислужница ирландка го въведеше, тя предпазливо, едва ли не със скърцане, обръщаше глава и се вираше в него.

„Как се чувствувате, братовчедке Янти?“

„Не по-зле — отвърщаше тя, — само да не беше толкова лошо времето.“ Или: „Като че ли съм по-добре, благодаря. Ама знам ли... Навън май застудява вече, а?“

В началото, когато започна да я навестява, се опита да я накара да говори за майка му или пък за себе си. Щом я зърна, видът ѝ някак болезнено и унижително го върна към момчешките му представи, свързани с името ѝ. Беше ги забравил напълно, а ето че сегашният ѝ вид ги съживи и обърка. Почувства се като човек, който изведнъж стъпва по-тежко на крака си и усеща как го прещраква отколешно счупване или стара рана. Сякаш с последен, отчаян, но инстинктивно сдържан опит да спаси нещичко от своето минало, стаено в тези представи, той я помоли да му опише как е изглеждала през онова лято преди толкова време, преди неговото раждане, когато майка му е била още момиче. Оказа се безполезно. Тя не може да го стори. И то навярно защото всъщност е била винаги такава, каквато бе сега. Състоянието ѝ не будеше състрадание; нито то, нито растящата слепота и застрашаващата я пълна бедност, нито болестта, нито самотата ѝ. Нямаше състрадание и в раздялата ѝ с младостта, красотата и жизнеността. Изглежда, това ѝ положение беше по-скоро цел, към която тя винаги се бе стремила. Сигурен бе, че това е нейната истинска същност, която тя сега просто докарваше до съвършенство в отрицанието и отчуждението.

И все пак веднъж подметна: „Майка ти беше красавица.“ Когато го каза, Пърси Мън, комуто никога досега не бе идвало наум, че майка му също е била млада, толкова се развълнува, че чак се просълзи. Тя и сега не беше стара, но му се струваше някак без възраст. Останала вдовица, сама се грижеше за фермата и прекарваше часове наред в молитви. Беше студена и затворена, с изключение на редките мигове, когато, разголвайки душата си, се опитваше жадно и заплашително да обсеби обичта на своя син или поне да установи някаква връзка с него. Смутен, в подобни моменти никога не успяваше да ѝ отвърне със същото и тя отново се затваряше в себе си. А когато той на свой ред се опита да се сближи с нея, тя ставаше недосегаема. Докато мис Спрейг говореше, видя майка си не само такава, каквато беше сега, но и каквато е била през онова лято — млада и изпълнена с надежди, застанала на крайчеца на дългата хотелска веранда, заслушана в

музиката или загледана в играещите крикет мъже. Имаше усещането, че едва ли не я гледа в очите.

Мисълта за майка му винаги беше у него съчувствие, но не и тази за мис Спрейг. В претопления и вонящ на камфор неподвижен въздух тя се чувстваше като риба във вода. И това бе нейният триумф.

След второто си посещение, когато разговорът се сведе до досадно преповтаряне на подробностите около пътуването с влака, времето в Кентъки и обзавеждането на кантората му, той предложи да донесе някоя книга и да ѝ почете на глас. Мис Спрейг каза, че щяла да му бъде много благодарна. Когато я попита каква да бъде книгата, отвърна: „Няма значение.“ Донесе ѝ един сантиментален роман, убеден в правилния си избор. Ала не бяха изминали и десет минути, откакто бе започнал да чете, когато разбра, че тя не го слуша. Взираше се ту в един, ту в друг предмет в стаята и се задъхваше. Чете някъде около час и когато си тръгна, тя му благодари. Следващата седмица отново подхвана романа, но така и не го довърши. Накрая тя каза, че би искала да ѝ прочете вестник. Но когато изпълни желанието ѝ, откри, че при дългите, значими статии с продължение, вниманието ѝ силно отслабваше. Обичаше кратките еднообразни съобщения, които нямаха никакво отношение към живота ѝ, рекламите на стоки например, дето нито щеше да купи, нито пък да използва; съобщенията за смъртта на някой непознат в другия край на града, за раждането на дете в семейство, за което не беше и чувала, или пък за строежа на сграда, в която изобщо нямаше да стъпи. Романът имаше сюжетна линия, описваше живота на хора, които се стремяха към дадена цел, и поне претендираше за смисъл. И тя не го слушаше именно заради това. Поради същите причини не можеше да изслушва и дългите вестникарски статии. Но от откъслечното, от несвързаното и безсмисленото извличаше нещо като хляб насъщен за душата си. Машинално отхвърляше всичко останало, защото, полусляпа и обречена на неподвижност в стола си, тя приличаше на морски полип, който, лепнал се за пода или някоя скала, се препитава с довлеченото от случайните течения, поглъща онова, което му върши работа, и отхвърля всичко останало с изтънчен и непогрешим, но несъзнателен усет.

Не обичаше да говори за миналото и пренебрегваше въпросите му. Всъщност тя помнеше твърде малко. Отхвърлила беше и спомена,

защото от него винаги кълни представата за определено и осмислено бъдеще, както и равносметката за миналото. Колкото и парадоксално да беше, снимките, задръстващи стаята ѝ, които изобщо не поглеждаше, като че ли бяха символ на нейната дисциплина — трофеи от превъзможни изкушения. Но дори след като беше прозрял логиката на отрицанието и величието на нейния подвиг, Пърси Мън продължи още известно време да си задава ненужни въпроси и да гради предположения.

През цялото време, докато беше във Филадельфия, я навестяваше най-редовно. Нищо не ги свързваше и знаеше, че и той за нея не представлява нищо повече от един безсъдържателен силует. Посещаваше я не от състрадание, защото отлично знаеше, че тя не желае компанията му. Вярно, във Филадельфия се чувстваше самотен, но не заради това ходеше там. Знаеше, че тя няма какво да му каже, нито пък той на нея. Посещаваше я, но не за да облекчи самотата си. Връзката им приличаше на единението на богомолец със студения, бездушен, сив и непоклатим камък, от който е изсечено божеството. Тя бе също тъй бездушна и неумолима като съдбата, защото във вените им, макар и по малко, течеше една и съща кръв. Имаха един и същи прародител — човек, чието име Пърси Мън не знаеше или пък бе забравил и чиито кости отдавна гниеха в някое запустяло крайпътно гробище във Вирджиния.

Веднъж разказа на Мей за посещенията си при мис Спрейг. Описа къщата и квартала, начина, по който го зяпаха немците в коридора, всички подробности от стаята и живота, който тя водеше в нея, и плахо спомена как се бе чувствал, когато седеше там и ѝ четеше вестника.

— Много хубаво си постъпил, Пърс! — възхити се Мей и одобрително го потупа по ръката. — Сигурна съм, че ѝ е харесало.

— Ами, ни най-малко!

— Но това е ужасно! Как е възможно, след като толкова много си направил за нея?

— Не съм го направил заради нея! — сопна ѝ се той. — А заради себе си!

Точно така беше, заради себе си го бе направил. И чак сега, след толкова години, го разбра.

— Заради себе си ли? — удиви се жена му.

— Да, заради себе си!

През последните летни дни Мън доста често си мислеше за мис Спрейг. По времето, когато си създаваше клиента и целият му живот бе погълнат от Мей, тя се бе превърнала просто в един епизод от миналото, за който рядко се сещаше. Но сега, когато Мей вече я нямаше и се случваше дни наред да не отиде в града, а да си стои у дома сам, споменът за мис Спрейг и размислите, на които го навеждаше, започнаха да заемат почти такова място в живота му, както и навремето във Филадельфия. В това нямаше нищо странно, решаваше той, защото в дните и нощите на бездействие случките от миналото, които в устремения напред бяг на надежди и задължения сякаш се отдръпваха в далечината, като мярната от движещ се влак гледка, сега изведнъж, при това едновременно, станаха толкова важни, че той чак се изненада. Анализираше ги, за да открие в тях някакво обяснение, някакъв ключ към настоящето, а сетне, объркан, се опитваше да ги прогони от съзнанието си.

Не знаеше дали мис Спрейг е още жива. След смъртта на майка му дойде едно-единствено писмо. Беше я уведомил за нейната кончина и след няколко седмици получи отговор, в който тя изказваше съболезнованията си относно смъртта на мисис Мън и му съчувстваше в скръбта. Писмото бе кратко и съдържано, почти анонимно.

Сега, толкова години след тази случка, изпита желание да ѝ пише, но се отказа, защото още в същия миг се убеди, че отговор няма да получи. Да му отговори за нея би означавало да изневери на себе си, да прояви слабост. Жива или мъртва, тя вече бе надмогнала подобни отстъпления. Беше сигурен, че писмото, което му изпрати по повод смъртта на майка му, бе наистина последно.

И сега, сам през повечето време, застанал на сред двора, разхождайки се из нивите, седнал вечер на верандата, любувайки се на промяната на времето или вперил очи в мрака над леглото, понякога се замисляше какво всъщност представляваше уединението на мис Спрейг. Опитваше се да се пренесе през времето и личните задръжки и да проникне в тази нейна необикновена самота. Сега си спомняше, че във Филадельфия, когато самият се чувстваше самотен и обзет от носталгия — а той наистина живееше твърде уединено през тези години, — се чудеше как е възможно някой да е толкова сам, толкова

откъснат от света и толкова затворен в себе си, като мис Спрейг, и въпреки това да продължава да живее.

Сега и той много често бе сам, при това по собствено желание. Макар да знаеше, че в кантората го чака цял куп работа и че едно подир друго просрочва делата си, не можеше да намери сили да отиде в града, да се види с хората, с които се бе срещал не веднъж и не дважд, и то с удоволствие, за да им каже неща, които толкова често бе изричал, и да седне на бюрото, както едно време. Ходеше единствено когато работата вече съвсем не търпеше отлагане или когато секретарката му се обадеше по телефона, за да му напомни за някоя важна среща.

Най-странното бе — и той с всеки изминат ден все повече и повече се убеждаваше в това, — че заминаването на Мей като че ли го радваше. Сякаш си отдъхна, когато късно заранта след смъртта на Тривелиън отвори очи и откри, че в къщата няма никой освен готвачката негърка, която мълчаливо сложи закуската отпреде му и се вторачи в него с прикрито, при все това безочливо любопитство. Събуди се на кушетката в дневната и се загледа в тавана, докато напиращото усещане за тревога, загуба и самота се уталожил, подобно на кристалите на наситен разтвор, и фактите се избистрят в своята последователност в паметта му.

От лежането на кушетката тялото му бе вдървено и изтръпнало, а устата му беше пресъхнала като след препиване. Надигна се бавно и се отправи несигурно към прозорците, гледащи към двора пред къщата. Дръпна завесите и слънцето нахлу в стаята с целия си блясък. Светлината, която струеше върху перваза и се разстилаше в краката му, осветяваше изтърканите места по килима и като че ли опровергаваше спомените му. Килимът беше в преобладаващ наситеносин цвят, на големи, също сини цветя, но беше толкова износен и избелял, че на много места шарките вече не личаха. Той забеляза в краката си грубите кафеникави нишки на основата, тъй като точно тук мъхът почти се бе протрил. Тук сутрин и вечер бяха заставали хора, за да нагласят пердетата, или, останали сами в стаята, да хвърлят един последен поглед към двора и пасището отгътък кленовете. Пърси Мън неволно се замисли за тях — за майка си, за баща си, за роднините и слугите, чиито имена и лица бе забравил, за всички онези, които бяха умрели преди неговото раждане, и си рече: Аз не приличам на никого от тях.

Извърна се рязко и съгледа лампата върху мраморния плот на масата. Шишето беше сухо, филтърът прегорял, а стъклото — опушено. Беше заспал, без да я угаси, и тя бе изгоряла през нощта, а може би и на разсъмване.

Разбра, че Мей си е тръгнала много рано. Изпратила готвачката да каже на стария Мак да запрегне двуколката и старецът я откарал. Около десет и половина, както се разхождаше из двора, забеляза, че Мак бавно се задава от долния край на алеята. Изчака до портата, но както се бе привел над походите, негърът очевидно не го забеляза и отмина. Пърси Мън отиде в конюшната. При влизането му оня си даде вид, че изцяло е погълнат от грижите около един скъсан ремък.

— Къде си ходил? — попита Мън.

Негърът продължи да се занимава с ремъка.

— Отговаряй, като те питам! — кресна Мън.

— Сега, мистър Пърс. Само да оправя това тук и ще отговоря — отвърна негърът. — Ставите така ме въртят, че май вече за нищо не ме бива. Уж топлото било по-добро от студа, а ей на, топло е, пък...

— Къде си ходил? — повтори Мън.

— В родното й място — смънка Мак, без да откъсва очи от ремъка.

— При леля й, мис Бърнам?

Негърът кимна и продължи заниманието си. Пърси Мън се обърна и се прибра в къщи.

След два дни някакъв човек пристигна с кабриолета на мис Бърнам и поиска дрехите на Мей. Пърси Мън си беше у дома. Стоеше наред голямата стая на горния етаж, докато готвачката ги тъпчеше по куфари и сандъци. Знаеше, че сега е моментът да яхне кобилата, да отиде в имението на мис Бърнам и да поговори с нея. Докато стоеше така, загледан в роклите й, които се диплеха небрежно една връз друга, беше сигурен, че ако отиде и поговори с Мей, тя ще се върне. Не знаеше какво точно ще й каже, нито пък какви мисли и чувства ще изразят думите му. Просто му мина през ум: „Ако отида да поговоря с нея...“ Но не отиде. Остана там, сякаш бе пуснал корени, а след малко негърът със смирен и извинителен поклон започна да товари сандъците и куфарите.

Мън стоеше до прозореца в спалнята, загледан в двуколката, която се отдалечаваше. След това обходи с поглед стаята, кръстосвайки

напред-назад, като че ли искаше да открие нещо, което не е на мястото си. Привечер се посъвзе. Спокойствието му го озадачи както и в нощта на Тривелийновата смърт. То бе дълбоко и пълно, но в същото време и опасно като огромна канара, висяща на косъм над някакъв пролом, така че рано или късно един полъх на вятъра или несъзнателното помръдване на някоя земна твар би било достатъчно, за да полети надолу и да се разбие.

Една нощ, докато се разхождаше под кленовете, трима-четирима негри прекосиха двора, след като очевидно бяха гостували в някоя от колибите. Минавайки покрай него, те нещо се смееха и си приказваха, а той се облегна на оградата и се заслуша в отдалечаващия се, заглъхващ говор. След малко някой запя. Явно бяха отишли в колибата на стария Мак и сега пееха. Не можеше да разбере думите на песента. Изведнъж си ги представи в колибата с мъждукащия вътре огън, макар нощта да бе достатъчно топла, за да останат и на отворена врата, как седят около опушената лампа или се поклащат в полумрака и пеят с отметнати назад глави и полупритворени очи.

— По дяволите! По дяволите! По дяволите! — извика той високо и отчетливо в тъмнината, а пръстите му се склежиха около сухите студени дъски на оградата. Варта се орони под ръцете му. Мън рязко се обърна и се отдалечи.

През този период избягваше обичайните си домашни занимания. На няколко пъти, когато несъзнателно се захванеше с нещо безкрайно просто — да разчеше кобилата или пък да провери как са нарязани дърветата за сушене на тютюна, някое негово движение или видът на познат предмет коварно и ненадейно нарушаваха непоколебимото му иначе спокойствие. Предупреден, подобно на възстановяващ се болник от обаждането на някоя стара болетка, той се въздържаше и щадеше, тъй че нищо да не му причини по-голяма изненада от травмата, която можеше да понесе. Когато бе възможно, оставяше се изцяло да го обсеби реалността на мига — падналото в краката му листо, неподвижния бял облак в синьото есенно небе, избелялата шарка на някоя чиния, съскането на пламъка в лампата. С необходимостта да се предпазва от обезпокояващото съприкосновение с хората нарасна и нуждата да се защитава от предишната си същина, отричайки спомените. А в същото време съзнанието му се затваряше като клапан и оставяше отвън всяка мисъл за бъдещето.

Но един късен следобед Мън нарами ловджийската пушка, прекоси моравата пред хамбара и се отправи през нивите зад къщата към дърветата покрай реката, която напояваше земите на фермата. Когато стигна храсталака и се изгуби в него, почувства облекчение и сигурност. Проби си път през червенеешката се вече смрадлика, ракитака и крехкия бъз и излезе на голото място под високите мъхнати смокини. Стволовете им бяха прави като диреци и се разклоняваха чак на върха. През неподвижните им листа се процеждаше златиста светлина. Равната земя под тях бе осеяна с окапали пожълтели листа. Той се спря за миг, вдигна глава и обгърна с поглед високия листвен свод, който го отделяше от целия свят. После бавно се отправи към реката.

Тук теренът рязко се спускаше към брега. Наоколо растяха няколко чинара с огромни бели дънери, чиято червеникава кора на места се бе забелила, а малко По-нататък зеленееха върби. Водата се беше отдръпнала и оголила чакълеста ивица, която изчезваше там, където корените на върбите се впираха в брега. Мън се хвана за клоните им, за да запази равновесие, спусна се долу и с насочена пушка тръгна покрай реката. По-нататък става по-широка, спомни си той, там е и по-открито, водата се разлива спокойно и е гладка като езеро, в което се отразяват надвисналите дървета и небето. След малко гълъбите щяха да започнат да се спускат към водата, и то точно на това място, както правеха от години наред. Щяха да долетят, силно и неспокойно пляскайки с криле, изопнали малките си като топлийки главички. Пърхащите им силуети щяха да изглеждат черни, а наоколо щяха да отекнат нежните им, задъхани и жални крясъци.

Той излезе на широкото и се спря под свода на върбите. Вдигна очи към небето и зачака. Малко по-нагоре по течението водата леко клокочеше по камънака, преди да се кротне в тихия вир. Това беше единственият звук, който звънтеше в ушите му.

Първият гълъб долетя откъм запад, топна се във водата и отскочи. Сетне се спусна на повърхността и пляскайки с криле, се понесе надолу по течението. Досега бе имал две възможности да стреля: когато гълъбът отскачаше първия път и после, когато литна нататък. Беше вдигнал пушката с пръст на спусъка, но не го натисна. Загледа се как птицата — вече твърде далеч, за да я улучи, си чистеше перата. Подир малко се вдигна и отлетя, а той се почувства засрамен и

раздразнен, че е пропуснал да стреля, но без сам да знае защо, така и не намери сили да натисне спусъка.

Когато следващият гълъб се появи, стреля. Той прелетя над дърветата, и то доста ниско, но тъй бързо, че на Мън не му остана време да се прицели. С отекването на изстрела го видя да се премята, сякаш се бе блъснал в невидима жица, по която тече ток, а над мястото, където го бе застигнала сачмата, се завъртяха няколко разкъсани перца; после се занесе на една страна и с рязък замах на крилете се стрелна право надолу. Усетил познатия от едно време възторг, Пърси Мън погледна към небето, за да види не се ли задава и друг, и изтича към мястото, където бе паднал първият.

Беше мъртъв. Лежеше върху чакъла с разперено върху бистрата вода крило, а на главичката му бе избила малка капчица кръв; кръв имаше и по шийката му. Човката му бе леко отворена, сякаш току-що беше пил вода. Наведе се да го вдигне, но изведнъж почувства отвращение. Изправи се рязко и едва се сдържа да не повърне. Отмести поглед от мъртвата птица и облягайки се на пушката, като че ли внезапно му бе примаяло, се загледа в небето.

Колко е пусто, бездънно и чисто! — помисли си той и продължи да се визира нагоре. Остави гълъба там, където беше паднал, с потопено във водата крило. Някое животно ще го намери и ще го изяде, рече си той. Покатери се на брега, който тук беше по-стръмен, и с бързи крачки започна да си пробива път през гъсталака към нивите. Сега сигурното, отделящо го от света прикритие на дървесата му се стори тягостно и непоносимо. Промуши се през сплетените храсти и треволяка и с облекчение излезе в края на голото поле. После бързо пое нагоре по склона към скритата в горичката къщурка. С мен става нещо, помисли си Мън и закрачи още по-бързо.

Да, става нещо и аз трябва да му сложа край!

Два дни по-късно отиде в имението на Бърнам, за да се види с Мей.

Докато генерал Сам Бърнам беше още жив, Луси Бърнам, едната от двете му дъщери, изцяло се бе посветила на него, а след смъртта му — на неговата памет. Майка ѝ почина скоро след като генералът се завърна от войната и последната ѝ воля беше двете ѝ дъщери да се

грижат за баща си. На погребението той стоеше между тях, прегърнал ги през рамо, а сълзите се стичаха от сините му очи по гъстите русоляви мустаци. Подобно на майка си по-голямата от дъщерите, Луси, цял живот остана негова опора и робиня.

Сам Бърнам, произведен в бригаден генерал към края на войната, беше суетен, празноглав, добродушен и лишен от каквито и да било амбиции хубавец. Войната бе започнал с чин майор, даден му по чисто политически съображения, без самият той да има и най-малко понятие от азбуката на новата си длъжност, но за сметка на това изглеждаше внушителен и войнствен в бляскавия си мундир. Макар изобщо да не се отличи, не беше страхливец, нито пък особено тъпоумен, а веселият нрав му бе създал сред колегите известна, и то не съвсем за пренебрегване слава, която му помагаше при повишенията. Към края на войната бойците не достигаха даже и за рота, и затова след Атланта го произведоха в бригаден генерал. После потъна в забвение. Никога не беше вземал решения, отнасящи се до самия него. Животът му открай време бе уреждан от баща му, от жена му, от по-висшестоящи офицери или пък от някой отракан адютант. Сега баща му беше изкуфял и банкрутирал, войната свършила, а жена му — покойница.

След като животът в щата започна да навлиза в обичайното си русло и той се поокопити от терзаещия го душевен смут, захвана се с политика. Имаше известен опит отпреди войната и сега това му изглеждаше единственото занимание, в което неговата словоохотливост и добродушие, внушителната осанка и военното му досие можеха да бъдат възнаградени по достойнство. С известна уговорка би могло да се каже, че е преуспял. Ала в очите на колегите си той изглеждаше все по-окаян и падаше все по-ниско и по-ниско. В политиката човек можеше да припечели дори и от най-незначителния пост, но Сам Бърнам беше честен. Докато другите ламтяха за пари или за информация, чрез която да се сдобият с тях, той търсеше единствено ласкателства. Това бе начинът хората да получат неговия глас или подкрепа и те добре го знаеха.

Навремето жена му нещо и с удоволствие бе ръководила делата му. След това тези задължения пое дъщеря му Луси. Тя обаче не се справяше толкова добре — на моменти бе ту упорита, ту отстъпчива, ту подозрителна, ту доверчива. По време на многобройните му отсъствия се опитваше да поддържа криво-ляво фермата, но когато той

си беше у дома, прахосваше цялата си енергия, за да му угажда. След като сестра ѝ Рут, която Луси смяташе за дете, забягна с някакъв непознат и беден като църковна мишка младеж от Арканзас, тя засили проявите на преданост към баща си. А когато скоро след сватбата на Рут генералът бе победен в кампанията за преизбирането му и здравето му се влоши, тя просто се самозабрави. Рядко се отделяше от него. Четеше му дълго, най-вече романи, като се мъчеше да държи вестниците по-далеч от него, от страх да не се разстрои. Носеше му цветя от занемарената градина край къщата и с увещаващ глас, като да говореше на малко момченце, току се глезотеше: „Виж, татенце, нали са много красиви тази година?“ Друг път решише гъстата му дълга коса, разтъркваше с пръсти гладкото му, почти без бръчица чело или приглаждаше все още запазилите естествения си цвят мустаци. И тогава той я хващаше за китките, докато тя се отпускате на колене до него, галеше нежно ръцете ѝ и с треперливия си меланхоличен глас шептеше: „На този свят съм видял какво ли не, мъничка моя. Стар съм вече и съм бил свидетел на много неща — разкош и бляскави церемонии, почит и доблестни дела, но — и знам, че туй, което ти казвам, е истина — няма нищо по-важно от едно добро и любящо сърце! А твоето е точно такова, Луси!“ В подобни моменти радостта ѝ бе тъй голяма, че се чувстваше стократно възнаградена.

Но нейната младост също си отиваше. Бяха я ухажвали разни младоци от околността, но тя един подир друг ги бе отпратила. Отначало вниманието им я ласкаеше и ѝ беше приятно, но повтаряше и на тях, а и на себе си: „Трябва да се грижа за татко, не всеки има баща като моя.“ И много скоро започна да чувства, и то все по-осезателно след женитбата на сестра си, че всички млади мъже са недостойни за нея, или по-точно, че нито един от тях не заслужаваше честта да стане зет на Таткото. След като сестра ѝ се спомина в Мисисипи и някакви черковнички я запитаха чрез писмо да изпратят ли детенцето ѝ, тя отблъсна и последния кандидат и потопа Мей в живота, който бе създавала около люлеещия се стол и подложката за крака на баща си. Скоро научи детето да изприпква на пръсти до генерала, да се покланя и тихичко да прошепва: „По-добре си, нали, дядо? Обичам те, дядо!“ или „Ето ти една розичка, откъснах я специално за теб, дядо!“

Генерал Бърнам бе убит по време на избори в улична свада в Бардсвил. И макар вече никой да не държеше на него, драматичната му

смърт за кратко време възвърна забравената му слава. Погребението му се превърна в истинско събитие. Както и покойникът, носачите на покрива бяха ветерани от войната, а ковчегът беше покрит с флага на Конфедерацията. Над гроба му отекна залп. Докато ехото заглъхваше в мразовития въздух, Луси Бърнам едва се сдържа да не се хвърли подире му. Пърси Мън, по онова време едва-що подкарал юношеството, чу изтръгналия се от гърдите ѝ неистов писък и я видя да залита като пияна към зиналия гроб. Обзет от недоумение, той щеше дълго да помни този миг, да се опитва да свърже стаилата се в него страст със студената, посредствена, глупава и празна жена, която му беше станала роднина. Същия този ден видя и едно вцепенено слабо момиченце на около шест-седем годинки, с лице изваяно сякаш от безцветен восък, което стоеше до гроба, но като че ли не забелязваше нищо около себе си. Това бе първото му впечатление от Мей.

Когато мис Бърнам се поотърси от терзаещата я скръб, макар в началото с неохота, тя се посвети на грижите около малката си племенница. Ала детето бе толкова нежно, послушно и стговорчиво, че с всеки изминат ден лелята ставаше все по-всеотдайна. Рано през пролетта в едно ясно утро, което с мекотата на въздуха и обсебващата си красота сякаш носеше преждевременно обещанията за новия сезон, тя седна до един прозорец и започна да разресва русата косица на детето. И въпреки че в камината гореше огън, прозорецът за първи път тази година беше отворен и в стаята нахлу свежият аромат на земята. Мис Бърнам погледна развълнувано към занемарената градина, където огромните кафяви кълнове на бурените стърчаха сред розовите храсти, а преплетените клони на безлистата глициния се впиваха в изгнилата решетка и я дърпаха надолу. Очите ѝ обходиха ръждивите поля отвъд и отново се спряха върху обляната в светлина детска главица. На този блясък дългата коса на детето приличаше на чисто и искрящо злато. Тя изведнъж захвърли четката, зарови пръсти в нея като в целебен извор и просълзена възкликна: „Ох, милото ми! Милото ми! Ще бъда много добричка с теб! Направи така, че да бъда добричка!“ Сетне притисна детето към гърдите си и продължи да милва златистите кичури: „Косицата ти е като неговата, ти си малката му внучка с косица златна като неговата!“

Детето се превърна в смисъл на целия ѝ живот. Тя постепенно започна да обръща все по-малко и по-малко внимание на имението. Ратаите негри и надничарите идваха, за да получат нареждания или да я попитат нещо, но тя ги караше да чакат понякога час, че и два, докато изкъпе детето, докато му изглади някоя панделка или му върже корделките. Мъжете присядаха на верандата зад къщата, заглеждаха се мълчаливо в двора или тихичко разговаряха. „Тая мис Луси и пет пари не дава, че божията светлина нахалос си отива!“, подмятаха те и току се подсмиваха. След някое време тя излизаше при тях, придаваше си строг и делови вид и бе готова и по най-незначителния повод да ги залее с лавина от обвинения, които те тъй и не можеха да разберат с какво са заслужили. Кажиречи, половината ѝ имот се попиля. Къщата, дървена едноетажна сграда с шест стаи, издигната навремето върху основите на кучкарника, тъй се разнебити, че едва ли можеше да бъде вече потегната. На места дървенията се откова и оголи остарелите греди, нацепени от пукнатини. Някои от дъските на входното стълбище прогниха; мазилката на тавана в стаите откъм фасадата, където покривът течеше най-силно, изпопада на плаки, а по самата фасада не остана и помен от боя. Но макар че с всяка година ставаше все победна и по-мърлява в черните си рокли, мис Бърнам неизвестно как винаги намираще пари, за да купи дрешки и панделки на детето. Колкото повече домът ѝ се разпадаше, а дрехите ѝ се окъсваха, толкова по-надута и високомерна ставаше тя в отношенията си със съседите. Започна да приписва какви ли не подвизи и заслуги на баща си, като в началото го правеше тъй изкусно и уж между другото, но в същото време свенливо отблъсквайки всяка проява на любопитство, че всички, с изключение на най-недоверчивите, ги приемаха за чиста монета. После, окуражена сякаш от успеха, тя разшири обхвата на измишльотините си и започна да се връща към все по-величавото и побаснословно минало.

Мис Бърнам мразеше всички млади мъже, защото ѝ се струваше, че докато говори, зорките им очи неизменно се заковават в някое счупено стъкло, окъсан килим или дори в зачервените ѝ напукани ръце. Мразеше ги и ги презираше, ала най-голяма злоба изпитваше към Пърси Мън. Той беше по-учтив и по-внимателен с нея от останалите, но беше и най-мълчаливият, най-наблюдателният и тя от

самото начало разбра, че точно от него трябва да се страхува, че именно той ще ѝ отнеме Мей.

Мън се ожени за Мей след двегодишно ухажване. Можеше да го стори и по-рано, но преди това искаше да си създаде клиентела и да посъбере пари. Почти веднага след медения месец в Луивил той изпрати няколко души да препокрият къщата на мис Бърнам и да я боядисат. Нареди им да отидат и да започнат работа, а в случай, че тя нещо ги попита, да казват, че въпросът е уреден. Докато майсторите работеха, тя се правеше, че изобщо не ги забелязва и нивга не спомена това пред него, а доколкото му бе известно — и пред Мей. Сякаш поправката на покрива и боядисването на къщата бяха природно явление, порой или пък настъпването на нов сезон.

— Колко си добър, Пърс! Ти направи толкова за леля Луси!

— Не мога да гледам спокойно как се съсипва нечий имот. Пък и един ден всичко това ще бъде твое.

— Леля много ще се зарадва на ремонта — увери го Мей.

Той обаче не ѝ каза, че е ипотекирал част от своята земя, за да изплати заема върху къщата. Нито пък спомена за това пред мис Бърнам. Мей често я навестяваше, ала трудно успяваше да я накара и тя да им погостува. Мън знаеше, че го мрази и че никога няма да му прости, но не защото ѝ бе отнел Мей, боядисал къщата или пък предотвратил изхвърлянето от собствения ѝ дом. Докато пътуваше с двуколката в септемврийското утро, за да поговори с жена си и ако е възможно, да я убеди да се върне при него, той знаеше, че независимо от крайния резултат мис Бърнам ще намери повод за разпалване на старата вражда.

Завърза кобилата за една тараба, опипа я, откри, че е прогнила, изпсува и прехвърли поводите на друга, която му се видя по-здрава. Тръгна към къщата между двете редици изкорубени мъхнати кедри. Негърката, която отвори при похлопването, го остави да чака на верандата, а когато се върна, заяви:

— Мис Луси рече да заповядате в салона.

После го поведе по коридора, отвори някаква врата вляво и се отдръпна.

— Но аз исках да говоря с мис Мей! — каза той.

— Мис Луси каза, че ще дойде — отвърна жената и се отдалечи, а той се озова в почти тъмния салон.

Въздухът беше студен, неподвижен и лъхаше на прах. Без да се замисля, прекрачи към най-близкия прозорец, пресегна се да дръпне пердето, но реши, че ще бъде нахално от негова страна, и се върна в средата на стаята. Тя не беше голяма. Двете опиращи тавана масивни библиотеки с остъклени врати, столовете и канапенцата, големите напукани вази се навалиха отгоре му в полумрака. Стоеше сред тях, долавяше учестеното биене на сърцето си и вдишваше миризмата на прах и конски косъм.

Мис Бърнам се забави. Най-сетне се появи и тръгна към него, съпроводвана от шумоленето на черната копринена рокля. Поклащаше нервно глава върху дългия си врат, като че ли едва сдържаше някакъв категоричен отказ. Стиснал в две ръце шапката пред себе си, той продължаваше да чака, а тя пристъпи към него така, сякаш или не го виждаше, или него изобщо го нямаше, после изведнъж се сепна с вид на човек, изненадан от неочаквано препятствие. Поздрави го с едно „Добро утро, мистър Мън“. Главата ѝ продължаваше да се клатушка напред-назад досущ като метроном, подхванал настойчивото си отмерено движение, налагащо ритъм, който нямаше нищо общо с това около нея.

— Добро утро — отвърна Пърси Мън.

Нито го покани да седне, нито пък му посочи стол, а просто продължи да стои пред него.

— Съжалявам, че ви обезпокоих — извини се той. — Мисля, че момичето не ме е разбрало, исках да видя Мей.

— Много добре ви е разбрало! — заяви мис Бърнам.

— Е... — започна Мън, но се поколеба, — нямах намерение да ви притеснявам. Исках просто да поговоря с Мей — отново се подвоуми, но под настоящия поглед и сякаш подканен от леките равномерни тикове на главата ѝ, продължи: — Получи се недоразумение и ми се ще да поговоря с нея. Нищо сериозно, или поне не би трябвало да бъде сериозно.

Погледът ѝ остана все тъй блуждаещ, а тиковете дори не промениха ритъма си. Думите му заседнаха в гърлото.

— Не може да я видите! — отсече тя.

— Да не би да я няма? Мислех, че...

— Тук е!

— Тук?

— Да, но не може да я видите!

— Много е важно! Трябва да я видя! — заяви Мън, като повиши тон.

— Не може!

— Извинете, но имам пълното право да я видя! — той направи крачка към нея, а тя отстъпи.

— Вече нямате никакви права!

— Напротив, и настоявам!

— Мислех, че поне малко ще се засрамите! — изсъска мис Бърнам, а острият ѝ глас леко приглъхна.

После протегна ръце и ги сплете пред себе си.

— Срам ли? — стъписа се той.

— Да, срам! — натърти тя. — От това, което сте направили! Как смееете да идвате тук след стореното от вас, макар и да не знам какво е то, защото тя не ми каза. Ни дума не обели! Само седна на един стол и плака часове наред, мистър Мън! Да, плака, и то заради вас, мистър Пърси Мън, а вие искате на всичко отгоре и да я видите!

— Болна ли е? — попита той.

— Не е ваша работа, но държа да ви кажа, че лежи с разпиляна по възглавницата красива като старо злато коса, а сълзите ѝ се стичат ли, стичат по лицето. Мислех си, че ще потънете в земята от срам и ще си теглите куршума! Ако бях мъж, щях да го сторя вместо вас! Като баща ми, генерала!

— Искам да я видя! — настоя той, ала някак вяло.

— Не може!

Той тръгна към вратата, но тя му препречи пътя и телата им почти се допряха.

— Не може! — повтори тя и в гласа ѝ звънна дълго потискано тържество.

— Ще я видя! — не отстъпваше Мън и тя разпери ръце, за да го възпре.

Той я хвана през кръста и на мига усети ледената ѝ плът. Тя трепереше с цяло тяло.

— Не забравяйте — изпищя Луси Бърнам, — не забравяйте, че сте джентълмен, ако изобщо знаете какво е това!

Но той не отслаби хватката си.

— Махнете си мръсните лапи от мен! — беснееше тя.

Без да я пуска, Мън се взря в лицето ѝ, обзет сякаш от любопитство. Докато гледаше възпалените ѝ очи, немощното, но въпреки това заплашително потреперване на главата, за миг си помисли колко лесно с един-единствен удар би могъл да размаже тази стара изкуфяла глава. С един удар, като изгнила от дъжд диня. И я стисна още по-силно.

— Е, добре — отстъпи най-послед той и дръпна ръцете си от кръста ѝ.

— Ще кажа на Мей, всичко ще ѝ кажа! — изсумтя тя, задъхвайки се победоносно.

— Кажи ѝ!

— Всичко ще ѝ кажа — повтори тя. — И няма повече да я видиш!

Той стоеше като вкаменен и продължаваше да се взира в нея.

— Кажи ѝ! — откъсна се пак от устните му.

Луси Бърнам излезе в коридора, посочи разтреперана от гняв вратата и изкрещя:

— Вън!

Когато се прибра, преоблече се, кусна от студената вечеря в кухнята, отби се в работилницата, взе един нож и се запъти към полето. Режеха последния тютюн, при това не някакъв дял, а неговата собствена, изцяло принадлежаща му нива. Приближи се до мъжете, поздрави и захвана един ред. Работниците — Граймс и двамина негри — вдигнаха глава, отвърнаха хладно на поздрава му и продължиха да секат.

Пърси Мън усети как ножът хлътна в стеблото, което се разцепи почти до корен, сякаш от собствената си тежест. Замахна и окастри тежките листи в основата. Чистото острие проблясваше на слънцето. От време на време се спираше, хващаше в ръка някой стрък и радвайки се на тежината му, го оглеждаше. Добра ще излезе реколтата, рече си, особено като се има предвид сезонът. Сетне го полагаше на земята, където щеше да увехне, преди да го нанижат на прът.

— Сигур доста понатежава — подхвърли Граймс, когато го забеляза да оглежда един корен.

— Доста — съгласи се Мън с неохота.

— Остарях вече — продължи оня и се изправи. Беше мършав човек и избелялата синя риза висеше свободно на тялото му. Очите му

бяха сини и също толкова избелели. Имаше дълги проскубани рижи мустаци, които помръдваха смешно, докато говореше: — Карам шейсетте и много тютюн е минал през ръцете ми. — Кажете-речи, друго и не знам. Виждам съм къде-къде по-лош от този тука!

— Сигурно — кимна Мън.

— Винаги съм казвал — и Граймс въртна очи към малката леха, над която сега стърчаха само късите кочани, — че една стиска тютюн да има на тоя свят, тук ще порасне! В тоз живот съм видял каква ли не земя, къде ли не лемеж съм забивал, ама посее ли човек край тази река, с божията помощ и малко време, да видиш ти отплата!

— Добра си е земята — съгласи се Мън, сведе очи към краката си, огледа я като човек, който едва сега я забелязва, и пушна стеблото при другите.

Единият от негрите тръгна надолу по съседния ред с наръч пръти. Стовари ги шумно между лехите и започна да нанизва орязаните стръкове. Мън се залови отново за работа. Дори и през ризата усещаше как слънцето прежуря гърба му, особено горе, на врата. Замисли се, че скоро сезонът ще се смени, и изпита удоволствие от тази последна топлина по тялото си.

— Да — рече Граймс. — Преди трийсет и шест години засях шепа тютюн на същата тая нива. За баща ти. Добра реколта даде, ама аз се преместих. Подир това тъй стана, че преди сегашното ми идване на два пъти се връщах тук. Види се, млад ли е човек, не го свърта на едно място. Все му е тая каква земя ще обработва, май тъй излиза.

— Може би — промърмори Мън, почти без да го слуша, и замахна отново с ножа.

— Хубавата земя ти се отплаща за труда — продължи Граймс.

Ножът изсвистя и Мън прихвана стеблото.

— За труда! — повтори оня. — Че и парици можеш да спастриш от нея.

Мън бавно се изправи, все още със стеблото в ръка.

— Бога ми! — рече той, претегляйки го. — Бога ми, тази година наистина ще вземем нещо!

— Туй и друг път съм го чувал — поклати глава Граймс.

Оставаха само няколко стръка в долния край, иначе цялата нива беше орязана. Един от негрите бе там, размахваше ножа и отхвърляше настрана стеблата, за да вехнат. Мън, Граймс и другият негър постояха

известно време, загледани в голата земя. Пръстта беше червеникава, пронизана от стърчащите ред до ред кочани. Закрепиха на стелажа и последния прът. Негърът се метна на каруцата и тя бавно потегли към издигащия се на възвишението хамбар — висока, грозна, сива, правоъгълна постройка, която се очертаваше на фона на далечния ясен хоризонт. Мън и Граймс поеха след нея.

— Може да се каже, че вече е прибран — отбеляза Граймс, оглеждайки оголената нива.

— Да — някак сопнато отвърна Мън.

— Ама каква гледка, а? — продължи оня. — Таквоз чудо рядко се ражда. Садил съм тютюн тук още преди ти да се явиш на бял свят. Такова нещо не се е раждало отпреди твоят време, че и отпреди мойто!

Мън не отговори. Двамата вървяха редом по синора до пътеката, която се отклоняваше през пасището.

— Ще се ражда и след като двамата с теб умрем и отидем в по-добрата земя — заключи Граймс.

— Довиждане — каза Мън.

— Довиждане — отвърна Граймс и тръгна по пътеката.

Вървеше леко прегърбен, с щръкнали рамене, издал напред малката си глава. Когато стигна поляната пред хамбара, Мън погледна назад, но вече не го видя. Бе влязъл в колибата си, съградена под едно голямо самотно дърво от другата страна на пасището.

Продължи през поляната и видя насреща му да се задава един негър. Беше старият Мак.

— Търсят ви — съобщи му той.

— Кой?

— Мистър Бил Крисчън и още някакъв господин — уточни негърът.

Мън ускори крачка.

— Не знаеш ли кой е другият?

— Ами един такъв, червеноглав, рижав де — отвърна Мак.

Мън се завтече към къщата. Затръшна портата, префуча като хала през кухнята и коридора, като подвикваше.

Крисчън и доктор Макдоналд стояха под кленовете в двора. Той се втурна към тях с протегнатата ръка. Виждайки ги да се усмихват и да

пристъпват към него, изведнъж усети да го обзема неподозирана радост и облекчение, като след изстрадано спасение.

— Ей богу! — избоботи Крисчън. — Къде изчезна?

Мън се поколеба, сякаш смутен от въпроса.

— Мотая се насам-натам.

— Ей богу! — възкликна повторно Крисчън. — Рекох да дойда да видя как я караш. Синчето на капитан Тод тъй се беше разлигавило край Съки, че едва изтраях, като го гледах. Добро момче е, ама таквиз мили очички прави, че да ти се повдигне! Рекох си, я да взема да навестя аз Пърс...

— И добре си сторил! — припряно го прекъсна Мън. — Много добре!

Бил кимна към доктор Макдоналд:

— А в града срещнах доктора, нали тъй, докторе? Та взех, че и него доведох.

— Много хубаво! — възкликна Пърси Мън.

Лъже, помисли си той, заедно са го решили. Но въпреки това се радваше.

— Тъй беше — потвърди докторът.

— Ще останете и за вечеря. Да, да, ще останете! Сега ще кажа да сложат прибори! Мей... — той замълча, но почти веднага се окопити и припряно продължи: — Мей я няма в момента, но вие ще останете.

Двамата се спогледаха и отново впериха очи в него.

— Хубаво — рече Крисчън, а доктор Макдоналд се усмихна и кимна. — Приключи ли с рязането?

Вече вървяха към къщата.

Отвърна, че, кажи-речи, е приключил.

— И аз свърших и почнах да суша — похвали се Крисчън. — Общо взето е добре. Сега съм решил малко да похайлазувам. Тъй де! Тая есен ще ида на лов, пък каквото ще да става! Есенес малко остана да изтърва сезона, но сега непременно ще ида! Над нас вече мярнах едно ято. Пърс, трябва да дойдеш до попушкаме с теб, отдавна не сме ходили на лов! А пък имам едни птичари — не ти е работа! Ти само ела и направи тъй, че да поостанеш...

— С удоволствие! — обеща Мън, а Крисчън одобрително стовари тежката си лапа върху рамото му.

Насядаха около масата в сумрачната трапезария и се нахвърлиха върху още димящите ястия. Хапнаха пържена шунка, пиле, картофено пюре, по малко късна бакла и тиква, топъл хляб, а накрая пиха кафе. Крисчън така се беше надвесил над чинията, че голото му теме матово проблясваше на светлината на лампата. Големите му челюсти работеха мощно и леко. По едно време рече:

— Пърс, аз съм от тия, дето обичат хубавите гозби.

След като се нахраниха, останаха на масата на приказка и запушиха.

— Тази заран мернах във вестника, че са намерили тялото на Тривелиън — вметна доктор Макдоналд в една пауза.

Пърси Мън зина.

— Нима?

— Да — потвърди докторът и спря, за да провери дали е натъпкал добре лулата си. Сетне продължи: — Да, намерили са го. Някакви хлапетии тръгнали на лов с дващсет и две милиметровите си пушкала и взели, че надзърнали в запустялата каменоломна. Видели го заседнал сред папура.

Мън се беше вкопчил в ръба на масата.

— И тозчас хукнали към града — добави Макдоналд.

За миг всички се умълчаха. Докторът продължаваше да се взира в лицето на Мън. Крисчън лекичко отбутна стола си и попита:

— Пърс, намира ли ти се още кафе?

Мън отиде до кухненската врата и подвижна на готвачката. След миг се върна на масата и седна на мястото си. Негърката донесе кафето и той й кимна да го сложи пред Крисчън. Онзи го изпи на един дъх, остави шумно чашата и попита:

— Та кога ще дойдеш да попушкаме, Пърс? Скоро, нали? Най-добре ще е да бъде в началото на сезона, а? Какво ще кажеш?

— Нищо против — съгласи се Мън.

— Ама да е скоро, чуваш ли? Ела, пък пилците да му мислят тогава!

— Ще дойда, обещавам!

— И знай, че мойта Съки Пъркинс е най-хитрата птичка, която някога си виждал!

ГЛАВА ДЕСЕТА

Той лежеше на огромното легло в мрака, а до ушите му долитаха неясните нощни шумове, далечният вой на хрътка, проскърцването на някоя от старите дъски под тежестта на крак, и я чакаше да дойде. Мандалото бавно се вдигаше, желязното езиче изщракваше тихичко, когато се освободеше от скобата, и вратата — бяла в полумрака на стаята, малко по малко започваше да се отваря. Сега се движеше леко и безшумно, но когато тя дойде за първи път в стаята, Мън тъкмо бе задрямал и се събуди от скриптенето на пантите. Изненадан, беше скочил в леглото, готов да извика, преди още да е видял вдигнатата ръка.

Но след това тя смаза пантите.

— Вратата тази нощ не скърцаше, нали? — прошепна Лусил, скланяйки глава на рамото му, и той усети дъха ѝ в ухото си.

— Не, не скърцаше — отвърна Мън и се сети, че наистина не бе чул никакъв шум.

В очакване дали ще се появи, не беше обърнал внимание.

— Смазах я — каза тя.

— Не ми дишай в ухото, гъдел ме е.

Смазах пантите — чу се отново нейният шепот. — Докато бяхте на лов, им сложих малко масло от татковата пушка. Кажете сега, не съм ли хитра?

— Хитра си.

— Тогава защо не ми благодариш? Може пък да съм ти спасила живота. Сега татко няма да чуе вратата и няма да те убие.

— Ще я чуе и още как.

— Няма ли да ми благодариш, че съм я смазала?

— Хубавичко ще те смажа аз, ако продължаваш да ме гъделичкаш — отвърна той, но тя ухапа ухото му за месестата част, и при това съвсем не толкова нежно. — Дявол те взел, Съки! — процеди той и като я хвана за косата, тъй че тя да не може да вдигне глава от възглавницата, я целуна по устните.

За разлика от първия път пантите вече се движеха безшумно. Вратата се отваряше леко и плавно, Лусил се промъкваше и вирнала пръст на устните в шеговито предупреждение, я затваряше и поставяше резето. Понякога в безлунните нощи в стаята бе толкова тъмно, че той едва различаваше смътния ѝ силует върху светлото петно на вратата, но знаеше много добре как изглежда застанала там, тя му се усмихваше, сякаш в отговор на изражението му. След като заключеше, тръгваше бързо към него, а кимоното ѝ се полюшваше при всяка стъпка. Трепереше от студ, защото в стаята рядко се палеше. Може и да се преструваше, но изправяйки се до леглото, за да се съблече, прошепваше:

— Отмести се, искам да легна на затопленото, че умирам от студ.

Тогава придърпваше завивките към себе си, като продължаваше да трепери и да се преструва, че зъбите ѝ тракат, и преплиташе ледените си крака в неговите.

— Дръпни ги! — сърдеше се той.

— Няма! — и зъбите ѝ продължаваха да тракат. — Замръзвам, докато пълзя по коридора като мравка, само дето пневмония не хващам, и то заради такъв мерзавец като теб, а ето че ти и краката ми не искаш да стоплиш, кучи сине!

— И ти не си много стока.

— Не, недей! — скимтеше тя през тракащите си зъби. — Още не!

Сега затваряше вратата и изприпкваше бързо до леглото с развято кимono, но първия път бе възпряла полусънното му възклицание с вдигната ръка и след затварянето на скърцащата врата беше се приближила едва ли не със страх до него, беше се навела и придърпвайки главата му към себе си, го бе целунала. Това бе първата им целувка. После, изправена до леглото в ледената стая, бе притиснала главата му към гърдите си и той бе чул силното и уверено биене на сърцето ѝ.

Когато я видя да стои от вътрешната страна на вратата с вдигната сякаш за предупреждение ръка, Мън се слиса, ала това вече не го изненадваше. Не говореха нито за себе си, нито за чувствата, които изпитваха. Виждаха се рядко. Случваше се някоя вечер да се заседят край огъня в дневната с Крисчън, а понякога и с Бентън Тод, увлечени в приятен, непретенциозен разговор до мига, в който Бентън не

погледнеше часовника си и не кажеше: „Става късно, да взема да си ходя“, а Крисчън се изправяше, протягаше огромните си ръчища и промърморваше: „Да, момчето ми, и аз поемам към спалнята. А и вие може би?“ Веднъж тя дойде с тях на лов за пъдпъдъци. Беше с червен пуловер и някакво старо палто на баща си, а Мън я наблюдаваше как крачи внимателно през избуялия и изгорял от слънцето пелин след душещите сетери. Рядко оставаха насаме.

Ала днес следобед тя го взе от града с двуколката. Застанал на ъгъла в очакване на Крисчън, който на другата заран щеше да се връща обратно и да го докара, Мън се изненада, когато я видя да приближава.

— Татко има някаква работа — обясни Лусил. — Наложил се да остане у дома, та дойдох да свърша едно-друго вместо него — и след малко добави: — И да те взема.

— Чудесно — каза той и се метна на седалката до нея.

Докато двуколката минаваше по бардсвилските улици, водиха кратък и безсъдържателен разговор. След като напуснаха центъра с магазините, където хората сновяха забързани, защото денят бе мразовит, навлязоха в уличките с бели дървени къщи, скрити зад оголели черностволи кленове в дъното на поизгорели вече морави. С изключение на няколкото хлапета, навлечени с палта и капишони, които търчаха наоколо, подритваха пожълтелите, окапали листа и току надаваха безсмислени крясъци, наоколо не се виждаше жива душа. Стъклата на прозорците просветваха матово досущ като леда на езеро. Отминаха и последната къща и излязоха на голото поле.

Мън вдигна очи към небето.

— Странна работа — рече той. — В града като че ли човек не забелязва какво е времето.

В града човек много неща не забелязва — отвърна Лусил.

Той продължи да се взира в забуленото небе и оловносивия хоризонт.

— И кои са тези неща?

— О, себе си например.

— Себе си ли? — вторачи се той в нея, но тя не се обърна.

— Да, себе си. — Погледът ѝ се плъзна към пътя и тя продължи: — Когато бях в Сейнт Луис, да речем, няхах и понятие какво представлявам. Изобщо не се замислях. Вършех това или онова, но без да знам защо.

— Където и да се намира, човек рядко има представа защо прави дадено нещо — отвърна Мън. — Казвам рядко, но все пак му се случва и да знае.

— По-рано и аз не знаех — призна Лусил.

— А сега?

— Поне донякъде.

Известно време мълчаха, загледани в полето и далечните гори.

— А ти? — попита тя след малко.

— Какво аз? — Разбра много добре какво имаше предвид, но за да спечели време, не отговори веднага.

— Знаеш ли?

— Понякога.

— Мислех, че винаги си сигурен.

— И защо така?

След малко Лусил продължи:

— Защото на такъв приличаш. Съдя по походката, по приказките ти. Говориш тъй, сякаш си сигурен. Пък и по това, което си направил.

— А какво съм направил?

— О, нищо! — тя отново извърна очи към пътя. — Нямам предвид нещо определено, а всичко взето вкупом, нали разбираш?

— Представи си, не разбирам.

— Просто всичко. Усецам го не само аз, а и другите. И те са с такова впечатление.

— Няма човек, който да е винаги сигурен в постъпките си.

Наоколо беше пусто, пусто беше и небето. От двете страни на пътя се редяха голи ниви, тютюневи и житни стърнища и изгорели пасища. Дърветата край оградата бяха окапали, а горите на хоризонта изглеждаха сини и забулени в мъгла. Копитата на конете звучно чаткаха по каменната настилка. На няколко пъти се обади кацнала на крайпътна ограда гарга. Не срещнаха никого.

След известно време Лусил наруши мълчанието:

— Ако ти е студено, отзад има едно одеяло.

— А на теб студено ли ти е? — попита Мън.

— Не особено.

— И на мен не ми е студено. По-точно, търпи се — но се пресегна да вземе одеялото.

Тя вдигна поводите и той го омота около коленете ѝ, като я зави чак до кръста. Лусил се извърна, погледна го в очите и благодари.

Същата нощ дойде за първи път при него.

Струваше му се, че в нея живеят две жени. Едната бе тази, която идваше в стаята, заставаше с пръст на устните и притваряше смътно очертаващата се бяла врата зад себе си. Но имаше и друга — онази, която виждаше денем да снове из къщата, да разговаря най-естествено с него, с баща си, с Бентън Тод или да си тананика тихичко. Разграничаваше ги много ясно. С първата свързваше всички тъжни, влудяващи и потайни нощни шумове, които изпълваха съзнанието му, докато я чакаше, макар понякога напразно, и се взираше във вратата или докато тя лежеше до него, а в ушите им долиташе остро и нескончаемо църкане на някоя мишка в стената, бухането на бухал в гората, приглушеният далечен лай на куче и безбройните тихи проскърцвания на дървенията. С нея Мън разговаряше тихом, защото повишеше ли глас, тя се пресягаше, поставяше пръст на устните му и прошепваше: „Шшшт!“

— Знаеш ли, за мен ти си като две жени — подметна той веднъж.

— Знам — отвърна Лусил.

— Едната е тази, която сега е при мен, а с другата се разминавам, без да мога да ѝ кажа нещо.

— Трудно е да си един човек — отбеляза тя. После се умълчаха, а след малко тя добави, сякаш не бе имало никаква пауза: — Много обичам татко и съм сигурна, че ако разбере за нас, с него е свършено. Но обичам и теб. Това е положението.

Заслушан в дишането ѝ сред царящата тишина, Мън я изчака да продължи и тя не закъснѐ.

— Ако всичко това, което си, което искаш и дължиш на другите, поне веднъж се слее, макар и за миг, и станеш един човек, ще те обземе такова щастие, че едва ли ще оживееш.

— Предполагам — съгласи се той.

— То е като мига, в който си в обятията на любимия, само че е много по-силно. — Замълча и след малко добави: — Но тогава нямаш представа, че в този миг си именно такъв. Просто знаеш, че си ти, и толкоз.

— Ако всичко напълно се слее, може би пак ще е същото и пак няма да знаеш, че ти си именно това, както е сега например — рече

Мън.

— Да — отвърна Лусил, — сигурна съм, че няма да знаеш.

Струваше му се, че в нея живеят две същества, но понякога денем из къщата или когато всички бяха заедно, се случваше най-обикновен жест, нотка в гласа ѝ или лека гримаса да слоят раздвоената ѝ личност в съзнанието му и той да я прониже с поглед. Ала след миг двете същества отново се разграничаваха и пред него се изпречваше девойката, която се закачаше с баща си и се движеше спокойно и уверено из къщата, грижеше се за домакинството, мъкнеше легена с ярма на пилетата и подвикваше: „Кът-кът, кът-кът-кът!“ Това бе онова ѝ „аз“, което принадлежеше на деня, на звънкото дрънчане на тиганите и тенджерите, на тропота от ботушите на Крисчън по прага и благия му повелителен зов: „Ей, Съки, къде си?“ И на Бентън Тод, разбира се.

Мън виждаше, че Бентън съвсем очебийно е влюбен в нея. В деня, когато Крисчън дойде заедно с доктор Макдоналд да го навести, той подметна, че не можел да седи и да гледа как момчето се лигавело. Каза даже, че направо му се повдига, като го гледа. Когато идваше у Крисчънови, Бентън следваше Лусил по петите, докато тя изпълняваше или се правеше, че изпълнява задълженията си. Отиваше да провери дали е прибрано млякото от вечерното доене, дали кошницата с яйца е готова за отнасяне в града, или да помогне в приготвянето на вечерята.

„Ела, ако искаш“, казваше му тя и той тръгваше подире ѝ. Даваше му да държи едно-друго — корита, панери, кърпи за бърсане на чинии, като му ги тикваше изневиделица в ръцете и се глезотеше: „Бент, ще подържиш ли за мъничко?“ После се запиляваше някъде, а той оставаше с кошницата и мокрите кърпи или пък я сподиряше, помъкнал добросъвестно това, което е в ръцете му.

Ако нямаше възможност да е с Лусил Крисчън, намираше Мън и го обсипваше с въпроси. Искаше да знае какво е мнението му за даден казус, който си спомняше от лекциите по право, за една или друга подробност, отнасящи се до организацията на Сдружението на производителите на тъмносушен тютюн или за нещо от политиката, например за шансовете на сенатора Толивър да бъде преизбран.

— И да го преизберат — намеси се веднъж Крисчън, вдигайки глава от вестника при въпроса на Бентън, — пак няма да успее да се намърда в Сената. Ще му откъсна главичката със собствените си ръце! — и в същия миг се разнесе шумоленето от раздрания всекидневник.

Мън все по-често се дразнеше от присъствието му. Знаеше, че е добро и неглупаво момче, но осъждаше неговата младост, неопитност и явното му убеждение, че човек може да сложи всичко в ред само защото той самият е прав. Безконечните му въпроси и почителността, с която ги задаваше, му действаха като упрек, като несправедливо обвинение от страна на верен приятел. Но колчем го видеше да върви след Лусил Крисчън, опитвайки се да ѝ каже нещо, докато тя сновеше забързано и — Мън беше сигурен — съвсем ненужно от помещение в помещение, или го мернеше да стърчи наред стаята, където тя го беше изоставила я с кошница, я с тиган в ръце, се изкушаваше да напусне този дом или да възроптае, да я попита защо, по дяволите, се държи така с момчето и не му покаже вратата, след като не го обича.

— Защо изобщо го търпиш? — запита я една нощ, докато тя лежеше до него в мрака.

Бяха мълчали дълго, вперили очи в тавана.

— Шшшт! — възпря го Лусил и сложи пръст на устните му. — Само не викай. Ще събудиш татко и нали знаеш какво те чака?!

— Защо го оставяш да кисне тук?

— Кого? — учуди се тя и погали лекичко с пръст контурите на устните му.

— Много добре знаеш кого. Бентън Тод!

— Та аз му казах да си върви.

— Както виждаш, не си е отишъл.

— Ревнуваш — промълви Лусил и го чукна с пръст по устните.

— Глупости, от къде на къде? — ядоса се Мън.

— Ревнуваш и още как, а той е хлапе. И отгоре на това е твой почитател. Само като чуе името ти, и е готов да падне на колене. Мисли те за господ бог.

— Не ревнувам — рече бавно Мън, — но смятам, че не е честно спрямо него. Не ми е приятно да го гледам как стърчи, хванал някое корито или тенджера с вид на човек, който си няма и понятие как са попаднали в ръцете му.

— Благодарни се, че е той — отвърна Лусил. — Иначе можеше теб да накарам.

— Не си познала.

— Знам, но не е много учтиво да ми го казваш.

Отново се умълчаха. От време на време тя прокарваше пръст по устните му и лекичко ги разтваряше.

— Не е честно — повтори Мън.

— Шшшт! — възпря го отново с пръст Лусил, въпреки че той шепнеше.

— Не е — потрети Пърси Мън и след кратко колебание додаде: — Освен ако наистина не възнамеряваш да се омъжиш за него.

Тя закачливо се изкиска:

— За бога, мистър Мън, твърде далеч отивате! — и отново прихна. Но смехът ѝ изведнъж секна, тя отдръпна пръста си от устните му и подметна: — Колко хубаво обрисува всичко.

— Как всичко...

— Ами идването ми при теб, всичко.

— Много добре знаеш, че нямах предвид това — възпротиви се той.

— Ако бях една порядъчна жена, щях да се обидя, да скоча веднага от леглото и да си отида — замълча и след малко продължи: — Но аз няма да си отида. Много е студено.

Бентън Тод беше наистина свястно момче и Мън го харесваше. Раздразнението му вземаше връх единствено у Крисчънови. И все пак симпатиите му към него бяха примесени с известно чувство за вина. Знаеше много добре, че момчето няма никаква работа в Братството за защита и надзор и смътно съзнаваше, че и той носи някаква отговорност за влизането му в него. Всичко беше заради тази негова проклетата, идиотска склонност да издига някого в култ, мислеше си Мън и му ставаше неудобно, че точно той е обект на възхищението му. Яхнало коня, сега момчето кръстосваше нощем околността и можеше да бъде застреляно или тикнато в затвора само защото си въобразяваше, че спасява нацията.

Чувстваше обаче, че и Лусил Крисчън трябва да поеме част от отговорността. Съзнаваше го много преди да разбере как стоят нещата. Отпървом помисли, че Бентън се е присъединил към тях само за да се хареса на момичето, да се изфука или да подхвърли някой и друг намек в нейно присъствие. След това реши, че Лусил, без да иска, се е изпуснала за членството им с Крисчън в сдружението. А може и направо да му е казала, било защото се е тревожела, било защото е

искала и момчето да се включи. Нямахте представа обаче доколко самата тя е осведомена.

Откри, че е знаела всичко още от самото начало.

Една вечер, докато вечеряха, Крисчън вдигна очи от чинията и заяви:

— Съки, не е зле да повикаш леля Каси утре вечер да спи при теб. Аз отивам на лов за опосуми край Роуз Крийк и ще закъснея. Не е изключено да се прибера призори.

— Добре — отвърна тя.

Не щеш ли да дойдеш и ти, Пърс? Том Абърнейти ми се похвали, че се сдобил с две нови хрътки, та сме решили да ги видим колко струват — обърна се към него Крисчън.

— Имам си работа в къщи — отвърна Мън. — Съжалявам.

— Утре е събота, в неделя ще си отспиш. Ха ела, де!

Мън забеляза, че Лусил поглежда ту към единия, ту към другия и едва ли не се забавлява.

— Не мога — отвърна той.

— Защо не престанете да се преструвате? — попита тя толкова безцеремонно, че отначало Пърси Мън не можа да схване какво точно имаше предвид.

— Тъъ? — ококори се Крисчън.

— Кого си мислите, че мамите? — продължи Лусил. — По-добре престанете!

— Тъъ?

— Няма какво да ми ъкаш! — разсмя се тя. — По-скоро бихте отишли на Луната, отколкото на лов за опосуми!

Ръката на Крисчън застина във въздуха с вилицата, на която бе забол парче шунка, и той измери с поглед дъщеря си. Лусил продължаваше да се усмихва.

— И двамата сте от проклетите нощни ездачи, дето изсичат разсада и палят хамбарите на хората, а сетне ме гледате в очите и ме лъжете. Това ви прави още по-малко чест! — тръсна тя, отпи от кафето и важно остави чашата на масата.

— Виж какво, Съки... — започна Крисчън.

— Да, татко? — Тя се усмихваше, ни лук яла, ни лук мирисала.

— Виж какво, ти и хабер си нямаш от това, което става! Ама и хабер си нямаш!

— За глупачка ли ме мислиш! — наежи се Лусил. — Че то всички ви знаят. Обзалагам се, че половината от хората в околията могат да изброят поне двайсетина души от вашата пасмина, без значение какво гръмко име сте лепнали на организацията си! А повечето от тях пък ще посочат и вас — теб, татко, и теб, Пърс!

— Гледай я ти нея! — избухна Крисчън. — Че то ако е тъй, защо тогава шерифът още не е дошъл да ме окошари, че и Пърс да подбере, а?

— Страх го е — рече Лусил и пак отпи от кафето. — Просто го е страх — остави чашата и ги дари с лъчезарна усмивка. — Знае, че тикне ли ви в дранголника, много от другарчетата ви ще се вдигнат и ще направят на решето уютното му заведение. — Сетне завъртя глава и добави: — А и него самия, може би.

— Какво знаеш ти! — кисело промърмори Крисчън.

— Знам, че миналата есен не са могли да осъдят онези от Хънтърска околия, дори и след като ги арестували. Всички разправят, че съдят бъкал от нощни ездачи.

— Дрън-дрън-ярина! — излая Крисчън.

Но тя се обърна към Мън:

— Няма ли да си вземете няколко праскови от компота? — и му поднесе купата. А на баща си се сопна: — Защо не си признаеш, татко? Аз и без туй зная всичко!

— Знаеш ти, ама нищо не разбираш! Нищичко!

— Че то е толкова ясно! — разсмя се отново Лусил. — Но нямам нищо против. Щом като трябва... — Внезапно стана сериозна и погледна баща си, чийто юмрук със стърчащата от него вилица лежеше на масата.

— Това не е женска работа! — отсече той.

— Нямам нищо против — повтори тя. — Да бях мъж, сигурно щях да съм с вас.

Пърси Мън я изгледа спокойно. Светлината от лампата сякаш позлатяваше лицето ѝ. Знаеше, че очите ѝ са сини, но сега не можа да различи цвета им и му се сториха черни и бездънни.

— Ако беше с нас — подхвърли той, — може би нямаше да ти хареса толкова.

— Не бих и очаквала да ми хареса — отвърна тя. — Да не съм дете, я!

— Тъй де! — прогърмя гласът на Крисчън и стърчащата в ръката му вилица се заби до половина в масата. — А да не е много хубаво, че от десет години насам не сме получавали сносна изкупна цена на тютюна, че цялата земя наоколо е ипотекирана и половината от хората едва ли не гладуват! Ще направя всичко, което е по силите ми! Ще го направя и, бога ми, хич не ме е еня знае ли някой или не! — той изтика стола си назад, изправи се рязко и добави: — В живота рано или късно настъпва такъв момент!

— Я сядай, татко! — заповяда Лусил вече с друг, някак беззвучен глас. — Седни и си допий кафето. Само не мисли, че не знам.

Крисчън се отпусна бавно на стола и до края на вечерта не обели дума. А когато приключиха, каза, че след като на другата вечер ще окъсняват, не е зле сега да си легне. Мън и дъщеря му излязоха с него в коридора, откъдето той си взе лампата и дордето се изкачваше по стълбите, във фигурата му се долавяше старческа немощ. А може и светлината да лъже, помисли си Пърси Мън и продължи да го наблюдава, докато не се скри от погледа му. Сянката на лампата в ръката на Крисчън се плъзгаше успоредно на него по стената — огромна, люшкаща се и подскачаща игриво и безшумно, сякаш със своите усилия го изтегляше нагоре като непосилен товар.

Когато той изчезна от площадката на горния етаж, Мън се обърна към Лусил:

— Ти ли подкокороса Бентън Тод да се присъедини към нощните ездачи?

— Не — отвърна тя замислено, без да откъсва очи от него.

— Нима не си му казала, че ние с баща ти сме от тях?

— Той не е вчерашен — сопна се тя. — Всички наоколо отдавна знаят. Защо да не знае и той? Идва често у дома, и то вечер, когато и двамата ви няма.

— А пита ли те за това?

— Да, но аз го излъгах. Казах, че нищо не знам.

— И не си го накарала да се присъедини към нас, не си го насърчила? — настоя Мън, като се наклони към нея.

— Тъкмо обратното.

— Защо?

— Заради баща му! — повиши глас Лусил. — Само заради баща му! Той е чудесен старец и татко много го обича, но нали подал

оставка от Управителния съвет. Няма да го понесе, ако разбере, че синът му участва в набезите ви.

— Само заради това ли?

— Е... поколеба се тя и след малко продължи: — И защото е още малък.

— Та той е на твоята възраст!

— По-голяма съм с една година.

— Това няма значение! — натърти Мън.

— Знаеш много добре, че хората са различни.

— Това ли е причината?

— Да.

Той бавно се наведе и я целуна. Това бе един от миговете, когато двете същества в нея се сляха. Мън обгърна раменете ѝ и докато стоеше в оскъдната светлина на лампата пред отрупаната с мръсни съдове маса, която се виждаше през отворената врата на трапезарията зад него, вперил очи в голата стена, почувствува да го изпълва радост и сигурност, които в този момент му се сториха неповратими.

— Майчице! — сепна се изведнъж Лусил и се откопчи от прегръдката му. — Представяш ли си Марта да влезе за чиниите и да ни види?

— Представям си — отвърна Мън с глас, който я накара да го изгледа въпросително.

— Хубаво ще я вапцаме — отбеляза простичко тя.

— Сигурно — съгласи се той. — Сигурно...

— Сигурно, я — повтори тя, — но няма защо да правиш тази кисела муцуна — и се разсмя. — Усмихнеш ли ми се сега, тази нощ ще се отбия при теб. Дори ако е речено да замръзна, докато идвам.

— Не е там работата — отвърна Мън.

— Благодаря! — въздъхна престорено Лусил и се закани на въображаемата публика: — Да ти умра на кавалерството!

— Не това исках да кажа! — възпротиви се той.

Ала не знаеше какво точно имаше предвид. Двете същества, които му се стори, че в мига, в който се наведе и я целуна, се сливат в едно, отново рязко се разграничиха. Както и преди сега пред него имаше две жени — едната, която се шегуваше с баща си, тананикаше си разсеяно откъси от песнички и подхващаше ту една, ту друга домакинска работа, трополейки игриво с токчетата си по голите дъски,

и другата, която тази нощ щеше да застане в неясните очертания на бялата врата и с пръст на устните да приближи до леглото му. Поклати глава.

— Какво има? — учуди се Лусил.

— Нищо.

— Не е нищо.

— Обичаш ли ме? — попита Мън.

Негърката влезе в трапезарията и шумно започна да прибира чиниите.

— Да — отвърна Лусил.

— А ще се омъжиш ли за мен?

— Шшшт! — отново го предупреди с пръст на устните тя и кимна към негърката.

— Ще се омъжиш ли за мен? — повтори той, без да й обръща внимание.

— Може би, но само ако не крещиш. Ти си по-лош и от татко!

Беше повдигал този въпрос и по-рано, но Лусил винаги отговаряше с недомлъвки. От няколко седмици обаче не го бе задавал. Бе започнал да свиква и да приема положението такова, каквото е, тъй както очевидно го приемаше и тя, без да се мъчи да го затваря в някакво точно определение. Но едва бе започнал, защото понякога, когато тя лежеше до него или говореше с другите, а той доловеше ту ненадейна промяна в гласа ѝ, ту някой жест или дори когато беше сам и си спомнеше отведнъж колко различен бе сегашният му живот от този, който бе водил доскоро, или от онзи, който бе предполагал, че ще води, отново изпитваше глада за яснота и сигурност и той го караше да се вкопчва в обещанието ѝ, сякаш то беше символ на всичко, което щеше да го засити. В стремежа си да изтръгне това обещание Мън по-скоро заприличваше на човек, опитващ се в многообразието и хаоса на данните да открие макар и условна връзка, хипотеза, върху която да направи изчисленията си. Но Лусил не се обвързваше. Отдавна не я бе карал да му обещава, всъщност от нощта, когато стояха премръзнали един до друг до прозореца в стаята му и наблюдаваха лумналите пламъци на иначе тъмния хоризонт.

Преди да забележат огъня, Мън ѝ бе предложил да се омъжи за него, а тя бе отвърнала:

— Може би, но когато му дойде времето.

— Не ме ли обичаш?

— Обичам те.

— Тогава защо не ми обещаеш?

— Не мога. Това е безразсъдство, а аз не съм дотам смела. Все едно да предизвиквам съдбата.

— Глупости!

— Безразсъдство е, а нямам смелост. Нямам!

— Глупости — бе повторил Мън и беше забелязал, че тя плаче. Плачеше беззвучно, но той бе усетил как леглото се разтърсва под напора на потиснатите ридания. — Какво има? Кажи ми, какво има?

— Нищо — бе отвърнала тя.

Бе я погалил по лицето и бе открил, че е мокро.

— Престани, мила, престани, чуваш ли! Мислех, че не си от тия, дето циврят за щяло и нещяло. Хайде, успокой се, не бива! — бе настоял той, като продължаваше да я гали.

— Не съм плакала от години, от години — бе успяла да каже Лусил през хълцанията. — Но сега просто не мога да се сдържа! Не мога!

— Обичам те! Обичам те! — бе прошепнал. — И обещавам, че винаги ще те обичам!

— Никога нищо не ми обещавай! — думите ѝ се бяха задавили в ридания. — Обещанията искат време, а аз не желая да мисля за времето. Не желая...

— Тихо — бе я помолил Мън.

По-късно, вече на път към стаята си, тя се бе спряла с извърнато към прозореца лице.

— Погледни — кимна тя.

Той се бе надигнал, а тя се бе приближила. Нощта бе необичайно тъмна и черната грамада на земята почти не се различаваше от небето. Но хоризонтът беше озарен от пламъци — едно-единствено вълмо от кървавочервено сияние, избледняващо в бездънната пустош на мрака. Отнейде бе долетял глух кучешки лай.

Лусил беше застанала до него.

— Какво е това? — бе прошепнала тя.

Беше ѝ отвърнал, че не знае, и я бе притиснал към себе си. А тя бе останала до него разтреперана, с поглед, устремен към далечната светлина в мрака.

Каза й, че не знае какъв е този огнен език на хоризонта, но всъщност я излъга. Знаеше, че гори хамбар с тютюн. Хамбарът на някой, който и след предупреждението не бе предал реколтата си в сдружението. Знаеше, че един отряд от съседен район, отряд номер шест, на Бърдън от Хънтърска околия, спомни си той, е последвал водача си; конникът ги е очаквал на уреченото място в крайпътния мрак и ги е отвел там, където сега пламъците рисуваха малък розов кръг на фона на катраненочерното небе. Знаеше също, че някоя друга нощ, при това скоро, самият той щеше да стои и да гледа как ония драсват кибрита, мятат се на конете и се отдалечават сред тропота на копитата по замръзналата земя, а пламъците запъплят към небето зад него. Знаеше го, защото досега винаги ставаше така.

Палежите не престанаха цялата есен. Започнаха веднага, щом тютюнът в хамбарите позавехна. В началото бяха няколко. Сетне се появиха писмата. И огньовете зачестиха. Някои, дето бяха получили предупреждение, веднага предоставиха реколтата си на сдружението. Други нощи наред осъмваха я сами, я със синовете, с ратаите или надничарите, стиснали заредени пушки. Чакаха, залегнали зад купите метли или зад дувари и тараби, докато пръстите върху спусъците на карабините или чифтетата не се вкочаняха и очите им не пламнеха за сън, докато високо в пустото, черно, метално небе неподвижните звезди не започнеха сякаш да се отдръпват все по-далеч и по-далеч. Но рано или късно за всички тях настъпваше нощ, когато от прекалена самоувереност или умора те отслабваха бдителността си и оставаха в леглата. Един-два пъти нощните шайки дойдоха по здрач, когато хората вечеряха и не очакваха опасност.

Някои от по-едрите производители продадоха реколтата си на компаниите полуизсъхнала, още висяща на скелите, а те от своя страна поеха защитата на хамбарите. Група пазачи бяха изненадани на поста си пияни и бяха бити, влачени през реката и захвърлени край пътя овързани и със запушени усти. Хамбарите, които пазели, изгоряха. Нощните бандити си разменили няколко изстрела с друга шайка и под прикритието на огъня, който накарал пазачите да се скрият в кедрите край оградата, двамина препуснали към хамбара и хвърлили две шашки динамит в стената. Галопирайки около него, запалили фитила

от стърчащите между зъбите си пури. Шашките вдигнали една от стените във въздуха, а накладеният за сушенето на тютюна огън довършил делото им.

Съобщиха, че някой си Сандърсън от Ню Битъни изгорял жив в хамбара, а може да е бил застрелян и сетне хвърлен в пламъците. Жена му каза, че излязъл от къщи с ловджийската пушка, за да варди, както правел от известно време насам. Ала тъй и не се върнал след пожара. Тя изтичала към вече тлеещите пламъци и започнала да го вика, а когато не получила отговор, хукнала през полето към най-близката къща с телефон. Заедно с нея дошли и неколцина мъже, но само за да се спрат безпомощно пред горящата грамада на онова, което преди било хамбар, или да тръгнат из полето, викайки го по име. На следния ден, когато пепелта изстинала, започнали да я пресяват, дирейки останките от тялото му. Не открили нищо освен някаква изкривена метална тръба, която всъщност се оказала цевта на неговата пушка. Решили, че е изгорял без остатък.

Но Сандърсън не беше мъртъв. Намериха го след две седмици на седемдесет и пет мили от града, в централната част на щата. Някакви хлапетии тръгнали на лов за опосуми и го зърнали да се свива в гъсталака. Дрехите му висели на дрипи, а от обувката нямало и помен. Брадата му била цяла в засъхнала кал и листа. Не си спомнял нищо. Когато момчетата започнали да го разпитват, той заврял десния си показалец в устата като някое объркано и уплашено дете и започнал да се взира ту в едното, ту в другото. Наклали огън и се помъчили да го стоплят, но той така се изплашил, че се наложило да го държат, за да не избяга. След малко се укротил, но продължил да клати глава като болен, който е твърде немощен, за да се възпротиви по друг начин срещу неправдата, а от зачервените му очи кротко и примирено се стичали сълзи.

По-късно установиха самоличността му и го изпратиха в къщи. Състоянието му лека-полека започна да се подобрява и към пролетта отново се залови за работа. Тъй и не можа обаче да си спомни какво се бе случило в нощта, когато бе изгорял хамбарът му, нито пък през двете седмици, докато се беше скитал из околността, криейки се в гората и канавките.

В края на периода на сушенето броят на пожарите в района нарасна. Точно преди изборите стълкновенията между люде уважавани

и обикновено кротки зачестиха. От амвоните се проповядваше, че редът може да бъде възстановен, а понякога и че неправдата, причинила този безпорядък и накарала брата да вдигне ръка срещу брата, също може да бъде изправена. „Туй ми се вижда като проклятие върху земята ни“, бе рекъл Граймс на Мън.

Тогава Мън стоеше пред вратата на яхъра и притягаше колана на кобилата. Граймс трмаво се прехвърли през варосаните дъски на оградата и бавно се приближи.

— Здравсти — кимна той, а след отговора на Мън се загледа в бледия светлик, озарил краищата на сивосинкавите облаци на запад. Слънцето бе залязло. Най-сетне изплю камъчето: — Заминавам — и без да откъсва очи от небето, добави: — През януари, та реших да ти кажа.

— Жалко — отвърна Мън и вдигна очи от колана, за да го погледне.

— На мене ми е жал, че трябва да ти го кажа — рече оня. В сгъстяващия се здрач Пърси Мън се опита да прочете нещо върху лицето му, но то не изразяваше нищо. — Щеше ми се по-рано да е, че да имаш време да ми потърсиш замяна. — Поколеба се, а после продължи, сякаш се опитваше да се оправдае: — Няма да ти е трудно, условията тук са добри. А и ти се славиш като щедър стопанин.

— Въпреки сушата тази година изкара хубава реколта — отбеляза Мън. — Ще вземеш и добри пари.

— Вярно, бива си я реколтата — съгласи се Граймс.

— Не си ли доволен? Работил си тук и преди, а ето че се и върна...

— Доволен съм, ама не е там работата.

— А къде?

Граймс отново се загледа на запад. Светликът по краищата беше започнал да избледнява и колкото по-наситено оловносиви ставаха облаците, толкова по-тежки и масивни изглеждаха.

— Лошо е туй, дето се е замътило напоследък — продължи той. — Тия шайки, които кръстосват и плякосват по нощите, пожарищата и какво ли не още! Не аз ще кажа кой е прав и кой — крив, не ми е работа. В Светото писание е казано: „Не съди! Само Господ бог може да съди.“ Ама не мога да се примиря и затуй си тръгвам!

— Ще рече, напускаш околията, тъй ли? — полюбопитства Мън.

— Остарявам, а и право да ти кажа, от друго, освен от тютюн, не отбирам. Ама знам, че наложи ли му се, човек винаги може да опита. Напускам и туйто.

Кобилата се размърда неспокойно, Мън я потупа по шията и ѝ прошепна нещо на ухото. След малко рече.

— Ако решиш, догодина можеш и да не си даваш реколтата на сдружението. Аз лично бих предпочел да я дадеш, но не ми се ще да напускаш заради това. Мнозина арендатори не я дават.

— Не мога да се примиря! — повтори Граймс. — Има и такива, дето не се и докосват до тютюн, ни го смъркат ни го пушат, ни го дъвчат, че и хляба не си валят с него! Казват, че бил божие проклятие.

— Човек тук няма голям избор — отбеляза Мън.

— И аз викам, че е проклятие — не му обърна внимание старецът. — Проклятие е бил и през всичките тези години, ама де очи у мен, та да видя!

Мън се наведе и за последен път пристегна колана на кобилата.

— И все пак не мисля, че е толкова лошо — възрази той.

— Това е то, проклятие върху земята! — настоя на своето Граймс.

Пърси Мън се метна на седлото. Погледът му се плъзна покрай Граймс към полето, потъващо в мрака, който сякаш се бе насъбрал в самата земя и се надигаше, за да погълне и малкото светлина, все още мъждукаща нейде горе.

— Съжалявам, че заминаваш.

— Ти не си виновен за това! — отвърна Граймс.

ГЛАВА ЕДИНАЙСЕТА

Когато Мън излезе от сенчестата пътека и се запъти към смътно очертаната ограда от варосани колове, изпод сайванта до портата изникна нечий силует и се спря да го изчака. Докато приближаваше, видя, че е негър. После забеляза няколко привързани към коловете коне, за които очевидно не се бе намерило място при другите.

— Здравсти, шефе, да ти вържа ли коня? — рече негърът и посегна към юздите.

Мън скочи от седлото, подаде му ги и благодари.

— Нали си от господата, дето ще преспят тук? — полюбопитства оня.

— Да — кимна Мън. Сетне бръкна в дисагите и извади оттам увито във вестник пакетче.

— Питам, та да знам дали да я вода в конюшната. Конете на господата, дето остават, вкарвам вътре — и като видя, че Мън се колебае, добави: — Мистър Бол каза направо да влизаш, ей там, в централната сграда. Отваряш голямата врата и си вътре.

— Благодаря — отвърна Мън и бутна бялата порта, която хлътна под ръката му и тозчас го оглуши дрънченето на палешници, нанизани на високо опъната тел. Току до него гръмна мощен хрипков кучешки лай. След малко взе да му приглася и втори, нейде по-далеч.

— Не се бой — успокои го негърът. — Нищо няма да ти сторят. За тая вечер ги вързаха. Че не ги ли вържат, човек изядат и окото им не мигва. Няма лъжа. Голямо зло са! Тъй е, сър...

Отдалечавайки се, Мън продължаваше да чува негъра, който нареждаше нещо и току повтаряше: сър, та сър.

Песовете продължаваха все така да се дерат и докато крачеше по сухите листа към тъмната безформена маса на сградата. От прозорците се процеждаха струйки светлина. На хълма смътно се очертаваше силуетът на друга постройка, където също просветваше. Сигурно там живеят, реши той. Стигна до къщата и прокара ръка по стената, за да

намери вратата. Първо срещна грапавата повърхност на една греда, а след това откри и процепата. Напипа мандалото, вдигна го и влезе.

Въпреки че очите му не бяха привикнали към ярката светлина, когато пристъпи в дългата стая, от вниманието му не убягна възцарилото се напрегнато мълчание. Всички стояха с гръб към него. Той тихо притвори вратата, свали ръкавиците и палтото си и се запъти към по-близката от двете камини, които отопляваха помещението.

— Това е — обади се някой в другия край.

Сетне отново се възцари тишина, нарушавана от време на време от неспокойното потъркване на нечий ботуши о дъсчения под. Присъстващите бяха на групички, насядали върху чиновете или облеgnати на стената. Надвесен над някакъв лист хартия, доктор Макдоналд стоеше до другата камина. След малко вдигна глава, обходи с поглед насъбралите се и рече:

— Заради току-що влезлия мистър Мън, ще го прочета още веднъж.

— Съжалявам, че ви прекъсвам — извини се Мън, — но просто не си дадох сметка за разстоянието.

— Това е писмо, получено от мистър Мърдок. Докторът кимна с дългнестата си глава към облеgnатия на стената до една от скобите за лампите плещест чернокос мъжага и добави: — Без подпис. — Той се усмихна поверително на останалите като човек, който смята за излишно да подчертава смехотворността на положението, и зачете:

Драги мистър Мърдок,

За теб самия ще е по-добре да натириш неграта и да наемеш бели арендатори, както подобава на всеки бял. Дойде ли януари, постарай се да си намериш неколцина бели работяги и да пръждосаш онез чернокожи мерзавци!

— Не е необходимо да ви казвам как е реагирал мистър Мърдок — заключи докторът и сгъна писмото.

— Че то не е тайна за никого! — наежи се Мърдок и се отправи към огнището, до което стоеше Макдоналд, изхрани се върху горящите пънове и се обърна към останалите: — Не се е родил оня, дето ще ме учи кой ще работи на земята ми и кой — не! Поне докато банката не

ми я вземе! — пак се изплю и се върна на мястото си, като добави: — Но трябва да ви предупредя, че не се ли обърнат нещата, много скоро и това ще стане.

— Други пък твърдят, че никой не може да им нарежда кога да си продават тютюна — подметна Бърдън. — Говоря за ония, дето ги е стегнал чепикът.

Докторът се ухили.

— Кажич-речи е така — призна той, — но има и разлика. Сега...

— Хайде де! — обади се Крисчън. Мън не го беше забелязал, защото седеше сгърбен на един чин и неколцина го закриваха от погледа му. — Хайде де! — повтори той. — Чепикът ги бил стягал! Бога ми, аз пък ви казвам, че моят никога няма да ме стегне! Поне до някое време другите ще ги стяга!

— Не че се предавам — обясни Бърдън и разтърси черната си гъста и чорлава коса тъй, че перчемът му падна на очите. — За никого не е тайна, че напоследък правя неща, които по-рано и през ум не са ми минавали, но смятам, че мнозина могат да кажат същото, преди да свият знамената. Не ме разбирайте криво, просто отбелязвам, че зависи кого го стяга чепикът.

— Трябва обаче да признаете, че има разлика — намеси се отново докторът, сетне се усмихна и посочи с лулата си към Бърдън. — Човекът, който е написал писмото до мистър Мърдок, несъмнено е някой беден и окаян негодник, убеден, че за несполуките му са виновни негрите. Тук всеки почтен човек, който има малко мозък в главата и желание за работа, може да получи земя и негрите изобщо не биха му попречили. В Луизиана, откъдето съм родом, е малко по-различно. Нима няма да признаете, мистър Бърдън — той се обърна към него любезно и търпеливо, сякаш обясняваше нещо, например протичането на болест или значението на някой симптом, като се мъчеше да го стори просто и достъпно, — че има разлика между това тук — и почука с лулата си по писмото — и целта на нашите усилия? Има...

Застаналият малко по-встрани професор Бол издаде напред върлинещото си мършаво тяло и навири бинтования си показалец.

— Има разлика! — изхриптя той. — И това е разликата между правдата и неправдата, между мрака и божествената светлина!

— Браво, професоре! — възкликна Крисчън. — На езика ми беше да им го кажа!

Доктор Макдоналд ги изчака да се успокоят, застинал като истукан, но въпреки това някак непринудено, защото стройната му фигура винаги създаваше впечатлението за спокойствие и самоувереност. Дългите му ръце със стърчащи от възкъсите ръкави китки висяха отпуснато. Той търпеливо и почитателно поглеждаше ту професора, ту Крисчън, за да се увери, че наистина са свършили. Крисчън отново се затвори в себе се, очевидно чужд на всичко, което ставаше около него. Тогава докторът бавно и отчетливо произнесе:

— Знаете много добре, че когато ме избрахте, обещах да не ви въвличам в излишни неприятности. Но стана тъй, че за изминалата половин година изживяхме немалко премеждия. Всички ги изпитахме на гърба си и още не знаем доколко сме успели — говореше плавно и спокойно, но думите му отекваха чак в дъното на стаята. За миг замълча, сетне продължи с по-рязък глас: — Каквото и да сме постигнали обаче, то пак не е достатъчно! У верен съм в това, а и вие го знаете не по-зле от мен. Тази есен компаниите успяха да изкупят значително количество тютюн. Вярно, скъпо им излезе, ала все пак скърпиха положението. Сега този тютюн е в складовете им в Бардсвил, Милвил, Олтаун и Моргансгаун — гласът му отново стана спокоен. Погледът му се плъзна над групата мъже отпреде му, като че ли за момент ги беше забравил, и се закова в гредоредата в другия край на помещението. После отново се върна към тях и той, издал доверително напред дългнестото си ръбато лице, повтори: — В складовете им! Сега там лежат милиони фунтове. В Бардсвил, в Милвил, в Олтаун и в Моргансгаун! Да, лежат! Ето защо — и се усмихна някак извиняващо се и все тъй поверително, като заголи кучешките си зъби, — ето защо ви предлагам да се размърдаме и да поразмъртим водата, момчета!

Като се изключи уютният съсък на горящите в огнището пънове, в стаята се възцари гробна тишина. След малко прозвуча нечий унил и мрачен глас:

— Стана тя каквато стана!

— Е? — повиши глас доктор Макдоналд, като се облегна назад. Никой и думица не пророни.

— Е? — настоя той, леко подигравателно този път.

Отекна гръм от гласове. Хората се размърдаха неспокойно и в стаята се разнесе шум от стържещи по дъските ботуши. Все тъй усмихнат, докторът вдигна ръце, за да въдвори ред, и ги държа така, докато наоколо отново не се възцари тишина.

— Това е последната карта! — заяви той.

— Тъй е! — съгласи се някой.

— Последната! — натърти оня. — Друго раздаване няма да има!

Гласовете отново се извисиха, но скоро стихнаха пред властно вдигнатите ръце.

— Последната карта! — провикна се Пърси Мън. Неколцина се обърнаха към него, а сетне и останалите. — Последната! — повтори той. — Взимаш я или се отказваш! Лично аз смятам, че трябва да я вземем!

— Да я вземем! — обади се някой.

— Да я вземем! — повтори Мън, — защото това е последният ни шанс! Но има и друга причина. Мистър Бърдън заяви — и той кимна към мъжа, който го гледаше в упор изпод черния си рошав перчем и клатеше глава, — че тази година е вършил неща, за които и през ум не му е минавало. Това важи за всички ни! Включително и за мен и, ей богу, признавам си го! Вие също не можете да го отречете. Излишно е да изброявам тези неща. Знаете ги много добре...

— Трябваше! — прекъсна го Мърдок.

— Бога ми! — избоботи Крисчън, ставайки от мястото си и оглеждайки се кръвнишки, но си седна, преди да довърши изречението.

— Това беше грешка — продължи Мън. — Но стореното си е сторено! Повтарям — грешка, защото когато се борехме против компаниите, трябваше да вдигнем ръка и против своите. Против всички онези, които не виждаха и не разбираха, но все пак бяха наши хора. Сега обаче въпросът стои другояче. Всичко е ясно като бял ден. Или те, или ние! Когато ударим...

— Какво? — зина някой.

— Да, когато ударим — бавно продължи Мън, — когато ударим, всичко ще бъде ясно! И този път няма да сме шепа мъже с няколко кибрита и кутия газ! Не! Ще бъдем хиляда! Две хиляди! Колкото е необходимо! Всички! В колона! Тогава... — и в този миг беше сигурен. Издълбоко в него се надигна категоричното му и твърдо

убеждение, което го погълна като порой и той вече не чуваше думите си — всичко ще бъде различно! Всичко ще бъде ясно като бял ден!

Пърси Мън бавно се отпусна върху една от пейките до стената и се облегна на чепатите пънове. Гласовете продължаваха да отекуват в ушите му. Те щяха да тръгнат. В момента гласуваха и щяха да гласуват да тръгнат. Мускулите му се стегнаха, а кожата по гърба и раменете му настръхна. Дори и през дебелото палто усещаше колко грапави и твърди са пъновете, на които се беше облегнал, но заслушан в гласовете, лека-полека се отпусна.

Да, щяха да тръгнат. Решиха най-напред да ударят Бардсвил. А това беше добре. Най-големия — най-напред! Някой предложи да е преди Нова година. Че и по-рано, обади се друг. По-рано!

— Трябва ни време — отбеляза доктор Макдоналд. — Не бива да се прибързва. Може досега да сме бързали, но този път не бива. Работата трябва да е сигурна.

— Време ли! Та колко още ще чакаме? — попита трети.

— До Нова година трябва да сме готови! — отвърна докторът. — Необходимо е хората да се обучат, а за това се иска време. Няма да успеем да подготвим всички, ала и няма да ни потрябват всички, нужни са ни около хиляда души, да речем.

Тогава някой подметна:

— Ако решите да са повече, мнозина ще дойдат отдалеч и ще им трябва половин ден. А други и цял ден ще пътуват.

— Повече не ни трябва! — отвърна докторът. — Според мен и тези ще стигнат. По-късно... — и без да го поглежда, Мън знаеше как в това кратко мълчание той се усмихва непринудено и уверено, като по всяка вероятност размахва незапалената си лула. Сетне го чу да продължава: ... — може би ще имаме нужда и от още!

— Да — обади се някой, но Пърси Мън не разпозна гласа. — Има и други градове, и други складове, при това големи!

А докторът ги увери, че няма дълго да чакат, поне не толкова, че компаниите да успеят да предприемат нещо. Немало да простят дори и на Бардсвил.

Мън се присъедини към групата. Спореха относно подготовката и обучението, за това колцина ще влязат в Бардсвил пеш и дали да опожарят, или да взривят складовете. Тогава някой полюбопитства дали ще се стигне до бой.

— Във всеки случай ще сме в по-изгодно положение — рече друг.

— Не е изключено и до бой да се стигне — призна доктор Макдоналд, — но ще се мъчим да запазим преимуществата си. Момчета, вие чували ли сте някога куршум да ви свирва край главите?

— Не ми и трябва — подхвърли Мърдок.

— Мисля, че съм чувал — обади се един.

Беше дребен жилест човечец, с излята сякаш в калъп черна валчеста глава, която напомни на Мън за малък кафяв и твърд кестен. Човечецът каза, че бил в Куба.

— Доста време — поясни той, — и май съм чувал не един и два да ми свирват край главата — изхлузи едната си ръка от ръкава на палтото и започна да разкопчава ризата. — Имаше обаче един, дето не го чух — запретна ризата и дебелото вълнено бельо и оголи рамо. — Да, намери се един, дето не ме подмина.

Човечецът тикна рамо току под носовете им. В стегнатата мускулеста плът имаше звездообразна вдлъбнатинка, голяма толкова, че върха на палеца си да тикнеш в нея, сбръчкана и много светла в сравнение с кафеникавата му кожа. Той огледа предизвикателно и с едва прикрита гордост лицата на взиращите се в нея мъже.

— Дявол да го вземе! — възкликна един и посегна да докосне с пръст белега.

— Куршум от маузер — рече дребничкият жилест човечец. — С такива стреляха ония копелета там — въртна очи към белега, сякаш за да се увери, че си е на мястото, и добави: — Смешното е, че изобщо не боли. В мига, в който те разпори, де. Ама изобщо! Гътна ме обаче — замълча, а след това доуточни: — Край Сантяго беше.

— Виждам, че ти е счупил ключицата — забеляза доктор Макдоналд.

Човечецът го погледна сериозно и отвърна:

— Не зная как я викат, ама на парченца я направи — и загорялото му невзрачно, но момчешко лице засия в усмивка.

— Е, ако не сте чували куршум да пици край ушите ви, сега вече ще чуете. И ще ви се стори по-ужасно от всичко, което изобщо можете да си представите.

— Та чак ще ви преседне — добави човечето.

— Не ми и трябва да го чувам! — повтори Мърдок.

Дребничкият въпросително изгледа доктор Макдоналд и попита:

— Вие какво, да не сте били в Куба?

— Не — отвърна оня.

Мъжете един по един се отдалечиха и подхванаха приказка край огъня. Някои вече посягаха към палтата и сюртуците. Човечето остана само с все още запретната риза и бельо, а белегът лъщеше на рамото му. То сведе очи към него и внимателно, сякаш все още можеше да го заболи, го бодна с пръст. Погледна скришом към останалите, но те вече си пожелаваха лека нощ. Закопча се, навлече вехтото палто, нахлупи черната кожена шапка с наушници и се присъедини към най-голямата група.

Хората започнаха да се разотиват по двама, по трима. Професор Бол стоеше до вратата и се сбогуваше с всеки поотделно. Най-сетне, с изключение на Мън, Крисчън и още трима, живеещи край Бардсвил, всички си отидоха. Тия тримата бяха наобиколили доктора край една от камините. Професорът се приближи към тях и рече:

— Господа, мисля, че събранието протече много успешно.

— И слава богу! — отбеляза единият от останалите — мургав човек с тънък нос и виснали мустаци с пясъчен цвят. Казваше се Пийбълс и живееше нейде около Монклер. Говореше мудро, а когато свърши, се изплю върху тлеещата жарава.

— А как ще погледнат твоите хора на тая работа? — попита докторът.

— Няма да мъркат — увери го оня. Във всеки случай не много. Толкова отдавна гладуват, че са готови на всичко. Вземете мен например! — и се удари в гърдите.

Не съм по-различен от другите, ама какво само ми е минало през главата! Да не мислите, че ми е лесно да имам осем деца, дето си увиват краката в кълчища, за да излязат? Затуй съм готов на всичко! И не съм единствен!

— Тъй или иначе твоят високопоставен съсед няма да влезе в Сената — отбеляза доктор Макдоналд. — Това вече е нещо, макар че спечели делото срещу нас и си прибра проклетия тютюн. Но сумата, дето му я дадоха от „Дисмюкс“, ще му държи топло още дълго време.

— Че му платиха, платиха му, дума няма — рече Пийбълс, — ама той пръсна луди пари по кампанията.

— И да го бяха избрали — намеси се Крисчън, говорейки сякаш на себе си, — никога нямаше да стигне дотам, дори ако трябваше собственоръчно да му откъсна главата!

Оня го погледна и кимна навъсено:

— Не си единственият, дето му се кани.

Доктор Макдоналд се зае да подрежда нови цепеници в огнището, но професор Бол му напомни, че не е необходимо, защото утре е събота и няма часове. После започна да гаси една по една лампите, а останалите си взеха палтата. Пийбълс попита дали наистина няма да ги притесни ако остане, но докторът го увери, че място се намира, тъй като някои момчета от петък вечер до неделя си отивали по домовете. Последната лампа бе загасена и в дългата стая проблясваше единствено огънят. Докторът отвори тежката врата.

Студът ги перна досущ като шамар. Мън вървеше няколко крачки след другите. Вдигна очи към непрогледния купол на мрака над дърветата и пое дълбоко режещия дробовете леден въздух. Чувстваше се каталясал, но затова пък някак лек, спокоен и пречистен, като човек, който след дълго боледуване излиза на въздух. За пръв път от месеци насам спа непробудно и спокойно. Когато притвори очи и потъна в дебелия дюшек на голямото легло, изпита приятното усещане, че пропада безвъзвратно в някаква бездънна пропаст.

Около единайсет през нощта на трийсети декември повечето от жителите на Бардсвил вече спяха. В баровете все още будуваха неколцина клиенти, облакътени на тезгяха и загледани в отраженията си в огледалото, или застанали нейде встрани с чаша в едната ръка, вдигнали другата в подкрепа на спорен въпрос. Съдържателите вече поглеждаха към часовниците и с подчертано равнодушие сновяха насам-натам. Във фойетата на двата хотела все още мъдруваха групички, но разговорът вече не вървеше. По улиците в търговската част се шляеха няколко хлапета и младежи, хвърляха фишеци, които експлодираха с глух ехтящ тътен между сградите, а после на свой ред избухваха в продължителен смях. Други стояха по ъглите под лампите с мушнати в джобовете ръце и сгърбени от студа. Но по-отдалечените улици бяха пусти. Под оголените кленове от време на време се мяркаше някой забързан минувач, а под стъпките му тухленият паваж

отекваше със слаб равномерен и кух звън и само тук-там през порталното прозорче или изпод спуснатите транспаранти се процеждаше мъждива светлинка.

В единайсет и петнайсет на прелеза в южната част на града изсвири локомотив и малко след това тежко пропълзя покрай безлюдния перон. Дежурният излезе и като поздрави едва чуто от умора, равнодушно подаде на машиниста вестник. Огнярят се покатери на тендера и започна да се суети около крана на водната кула. Мътната вода, заискрила като сребро в светлината на лампите, забълбука на тласъци и потече в котела. Слезлите няколко пътници изчезнаха нагоре по улицата. Началник-гарата влезе в стаичката си, където сега можеше да напаля тумбестата желязна печка, да нагласи будилника и да дремне на изтърбушената кушетка до три часа. „Качвай се!“ — извика вял глас. От осветената вътрешност на купетата изплуваха няколко лица, залепиха се на прозорците и се възряха в опустелия перон. Парата блъвна на бели кълба изпод буталата и влакът потегли. В северния край на града отново изсвири и писъкът жаловито се понесе над нивята и горите, напомняйки за себе си на все още будните в тази част на града.

Поспрял в изсъхналия бъз, опасващ пътеката, преди тя да пресече линията, доктор Макдоналд се заслуша в приближаващия вой на свирката. Дългият ослепителен лъч на фара се вряза като нож в мрака и освети с прозрачна светлина хрусталаците и тревата от двете страни на релсите. Локомотивът профуча през прелеза с оглушителен грохот и той за миг зърна силуета на огняря, навел се да хвърли лопата въглища в пещта. Когато отмина и последният вагон, изсъхналите листа наоколо се кротнаха, изоставени от въздушния вихър, който влакът отнесе, устремен в тунела от светлина пред себе си.

— Точен е — отбеляза докторът, като загаси клечката кибрит, на чиято светлина бе погледнал часовника си, и решително щракна капачето му. — Точен е — повтори той.

— Чудя се дали машинистът е видял ония там — рече мъжът до него и кимна към гарата, оттатък пътеката.

— Ако ги е видял, поне ще има какво да разправя на децата си, когато утре стигне в Чикаго — отвърна доктор Макдоналд.

Той продължаваше да се вира в отдалечаващия се влак. Бледото огнено сияние на разтворената пещ осветяваше бухналото начало на

иначе невидимата, пълзяща след локомотива димна опашка. Огнярят вероятно зареждаше пещта, преди да свият на северозапад.

— Ами! — възрази нечий глас от сянката на гъсталака. — Машинистът е от другата страна, така че нищо не е видял!

Влакът вече се бе изгубил в нощта.

Минута-две никой не пророни дума. Не се чуваше нищо, освен хрипкавия, неспокоен шепот на притъмнялата гора отвъд пътеката, наподобяващ повеи на вятър сред сухи, все още неокапали листа. Но вятър нямаше. Доктор Макдоналд започна тихичко да си тананика:

*— Старата сива кобила
препусна през пущинака,
препусна през пущинака,
препусна през пущинака.
Старата сива кобила...*

— Студено е — промърмори някой. — Защото висим на едно място — отвърна друг.

— Абе то дано не ни стане по-горещо на разсъмване — възрази първият.

Докторът продължаваше да си припява под нос:

*— Стигнахме река,
но да преминем не успяхме,
да преминем не успяхме,
да преминем не успяхме...*

— Вярваш ли, че наистина се е разчуло?
Доктор Макдоналд тихичко изви:

— Но да преминем не успяхме...

— Как да не вярвам — отвърна другият, нали го каза каруцарят на „Алта“?

Докторът спря да пее.

— Ако има пазачи или каквито и да са там, както казва онзи приятел — рече той, — то това ще бъдат работници, служители или негри, дето си нямат друга работа. Освен ако не са докарали помощ с влака. Но след малко, като дойде, ще разберем — и продължи да си припява, ала толкова тихичко, че думите вече не се разбираха. Другите мълчаха.

— Ето, чувам го — обади се Мън.

По пътеката откъм прелеза долетя конски тропот — усилващ се тътен от копита върху мека пръст, сякаш удари по влажна, отпусната кожа на барабан. Ненадейно от мрака току до тях изникна силуетът на кон и ездачът му скочи от седлото.

— Е? — попита доктор Макдоналд.

— Нищо — отвърна оня. — Пълно мъртвило. Обходихме горната част на града, завъртяхме се край складовете, видяхме и пристигането на влака. Всичко е спокойно.

— Аха! — изпусна докторът мека, гърлена въздишка. После извади часовника от джоба си и драсна клечка кибрит. Закри пламъчето в шепата и погледна часовника, като за миг дългообразното му скулесто лице също се освети. — Дванайсет без осем — отбеляза спокойно той и духна клечката. — Мистър Мърфи, мистър Сайкс, готови сме!

Двамината, които стояха до него в края на пътеката, се шмугнаха веднага в мрака на шубраците и сред шум от чупене и мачкане на сухи бързови стебла и листа изведоха конете си.

— Кажете на мистър Силс да настъпва! — нареди Макдоналд. — Предайте му да влезе откъм долния край на „Джефърсън Стрийт“, но да гледа да не е по-рано от дванайсет и половина! Оттам нататък знае какво да прави. Вие, мистър Сайкс — и се обърна към другия, който вече бе яхнал коня си, — кажете на мистър Мърдок да удари по същото време моста на Чери Крик. Сетне той си знае работата. Но ги предупредете да не посягат на жиците, преди да са изминали поне пет минути от влизането им в града. Това е!

Двамината обърнаха конете, пришпориха ги и още преди да е заглъхнал тропотът от копитата, се изгубиха в мрака. Доктор

Макдоналд погледна след тях и нареди:

— Е, мистър Мосли, предайте на мистър Хамър да тръгва. И през цялото време да ги държи под строй!

От бързовия храсталак се отдели силуетът на мъж, който прекоси пътеката и навлезе в отсрещната горичка.

Докторът отново подхвана песничката си — тихо, почти безгласно: *Вековна земя, разтвори се, та да легна, водата нека...*

Мън се опита да види изражението на лицето му, но не можа. В мрака се различаваше само бледо петно. Вдигна очи към небето. По него тук-там блещукаше някоя звезда. До разсъмване остават повече от шест часа — помисли си той.

— Голям студ, а? — обади се някой.

Отговор не последва.

Мън се опита да размърда пръстите на краката си в ботушите, но те бяха вкочанявали и схванати. Едва сега разбра, че му е ужасно студено. Краката му до коленете се бяха вдървили досущ като диреци. Докторът вече пееше толкова тихо, че не можеше да разбере думите. Помъчи се да си спомни текста на химна.

От отсрещната гора долетя нечий предпазлив неясен възглас, придружен от тихо, подобно на повеи шумолене, което постепенно се усили и се превърна в силен пукот и тропот. На пътеката изскочи един мъж.

— Идат! — рече доктор Макдоналд.

Появиха се и другите. Излязоха от гората, газейки мъртвите листа, скупчиха се на пътеката, а след това се строиха в ред по четирима и се отправиха към линията. На рамо носеха пушки, а лицата им бяха покрити с маски от бяло платно. Неколцина други, също с маски и бели ленти на лявата ръка, стояха на пътеката и току повтаряха с рязък, сподавен глас: „Строй се! Застани по четирима! Строй се по четирима и не мърдай!“ Началото на колоната се изниза по пътеката и кривна по линията към града. Но на тяхно място от гората прииждаха други, поспираха за миг, а след това се строяваха и поемаха подир тези преди тях. Скоро излязоха и последните.

След заминаването им пътеката опустя. Скриптящите им стъпки заглъхнаха и освен чаткането на конските копита отатък бързовия храсталак наоколо цареше тишина.

Доктор Макдоналд погледна часовника си и рече:

— Мистър Бъръс, време е да поемате към телефонната централа. Ако тръгнете веднага, ще стигнете точно навреме.

— Така е — отвърна провлечено нечий глас.

Мъжът се отдалечи и след малко се разнесе пукот от счупени клонки, последван от тропот на копита.

Пърси Мън се питаше разсеяно защо не тръгна и доктор Макдоналд? Чудеше се и колко ли може да е часът — сигурно им идваше времето. След минута-две щяха да се метнат на конете и на свой ред да потеглят. Студът бе плъзнал вече и над коленете му, но въпреки това не изпитваше неприятно чувство и нямаше желание да тропа с крака или да размахва ръце като останалите. Чувстваше се много спокоен и свободен.

Докторът говореше:

— Точно в дванайсет и дващест и пет прекъснете телеграфните жици. А вие, мистър Мъри, с вашите момчета по същото време срежете и телефонните при прелеза. Сетне тръгнете по „Джефърсън“ към Пета улица. Задържайте де що човек срещнете.

Двамата се отдалечиха.

— Готови сме — обяви Макдоналд и се отправи към бъзовия храсталак.

Пърси Мън и останалите трима го последваха. Изведоха конете на пътеката и скочиха на седлата. На около трийсет ярда по-надолу по посока на прелеза спряха и двама от тях влязоха в горичката, която тук беше по-рядка.

— Е, вече можем да си слагаме премените — усмихна се докторът. Извади от джоба си парче бяло платно и закри долната част на лицето си. Превърза и бяла лента на лявата си ръка. Мън и другият на свой ред сложиха маските.

От горичката към прелеза един по един с бавен ход взеха да се източват конници. Придружен от Пърси Мън и другия, доктор Макдоналд препусна в тръс към челото на разпокъсаната колона. В края на пътеката се поспряха, преди да излязат на пътя.

— Стройте ги! — разпореди се докторът, а Мън и другият обърнаха назад, за да предадат заповедта.

В ред по четирима дългата колона препусна в лек тръс. Пътят отпред се белееше в мрака. В подножието на малкия хълм мъждукаха светлините на града. Това са лампите по улиците и в някои домове,

рече си Мън. В другите, тъмнеещите къщи хората вече спяха. Зад гърба му в неспиращ звън чаткаха по чакъла конски копита.

Челото на колоната стигна подножието на хълма, откъдето започваха първите къщи — колиби, едва различаващи се напред голи, лишени от всякаква растителност дворища. Негърският квартал. В една от колибите гореше лампа. Мън зърна мимоходом и нея, и дървената маса, върху която бе поставена, както и голата вътрешност на стаята, и си спомни мъждукащите лампи, осветявали колибите в нощта, когато търсеше ножа.

— Дванайсет и половина — рече Макдоналд. — Бъръс трябва да е вече в телефонната централа.

— Да — отвърна Мън.

— И жиците сигурно са прерязани — добави докторът.

Колоната сви по една улица. Къщите зад голите дървета тънеха в мрак. Тук уличните лампи не светеха. Отминаха едно кръстовище, където друга улица се отклоняваше под ъгъл и обръщайки се на седлото, Мън смътно различи ариергарда, който завиваше по нея. Знаеше, че има за задача да заварди изхода на града откъм тази страна.

Някъде далеч, почти заглушен от тропота на копитата, се разнесе пушечен изстрел. Тозчас му отвърна залп, последван от няколко разпокъсани взрива, които прозвучаха колебливо и безобидно. Пърси Мън не можа веднага да схване какво означава този пукот, но после разбра, че действат хората на Мърдок.

— Откъм запад иде — рече мъжът от другата страна на доктора и навири глава. — Точно там и трябва да е Мърдок.

— Започна се! — заяви най-невъзмутимо Макдоналд сякаш изобщо не го беше чул.

Мън забеляза, че в дясната си ръка докторът стиска револвер. Вдигна го бавно с изправена нагоре цев и Пърси Мън притаи дъх в очакване на изстрела. Той не закъсна — тресна оглушително, кажи-речи, в ухото му. Последва продължителна тишина, след това някъде зад него отекна втори залп. Револверът подскочи в ръката му при отката, но единичният изстрел бе погълнат и се изгуби в грохота на останалите.

В няколко къщи светнаха лампи. Малко по-надолу по улицата изпищя жена, като отначало се разнесе сърцераздирателен и продължителен вопъл, последван от две задъхани изхлипания, които

преминаха в плач. Светлините започнаха да гаснат. След като челото на колоната се скри, жената отново изпищя.

Тая трябва да я ошамарят и да я турят в студена вана — рече спокойно доктор Макдоналд. — Сама си го търси.

Колоната потегли в тръс по хълма към ъгъла на „Джефърсън“ и Главната. Вече бе стигнала търговската част и се движеше между магазините, чиито студени прозрачни витрини безучастно се блещеха към улицата. Малко преди кръстовището докторът изкомандва:

— Пърс, разположи хората си на този ъгъл, оттам се вижда и в четирите посоки. Те ще се зададат отдолу и ще излязат на „Джефърсън“.

— Добре — отвърна Мън и поведе кобилата си към тротоара.

Колоната се движеше покрай него и той наблюдаваше нестройните редици и белите еднообразни маски под ниско нахлупените периферии на шапките. Дори и на слабата светлина успя да забележи, че мнозина от конниците са измъчени и отрудени. Ръбатите им като чукове глави се поклащаха върху изпружените вратове при всяко движение на телата. Някои вече бяха каталясали, а до заранта оставаше много време.

Неговата дружина и онази, с която щяха да действат, оформяха ариергарда на колоната. Малко преди да се изравнят с него, той вдигна ръка и те се скупчиха наоколо му като стадо.

— Мистър Алън и мистър Тод! Тръгвате на запад по Главната и заставате на следващия ъгъл, тъй че да може да наблюдавате кръстовището! — нареди Мън. — Шумка да шумне, единият от двама ви се връща обратно!

— Добре — рече именуващият се Алън.

Изправен на коня си, Бентън Тод не каза нищо. Двамата се отделиха от останалите, завиха зад ъгъла и препуснаха на запад.

— Другите се стройте в редица по четирима на този ъгъл — нареди Мън и посочи мястото — и изчакайте, докато всичко свърши — След малко добави: — Ние се изтегляме последни, поне в тази част на града!

Мъжете обърнаха безразборно конете и заеха указаната им позиция.

— Майчице, бая студ ще берем — обади се някои. — От север се вдига вятър и налита право към „Джефърсън“, а тук няма завет.

— Няма да е задълго — успокои го Мън, — пък и такава е нареждането.

— Ама аз не се оплаквам — отвърна оня.

Останалата част от колоната вече беше долу, на източния край на Главната улица. Там, край линията, разположени от двете страни на „Фронт Стрийт“, бяха складовете. Пърси Мън се запита дали вече са поставили динамита. Предположи, че пешаците са стигнали подножието на хълма. Свали ръкавица и вдигна ръка, за да види откъде духа вятърът. Доколкото му позволяваха сградите наоколо, определи, че е северен. Надяваше се да не се усили. Малко повече да задуха и покрай горящите складове като нищо щеше да отиде целият град. Ала най-опасен щеше да е източният вятър. Той би подгонил огъня през центъра на града, нагоре по хълма към тях.

По-нататък по улицата, във фойето на хотела, лампите горяха. Онези от горните етажи, които бяха светнали първи, една по една угаснаха и сега се мерзелееше една-единствена, на последния етаж. През спуснатите транспаранти се процеждаше оранжева светлинка. Откъм южния край на „Джефърсън“ се разнесе изстрел и Мън се обърна нататък. Две пресечки по-надолу неколцина конници се изтегляха в някаква странична уличка. Докато завиваха, пуснаха един залп във въздуха. Това са хората на Силс, рече си Пърси Мън. Силс ще да е, мислено повтори той. Опита да си го представи как язди по тъмните улици със спокойното си и безизразно под бялото платно, дребно, слабо и пепеляво лице, издава заповеди със сухия си глас, като току се окашля, вдига револвер и стреля в мрака. Беше нелепо! Но Силс бе там ведно с още стотина мъже, които сега щяха да се върнат по другата улица в края на града, щяха да завият и да стрелят в залп, а след това отново да поемат по „Джефърсън“ и пак да стрелят. Мъжете щяха да се спотайват, сгушени в леглата или облежани на лакти, наострили уши с разтуптени сърца, а жените им — да се вкопчват в тях, докато ноктите им разкърват ръцете. По-смелите щяха да надничат тайно към конниците иззад притъмнените прозорци, към Силс и хората му, когато минават оттам. Тази вечер всички се страхуваха от Силс.

— Я вижте рече един и Мън проследи насочения му пръст. — Вижте! Вижте! Някакъв излиза от хотела!

Олюлявайки се, оттам наистина излезе мъж и за миг застана неподвижно на тротоара.

— Струва ми се, че... — рече някой.

— Внимавайте! Държи пищов! — прекъсна го друг.

Но преди да довърши, оня вече го бе изпразнил.

— Да му се не види и копелето! — закани се първият и посегна към кобура си.

Оня отново стреля, но пукотът от изстрела му се сля с бумтежа на едрокалибрения револвер на конника. Голямото стъкло на фасадния прозорец на хотела се сгромоляса с трясък току зад него. Той се олюля и падна по очи.

— Ха тъй! — зарадва се някой. — Улучи го!

— Глупак! Проклет глупак! — възкликна Мън и добави: — Погрижете се за него! — и пръв тръгна натам.

Двамина от конниците — онзи, дето стреля, и още един хукнаха към падналия.

Мън ги наблюдаваше от седлото как обръщат тялото и се мъчат да разкопчечат палтото.

— Жив е! — рече развълнувано единият. — Сърцето му бие!

— Къде е улучен? — попита Мън.

— Улучен ли?! — надигна се онзи, дето беше стрелял. — Улучен друг път! Пиян-залян! — и изгледа лежащия с погнуса. — Оплескал се е до ушите в собствената си бълвоч!

— Можеше да го убиеш — рече другият.

— Както и той мен!

— Виж какво — ядоса се Мън, — ще стреляш само по заповед! Ясно ли е?

— Не прощavam никому, рече ли да ме прави на мишена! — озъби се оня.

Пърси Мън го изгледа и процеди:

— Казах да се стреля само по заповед! Ясно ли е.

— Ясно — отвърна неохотно другият.

— А сега го внесете във фойето на хотела и се върнете в строя!

Той ги проследи, докато влачеха падналия към входа, като подритваха натрошените стъкла, после се върна на позицията си край ъгъла. Всички, които бяха там, се взираха на изток, към Главната

улица. В подножието на хълма под далечната лампа видя пешаците, тръгнаха към складовете. Извади часовника си и рече:

— Време е.

— Какво ли може да ги е забавило? — попита някои.

— Знам ли — отвърна Мън, — освен да не сме пресметнали добре часа. Чувал съм, че когато хората са повече, им трябва и повече време да стигнат някъде, отколкото на сам човек. Не знам, но така разправят.

Откъм подножието на хълма вече се бяха изтеглили и последните. Виждаше се единствено пустата улица, към която гледаха прозорците на складовете и рехавите гирлянди от крушки, които блещукаха една пресечка по-надолу от „Фронт Стрийт“. Неиде откъм юг долетя залп — отново Силс, реши Мън, а на запад, вече по-близо, му отвърна друг. Това трябва да е тръгналият насам Мърдок.

Бас хващам, че тая нощ мнозина правят неща, дето отдавна не са правили! — подметна някой и се изкиска.

— Какво например? — попита друг.

— Ами подмокрят чаршафите!

Разнесе се смях.

— Тия жалки шесткалибърки са нищо! Я почакай да видиш какво ще стане, когато хвъркнат и складовете — обади се трети.

И смехът отново гръмна.

После настъпи тишина — тишината на внезапно потънал в сън град. Един кон заблъска с копито по тротоара. От уличната лампа над главите им се разнасяше тихо празно жужене. Наоколо по паважа мъждукаха черните сенки на ездачите и конете им. Мъжете мълчаха, сякаш напрегнато се ослушваха.

Откъм северния край на „Джефърсън“ се зададе група конници, следвана от една двуколка и неколцина пешаци, и се насочи към ъгъла, където стоеше Мън. Беше дружината на Мъри, забавила се с прерязването на жиците, и задържаните от нея. Когато ги разпитваше, всички с изключение на стареца в двуколката бяха като вцепенени и твърдяха, че са се намирали навън до толкова късно по наложителни причини, че нямат нищо общо със случилото се и колебливо се назоваваха по име. Но старецът беше друг гневен и заядлив. Именувал се доктор Потър, изкрещя той, досега будувал над един пациент и

проклет да бъдел, ако позволял на шайка разбойници да му попречат да си легне.

Мън нареди на двама от хората си да го съпроводят до дома му.

— Не ги ща! — викна оня. — Нямам нужда да ме охранява банда страхливи главорези! Всички трябва да идете в затвора! Няма право, мерзавци такива!

— Не си ти този, който ще каже какви сме — рече накрая Мън и направи знак на хората си да тръгват.

Поемайки бавно по „Джефърсън“, докторът промърмори нещо, ала никой не разбра какво точно.

На другите трима задържани бе наредено да застанат във входа на ъгловия магазин.

Двамина от дружината на Мъри слязоха от конете и застанаха на улицата точно пред него.

— Нищо няма да ви сторим, ако изчакате тук, докато всичко свърши — успокои ги Мън.

Един замънка, че жена му била болна, щяла да се тревожи и трябвало да си отиде при нея.

— Лъжеш! — кресна Мън. — Току-що го измисли! Заставай там и си затваряй устата!

Изобщо не го беше чул какво казва, защото напрягаше слух и чакаше. Отекнаха нови два залпа, след което пак се възцари тишина.

Лампата над главата му все така жужеше. Той се загледа на изток към Главната. От една пресечка на около трийсетина стъпки по-надолу излезе котка и тръгна внимателно през улицата. Поспря се за миг, за да подуши нещо в канавката и продължи. Вятърът помете някаква хартия по паважа. Разнесе се съскаш, дразнещ звук.

Котката бе преполовила пътя си.

Когато изстрелът отекна, отначало му прозвуча като падане на тяло или удар по главата, но не и като изстрел. Той изпълни въздуха и упорито се вкопчи в него. Изду го до пръсване. Висна като голям, кичест и налят грозд, но лека-полека заглъхна. Котката се изпружи по средата на пустото платно. Звукът замря. В последвалата болезнена и празна тишина до ушите му долетя дрънченето на пръснало се в паважа стъкло. Бяха паднали и последните остатъци от прозореца на хотелското фойе.

Мън дръпна юздите и кобилата престана да напиря напред.

Откъм хълма долетя взрив, последван от врява. Вторият отекна по-слабо. Преди ехото му да заглъхне, дойде и трети, по-далечен. Трябва да има още един, помисли си той, складът на „Алта“, последният. Склещи колене, а пръстите му още по-здраво стиснаха юздите. Огнен език, извит като камшик под порива на вятъра, се извиси нейде над покривите в подножието на хълма.

Дойде и последният взрив и ехото му на свой ред заглъхна.

— Милиони долари! — подвикна някой развеселен. — Милиони долари залудо!

Пламъците обагряха небето.

— Залудо — повтори спокойно друг, — като мъзгата на вдовичките!

Хората на Силс отново извиха на „Джефърсън“ покрай ъгъла. И пак се разнесе стрелба. После настъпи тишина, а след това ненадейно отнякъде се разнесе звук, наподобяващ тръбния зов на рог — дълбок, неударжим и пронизващ. Прозвуча трикратно.

— Взривяват — рече някой.

— Значи са към края, щом са се разсвирили с чифтетата!

— Скоро ще дойдат — обади се и Мън. — Ей оттам от ъгъла.

— Неколцина вече идат! — забеляза друг.

Две пресечки по-надолу група мъже навлизаше в Главната. На ъгъла спряха и се скупчиха наред платното. Мън се взря, но не успя да разбере какво правят. От ъгъла други не се появиха. Групата все така се суетеше, без да се пръска. Сетне двамата се отделиха. Единият внезапно залитна и се просна по средата на улицата. Другият сви зад ъгъла.

Част от тях, изглежда, влязоха в някаква сграда. Никой не обърна внимание на лежащия на паважа човек.

— Мистър Симънс, идете и вижте какво става! — разпореди се Мън и кимна към възвишението на Главната.

— Да, сър отвърна оня, но преди да се метне на коня, иззад ъгъла взеха да прииждат и други. Търчаха право към първите и се присъединяваха към тях. Сетне се появиха още и прибраха лежащото на улицата тяло. Един конник ръкомахаше към тълпата. Симънс вече го приближаваше.

В Главната нахлу нова група, още по-внушителна от предишната, и пое по възвишението към пресечката с „Джефърсън“. Препускайки

обратно, Симънс мина покрай тях. Зад настъпващата колона небето сияеше в пламъци.

Симънс спря до Мън и задъхан съобщи:

— Някои се опитали да нахълтат в кръчмата на Касиди. Командирът с още един се помъчили да ги спрат, но ония го пречукали. Него видяхме да лежи на улицата.

После се притекли и останалите и ги озаптили. Господи, докторът довтаса веднага и сега бълва огън и жупел...

— Докторът ли? — учуди се Мън.

— Да, докторът, ей онзи там, на коня! И да знаете само какви им ги тресе и с какви имена ги нарича!

Пърси Мън погледна към подножието на хълма. Сега челото на колоната беше много близо, мъжете се поклащаха по четирима в редица, като от време на време се смееха и крещяха. В същия миг се разнесоха няколко хаотични изстрела.

— Доктор Макдоналд не заръча ли да ми предадеш нещо? — попита Мън.

— Аха — кимна оня, без да отделя очи от приближаващата колона. — Каза, пипнете ли някой да се мъчи да нахълта в кръчма или нещо подобно, да го задържате, без значение наш ли е или не. А наложи ли се, дори да го претрепете от бой. И в краката му да стреляте!

— Така ли? — изуми се Мън.

— Да — отвърна оня. — Изпрати да предупредят и мистър Силс, и мистър Мърдок.

— Благодаря — каза Мън и добави: — А сега се върни в строя, Симънс.

— Прощавайте — смотолеви оня и поведе коня си към строя.

Колоната излизаше иззад ъгъла и първите бяха на по-малко и от лакът от кобилата на Мън. Смееха се и крещяха. Някой изпразни двуцевката си във въздуха. Двата изстрела отекнаха толкова бързо един след друг, че почти се сляха.

Пърси Мън се загледа в пламъците над покривите.

— Бога ми! — извиси се нечий глас. — Бога ми, успяхме!

Някъде наблизко отекна още един изстрел. Стъклото на витрината зад колоната се пръсна на парчета.

— Успяхме. — Ревна друг.

Мъжете се точеха покрай него, като продължаваха да крещят и да се смеят. Маските им, кажи-речи, до една се бяха изхлузили, а някои вече и сами ги бяха свалили. Мън погледна часовника си. Още половин час, рече си той. Не, четирийсет и пет минути.

Яздейки успоредно на колоната, насреща му се зададоха трима конници и още преди да наближат ъгъла, разпозна в единия доктор Макдоналд. Беше без маска, усмихваше се, а между конските му зъби стърчеше лула.

— Здравсти! — поздрави той най-обичайно, без да вади лулата от устата си.

— Чух, че сте имали неприятности.

— Да кимна докторът, — но и аз не им останах дължен. — Сетне навъсено изгледа Мън и продължи: — Я не го вземай толкова навътре! Когато човек се бие, изобщо не го е еня дали прикладът на пушката му е инкрустиран с бисери, или е с монограм!

— И жалко — отбеляза Мън благоразумно.

— Синко, никога досега господ бог наш не е успявал да сбере хиляда души на едно място, без помежду им да се окажат и неколцина мръсници — той се ухили и го погледна изкосо. — Та дори и за опожаряването на тютюневи складове, което пък би накарало небесния хор да надуе гайдата. Но... — той за миг се поколеба и проследи с одобрителен поглед войнството си, — ха още някой се е опитал да ми погоди същият номер и да влезе в кръчма, горко му! Кълна ти се, че когато другата сряда ударим Морганстаун, няма да е така!

— Е, тъй или иначе имахме късмет — рече Мън и добави: — Поне засега!

— Да, момчето ми, и то голям! — кимна докторът. — При това и не се разчу!

Пърси Мън съзерцаваше пламъците, които сега се издигаха право нагоре.

— Добре че вятърът утихна, та и града не опожарихме — промърмори той.

— По едно време ми се струваше, че ще се наложи да развържем момчетата от пожарната — подсмихна се докторът. — И то след като ги бяхме спипали без много-много дандании, а и самите те се бяха примирили с положението. — Той погледна часовника си и тъй като се задаваше и последната дружина, разпореди с вече по-рязък глас. Давам

им най-много половин час! След петнайсет минути идва ред на моите хора. Изтегляме се и подхващаме „Джефърсън“ от долния край. А когато вие нахлуете в северната част на града, Силс вече ще е настъпил откъм юг.

— Смятам, че всичко ще мине гладко — рече Мън.

— Май пазачите получават пари залудо! — Макдоналд дръпна юздите. — Е, хайде, довиждане — сбогува се той, после кимна на двамината си маскирани придружители и смуши коня. Тримата препуснаха на юг по „Джефърсън“ и Мън реши, че докторът отива да даде последни наставления на Силс.

Откъм север челото на колоната вече бе напреднало значително. Мъжете припяваха: *Старата сива кобила...*, заглушавани от време на време от изстрели. Ония, дето се влачеха на опашката, току изпразваха пушката си във витрините.

— Глупаци! — ядоса се Мън.

— Какво става? — полюбопитства някой.

— Тези празноглавци стрелят по витрините, а това може да ни излезе през носа!

Песента изпълни улицата:

*... препусна в пущинака,
препусна в пущинака...*

— Тъй е — съгласи се друг, — ама да си видял прегладняло псе да не ръмжи, като му падне мръвка?

Мън не отговори.

— И тяхното е същото — продължи оня, — не че го правят със зъл умисъл, а просто се радват на мръвката.

На изток пламъците като че ли се поукротиха, но все още бяха високи. Вече не се чуваха изстрели. Затихнаха и последните откъслечни престрелки, чийто слаб пукот се разнасяше допреди малко откъм юг. Уличните лампи жужаха. По-надолу в улицата от един вход излязоха хора. Пърси Мън с изненада видя сред тях и три жени. Мъжете ги придържаха за лактите, но дали за да им помогнат, или за да им попречат да избягат, това така и не можа да разбере.

— Виж ти, Бъръс! — обади се някой. — Води ги обратно в телефонната централа.

Жените изчезнаха в някаква сграда. Централата ще трябва да е, рече си Мън, а това означава, че е време да се изтегляме. Мъжете, които придружаваха телефонистките, на свой ред се изгубиха в пресечката. Мън погледна часовника си. Има още пет минути, реши той.

Бъръс и хората му излязоха от уличката, вече на коне, и се отпавиха към ъгъла. Изравнявайки се с него, оня му махна за поздрав и извика:

— Изтегляме се!

— Лека нощ — отвърна Мън.

Групичката се отдалечи и се изгуби от поглед. Скоро затихна и тропотът на копитата.

Мън се обърна на седлото. Мъжете вдигнаха покритите си с бели маски лица и го погледнаха изпод ниско спуснатите периферии на шапките.

— Е, хайде — рече той и като вдигна револвера си, стреля във въздуха.

Насреща му изскочиха Бентън Тод и мъжа на име Алън. Мън направи знак на ония, които пазеха задържаните във входа. Те се приближиха и също се метнаха на конете си. Тримата им подопечни останаха наполовина скрити в сянката. Мън побутна кобилата напред и ги огледа. Онзи, дето бе ломотил под нос, че жена му уж била болна, се гушеше най-отзад.

— Излизайте! — нареди Мън. — Можете да си вървите. — Двамата излязоха, а последният пристъпи напред някак колебливо. Върви и ти при болната си жена дето я нямаш! — подхвърли Мън.

Оня вдигна глуповатото си, нашарено от мъждивата светлина лице и прокара език по устните. Мън изведнъж почувства ненавист към него и изпита непреодолимо желание да му причини болка, да му покаже омразата си, да го стъпче. Наведе се към него от седлото и кресна:

— Хайде, да те няма! По-живо!

С все същото глупаво изражение оня отстъпи няколко крачки заднишком, сетне се обърна и си плю на петите. Другите двама вече си бяха отишли.

Мън вдигна ръка.

— Да вървим! — подвижна той и пришпори кобилата в галоп, а останалите тутакси го последваха.

На излизане от града му направи впечатление, че къщите до една тънеха в мрак. Знаеше обаче, че вътре има хора. Свити в леглата, те или се заслушваха, вперили очи в мрака, или боязливо надничаха от затъмнените прозорци.

На билото на хълма, вече извън града, се обърна. Заревото на пожарищата все така аленееше, но пламъци не се виждаха.

Около петнайсетина минути по-късно, на неколкостотин ярда от мястото, където четирима от спътниците му кривнаха в близката уличка, разотивайки се по домовете си, му се стори, че чува зад себе си тропот на коне. В първия момент изобщо не обърна внимание. Ала след малко беше вече почти убеден, че по дървеното мостче, което току-що бяха преминали, чаткат копита.

— Чувате ли нещо? — попита.

— Не, нищо — отвърна Симънс.

Все така препускайки в галоп, Мън напрегнато се заслушваше. Опита се да разграничи шумовете — единият, който вдигаха конете на собствената му дружина, и онзи, другият, ако изобщо имаше такъв. Отначало бе сигурен, че го е чул, но постепенно започна да се колебае и накрая реши, че се е заблудил. Знаеше, че последен е излязъл от града, но въпреки това изкомандва:

— Стой!

Конниците плътно се скупчиха в средата на пътя.

— Не ви ли се струва, че някой препуска след нас? — попита Мън.

— Като че ли..., ама не съм сигурен... — обади се след малко един, изхлузи се от седлото, коленичи в края на пътя и долепи ухо до земята, докато другите го наблюдаваха с любопитство. Миг по-късно скочи на крака и рече: — Да, иде нещо.

— Какво? — попита Мън.

— Конс — отвърна оня, — и то много.

Мън огледа небето. Развиделяваше се. Беше все още тъмно, но облаците изтъняваха.

— От нашите трябва да са, прибират се подхвърли някой.

— Не — поклати глава Мън, — ние сме последни.

Поне в тази посока.

— Че да ги сгачим тогава! — предложи друг. Ще се скрием ей зад онази ограда, ще ги оставим да ни задминат и ще ги ударим в гръб.

— Не! — реши Мън. — Безсмислено е да започваме бой. Продължаваме!

Той се наклони леко и кобилата тозчас се втурна напред. Встрани и зад него по чакъла загърмяха копита. Вятърът замяташе периферията на шапката му. Отляво и отдясно полетата и горите тънеха в мрак и само пътят отпреде му се белееше. Мън беше сигурен, че успеят ли да запазят преднина до кръстопътя при Ню Битъни, ще се изплъзнат от преследвачите. Знаеше, че там в гората, сред плетеницата от пътечки, имаха шанс, и то не малък, да ги заблудят. Дано само да запазят преднината. Беше им крайно необходима, защото преди кръстовището пътят никъде не извиваше, наоколо не растеше ни едно дърво, а ето че и сега, когато вдигна ръка срещу вятъра и погледна за миг небето, му се стори, че процеждащият се през облаците неясен светлик лека-полека се избистря, макар че утрото беше още далеч. До разсъмване има повече от два часа, помисли си той.

С крайчеца на окоото забеляза, че язdecият до него Симънс се озърта назад. Обърна се и той. Хората му бяха поизостанали и уморените вече коне се точеха по пътя в дълга разпокъсана върволица.

— Дявол го взел! — изруга Мън. — Май някои от тези кранти няма да издържат до Битъни!

Същински товарни добичета, рече си той, отвратен и раздражен.

— Както сме се проточили, ония като нищо ще наскочат на момчетата! — провикна се Симънс.

Само това не бива да става! — поклати глава Мън.

— По-хубаво ще е да ги сгачим, докато са ни още насгода! — обади се някой. — Тук поне има къде да се скрием.

Мън погледна към едната страна на пътя, който сега криволичеше през храсталаци и черен кедров гъстак, а онова бледо петно отсреща в шумака вероятно беше каменен зид. Варосан. Ето ти и прикритие, и то добро, ако рекат да устроят засада! Поклати глава.

— Не! — отсече той, без дори да погледне към Симънс, а вместо това се взря напред, към следващия завой, сякаш така щеше да изтласка самия себе си и идещата подире му човешка маса по-бързо

натам, към обещаващата безопасност извивка на този, а и на следващия завой.

След него отново се озърна назад. Върволицата се бе разтеглила още повече. По-лошо и отпреди, помисли си Мън и прокле наум глупаците, които ги преследваха, без да разбират, без да имат нещо общо с цялата тази работа, и които най-вероятно бяха безделници, хитреци някакви, а може би и мизерни службаши от компаниите или пък от кибиците, навъртащи се край гарата и хотела дръвници, дето все висят по ъглите и само се правят на важни! „Мръсни копелета!“ — прошепна той неведнъж и дважд, почувствал се измамен и хванат натясно. На всичко отгоре и ги догонваха, знаеше, че ги догонват!

Конете им трябва да са по-отпочинали от нашите, а може би и по-добри!

— Ако ще ги нападаме, това е последният ни шанс! — извика Симънс в лицето му.

Мън отново поклати глава и дори не се обърна. Не посмя, представяйки си как останалите се привеждат напред, приковали очи в отдалечаващите се смътни силуети и отчаяно пришпорват конете си, докато в същото време преследвачите ги връхлитат в гръб.

Отмина и последния завой и пред погледа му се опна правата отсечка до църквата Ню Битъни. След нея пътят се разклоняваше на две: единият водеше към реката, а другият хлътваше в горичката. Стигнаха ли веднъж дотам, можеха да свърнат към дърветата, където спечената пръст не кънтеше така под копитата, а щяха и да се пръснат, което несъмнено би объркало и разколебало преследвачите, защото едва ли някой би се решил да се дели от останалите. Преди това обаче им предстоеше да изминат правата отсечка! Сега тя му изглеждаше погола от всеки друг път, а и по-дълга. Изпод земята като че ли бликаше светлина, която, много ясно очертаваше всичко наоколо: пътя, голите нивя, желязната ограда. Оградата! Досуц като онази, порутената, сети се той веднага, там, край воденицата на Мъри, и почти същото голо място като онова, което се бе поколебал преди да пресече, защото му се бе сторило толкова безобидно и в същото време толкова опасно празно и ужасяващо светло.

Не чу първия изстрел.

— Стрелят! — изкрещя Симънс.

— Не чух.

— Аз също, бога ми! — продължи да крещи оня. — Усетих само как куршумът свирна край мен.

И в същия миг Мън чу изстрел. Някой близо до него веднага гръмна в отговор.

— Няма смисъл! — извика Симънс. — Нашите шестаци са вятър работа, а ония имат пушки!

На Мън му се стори, че край главата му свирва куршум, ала не беше сигурен. Чу само пукота на револверите.

— Трябваше да ги причакаме! — дереше се Симънс.

Едва-едва забелязваше църквата и поради това му се стори ужасно далеч. В светлината на утрото пътят, полетата и оградите се очертаха толкова ясно, сякаш бяха изникнали от земята.

— Да знаеш, Мън, убият ли ме тия мръсници, ще те обеса! — изрева Симънс.

Църквицата — бяло петно на фона на тъмната дървесна маса, бавно пъплеше насреща им. Зад гърба му револверите пукаха глухо и някак нелепо. Копитата оглушително барабаняха по чакълестата настилка. Изведнъж с изненада откри, че са се изравнили с църквата. Ето ги и разклоненията към брода и към гората, с нейния непрогледен мрак!

Отминаха я и той слепешката свърна в близката пътека, надявайки се, че кобилата ще издържи. След малко нагазиха плитчината при брода и плисналата под коня вода го измокри до кръста.

Не усещаше нищо. Десетина ярда след брода се спря под прикритието на дърветата и извика:

— По-бързо! По-бързо! — но собственият му глас му се стори чужд. Колко спокоен беше, въпреки очакванията му! По-бързо! Слизайте! Симънс, Алън, Снайдър, отведете конете настрана и ако ония тръгнат да минават брода, стреляйте! — Погледна натам. Водата леко проблясваше. Усети между коленете си бурно издуващите се конски хълбоци. После изръмжа: — Няма да минат! Страх ги е! Нито ще приближат, нито ще минат отсам!

Скочи от седлото и леко се олюля.

Ония наистина не приближиха брода. Мън не откъсваше очи от него. Откъм пътя двукратно изтрещя нестроен залп. Чу как някои от куршумите пропищяха в короните на кедрите.

— Не отговаряйте! — заповяда той. — Ще стреляте само ако се опитат да минат брода!

Подир малко, когато се убеди, че преследвачите им си бяха отишли, чу нечий твърд глас да се обажда:

— Ранен съм.

— Какво? — сепна се Мън. — Къде си?

Не позна чий беше гласът, произнесъл глухо и вяло: „Ранен съм.“

— Тук — отвърна оня. — Ей ме.

Мън колебливо пристъпи в мрака под дърветата.

Затрептя пламъче, сетне второ. Някой коленичи с горяща клечка в ръка до лежащата на земята безформена купчина. И тогава го видя! Клечките бързо угаснаха.

Приблужи се до мястото, където бе зърнал последното пламъче. Другите също драснаха клечки кибрит и се надвесиха над падналия. Скоро някой успя да стъкми факла.

Мън видя, че на земята лежи Бентън Тод.

— Къде е ранен? — попита той.

— В бедрото — рече един и като измъкна сгъваем нож, се опита да среже прогизналия от кръв крачол.

Друг се захвана с ботуша му, мърморейки ядно:

— Ех, да му се не види макар, не може ли да светнете по-отблизо?

Но човекът с факлата явно не го чу, защото продължаваше да стои превит одве и да се взира в лицето на Бентън Тод.

— Не ме заболя — промълви Бентън унило. Мън и този път не позна гласа му. — Не очаквах обаче да кърви чак толкова!

— Не се тревожи, момче, само не се тревожи! — започна да го успокоява мъжът, заел се с панталона му. — Ще го извадим! Ей сегинка ще те оправим! Ей сегинка!

Бентън Тод като че ли изобщо не обръщаше внимание на хората около себе си. Беше зареял поглед нейде високо, отвъд клоната на кедрите, над скупчилите се в кръга мъждива светлина лица, чийто център беше факлата, а в очите му мътно се отразяваше пламъкът.

— Дайте ми нож, не мога да го изхлузя! — раздразнено извика човекът, който се занимаваше с ботуша му. — Спекъл се е и не мога да го мръдна!

Някой го отблъсна и започна да реже кожата. Оня вдигна оплесканите си с кръв и мръсотия ръце на пламъка на факлата и ги огледа недоверчиво и загрижено, като че ли и те бяха пострадали.

— Опитайте се да я спрете — прошепна Бентън Тод с отпаднал глас, без дори да ги погледне.

Някой тутакси пристегна с колан раненото, вече оголено бедро. Кръвта струеше от малката дупчица и черна и искряща, се стичаше по белезникавата плът. Стегнаха колкото се може повече колана, наложиха отгоре носни кърпи, а също и отдолу, там, където куршумът беше пробил. Двамина бяха смъкнали ризите си и ги късаха на ивици. Носните кърпи веднага се напоиха с кръв.

— Бент! Бент! — извика Мън, като се надвеси над него. — Хей, Бент, чуй сега...

— Тази кръв от мен изтече...

Мън забрави какво искаше да каже. Гаснещият, безучастен и тъп поглед на ранения се замъгли, плъзна се покрай него и отново подири мрака на кедровия клонак.

Докато стояха наведени и го гледаха, кръвта на Бентън Тод изтичаше. Не можаха да я спрат, тя като по чудо все бликаше ли, бликаше от малкото отвърстие.

Един от мъжете сложи ръка на гърдите му. Сетне се изправи, погледна към Мън и рече:

— Отива си.

— Добре де, добре! — отвърна той някак раздражено.

— Много ще му дойде на капитана — обади се друг.

Наобиколиха тялото и като се надвесваха един през друг, го заоглеждаха. Факлата вече тлееше. Известно време никой не проговори.

— Много ще му дойде... — потвърди някой. — И дума да няма!

Мън се отърси, сякаш се събуждаше от сън, и нареди:

— Намерете двуколка! Докарайте първата срещната, без значение чия е! И веднага тръгвайте към дома на капитана! Пътят вляво от църквата води право натам! Ние ще ви настигнем.

— Ще ни настигнете ли? — обади се някой като ехо.

— Приемам на драго сърце всеки, който пожелае да дойде с мен — рече Мън. — Но трябва да знаете, че не ви насилвам. Ще дойдат само доброволци!

— Ще ги преследваш ли?

— Не, ще ги пресрещна! — заяви той. — Можем да им пресечем пътя, преди да са се прибрали в града.

Последва мълчание, сетне някой се обади:

— Дявол го взел! Не се съгласи да ги сгацим на пътя, където беше най-удобно, а сега, когато вече е безсмислено, искаш да се биеш с тях!

— Ще тръгнат само онези, които желаят! — отсече Мън.

— Не мога да те разбера и туйто! — възкликна оня.

— И то още сега! — додаде Мън.

— Добре де, идвам! — промърмори човекът примирено.

Точно преди разсъмване Мън и още седмина лежаха зад един порутен каменен зид на по-малко от миля от града и вече държаха на мушка приближаващия се по пътя отряд. Отпуснати на седлата, ония язدهа бавно, смееха се и се занасяха помежду си. При първия залп ездачите, някъде около трийсетина, смушкаха конете и отпрашиха надолу към града, а насред пътя останаха да лежат два трупа. По-късно, когато страхът им попремина, върнаха се и прибраха телата на другарите си. Бяха ранени още трима, но не толкова сериозно, че да не могат да се държат на седлата.

Другите, дето бяха лежали заедно с него зад зида, вече си бяха отишли и Мън тръгна да догони групичката, която съпровождаше двуколката с трупа на Бентън Тод. Настигна ги на неколкостотин ярда от дома му. Оплакаха му се, че едва намерили двуколка и попитаха как е минало.

— Поотъркахме се малко — сви рамене той.

— Убити има ли? — полюбопитства Алън.

— Да — отвърна Мън разсеяно, яздейки успоредно на двуколката, загледан как голият крак, щръкнал от подпряния на седалката загърнат в одеяло вързоп, се поклаща в такт с подрусването на каручката.

Когато стигнаха портата, Мън заяви, че ще влезе пръв. Мъжете облекчено се спогледаха, но не обелиха дума. Мън дръпна въженцето на мандалото, портата зейна и той подкара изтощената си кобила по стръмнината към къщата. От най-ниските облаци над гората зад нея се процеждаше тъмнооранжева светлина.

Мън се облегна на касата на вратата и похлопа. Кобилата стоеше на сред двора с разкрасени предни крака и клюмнала глава. Той я погледна и се ослуша в очакване да чуе стъпки отвътре. Дрехите тежаха на плещите му като олово.

Облечен с костюм, капитан Год застана на прага и го изгледа.

— Бентън... — успя да промълви Мън и понечи да продължи: — Бентън е...

— Той не живее тук — рече капитанът. — От няколко седмици вече не живее тук и не мога да ви кажа къде е...

Погледът му се плъзна покрай Мън. После бавно обърна очи към лицето му, взря се в него и едва забележимо поклати глава. Мън с усилие се извърна и видя приближаващата двуколка и съпровождащите я конници. Те рязко се открояваха в светлината на зараждащия се ден, която бързо обгръщаше пасищата и нивята и възвръщаше познатия облик на всичко наоколо.

ГЛАВА ДВАНАЙСЕТА

Войската дойде със специален влак, който пристигна на гарата в Бардсвил късно следобед. Цели два часа преди това тълпата се трупаше, изпълваше чакалните или се шляеше по пероните. Макар да бе краят на януари, времето бе необикновено меко и мнозина бяха без връхна дреха. Онези, които все пак се бяха навлекли, ходеха разкопчани или замятаха пешове, напъхали ръце в джобовете на панталоните си. Слънцето приличаше, релсите лъщяха като изтъркано до блясък сребро и се отразяваха в крилете на белите гълъби, които кръжаха насам-натам из чистото синьо небе или кацаха по чакъла край перона и кълвяха с достолепно благоволение подхвърлените им пуканки. Когато играещите край линията деца притичваха току до тях, те се правеха, че не ги забелязват и не отлитаха, а само равнодушно поглеждаха натрапниците.

Първо забеляза приближаващия влак едно дете — шест-седемгодишно момченце. То застана между релсите с изопната на север ръка и се разкрещя: „Войниците! Войниците! Войниците!“; а една жена го дръпна на перона и му обърса два шамара. Беше бледа, съсухрена и бедно облечена женица. Когато синът ѝ престана да крещи и вече само подсмърчаше, тя погледна към най-близкостоящите и се заоправдава: „Щукне ли му нещо, не мирясва скоро. Сякаш колкото повече...“, ала не се доизказа, защото никой не я слушаше. Всички напругаха очи, за да видят влака. Другите деца се бяха скупчили досами линията и също се взираха на север, където облачето черен пушек, появило се на завоя, сякаш изобщо не помръдваше, и когато най-сетне се разнесе все още далечната свирка на влака, неохотно се шмугнаха сред посрещаните на перона.

С рев и громолене по лъщящите стоманени релси, изхвърлящ струи дим, досущ свистящи храчки, разтърсвайки перона с вихреното си туловище и вдигайки гълъбите в обезумяло разбунено ято, локомотивът най-сетне се появи, повлякъл подире си вагоните, а от тях, залепили нос в стъклата на прозорците, навън се взираха

любопитните лица, които изглеждаха съвсем еднакви под широкополите кафяви шапки. Влакът спря. Някак предпазливо, с приковани в тълпата очи, от него слезе кондукторът. След малко като че ли се покоопити, стъпи здраво с широко разкрачените си нозе върху чакъла и заоглежда посрещачите. Никой не отвърна на погледа му. Всички бяха вперили очи в един едър червендалест мъж в униформа, който обаче тъй и не ги забелязваше, докато слизаше по стълбичката, сякаш това усилие изискваше безкрайна предпазливост и трябваше да напрегне всичките си сили, за да изтърколи навън огромното си шкембе, около което жълтеникавият плат още малко и щеше да се пръсне. В мига, когато кракът му докосна ситните камъчета и той недружелюбно примига срещу хората, малкият духов оркестър в края на перона поде началните звуци на „Звездно знаме“. Като премигна отново, здравенякът отдаде чест, а слизацият след него по-млад мъж се поспря за миг на последното стъпало и изкозирува.

Когато отгърмя и последният акорд, някакъв човек се отдели от множеството и се втурна към военния с протегнатата за поздрав ръка и лице, разцъфтяло в усмивка, излагаща на показ внушителното количество злато по огромните му зъби.

— Майор Потъл? — попита той високо.

— Да, сър — кимна здравенякът.

— Аз съм кметът — обясни оня, — кметът Алтън, за да бъдем точни, и ви приветствам с добре дошли.

Двамата се ръкуваха и като се приведе поверително и угоднически към огромния червендалест мъжага, кметът развълнувано зашептя нещо в ухото му, ала толкова тихо, че колкото и да напругаха слух, най-близкостоящите не можаха и дума да разберат. Майорът като че ли изобщо не го слушаше. Вперил невиждащ поглед право пред себе си, той сякаш се бе вгълбил в някакъв свой вътрешен свят и току примигваше лениво със светлосините си жабешки очи.

Войниците слязоха от вагоните и се строиха с лице към площадката в южния край на перона. Пехотинците наброяваха две роти. Товарните вагони с конете бяха отбити в един страничен коловоз и кавалеристите започнаха да ги извеждат. През всичкото това време оркестърът не преставаше да свири. Влакът потегли, а продължаващите пътя си войници се надвесиха през прозорците и замахаха с ръце. Отиваха в Морганстаун. На другия ден една пехотна

рота и един кавалерийски ескадрон от слязлата в Бардсвил войска щяха да се отправят към отстоящия на единайсет мили Френч Спрингс, до който нямаше прокарана линия.

Пипнал за лакътя майор Потъл, кметът Алтън го побутваше към товарната площадка в южния край на перона, а оня, подчинявайки се сякаш на нечия воля свише, безропотно и едва ли не като сомнамбул подрусваше масивното си туловище.

Някак твърде чевръсто, от което чак костите му припукаха, кметът се покатери на платформата и се пресегна, за да помогне на майор Потъл. Без да му обръща внимание, оня се вкопчи с две ръце в ръба, бухна крак върху издаденото стъпало и с почервенял врат и изблещени от усилието светлосини очи се изгърколи отгоре й. После се изправи, пухтейки като астматик, и застана до кмета, който на часа вдигна ръце, за да спре музиката и отвори уста.

— Приятели мои и съграждани — подхвана той. — Днес с радост мога да ви съобщя, че нашата разбунена доскоро общност е отново спокойна. Ако — и казвам това не само с мъка, но и с гордост — молбата ми за военна помощ бе удовлетворена още в онова печално и съдбоносно утро, когато осъмнахме, за да видим разрушена собствеността и унищожени капиталовложенията на големите компании, които повече от всеки друг допринасят за щастието и процъфтяването на нашето благоденстващо общество — та, ако тогава се бяха вслушали в мнението ми и ако...

— Я си затваряй плювалника, преди сам да си паднал в него, бе! — гръмна нечий глас в тълпата.

— Ако тогава — продължи кметът — молбата ми беше удовлетворена, близките нам околии, които пострадаха от факлите на проклетите бандити...

Крисчън стовари ръка върху рамото на Мън и прошепна в ухото му:

— Ей богу, имам чувството, че тоя зъбльо говори за мен!

— ... щяха да избегнат жестоките удари, които се стовариха отгоре им. Но сега, както виждаме, спокойствието е възстановено и близките на двете храбри момчета, които пожертваха младия си живот, за да заличат позорното петно от името на своя град, ще разберат, че тяхната жертва не е била напразна. Човекът, който ни носи мир, сега

стои до мен. Това е майор Потъл! Дами и господа, нему давам думата за кратка реч!

— Ти ли бе, бъчво лайняна?! — отново се разнесе нечий глас. — Я да чуем какво ще ни каже смрадливото шкембе!

Кметът яростно размаха ръце и кресна:

— Дръжте го! Дръжте го!

Двамината полицаи, които се бяха подпрели в края на перона, се опитаха да си пробият път през множеството, ала безуспешно.

— Дръжте го! — извика отново Алтън и замаха към войниците, но застанали с пушки при нозе, докато яркото слънце ги обсипваше с лъчите си, те дори не помръднаха.

Тълпата беше погълнала полицаите.

Майор Потъл стоеше най-невъзмутимо. Около него сякаш нямаше никой и той се взираше като бухал в пространството и пуфтеше задъхано с месестите си бърни. Когато врявата утихна, майорът заяви, че оценява гостоприемството на Бардствил и иска да благодари на добрите му жители. Сигурен бил, че престоят в този чудесен малък градец ще се понрави на войниците му. Изведнъж обаче се запъна насред изречението, сякаш до този момент просто бе разсъждавал на глас и едва сега мислите тежко и мудно взеха да се намърдват в съзнанието му, докато сам той продължаваше да примигва срещу някаква известна само нему точка нейде далеч над главите на множеството.

Алтън ръкомахаше умолително към някого в тълпата под него. Тя се люшна и се раздели на две, а неколцина помогнаха на сенатора Толивър да се качи на платформата. Той се ръкува с Алтън и с майора. Кметът благодари на майор Потъл и заяви, че сега очаква да чуе някои подходящи за момента бележки от един многоуважаван съгражданин, който по време на неотдавнашните размирици както винаги е взел страната на закона, на истината и на справедливостта!

— Мерзавец неден! — избухна Крисчън, без да си прави труда да шепне.

Алтън вече сочеше с ръка сенатора.

— Кой от двамата? — попита Мън.

— Който си избереш! — отвърна оня мрачно.

Докато сенаторът Толивър говореше, Мън почти не го слушаше, а вместо това сравняваше човека, изправен сега на багажната

платформа, някак сгърбен, блед и с прошарена коса, с онзи, който в деня на първото събрание бе стоял на обляната от яркото слънце и окъпана с пъстроцветна украса трибуна. Когато го видя да се възкачва, Пърси Мън за първи път осъзна колко силна е омразата му към този човек и с радост откри, че яростна и неумолима, тя все още не го е напуснала. Беше нещо, на което несъмнено можеше да разчита и за което да се залови — нещо осезаемо. Беше същата онази болка, в която се вкопчваше, когато се будеше нощем, тъй както човек се вкопчва в скъп спомен, който сам по себе си не е нищо особено, но е символ на миналото, на чувствата му, на неговата истинска същност. Непокътната и неприкосновена, сега тази омраза бушуваше в него и той наистина можеше да се залови за нея.

Отначало гласът на сенатора гърмеше — плътен, надменен и приковаващ вниманието — такъв, какъвто бе през онзи августовски следобед, ала постепенно взе да губи увереност. Сенаторът се страхуваше. Поглъщайки го с поглед, Мън беше сигурен, че се страхува. Явно не го биваше вече да пронизва с очи масата от лица и тозчас да я покорява. Сега угодничеше, подмилкваше се, за да получи мимолетното ѝ снизхождение, благодареше и навираше в очите на всички благодарността си за предоставената му отсрочка. След малко обаче започна да я подозира, стана почти враждебен и очевидно му се прищя да приключи колкото се може по-бързо, за да си отиде. А може би искаше и да ги накаже. Или още по-лошо — и на Мън му стана някак неловко, докато го слушаше, — опитваше се да се оправдае, уверявайки ги, че като пътеводна звезда винаги е следвал изконните интереси, или тези, които е смятал за такива, на своите избиратели, че ако е правил грешки, те са били резултат на неговата вяроност и усърдие и че сега иска да бъде разбран и да е начисто с всички. Неопетнен на своя пост, заключи той.

— Че ти нямаш пост, бе! — провикна се някой.

Хорското море се люшна. По дъските и по чакъла застъргаха и затропаха крака. Господи, помисли си Мън, та това не е той, това е съвсем друг човек. Тълпата неспокойно бучеше. А и аз не съм същият, прозря изведнъж, ставайки глух и сляп за всичко наоколо.

Тази мисъл го прониза и Мън застина сякаш на ръба на бездънна пропаст, която го примамваше и дърпаше към дълбините си все по-силно и по-силно. Постепенно и почти със сетно усилие на волята успя

да се отърси от нейната магия. Застави се отново да погледне към онова, което го заобикаляше, към гърба на мъжа пред него, към мрачно усмихнатото и пламнало лице с мощни челюсти на Крисчън, както и да се заслуша пак в мазния и подмилкващ се глас на Толивър, пропит с лъжа, безнадеждност и страх. Да, всичко това се излъчваше от гласа, от бледото лице, от увисналите рамене и нервните жестове.

Тълпата отново се люшна, а гласът продължаваше да се вие и суче. Тълпата отново се люшна, а на изгърбения над нея човек, който задъхано и смутено я увещаваше, тя вероятно бе заприличала на откоса край някоя стръмна пътечка, който обикновено изглежда твърд и сигурен, но под колебливия крак се размърдва коварно и потръпва досущ като кожата на заспал звяр, готов всеки миг да се събуди и да те връхлети. Дали звяр или свлачище, в тълпата се крият и двете, помисли си Мън.

— ... казвам ви го, приятели — продължаваше сенаторът, — защото наистина ви чувствам близки и за мен няма по-голяма чест да уверя вас, които сега стоите пред мен, че сте ми приятели...

Та той няма приятели, каза си Мън, не са му приятели дори и ония, дето го купиха и телом, и духом! Сега огромната къща пустееше. Изчезнали бяха хората от Луивил и Вашингтон. Навъртаха се единствено неколцина подлизурковци, мазници и блюдолизци, които за едно питие или евтина пура бяха готови да му поддакват до безкрай.

— ... на този свят няма нищо по-хубаво от приятелството, от приятелството и от верността, от верността към приятелите, от верността към идеалите. Когато си отида от него — надявам се обаче Всевишният да ме дари с още някоя и друга година служба в името на хората от моя район, — отворете сърцето ми и както е казал поетът, в него ще намерите издълбани...

Мръсник, помисли си Мън. Жалък мръсник!

И още същата нощ след пристигането на войската в Бардсвил двата склада във Френч Спрингс бяха взривени и изгоряха до основи. Хвъркна във въздуха и старият покрит дървен мост над реката. Някои разправяха, че бил миниран, тъй че да избухне на другия ден, когато се предвиждаше да пристигне войската, и че експлозията била предизвикана съвсем случайно. Твърдяха също, че така божието провидение спасило живота на всички тези войничета, мнозина от

които били на ученическа възраст и стига да не ги закачаш, подобрички от тях нямало.

Но мостът не беше миниран предварително. Вдигнаха го във въздуха две връзки от по пет шашки динамит, всяка прикрепена в основата на централната подпорна греда. При взрива тя рухна и се прекатури, а каменната основа се превърна в купчина трошляк, около която водата приспивно заклоочи, след като и последният отзвук от експлозията затихна нейде между високите брегове. Килналият се на една страна гредоред пламна. Гореше бавно, и то само онази част, която се подаваше над водата досуц като изоставена и негодна вече за плаване галера. Докато бомбаджиите се суетяха в лодката и нагласяха динамита в основата на подпорната греда, доктор Макдоналд стоеше на коня си в гъстия шубрак, опасващ стръмните брегове, и поглеждаше ту към люшкащата се черна маса на водата, ту към източената и солидна, неясна грамада на моста, извита през нея и губеща се в мрака на отсрещния бряг. По някое време замислено промълви:

— Никак няма да е трудно и това да се направи.

— Кое? — любопитства някой.

— Да го взривим, когато минават по него — отговори все така умислено Макдоналд. — Не, никак няма да е трудно!

Всички мълчаха.

— Не че го предлагам — добави докторът и в мрака проехтя рязък смях. — Просто размишлявам на глас.

Да, а и мястото е много подходящо за засада, реши Мън, докато оглеждаше коритото на реката. Просто само те навежда на тази мисъл.

Откъм намиращото се на близо половин миля селце долетя грохотът на експлозията. Бомбаджиите вече бяха излезли на брега. Доктор Макдоналд и останалите пришпориха конете. Въздухът се изпълни с трясък и стържене, мостът се изви нагоре и се сгромоляса, а само минута след това пламна и гредоредът. Докато препускаха в галоп обратно по пътя, пламъците зад гърба им вече се извиваха до небето. Същата нощ изгоря до основи и „Монклер“, домът на сенатора Толивър. Така и не се разбра кой го беше подпалил. На заранта доктор Макдоналд чу новината по телефона и остана като гръмнат. Положи бавно слушалката и когато се обърна, лицето му се бе удължило и посиняло от гняв, а натежалите на жилестите му китки пръсти току се свиваха и разпускаха.

„Монклер“ беше първата опожарена жилищна сграда. А домът на Мън — втората. Въпреки заплашителните писма, които той, Мърдок и Силс бяха получили, Пърси Мън не го очакваше. Бе предположил, че и други са получили подобни писма, но просто бяха премълчали. Та нали и той самият думица не беше продумал за това? По-малко от седмица преди нощта на събранието в училището на професор Бол, когато Макдоналд прочете на глас писмото до Мърдок, Мън също получи подобно писмо. Съветваха го идната година да не наема за ратаи негри. Седнал на бюрото в кантората си, той се взираше в неясните криволици. Очевидно амбалажна, хартията бе орфана и мърлява, а написаното едва се четеше, сякаш някой дълго време бе носил писмото в джоба си. Печатът върху марката показваше, че е пуснато в Морганстаун. Мън се помъчи да си представи поне за миг човека, който го беше написал, опита се да види как хваща жалкия остатък от евтин молив и как се навежда под газената лампа над кухненската маса с изкривено от непривичното усилие лице, ала тъй и не успя. Сигурен беше, че лицето му е най-обикновено, досущ като всички, които можеше да срещне на улицата в неделния следобед: продълговато, скулесто и мораво-кафеникаво като лицата на ония, които бе виждал да се блещят насреща му на организационните събрания при основаването на сдружението. Във въображението му то бе като всички, ала в действителност едва ли беше така, защото несъмнено се отличаваше от останалите: неповторимо, нагло, живеещо свой живот, със свое коварство, своя надежда, огорчения, стремежи и омраза. Бавно накъса писмото на парченца и ги пусна в кошчето до бюрото си.

Третото и последно писмо намери в пощенската кутия на фермата. В него пишеше: *Дважди вече тъ придупреждаваме да натириш печките от чифлика си и да наемеш бели, ама ти си праиш глушки. Пръждоса оня бял, дето Граймс му викъха, а на негуву мясту докара черен. Даваме ти три дена да прогониш черните копилета.* Мън едва успя да го разчете на слабата светлина. Погледна към дългата алея през ливадата, водеща към горичката, сред която се издигаше домът му. С изключение на чернеещите се бухнали кедри дърветата се бяха вече оголили и покривът се мерзелееше над тях.

Пет ноци спа със заредена пушка до главата си. Отначало реши да вземе при себе си някой от ратаите, които работеха отдавна при него и на които можеше да разчита, но се отказа. Мина му през ум, че това не ги засяга, че едва ли някой щеше да се занимава с него и че писмата са просто една празна заплаха. Но въпреки това всяка нощ вкарваше в къщата някое от кучетата и го оставяше да се разхожда свободно из преддверието и задното антре, а така също и в кухнята, защото опитахте ли се някой да запали дома му, вероятно щеше да започне от верандата — единствената дървения на открито. А кучето несъмнено щеше да надуши всеки натрапник, дори и да убиеха събратята му навън, преди да са успели да лавнат.

Тези пет ноци Мън се събуждаше с усещането, че го е стреснал шум. Грабваше пушката, промъкваше се до прозореца и дълго се вираше през нашарения от сенките на дърветата двор към голата мера. Ала не виждаше и не чуваше нищо, по-точно нищо освен онези звуци, които бяха дотолкова неделими от нощта, че всъщност не значеха нищо. Тогава се връщаше, просваше се на голямото легло и се опитваше да заспи. Но независимо колко бе уморен, сънят не идваше веднага. В главата му нахлуваха спомени, лица и отминали случки, които макар и нежелани, стръвно и някак радостно обсебваша съзнанието му, алчни и слепи като тълпа, проникнала най-сетне в залостена къща. Струваше му се, че всички те живеят някакъв свой живот, удължавайки го чрез непрекъснати комбинации, съчетания и нови измерения. Продължаваха да прииждат като обезумяла морска вълна, която се надига, оттегля се, връхлита, разбива се и отново се слива ведно, докато той спеше или всекидневните му занимания го откъсваха от тях. Замисляше се и за Мей. Другаде рядко се сещаше за нея, но тук, в тази стая, образът ѝ често го навестяваше. Сега тя беше много повече нейна, отколкото негова, защото се бе откъснал от нея и с изключение на миговете, когато миналото нахлуваше и заличаваше настоящето, се чувстваше между стените ѝ напълно чужд. Веднъж, поради някаква измамлива игра на светлината или на въображението, му се стори, че я вижда заспала. Колко дребничка бе, когато спеше и живеят ѝ се стаяваше нейде дълбоко; малка и сгушена като дете, с разпиляна по възглавницата руса коса.

Шестата и седмата нощ след получаването на предупреждението остана в града и преспа в хотела, защото съдът заседаваше, а на него

му предстоеше дело. И двата пъти, събудеше ли се, веднага звънеше в чифлика, но оттам го уверяваха, че всичко е наред. Започна да му се струва, че ако ония наистина имаха намерение да изпълнят заканата си, вече трябваше да са го сторили. Осмата нощ прекара у Крисчънови и точно тогава домът му бе опожарен.

Настойчивият звън на телефона прогони леката му дрямка. Докато се опитваше да разбере чии позивни нарежда телефонният звън, Лусил Крисчън ненадейно отпусна глава на рамото му и прошепна:

— Два дълги и три къси, това е нашият сигнал.

После седна в леглото.

— Какво ли се е случило? — учуди се Мън.

— Тихо! — смъмри го тя. — Татко вече е станал.

Неподвижни, двамата се вслушаха в долитащите от съседната стая шумове — рязкото простъргване на стол по пода, сетне стъпки и изскърцването на врата.

Впила пръсти в рамото му така, че ноктите ѝ се забиваха в плътта, Лусил прошепна:

— Ще опитам да се добера до стаята си.

— Изчакай поне докато слезе — възпря я той.

— Телефонът е долу, точно пред стълбите, и ако е застанал с лице насам, ще ме види.

Тя стана, нахлузи кимоното и бързо пристегна широкия пояс.

— Чувам го, говори — промълви тя и пристъпи към вратата.

Мън също стана.

В същия миг се разнесоха тежките стъпки на Крисчън, който бързаше нагоре по стълбите и подвикваше:

— Пърс, Пърс!

Лусил застина напред стаята, сетне кимна към вратата и изсъска:

— Спри го! Не мога да изляза!

И като се втурна към ъгъла между вратата и прозореца, се залепи до стената в най-тъмната сянка. Докато приближаваше вратата, Мън мерна лицето ѝ — пребледняло като платно, но не успя да различи изражението му.

— Пърс! Пърс! — извика Крисчън и заблъска по вратата.

Мън отвори.

— На телефона! — избоботи оня. — Обади се, казват, че къщата ти...

Мън го хвана за ръката и го издърпа в коридора.

— Добре! — едва успя да каже той и се втурна към телефона.

Загледан подире му, Крисчън остана на площадката, а Мън, без да откъсва на свой ред очи от него, грабна слушалката и произнесе:

— Да?

Обаждаше се един от негрите. Говореше задъхано, като че ли беше тичал и едва намираше думи от вълнение, но все пак успя да каже, че му подпалили къщата и че била вече почти изгоряла. Самият той дотърчал презглава до дома на мистър Гудуд, за да му се обади. А къщата била, кажи-речи, отишла!

Мън буквално връхлетя в стаята, грабна дрехите и ботушите си и хукна, за да пресрещне Крисчън точно на вратата. С крайчеца на окото забеляза, че Лусил продължава да се притиска до стената. Облече се на прага, препречвайки по този начин пътя на Крисчън, който се видя принуден да го изчака в коридора.

— Къщата ми гори! — извика Мън.

— Кой беше? — попита Крисчън.

— Опитаха се да ме заставят да прогоня негрите, дето работят при мен — обясни той. — Аз обаче не ги послушах и ето че ми запалиха къщата.

— Да дойда ли с теб?

— Не — отвърна Мън. — Нито ти, нито аз можем да направим нещо! Но — и той за миг вдигна очи от връзките на обувката си — само да разбере кой го е направил и тогава... — Гласът му заглъхна. Най-сетне се справи с връзките на обувката си.

— То аз да разбира, че да видиш какво става!

Крисчън го съпроводи до средата на стълбището.

— Нали ще заключиш след мен? — попита високо Мън.

Това щеше да даде възможност на Лусил да се прибере в стаята си.

— Не — завъртя глава Крисчън, — няма нужда.

Докато препускаше, Мън се прокланаше, задето сглупи и не прие предложението на Крисчън да го придружи. Така и за Лусил щеше да е по-лесно. Но знае ли човек? Представи си, че баща ѝ решише да отиде в стаята ѝ, за да я предупреди, че излиза! Тогава се

сети, че би могъл да го помоли да му оседлае кобилата. Това би свършило работа! От друга страна обаче Крисчън сега сигурно щеше пак да си легне и всичко щеше да е наред.

Почти се бе развиделило, когато стигна дома си. Пламъците отдавна се бяха укротили, но камарата димящи греди тук-там все още припламваше. Най-близкият до къщата кедър също бе изгорял и от него беше останал само един овъглен дънер, от който право нагоре се точеше струйка дим. В единия край на моравата стърчаха група негри, които безпомощно съзерцаваха тлеещите главни. В срещуположния край двама души държаха юздите на няколко оседлани коня, а до самото пепелище се суетяха още неколцина. От кавалеристите бяха. Натовареният да се занимае със случая лейтенант му се представи. Прентис се казвал, поясни той, и просто искал да разбере дали мистър Мън случайно не подозира някого, отправяни ли са му досега заплахи или нещо от този род. Мън отвърна, че не е бил заплашван и че по всяка вероятност пожарът е избухнал случайно. Лейтенантът обаче заяви, че едва ли е така и че това навярно е дело на нощните ездачи, защото един от негрите мярнал трима-четирима конници да профучават през моравата.

— Нищо не мога да ви кажа — сви рамене Мън.

Един по един негрите започнаха да се разотиват.

След като премина първоначалната възбуда, на децата им се доспа и станаха кисели. Едно даже се разциври. Мън погледна жалкото имущество, което негрите бяха успели да спасят — малко мебели от долния етаж, канапетото, един-два стола и една картина. Казаха, че когато първият от тях се събудил от лая на кучето, видял огънят вече да бълва от прозорците на горния етаж.

Значителна част от постройката все още се държеше. Стените, оформящи ъгъла, където по-рано се намираще спалнята, бяха почти непокътнати. Оглеждайки ги, Мън си спомни разсеяно как сам той, а и всички онези преди него толкова време бяха спали в тази стая, защитени от времето, от нощта, от всичко навън. До вчера стените й бяха заключвали цял един малък свят, но сега този свят вече го нямаше. Беше пуснат на воля, погълнат от околния въздух, разпилян сред пламъците и дима. Не изпита дори огорчение. След като това вече беше факт, след като всичко бе свършило, то му се стори като нещо случило се много отдавна, като нещо, с което отколе беше свикнал.

Преди да види как изтлялата вече дървения се рони на сиви пепеляви люспи и последните, наподобяващи проскубани кичури пламъци подскочат нагоре, за да се кротнат отново, никога не се бе замислял доколко бяха изтънели нишките, свързващи го със собствения му живот и с този на другите, които бяха обитавали преди него същия дом.

Лейтенантчето приближи.

— Лоша работа, а? Да си загубите къщата... — подхвърли то и замислено се вторачи в руините. — Личи си, че е била хубава — помълча, после попита: — Тук ли сте роден?

— Да — кимна Мън.

— Ама че мръсници! Да запалят къщата на човека!

— Такива са.

— Съжалявам, че не дойдохме навреме, та да я спасим!

— Благодаря — поклати глава Мън.

— Е, време е да тръгваме — рече оня и му подаде ръка. — Довиждане.

Мън се сбогува с него и едва сега забеляза лицето му. Стори му се познато.

— Довиждане — отвърна той.

Войниците се метнаха на конете и препуснаха през моравата. Мън ги проследи с поглед. Не, лейтенантът греша, помисли си той. Не му беше мъчно. Не изпитваше никаква мъка, ала така и не намери дума, за да изрази онова, което чувстваше.

Запъти се към колибата на стария Мак и приседна на стъпалото отпред, докато жена му приготви нещо за закуска. След малко тя го повика и сложи пред него три яйца, запържени с малко рибица, парче царевичен кейк и чаша кафе. Мън яде с апетит. Докато дъвчеше, си спомни, че лейтенантчето му беше заприличало на някого. Май донякъде напомняше на Бентън Тод. Да, точно така!

След като засити глада си, потегли обратно към града. Нямаше какво да прави вече в чифлика, пък и му предстоеше дело. Когато влезе в кантората, секретарката му предаде веднага да се обади у Крисчънови, защото цяла заран звънели. Реши, че Бил иска да разбере нещо повече за пожара. Трудно хвана линия, а когато най-сетне се свърза, трябваше дълго да чака, докато готвачката извика някого на телефона. Обади се Лусил. Съобщи му, че баща ѝ е получил удар и тя

вече се опасява за най-лошото. Гласът, който долиташе от притиснатата до ухото му черна фуния, беше далечен и някак чужд.

Но Крисчън не умря, или поне не веднага. Неподвижен като пън, той лежеше подпрян на високата, украсена с дърворезба табла на леглото и не се чуваше никакъв друг звук освен сухото хриптене на мъчителното му пресекливо дишане. Покритото му с петна лице бе застинало в болезнено учудване, а очите му гледаха втренчено.

Мън не можа да влезе при него. След онази нощ, когато го бе оставил наред стълбището бос и с натъпкана в панталона нощница, той така и не го видя повече.

Когато на следващата заран отиде у тях, Лусил го посрещна в антрето. Лицето ѝ бе тебеширенобяло, а сините и очи — потъмнели и хлътнали.

— Как е той? — попита Мън.

С разпиляна върху лицето коса, тя го гледаше, сякаш лишена от дар слово.

— Как е? — повтори той.

— Беше ужасно! — промълви тя със сподавен шепот, които му се стори също тъй бездушен, хладен и чужд като гласа по телефона.

— Може ли да го видя? — настоя Мън и без да откъсва очи от нея, направи крачка към стълбището.

Тя продължи да го гледа, а дясната ѝ ръка като че ли от само себе си се стрелна към него. Пръстите и се впиха в ръкава му и го усукаха.

— Не! Недей! — възпря го Лусил и още по-яростно се вкопчи в ръкава му. — Беше ужасно!

В крайна сметка успя да му каже, че се били скарали. Баща ѝ я заварил в стаята му. Влязъл там, докато тя продължавала да стои, без сама да знае защо, може би просто за да го види през прозореца как потегля, и той я заварил. Не можа да се сети какво точно ѝ беше казал, защото всичко станало много бързо, ала помнеше изражението на лицето му. Когато го видяла, изпищяла, а на него очите му сякаш изхвъркнали. Зинал като човек, който иска да извика, но от устата му звук не излязъл. „Не, не съм ти собственост! — изкрещяла тя. — Не съм ничия собственост!“

Когато сега повтори тези думи, изплашените и, сухи само допреди миг очи се напълниха със сълзи. И докато пръстите ѝ продължаваха да усукват ръкава на дрехата му, добави:

— Казах му го! Казах му го! Защото така го чувствам, Пърс! Мисля, че разбираш що за човек съм!

Мън се опита да я прегърне, но тя рязко се отдръпна.

Същата нощ, седнал в хотелската стая точно под самотно висящата електрическа крушка, равнодушно осветяваща вехтия килим под краката му, тоалетката с безучастно лъщящото огледало и леглото, Мън написа писмо на Мей, в което я уверяваше, че при така стеклите се обстоятелства най-добре, според него, би било да се разведат, като добави, че тя безспорно ще се съгласи с това.

ГЛАВА ТРИНАЙСЕТА

Мън се взираше в окъпаните от бледата слънчева светлина широки дъски на пода. Гласът на професор Бол отново отекува:

— ... Да възпея Господа, защото се славно прослави, коня и ездача му хвърли в морето. Господ е моя сила и моя слава. Той ми стана спасение. Той е мой Бог и ще Го прославя; Бог на баща ми и ще Го превъзнеса. Господ е силен воин. Йехова му е името. Колесниците на фараона и войската му...^[1]

Библията той държеше в лявата ръка, а с показалеца на дясната следеше редовете, като спираше в края на всеки стих, след което продължаваше нататък. Без да откъсва поглед от страницата, професорът от време на време примижаваше зад очилата, но пръстът му все така неотлъчно следваше редовете едновременно с произнасяните слова, докато гласът се извисяваше, все по-властен и по-възторжен:

— ... Трепет обзе моавитските главатари, паднаха в униние всички ханаански жители. Нека нападне върху им страх и ужас; от силата на Твоята мишца да онемееят като камък, докле премине Твоят народ, Господи, докле премине тоя народ, който Ти си придобил...^[2]

Петте му дъщери, които седяха пред него на високите столове от рендосано дърво, тапицирани с кожени облегалки, не сваляха очи от лицето му. И петте седяха по един и същи начин — изправени и спокойни, с изпъчени гърди и сплели пръсти в скута си. Четирите момчета, негови ученици, запънали пети в най-долните пръчки на столовете, вече бяха свели глави, сякаш се готвеха за молитвата. От време на време, докато професор Бол продължаваше да нарежда, те крадешком поглеждаха ту през прозореца към синьото небе, ту към отворената врата на трапезарията, където масата вече бе сложена. Зад тях до Мън седяха доктор Макдоналд и още някакъв. Докторът се бе изтегнал в стола с отпуснати върху коленете загорели ръце и безизразно спокойно лице. Премрежил леко очи, той не откъсваше поглед от своята съпруга. Поглъщайки с очи баща си, тя седеше

полуобърната към него и така докторът виждаше извивката на бузата и леката ведрa дъга на челото ѝ. В кестенявата, гладко сресана и пристегнатa в кокче коса играеше тъничък слънчев лъч.

Професорът затвори несръчно книгата с бинтованите си ръце, намести още по-здраво очилата върху тънкия си нос, след което я остави на лавицата над камината зад себе си. Подир това мълчаливо се отпусна на колене, а дъските под него изскърцаха, сбра молитвено длани и затвори очи. Помитайки пода, полите на дългия черен сюртук се сдиплиха наоколо му.

Петте жени и останалите присъстващи на свой ред коленичиха и сведоха глави.

— Господи! — разнесе се отново гласът на Бол. — Ти, който стоиш над всичко, благодарим ти за цялата благодат, с която ни осеняваш, и за която вечно ще се молим, ний, грешните, макар и недостойни за нея. И в нищетата наша се обръщаме към теб. Ти показва своята мощ, хвърляйки ездача и коня му в морето. Не ни изоставяй. Минахме посред морето по сухо, ала не ни наказвай да бродим из пустошта на Сур и не ни заставяй, о, боже, повече да прием горчивата вода на Мера, която сега ни трови. И тъй, както изведе синовете Израилеви в Елим, изведи и нас до дванайсетте извора вода и седемдесетте финикови дървета. Води ни, господи, и срази всекиго, възправил ни се...

Гласът му затихна и известно време в стаята се разнасяше само тежкото му хрипливо дишане, след което професорът тихичко изрече:

— Благодарим ти, господи! Амин!

Той се изправи и като отпусна безжизнено ръце върху високото облегалo на стола, извърна очи от присъстващите и се загледа през прозореца, където утринната светлина обливаше голите клони на дърветата.

Размърдаха се и останалите. С изключение на една от тях дъщерите му вкупом се отправиха към трапезарията.

Момчетата тутакси зашушукаха. Изостаналата от сестрите си Порция Бол рече:

— Закуската ще бъде готова след пет минути. Ще ви повикам.

Сетне последва другите в трапезарията и затвори вратата.

— Я да глътнем малко чист въздух преди закуска — предложи на Мън доктор Макдоналд.

Той кимна и двамата се отправиха по коридора към верандата. Докторът извади лулата си, натъпка я и запали. После застана в края на верандата и погледът му се плъзна по склона пред училището. Из единия от двата масивни комина на сградата вече се виеше дим от току-що запалените камини.

След малко извади лулата от уста и се подсмихна:

— Голям молебен пада в тоя дом!

Мън кимна.

— Така си е — продължи оня. — Струва ми се, че откакто съм се оженил за Корделия, комай вече съм изтъркал един хубав килим с коленете си. А не съм кой знае колко набожен, тъй да се каже. И ако си говорим честно — той дръпна от лулата и с наслаждение пусна струйка дим, — направо съм безбожник и чисто и просто обричам душата си на вечни мъки чрез присъщото ми своенравие. Може да се каже, че и аз като всички съм затънал до шия в насъщни тревоги. Не че се гордея с това, но знаеш как е. Понякога човек го занимават много други неща — и добри, и лоши, които са далеч по-важни от молитвите и Светото писание, и той избира. Пък и това, което съм видял, е твърде далеч от Божия промисъл.

— Стигне ли средата на жизнения си път, всеки е видял такива неща — отбеляза Мън.

— Тъй е, тъй е — потвърди Макдоналд и в гласа му се долови нетърпение. — Ала ти и представа си нямаш какво съм виждал. И то със собствените си очи, преди още да дойда тук. А си мисля, че и това тук ми стига. Според мен тези неща и молитвите принадлежат на два различни свята. Да вземем например стария професор. Цели две години вече ме заставя да коленича — подсмихна се и го погледна. — Не че се оплаквам, редно си беше и аз да понаваксам. Освен това той е истински мъж и аз много го уважавам.

— Това за него е утеха — отвърна Мън. — Последните събития сигурно му се отразяват доста зле — замълча и като погледна надолу по хълма, мрачно додаде: — А човек винаги има нужда от малко утеха.

— Да, но напоследък онази, дето старецът я иска от нашия бог, е доста специална. Повече по моя вкус, отколкото по неговия. По-рано и в сутрешната, и във вечерната молитва се занимавахме с главите, посветени на любовта и състраданието, но от известно време насам е взел да моли всевишния да се намеси направо и да посече

амонитите^[3], и сега и сутрин, и вечер ни чете текстове, дето карат кръвта ти да кипне. Като този заранта например, за коня и за ездача.

Мън се изплю и се загледа надолу в сухия, потъмнял от храчката му дъбов лист.

— Аз лично нямам нищо против — рече той. — Напоследък в Бардсвил и Морганстаун се навъдиха прекалено много коне и ездачи. И на драго сърце бих изтъркал някой килим с коленете си, ако смятах, че това ще помогне.

— От известно време непрекъснато говори за последната разплата — продължи докторът. — В устата му е все първата книга на Светото писание.

Зад тях се отвори врата. Мън се обърна. Беше излязла Корделия Макдоналд.

— Ако все още не сте умрели от глад, след няколко минути закуската ще е готова — рече тя.

— Умрели? — повтори докторът и радостно се усмихна, докато я гледаше. — Точно това е думата — умрели сме!

Тя се приближи, застана до мъжа си и положи нежно ръка върху лакътя му.

Мън наблюдаваше лицето на Корделия, вперила поглед в своя съпруг, който я беше прегърнал през рамо и се усмихваше самоуверено и доволно. Изненада се: беше жена, която той познаваше твърде бегло и почти не забелязваше, жена, която винаги му се бе струвала доста простовата — а ето че сега този поглед го прободеше като нож и го застави рязко да извърне очи.

Винаги, когато я срещнеше по бардсвилските улици, си мислеше, че е най-обикновена женица или поне, че не е нищо особено. Било сама или с някоя от сестрите си, Корделия не бе от хората, които човек забелязва. Тя и сестрите ѝ — а в своите черни или сиви рокли, закопчани догоре с дълга строга върволица малки копчета, те до една си приличаха — се движеха тъй незабележимо по улицата, заболи очи в паважа или нейде пред себе си, че само от време на време някой се сещаше да подхвърли: „Ей ги щерките на Бол, на стария професор Бол.“ Или пък: „Сума книги е прочел тоя, ти мене слушай! Изял е от кора до кора и Светото писание, и древните езици, че и Шекспир, абе каквото ти наум дойде! А Шекспир наизуст го знае. И дъщерите си е кръстил с имена от пиесите му.“

— Да, така е — беше се обърнал професорът към Мън след закуска в оня ден, когато за първи път ги беше посетил, — кръстил съм ги с имена на героини от Шекспировите пиеси. И петте — Порция, Виола, Корделия, Пердита и Изабела. Все имена благородни, с които една жена може само да се гордее. Точно това и казах на съпругата си, когато ни се роди първата. За една жена няма по-благородно име от Порция! А тя искаше да я кръсти Мери Лий, на майка си. Аз обаче изтъкнах всички преимущества, които би имало едно момиче с име Порция. То е нещо, което поражда възвишени стремежи и донейде подпомага израстването на добрия християнин. Тя рече, че и майка ѝ била християнка, но човек не може да очаква от една твореща в малка околия и при това несъвършена природа да се мери с безсмъртния бард. Съгласи се, че не била обмисляла въпроса откъм тази му страна и така кръстихме бебето Порция. И досега не сме съжалявали. А и на всички, които се появиха след нея, дадохме все такива благородни имена. Най-малката пък, Изабела, вече почти бяхме решили да я кръстим Дездемона, когато в последния момент се отказахме. Дездемона е безспорно чудесно име, а и мнозина са били кръщавани с какви ли не други, далеч по-неблагозвучни имена. Ние обаче се отказахме от него. Придума ме жена ми. Лежеше в леглото — тя всъщност тъй и не се възстанови след раждането на последната ни дъщеря и животът бавно гаснеше в нея, докато господ не реши най-сетне да си я прибере. Та лежеше си тя в леглото, а аз взех книгата и по-напред ѝ прочетох написаното от Шекспир, та сетне заедно да решим. Тогава тя ми обърна внимание на нещо, което ме накара да се подчиня на нейната пронизателност. А не пишело ли в книгата — тъй рече, че мъжът, с когото Дездемона забягнала, бил чернокож? Да, отвърнах, може и така да се каже, ала е бил джентълмен с чудесен характер, макар и склонен към прибързани действия, и при това е повече за окайване, отколкото за порицание. А тя ме попита смятам ли, че е редно да кръщаваме бебето с името на жена, която е била свързана с цветнокож, макар и не точно негър? И аз се съгласих с нея. Рекох, че несъмнено трябва да щадим и най-болезнената чувствителност. Тогава кръстихме новороденото Изабела.

Когато хората виждаха на улицата сестрите Бол, казваха, че можеш да ги различиш само ако ги погледнеш отблизо. Но те са различни, реши за себе си Мън, даже много различни, въпреки

измамната прилика и еднаквата походка. Порция, най-възрастната, беше вече вдовица. Освен присъщите на сестрите пасивност и строгост, у нея прозираше и някаква тъга, но тъга, подчинена на волята, белязала я със строги бръчки около устата. А в моменти, когато мислеше, че никой не я гледа, към тъгата се прибавяше и едва забележимо, но лъчезарно-трепетно очакване. Тя бе най-обикновената от всички. Доктор Макдоналд довери на Мън, че от време на време твърдяла, щото в края на житейския ѝ път всичко щяло да засияе в светлина. В същото време Порция въртеше къщата и наставляваше сестрите си. На кръста ѝ висеше връзка тежки ключове за шкафовете, килерите с провизии и сушилните и от петте най-често оставаше задълго насаме с баща си. Виола, която беше бездетна, четеше изключително много и пишеше дълги-предълги писма. Мъжът ѝ работеше на фермата, а самата тя преподаваше в най-долните класове на училището. Всяка от сестрите бе особена посвоему, но за Мън най-странна беше Корделия.

Понякога се питаше как човек като доктор Макдоналд се е решил да се ожени за такава жена. Двамата като че ли бяха изтъкани от противоположности. Човек би очаквал жената на доктора да е млада, хубава и духовита, с много тъмна или пък до бяло руса коса, но непременно красавица, надарена с тънко чувство за хумор. Жестът, с който Макдоналд захапваше пурата или пък тикваше лулата между зъбите си, начинът, по който яздеше, замахът и усмивката му, насладата, с която изживяваше всичко, навеждаше хората на мисълта, че жена му трябва да е нещо много по-различно от човек като Корделия. А и не беше много млада, някъде около трийсетте може би. Когато Макдоналд се оженил за нея, тя вече клоняла към старомоминството, изцяло погълната от домашните грижи, наблюдавайки отстрани как младите мъже се точат на сглед при сестрите ѝ Пердита и Изабела, като в църквата сядала винаги до баща си и Порция, а не при Виола и съпруга ѝ или пък при Пердита и Изабела, които се кипрели до обожателите си. Била мълчалива и сериозна като сестрите си и на пръв поглед изглеждала най-обикновена в черните си, грижливо закопчани догоре с враждебни копченца рокли, с вечно наведени очи и скръстени в скута ръце. Но докторът, който неизменно я изпивал с поглед, колкото и далеч да седнела от него, все пак се оженил за нея и Мън най-сетне започна да

проумява защо. Тя бе точно онова, което в онези му ранни тайнствени години в Мисисипи, Луизиана и Мексико, за които споменавахме единствено, когато разказваше някоя несвързана, смешна история, докторът не беше имал и с което сега неочаквано лесно и някак самонадеяно се беше сдобил. Достойнствата ѝ, нейната сериозност, разсъдливост, сдържаност и скромно сведен поглед бяха онова, което най-много го предизвикваше, но в крайна сметка и задължаваше. Тя приличаше на някоя дребна, маносана и корава ябълка, която в разгара на сезона човек отминава едва ли не с пренебрежение, но късно зиме, когато нейните сладки и лъскави посестрими станат прекалено кашкави и блудкави, ненадейно събужда апетита, сякаш в мрака на килера е успяла да съхрани и дори насити още повече медената благост на последните слънчеви лъчи.

Доктор Макдоналд се беше оженил за нея и бракът им, който отначало изглеждаше на Мън някак нелеп, постепенно започна да му се струва съвсем естествен и разбираем. Когато докторът говореше, очите му диреха непрестанно или Корделия, или вратата, през която тя беше излязла. Понякога, макар и твърде рядко, както в онази сутрин на верандата преди закуска, необщителността и излъчващият се от нея хлад изведнъж се стопяваха за миг, равняващ се на мимолетен поглед и тя излагаше на показ таящата се в нея топлина, съвършенство и сила. Когато я видеше такава, Мън се чувстваше все едно зашлевен, както и онази заран на верандата, и извърщаше очи. Невероятното въздействие и силата, с която го пронизваше нейният поглед, се дължаха не на някакъв болезнен спомен за невъзвратима загуба, а на мъката по нещо, което никога не беше притежавал. Чувстваше се измамен, безсилен и изгаряше от завист към другия мъж, който очевидно бе получил всичко това толкова лесно.

Но въпреки че отначало избягваше този поглед, Мън бързо свикна сам да го търси и да дебне Корделия в очакване. Озаряваше очите ѝ рядко, за мигновение само, но той знаеше, че рано или късно отново ще се появи. При всеки удобен случай навестяваше Болови. Нямаше почти никаква работа из фермата, а и след опожаряването на дома можеше да спи единствено в плевнята, където бе пренесъл една кушетка и стар умивалник. А и вече нямаше желание да се захваща с каквото и да било. Отблъскваха го не толкова ветровитата открита плевня, твърдата постеля или гледката на разрушените, почернели

тухлени зидове. Самото поле, което сякаш се отдръпваше от него, провлачените гласове на негрите, уведомяващи го за разсадите, добитъка и оградата, и мълчанието им му действаха като укор. Когато беше там, изпитваше усещането, че животът му е безцелен, а всяко усилие — напразно. Все по-често започна да му минава през ум, че ако земята възвърне цената си, може и да продаде чифлика. Ще продаде всичко и ще се махне! Ала не и преди да види какъв ще бъде краят на цялата тази работа.

Сега ходеше у Болови така, както навремето у Крисчънови. Но разлика имаше. У Крисчънови като че ли се бе сраснал с тамошния живот, с едва доловимите нощни шумове, с глухия лай на кучетата, с проскърцването на гредите и смътно очертаващата се бяла врата, която се отваряше и в рамката ѝ с пръст на устните заставаше шепнещата Лусил Крисчън. Това бе живот, независим от останалия свят, объркан, безумен, трескав и безпътен, но истински и само негов. У Болови обаче като че ли не живееше, а просто трезво и с разбиране наблюдаваше живота на околните.

Животът у Крисчънови си беше отишъл безвъзвратно. Знаеше го със сигурност. От момента, в който онази сутрин след пожара чу гласа на Лусил по телефона, много добре съзнаваше, че той е свършил, макар и да не искаше да го признае. Няколко дни след като Крисчън получи удар, отиде да я навести. Вечеряха мълчаливо в трапезарията, докато лампата на масата помежду им пръскаше оскъдна светлина, а големите им властни черни сенки пълзяха по стените. На няколко пъти, като че ли случайно, погледите им се срещнаха — мимолетни и празни. Останаха да седят на масата все така мълчаливо и след като готвачката изнесе чиниите и дрънченето в килера и кухнята затихна. Накрая, докато очите му шареха по покривката, а сетне и по изпъстрената със сенки стена зад нея, той я помоли да се омъжи за него. Когато пожелае.

— О, Пърс, Пърс! Защо трябва да говориш за това, след като вече няма никакво значение? — извика тя.

— Има! — настоя той, срещнал най-сетне погледа ѝ.

— Не, няма!

— Човек трябва да живее заради нещо — продължи той, втренчил поглед през кръга светлина в това почти непознато лице, тъй

както човек се вира в далечина. — Нещо, към което вечно да се стреми. Посока някаква...

— В момента още нищо не знаем — поклати глава тя. — Нищо не можем да сторим. Нищо!

В последвалата тишина, защото той не ѝ отговори, при все че продължаваше да се вира в лицето отвъд локвата светлина, тя прошепна с тих и някак далечен глас:

— Нищо не чувствам. Нищичко!

Остана у тях и я чака да дойде при него. Взираше се във вратата, надявайки се мандалото тихо да се вдигне, но то не помръдна. Стоя дълго, опрял чело в гладката студена повърхност на боядисаните дъски, терзан от яростно и отчаяно желание. И точно тогава до ушите му долетя някакъв повтарящ се, едва доловим звук, нечий мъчителен и дрезгав хрип. Стори му се, че идва иззад стената вдясно. И изведнъж разбра: дишаше Крисчън!

В края на следващата седмица отново отиде у тях и през нощта Лусил дойде в стаята му. Застана на вратата както по-рано, затвори я и пак както по-рано сложи пръст на устните си. Този жест, който при сегашните обстоятелства беше напълно излишен и му се стори като подигравка, го убеди много по-красноречиво от думите ѝ колко е празна тя и колко произволни, машинални и безсмислени са постъпките ѝ. Въпреки откритието си почувства я такава, каквато беше и преди. Ала само за миг. Лежеше в обятията му и се преструваше, че трепери от студ. Сякаш предишното ѝ закачливо зъзнене, когато с тракащи зъби мълвеше: „Стопли ми краката, че заради теб ще хвана пневмония!“, се бе оказало глупава и зловеща пародия на сегашното, вече неподправено.

Опита се да я успокои. Увери я, че я обича и винаги ще я обича. Накрая тя му се отдаде.

— Опитах, Пърс! Опитах, но няма смисъл! — промълви Лусил след това.

Той не отговори.

— Не можем да останем заедно. Поне не за дълго време, а може би и никога вече!

— Обичам те — прошепна той и си помисли: Любов ли? Думата изтропа в съзнанието му като грахово зърно в изсъхнала шушулка.

— Не ти, аз съм си виновна, че съм такава!

— Обичам те.

— Не можем да бъдем заедно. Ужасно е, сили нямам вече! — изохка тя.

— Тъй да бъде — отвърна Мън. И изведнъж се възненавидя заради безсмисленото театро: заради тази зловеща и срамна пантомима, която нямаше нищо общо нито с предишния, нито със сегашния му живот, откъсната от времето и лишена от какъвто и да било смисъл, та дори и от сляпото, лъжовно усещане за удоволствие. Или се беше заразил от празнотата ѝ, или тя му беше разкрила празнота у самия него. Беше я вдигнала пред лицето му като огледало и в него той бе зърнал собственото си пустодушие. — Добре — повтори той. — Тъй да бъде.

На сутринта Лусил не се появи на закуска. Той хапна надвенатри, отиде в конюшната, оседла кобилата и я пришпори.

След три дни получи отговор на писмото си до Меи. Ала отговорът не беше от нея, а от мис Бърнам, и гласеше следното:

Пърси Мън,

Получих писмото ви от 4-и т. м. Племенницата ми не смята да ви дава развод. И двете не виждаме смисъл в разводите, тъй че тя няма никакво намерение да удовлетвори желанието ви. Мога да ви уверя, че и сам вие няма да получите такова разрешение, защото нямате никакви основания за това. Отецът наш, който е на небето, знае, че на този свят не е имало по-чисто, по-добро и смирено създание от нея, а вий, при все че нямаше от какво да се оплаквате, вий я прогонихте от дома си като да бе куче. А и трябва да ви кажа, че племенницата ми очаква дете. Всяка вечер падам на колене и се моля на Всевишния това неродено още същество никога да не узнае що за долна твар е баща му! Ще посветя целия си живот на възпитанието му, тъй както го бях посветила на моята племенница, и благодаря Богу, че в неговите вени ще тече и кръв от кръвта на генерал Сам Бърнам, защото, Както се казва, от всяка върба свирка не става. Мога да ви обещавам, Пърси Мън, че доколкото зависи от мен, няма нито думица

да размените с него, нито пък да го видите, поне докато аз съм жива! И нека Бог да ми е на помощ!

М-го ис-но в.
Л. Бърнам

Започваше да изпитва все по-голямо отвращение от хотелската стая. Лягаше, затваряше очи, но сънят не идваше. Сякаш стените, таванът и подът го смазваха вътре, в самия него, превръщайки собствената му същност в единствена истина, тъй както само мракът е реален, затвориш ли очи. Мисълта за съседните стаи и за хората в тях, били те заспали или будни, просто потвърждаваше собствената му самота и самотата на околните. Износеният от чужди нозе килим, мръсният леген, в който се бяха потапяли и други ръце, леглото, което бе скърцало и хлътвало под тежестта на други тела, всичко това, а и ред други неща, като студеното, неумолимо, мътно огледало например, го отделяха от останалите и го оставяха залостен в себе си. Понякога се надигаше от леглото и отиваше до прозореца, за да погледне към улицата, както бе сторил и онази нощ, след първото събрание, и проследяваше с поглед някой окъснял минавач, отдалечаващ се под бледите улични лампи. Веднъж или дваж му се прииска да се облече, да се втурне след този непознат и да закрачи редом с него в неговата посока. Защото оня несъмнено имаше някаква цел.

Макар стаята да му беше втръснала до погнуса, делата му често налагаха да преспива в града, а нямаше къде другаде да отседне. Свикна да си взема и бутилка уиски. Струваше му се, че му помага да заспи.

Но у Болови беше по-различно. Въпреки че му беше чужд, спокойният им живот внасяше някакво равновесие и у него. При все че издебнатият, дългоочакван и тъй рядък поглед на Корделия, с който тя даряваше мъжа си, му действаше като удар с нож в гърба и макар дълбокото удовлетворение, изписващо се винаги върху лицето на Порция след бащината ѝ молитва, да го жегваше с неизвестната си нему тайна, всичко това, наред с професора, четящ „Господ е моя сила и моя слава“, а и самият доктор Макдоналд, го крепеше.

След пристигането си в Бардсвил войниците се разположиха на лагер в малкия парк срещу гарата и Мън ден след ден ги виждаше.

Срещаше ги и вечер, когато обикаляха околните пътища, поклащайки се мълчаливо в седлата си. Пазеха града, а хората им бяха благодарни и се стичаха да ги гледат, било когато правеха обхода си, било докато се излежаваха на тревата в моменти на отдих. Войниците се навъртаха най-често край дрогериите, игралните салони и кръчмите и леко пийнали, се шегуваха помежду си. Някои от зяпачите се присламчваха към тях и също вземаха участие в шегите им. Малцина бяха онези, които ги наблюдаваха дръзко и мълчаливо. Привечер човек можеше да ги види и на разходка, повели със себе си някое момиче. Командирите им ходеха на вечеря в големите тухлени къщи, където живееха управителите на складовете и най-преуспелите посредници, сред които бяха собственикът на Търговската банка Гей, кметът Алтън и съдията Хауи. Градът прие войниците и те се приобщиха към неговия живот почти без да променят обичайния му ход. Пазеха града. Спасяваха го. Конните патрули обикаляха нагоре-надолу, или пък се спираха нягде край пътя. Денем работниците разчистваха пепелищата и копаеха основи. За новите складове.

В слънчевите следобеди хората се спираха на отсрещната страна на тротоара край пожарището, облягаха се на предпазния парапет и зяпаха облечените в работни комбинезони работници със сухи, керемидени, постали, загрубели лица и дълги мустаци. От време на време там се спираше и някой конник с ботуши и черен сюртук, погледът му се плъзваше по купищата тухли и смет, по суетящите се строители и войниците, сетне подръпваше юздите и бавно се отдалечаваше. Ала другите, било сами или на групички, продължаваха да стоят облежани на парапета и да зяпат. Случваше се някой и да подвигне на часовия: „Ей, войниче, какво дириш тук?“. Или: „Войниче, я вземи и се върни при майка си, че може и да те загуби!“. „Я се пръждосвайте! Спирането тук е забранено!“ — крясваше оня, рече ли някой от зяпачите да се промъкне под парапета.

И намусени, хората постепенно се разотиваха.

Мън виждаше войниците и в лагера им. Понякога, когато му се наложеше да отиде до гарата, поспираше и ги наблюдаваше как се суетят из малкия парк. Веднъж, докато ги гледаше, се сети как много отдавна, когато беше на десетина-дванайсет години, бивакуваше с момчетата. Едното от тях. Бил Крисчън — и той се сети за момиченцето, тогава още бебе, което отначало не бе успял да си

спомни — Лусил Крисчън, същата Лусил Крисчън, която с пръст на устните му беше прошепвала в мрака: „Тихо! Тихо!“, и която сега беше там, в онази къща, където от другата стая се разнасяха хрипове, — та малкият Бил Крисчън имаше палатка и всички спяха в нея. Отсреща в парка войниците се смееха и бърбеха между своите палатки.

Случваше се да ги срещне и по улиците и тогава, опитвайки се сякаш да изтръгне някаква тайна, с любопитство се вглеждаше в лицата им така, както се бе вглеждал в лицата на онези, които идваха в кантората му с тревогите си, както се бе вглеждал и в лицето на жената на Бънк Тривелиън, когато за първи път дойде при него. Вглеждаше се, ала те нищо не му говореха. Един ден срещна на улицата лейтенантчето, което командваше конния патрул онази нощ, когато изгоря домът му. То също го позна и дружески му кимна. Веднъж му се случи да мине и по „Фронт Стрийт“, където доскоро се издигаха складовете. Видя обгорените руини, работниците, часовите и хората, които висяха по парапетите. В нощта на нападението, когато екна първият взрив и изпълненият, натезал от грохота въздух се люшна във вихър, той бе изпитал облекчение и сигурност. Но само тогава... Сега, на светлината на ясения подиробед, наблюдаваше размахващите кирки работници и равнодушната охрана.

— Складовете още нищо не означават! — изсмя се доктор Макдоналд. — Да не би случайно ние да нямаме нужда от тях!? Нима не искаме тютюнът ни да се купува. Важно е какво има вътре! — Тук той направи кратка пауза и добави: — И колко плащат за него! Не разбирам защо толкова сте се разтревожили за тия складове. Всъщност разбирам — защото сте слепи като прилепи!

— Не аз, другите се тревожат! — възрази Мън. — И то е повече от очевидно.

— Сега най-важното е да не напуснат не само едното, но и другото сдружение! Организирайте срещи, събирайте ги, ангажирайте ги с нещо, накарайте ги да мислят за него, помогнете им! Да, сега по-важно от това няма. Постарайте се...

— Вече не разполагаме с никакви средства, за да им отпуснем заем — прекъсна го Мън мрачно. — Все още нямаме цени, покрай войската компаниите са се надули, а на хората пари им трябва!

— Пари! — повтори докторът. — Разбира се! Но само толкова, колкото да не умрат от глад! Не повече! В момента сме затруднени, а

колкото и невероятно да ти се струва, когато човек е затруднен, се задоволява и с малко. Веднъж изкарах цели шест седмици с шепя пърлено жито на ден, като от време на време се облажавах с някой див заек или кокошка, стига да можех да ги улова, разбира се като имаш предвид, че не се задържах на едно място. Бързах! — добави той сякаш между другото и поверително му се усмихна. — В Мексико беше!

— Този път няма да издеядим само на пърлено жито.

Хората са затънали в дългове до шия — заяви Мън.

— Знаем, но рече ли някой да им посегне на ипотеките или пък да ги изгони от къщите им, тогава да видиш какво става! Напоследък единственото, за което се моля, когато професорът ме свали на колене, е тези мръсници да им отнемат ипотеките! — Той присви очи и разсече въздуха с незапалената си лула. — О, боже, достатъчно е да посегнат и на нас, само това ни трябва! Да видиш тогава какво се казва озверял народ!

— Вече посегнаха на сенатора Толивър — уведоми го Мън. — Живее в кабинета си в имението и те го изхвърлили. А той все още има влияние и след като него са изхвърлили, какво остава за другите!

— Използваха го колкото можаха и вече не им трябва. Бита карта е той, слушай какво ти казвам! Затова никой не го е еня. Да не би случайно теб да те е грижа.

— Да ме е грижа ли? — повтори Мън. Не, ни най-малко!

— Бяхте много близки, а сега, след като и ти не даваш пет пари за него, да не говорим за другите!

— Изобщо не ме интересува! — отсече Мън и си спомни стърчащия на товарната площадка на гарата сенатор, който, изпълнен с подозрение и отчаян, се тресеше от раболепен страх пред тълпата, както и бледото му, спаружено лице на фона на ярката дневна светлина. — А мисля, че и никой друг не го интересува.

— Е, бог ми е свидетел, че поне с мен е така! А явно и с другите и точно заради това му видяха сметката. Но я да посегнат на някой нещастник с парче земица, дето за нищо не я бива, тогава да видиш дали няма да ни интересува! Те само да започнат, пук ти стой, та гледай!

— Така е — процеди през зъби Мън.

— Ала те са хитри — продължи докторът. — И точно затова няма да го направят. Не дай боже да се разпадне сдружението, защото

тогава до един ще се превърнем в слуги на Търговската банка и „Алта“! Ето затова трябва да го опазим! Компаниите няма да изкарат дълго без тютюн. Пък и не могат да държат войската до безкрай. Щом строят складове, трябва нещо да складираат в тях.

— Та ние не държим и половината от реколтата! — възрази Мън.

— Да, но тютюнът расте в разсадници, нали? — отвърна оня.

Мън го погледна и рече:

— Правили сме го вече, колко му е пак да го направим — усмихна се докторът и конските му зъби лъснаха.

Такъв си беше той. Подсмивваше се с непринудената блага усмивка на човек, който възприема нещата от позицията на сигурността в собствения си потаен свят. И понеже беше сигурен в него, сигурен беше и във всичко, което вършеше в света на останалите. Вдигне бавно, едва ли не мързеливо ръка, за да изтръска лулата или да прегърне жена си през рамо, а от възкъсия ръкав на палтото виждаш, как под загорялата кожа на китките сухожилията се плъзват мощно, но плавно като бутала в смазка и разбираш, че тази тромавост е привидна. Друг път се метне небрежно на седлото и обръщайки се, придърпа сякаш случайно юздите, а неспокойното животно застине като вкопано. Шепа пърлено жито, беше казал той. С това се прехранвал в Мексико, а и не се задържал на едно място. Но Пърси Мън съзнаваше, че не житото го е крепяло, а нещо друго — вътрешната му сила.

Мън разбираше, че доктор Макдоналд е прав. С малко късмет и повече хора като него щяха да успеят! Запита се доколко самият той прилича на доктора. Сигурен беше, че може да издържи на много неща. Вече бе преживял достатъчно. Остана му единствено сдружението. Не мислеше за друго, освен за това дали ще успеят, или ще загубят, и рядко си задаваше въпроса какво го очаква после. Сега, ако изобщо съм нещо, то аз съм сдружението, мислеше си той. Ако то, разбира се, представлява нещо! А дори и сдружението да отидеше по дяволите, дори всичко да отидеше по дяволите, доктор Макдоналд без съмнение щеше да си остане същият.

И вярно, докторът не се промени. На съвещанията на десетниците и командирите или на събранията на дружините в някой празен хамбар или изоставена къща, когато прозорците се затваряха, а фитилът на единствената лампа се скъсяваше и мъжете се ослушваха да доловят предупредителния сигнал от постове на пътя или в

гората, той пак се навеждаше непринудено към тях и им говореше спокойно и поверително. Така, както би говорил на жена, чийто съпруг или дете са болни, помисли си веднъж Мън. Хората постепенно се отпуснаха и се заслушваха в него; когато пък те заговореха, гласовете им някак се успокояваха и напрежението, сковаващо телата им, изчезваше. Не се промени дори и след нощта, когато войската се опита да прекъсне едно събрание и щеше да успее, ако не бяха постовете. Неколцина като Силс и Бърдън го увещаваха да не се събират повече, докато положението не се успокои. „Не, сега му е времето!“, отвърна той, сякаш съобщаваше, че е време за вечеря или пък да се заключи вратата. На следващото събрание изтръска лулата си и отбеляза: „Е, господо, почти ни разпердушиниха, а струва ми се, всички знаем защо.“ И, кажи-речи развеселен, огледа едно по едно лицата около себе си. След малко, като че ли току-що се бе сетил, добави: „Защото някой се е изтървал. Просто се е изтървал, а сега... — той се поколеба, а мъжете крадешком се спогледаха — трябва да го открием кои е, иначе той може пак да се изтърве“. И като се усмихна, мушна ръце в джобовете си.

Един-единствен път Мън забеляза известна промяна у него. Беше ветровито неделно утро. Някакъв човек живеещ малко по-надолу от Болови, приближи портата, слезе от коня и тръгна към къщата. Докато го наблюдаваше да се тътри нагоре по хълма, докторът отбеляза разсеяно:

— Ей го Парсънс. За какво ли се е домъкнал?

Парсънс дойде, за да му предаде, че Силс се мъчел да се свърже с тях по телефона, но линията била прекъсната. Докато идвал насам, забелязал, че едно каучуково дърво е паднало на пътя, като е скъсало жиците. Достатъчно било да го погледне човек, за да разбере, че такова нещо отдавна можело да се случи, защото било прогнило. Ала според Силс доктор Маклоналд трябвало да знае, че предната нощ някаква банда отвлякла Елкинс от Бардсвил и го пребила с камшик. Същите тия блъскали по вратата и го предупреждавали да излезе, защото иначе щели да взривят къщата, и той от страх за жена си и децата взел, че излязъл. Те обаче го пребили, сетне извели семейството му и вдигнали къщата във въздуха. Тъй или иначе засегнато било само едното крило обясни Парсънс. Никой не можел да каже защо са го сторили.

— Не е важно защо! — прекъсна го доктор Макдоналд, след което стана от стола и се приближи до огнището.

— Някой подметна, че, било задето Елкинс не отпратил негрите си — продължи оня. — Други пък разправят, че му взели здравето, защото не станал член на сдружението. Били много пияни и плещели каквото им дойде на устата.

— Не е важно защо! — повтори докторът, а продълговатото му лице побеля от напирания у него гняв. — А кой! Бога ми, само да го разбере!

— Елкинс и без туй беше против сдружението — отбеляза Парсънс, сякаш за да го омилостиви.

Макдоналд рязко се обърна към него.

— Не ме интересува, ако ще да е бил президент на компанията „Алта“! Нито пък дали е с нас или против нас! Ако злосторниците са хора от сдружението то те са го направили без някой да ги е упълномощил! А ако не са... — той се поколеба, а пръстите му започнаха да се свиват и разпускат около лулата.

— Не са от нашите — намеси се професор Бол.

Лулата в ръцете на доктора изпука. Той я запрати в огъня, обърна се и без дума да каже, излезе от стаята. Нашите, помисли си Мън. И попита.

— А кои са нашите?

— Спаси ме само обаждането на този Лу Смълин обясни докторът. На косъм бях да ме спипат и нямах минута за губене. Зазоряваше се, но пак беше тъмно, а и предишния ден преваля, та все още беше облачно и като че ли отново на дъжд го караше. Това беше също добре дошло. Тъкмо се бях прибрал от обиколката си и се сушах на огъня, когато телефонът иззвъня. Виола го вдигна и каза, че мен търсели. Обади се същият този Смълин и почти шепнешком рече: „Аз съм, Смълин, Смълин от съда. Има заповед за арестуването ви и войниците тръгнаха към вас. Доста време мина, откакто излязоха.“ Затвори преди още да проумея за какво става дума. Порция и жена ми вече бяха станали. Казах им да не се тревожат и им обясних, че войниците са тръгнали насам, за да ме арестуват, та затова трябва да взема коня и да изчезна през задната порта към стария път, по който

свличат дървени трупи. Благодарен съм и на тях двете, че не се сащисаха. Зъб не обелиха! Корделия само пребледня, вкопчи се с една ръка в облегалката на стола и промълви: „Добре, ще дойда с теб в конюшнията, докато оседлаеш.“ Порция обаче се възпротиви. Нямало да стане така, рече, защото ако ония имали малко мозък в главата щели да завардят точно отзад. „Но и отпред — уверих я аз, — тъй че ще рискувам!“ Не ми отговори, а просто погледна през прозореца. Сетне се обърна към Виола и все едно че ѝ нареждаше да свърши някоя домакинска работа, защото в тази къща тя командва, каза: „Донеси ми аптечката с бинтовете!“ Онази зяпна от почуда, а като си помисля сега, и моето чене трябва да е виснало. Порция обаче не спря дотук. „Няма време за губене!“ — рече тя и Виола хукна. После продължи: „Корделия, тичай в конюшнията и оседлай коня на татко!“ Предложих аз да го оседлая и не коня на професора, а моя, защото онази стара сива кранта така е нашишкавяла, че едва пъпли.

Но тя ме хвана за ръката и повторно се обърна към Корделия: „Прави каквото ти казвам!“, а на мен нареди: „Сваляй бързо палтото!“ Слушай, рекох, кого ще арестуват, теб или мен? Отивам да оседлая коня, но тя настоя: „Събличай палтото, Хю, защото сега ще ти превържем ръцете.“ Мен обаче като ме напуши един смях! Честна дума! А те ме бинтоваха досущ като професора облякоха ми един от старите му сюртуци — добре че и двамата сме малко върлинести и мършави, — а на главата ми нахлупиха някаква негова шапка с наушници. После отидохме в конюшнията, където Корделия вече беше оседлала коня. Метнах се аз на седлото, а Порция ме наставлява: „Вдигни яката и дръж ръцете си като татко, когато язди и си мисли за нещо! Така няма да забележат, че си без брада.“ Срецнах ги малко по-надолу по пътя, че не бяха и много далеч — пет-шестима войници и двама-трима помощник-шерифи, струва ми се. Вдигнах ръка, както прави професорът, когато срещне някого и се замолих богу да накара тези мръсници да видят бинтовете. И те наистина ги видяха. Един от помощник-шерифите поздрави: „Добър вечер, професор Бол“, а аз ги подминах така забол брадичка в гърдите си, та чак ченето ме заболя — същински професор, потънал в размисъл!

— Отидох у Камбълони и там преспях. Щяха да умрат от смях, когато разбраха, че съм аз. Ала добре, че Порция се сети, защото нямаше да се измъкна по задния път и той беше заварден. Ония, дето

ги срещнах, ще да са били по-малко и от половината, защото забелязах, че другите се бяха отклонили и пръснали наоколо. Сигурен съм, че щяха да ме спипат! На Порция трябва да се благодарим. Голяма хитруша е!

— Да, хитруша е — съгласи се Мън.

— Все пак мисля, че за известно време не трябва да им се мяркам пред очите — продължи докторът, — както и правя повече от десет дни. Отсядам при различни хора — най-вече у Камбълони, Доналдсънови и Нелсънови, но никога не се задържам на едно място две поредни нощи. Нощи ли. Какви ти нощи, та аз спя най-вече денем, защото вечер до никое време се грижа за пациентите си. Ще речеш, достатъчно е да превали, колкото да разкаля пътищата или човек да се насади като мен, и всички в тази проклета околия се разболяват и надават вой да ги лекувам! Корделия и сестрите ѝ записват повикванията и после ми ги предават...

— Ако не внимаваш, ще те хванат — рече Мън примирено. — Ще вземат да те примамят с някое лъжливо повикване.

— Я да се престори някой на болен, за да ме спипат, та да видиш тогава как другиму ще прилошее! — озъби се докторът. — Тъй ще го накълцам, че и господ няма да може да му помогне, освен ако не е измислил нов метод за слепване на човешки карантии. Ще го разглобя на чаркове като часовник! — изглеждаше доволен от себе си и се усмихваше. След малко, вече сериозен, добави: — Не мога обаче да си обясня как така изведнъж им хрумна точно мен да погнат. Сума ти време се мотаят и изведнъж — хоп, решават да ме задържат!

— Ще ти кажа — отвърна Мън. — Смятат, че имат доказателство, на което съдът ще хване вяра. Не знам какво е то, но според мен е така. Надяват се, че уликите им са неоспорими.

— Някой може да им е подшушнал нещо.

— Сигурно.

— Иначе как щяха да се сетят да причакат нашите край Фултъновия разсадник и да заловят Търпин и Мосли ако не са били осведомени? — той сви рамене. Все пак се радвам, че в драмгольника лежат ония двамата, а не аз!

— Отказват да ги пуснат под гаранция — отбеляза Мън.

— Тогава бъди сигурен, че пипнат ли ме, няма да се отърва леко! Да, но няма да ме пипнат! Лошото е, че не обичам да стоя затворен.

Два дни ми се наложи да остана у дома и вече имам нужда от очистително. Ще гледам обаче да не им се мяркам пред очите, докато не им писне да ме търсят и не се откажат.

— Ако наистина разполагат с улики, скоро няма да им писне.

— На мен също — прекъсна го докторът развеселен. — Поне докато не втръсна на хората с тези мои гостувания!

— Не, няма да им писне — повтори бавно Мън. — Освен ако...

— Ако, какво?

— Освен ако сдружението не се спазари с тях — довърши Мън.

— А то няма да го направи — прекъсна го докторът.

— Или пък не те хванат — доуточни Мън тихо. — Тогава ще ги принудят да сключат сделка, като притиснат теб или някой друг, когото докопат. Мен например.

— Няма да ме хванат просто защото няма да им се дам! — заяви доктор Макдоналд, като се отпусна спокойно на леглото, подпирайки се на лакът, а димът се заизвива от лулата му. Покритите му със засъхнала кал мокри ботуши стояха на пода. Той размърда пръстите на обутите си в дебели вълнени чорапи крака и самодоволно се загледа в тях. — А другото, което недоумявам, е защо Смълин ми се обади и ме предупреди за съдебното нареждане. Та аз да съм го мяркал един-два пъти през живота си! Никога не е чул от мене нещо повече от „добър ден“.

— Да не мислиш, че като съм в съда и съм го виждал, та го познавам? — прекъсна го Мън. — А и едва ли някой може да се похвали с това, защото той изобщо не говори. Присламчи се към някого и само слуша. Нали знаеш, има ги такива — лепнат се за тебе и зъб не обелват.

— Нещастник!

— Такъв е, вярно — съгласи се Мън.

— Да, но не мога да разбера защо ми се обади. Виждам го по-скоро да се умилква около писарушките в съдилището, а на тях им дай само да топят столовете с дебелите си задници!

— Кой знае, може би просто не е искал да те хванат...

— Господи, да не би да е фермер, та да го интересува!?

— Може пък от глупост да го е сторил — отбеляза Мън.

— Като нищо! — изсмя се докторът и срита юргана, за да изпружи дългите си нозе. — А с това обаждане е рискувал да си загуби

службицата!

— Така е — кимна Мън и си помисли: Да, така е, и то след като толкова години е влачил сакатия си крак из града и се е мъчил да пробута на този или онзи я някоя застраховка за живот, я друга — срещу градушка или пожар. Увърташе се около хората в пощата, на гарата или по ъглите, докато набере смелост, за да изхленчи: „Дали не би ви заинтересувала някоя застраховка...“, изчаквайки оня да го среже с едно „Не!“, а вечер се прибираще в къщурката си накрай града. Разправяха, че откакто умряла старата му майка, друг освен него там не бил стъпвал. Прибираще се, запалваше лампата, спускаше всички щори и сядаше на кухненската маса, за да похапне нещо, купено и донесено в книжна кесия. Точно така беше преди да постъпи бог знае как на тази работа в съда. И ето че сега седеше там до късна вечер и слушаше какво си говорят хората. Вече не му се налагаше да събира смелост, за да каже: „Дали не би ви заинтересувала...“. Можеше просто да се мотае насам-натам, да слухти и да не се тревожи за нищо. А излезе такъв глупак, че взе и се обади по телефона!

— При това доста беше изчакал. Още пет минути и щяха да ме спипат! — обясняваше в туй време Макдоналд.

— Да — кимна Мън.

— Че сбърка, сбърка... — продължи докторът.

— Дано само не си загуби службицата! И всичко това заради едното нищо, да му се не види и кретенът макар!

— Кретени колкото щеш — прекъсна го Мън. Да вземем теб например. Ти да ни би да не си кретен? Какво очакваш да спечелиш? Да се криеш, за да откачиш затвора, това ли?

— Или въжето, ако остане на ония мръсници! — врътна глава докторът.

— Всички, или поне повечето от нас, са глупаци — промърмори Мън.

— И глупаци да са, хората пак се различават, защото са замесени от различно тесто! — възрази Макдоналд.

— Ти не можеш да разбереш Смълин, аз пък не мога да разбера теб!

— Я се успокой, то аз, дето се опитвам от години, не съм успял, че ти ли? — отвърна добродушно докторът и се изтегна удобно назад, като прибута възглавницата под гърба си.

— Понякога и аз не мога да разбера себе си — въздъхна Мън.

Доктор Макдоналд изпусна лека струйка дим през ноздрите си. Вдигна очи към схлупения таван, после, сякаш се бе сетил за нещо, погледът му обходи стаята, задържа се върху яркия пламък на лампата, плъзна се по тоалетката, а за миг и по лицето на Мън.

— Човек не може да избяга от себе си — заключи той и се прозина.

Известно време мълчаха. След малко докторът свали нозе от леглото и се надигна. Каза, че трябвало да навести един от пациентите си и щял да се върне призори. Както седеше, нахлузи ботушите, после стана, отиде до тоалетката и се погледна в огледалото. Прекара гребен през гъстата си черна коса, прозя се, протегна ръце тъй, че почти опряха ниския таван, докато сам той като че ли изведнъж изпълни стаята, а сянката му на стената заприлича на огромна тромава птица. Сетне се сбогува и излезе.

Мън остана у Камбълони. Изобщо не усети кога се върна докторът, а на заранта се облече колкото се може по-безшумно, за да не го събуди. Легнал на една страна, оня лекичко похъркваше, заровил продълговатата си ръбеста глава във възглавницата и стиснал с огромното си ръчище крака на леглото, сякаш в своята скрита същина, когато случайното размекване и спокойствие изчезнеха, сънят означаваше не покой, а проява на воля и характер.

Мън успя да се измъкне, без да го събуди. Не го видя до нощта, когато войниците отново го потърсиха у Болови.

Спешените кавалеристи се опитаха да обградят къщата и безшумно да стегнат обръча, но кучетата ги надушиха. Залаяха бясно, втурнаха се и гората забуча от далечния им глух вой, който отекваше като ехо в пещера. — Не ще да е на добро — отбеляза Макдоналд и спокойно, ала готов всеки миг да скочи, се приведе напред на стола и събра нозе.

Мън премълча. Ослушваше се. Едно от кучетата се въртеше в кръг, като рязко се стрелваше ту напред ту назад.

— По дяволите! — изруга доктор Макдоналд. — Не оставят човека на мира и туйто! Та от три седмици едва за втори път съм си у дома!

Вратата на другата стая безшумно се отвори и на прага се появи Корделия. Стоеше неподвижно, с ръка все още на дръжката и

мълчеше. Насядали около лампата, зад нея се виждаха и останалите, които напругаха слух за да доловят нещо.

— Може и да не са те — промърмори Мън, но лаят приближаваше, долитайки вече от всички страни.

— Дявол го взел! — процеди докторът и рязко се изправи.

Сега кучетата се връщаха към къщата и се деряха като обезумели.

На вратата зад Корделия се появи и професорът.

— Ела — повика докторът жена си, а тя се приближи и сложи ръка в неговата.

— Спокойно! — прошепна ѝ той.

Кучетата лаеха още по-близо.

— Ако е за мен, вече не мога да се измъкна забеляза Макдоналд.
— Къщата е обкръжена.

С изключение на Корделия, която не откъсваше очи от лицето му, останалите мълком се спогледаха.

— Ще опитам да се скрия на тавана — рече той.

Професорът и Порция тръгнаха към вратата.

— Не, седнете си отново на местата! — заповяда докторът, но те продължаваха да стоят, вперили очи в него. — Седнете, както си бяхте! Говорете, правете нещо, а аз ще се кача на тавана и ще издърпам стълбата след себе си — и като отстрани спокойно ръката на Корделия, обърна се и с три скока се озова до вратата.

— А къде е Изабела? — възкликна внезапно Порция.

Останалите мълчаливо се спогледаха.

— Ще отида да я извикам — каза тя и се отправи към вратата.

— Седни си на мястото! — проехтя гласът на професора. — Вече няма време. Прави каквото той ти каза! — Сложи ръка на рамото на Корделия, но почти веднага я дръпна. — Хайде, седни ей там! — повтори той и малко непохватно, поради бинтовете, взе да подръпва брадата си.

Едно от кучетата се дереше вече на самата веранда. По вратата се посипаха удари.

Жените бяха влезли в другата стая.

— Ти седи! — заповяда професорът на Мън и бавно се отправи към коридора.

Мън предпазливо се отпусна назад в стола си.

В антрето някой говореше. Разпозна гласа на професора.

— Добър вечер. С какво мога да ви бъда полезен?

— Дошли сме за доктор Макдоналд — отвърна някои. — Къде е той?

— Заповядайте, господа — разнесе се отново гласът на Бол, — но се опасявам, че не мога да ви помогна. Няма го.

— Безсмислено е да отричате! — срязва го гласът. — Предупредиха ни, че е тук!

С неимоверно усилие на волята Мън едва успя да потисне желанието си да скочи от стола.

— Няма откъде да се измъкне! — продължи гласът. — Навсякъде е завардено.

Вратата откъм коридора широко се отвори и в рамката ѝ застана някакъв униформен. Зад него надничаха и други.

Мън ги погледна и си помисли: Сега мога да се намеся. Какво по-нормално от това? Изправи се и се взря в униформения.

— Добре — подхвърли през рамо оня към професора. — Ще претърсим къщата. Щом така искате! — и влезе в стаята. — Вие пък кой сте?

— Казвам се Мън — отвърна той и гласът му прозвуча учудващо естествено и спокойно.

— Какво правите тук?

— Имате ли нареждане за мен?

— Не — отвърна оня.

— Много добре тогава, значи това не ви засяга!

— Скоро ще ни засегне — някакъв набит мъжага със сипаничаво лице се приближи до офицера и кимна към Мън. — Вие сте Пърси Мън, знам ви. И вие сте от тях. За вас също ще дойде нареждане.

— Предполагам, че сте помощник-шериф? — попита Мън и го изгледа.

— Да — потвърди оня.

— В такъв случай се радвам, че помощник-шерифите в Хънтърска околия са същите нехранимайковци като нашите в Бардствил — заяви равнодушно Пърси Мън.

— Ще ви... — и здравенякът вдигна пестник и пристъпи към него.

— По-добре се опитайте да заловите оногова, за когото сте дошли — срязва го лейтенантът.

— Какво има тук? — попита помощник-шерифът като отпусна ръка и кимна към затворената врата отсреща.

Мън не отговори.

— Там са дъщерите ми — отговори застаналият на прага професор.

— Надявам се, че още не са си легнали — рече помощник-шерифът и отвори вратата.

Седнали край лампата с разстлано върху коленете ръкоделие, двете жени удивено го погледнаха.

— Предполагам, че доста пари е трябвало да ти платят, за да те накарат да тръгнеш с този... — кимна Мън към набития и продължи: — А кой знае, може работата да ти харесва...

Офицерът зина, сякаш имаше намерение да каже нещо, но мина доста време, докато попита:

— А нататък какво има? — и посочи към дъното на стаята, в която с все тъй въпросително вдигнати лица седяха жените.

— Спални — отвърна професорът, — там спят няколко момчета, мои ученици.

Здравенякът го изглежда.

— Да, да, нали е даскал — рече той едва ли не с подигравка.

— Защо не започнете оттам? — попита лейтенантът и се обърна към войниците в коридора: — Алън, Форбс, придружете го!

Две от войничетата влязоха в стаята, пристъпвайки предпазливо, сякаш вървяха по напукан лед или се опасяваха да не изцапат пода с полепналата по подметките им червеникава кал. Минавайки покрай Мън, едното го погледна извинително.

Лейтенантът стоеше насред стаята и чакаше. Никой не продумваше. Кучетата на верандата се бяха укротили и само от време на време пролайваха.

Помощник-шерифът и войничетата се върнаха. След това претърсиха задната част на къщата и стаите от другата страна на коридора. Без дума да каже, лейтенантът през цялото време не мръдна на крачка от професора и Мън.

Най-сетне помощник-шерифът отново се появи.

— Е, да погледнем сега и горе — рече лейтенантът и се отправи към коридора, като мимоходом подхвърли на професора: — Не е зле да дойдете и вие — кривна палец към Мън и нареди на едно от войничетата: — Дръж го под око!

Жените бяха излезли от стаята си и стояха притиснати една до друга, като наблюдаваха мъжете сякаш от нейде безкрайно далеч.

— Един момент! — повиши изведнъж глас Мън.

Може би, помисли си той, може би! Усещаше погледа на жените. Не ги виждаше, но знаеше, че се привеждат напред и го пронизват с очи. Ако направя скандал, може би няма да отидат горе. Ще ме подберат и ще си отидат, а после не могат нищо да ми сторят, защото нямат доказателства срещу мен.

— Какво има? — попита нетърпеливо лейтенантът.

Мън като че ли едва сега забеляза стоящия пред него военен, сякаш сам той се беше изгубил в някакво отдавна отминало време и изведнъж се бе върнал в настоящето като гмуркач, излязъл на повърхността.

— Нищо.

Оня излезе и стъпките му закънтяха по стълбите.

Не, помисли Мън, няма да стане, безсмислено е. Не погледна жените. Над главата му се разнасяше тропотът на ботуши по голия дъсчен под. Дали пък не реши да не се заяжда с лейтенанта само защото го достраша? Само защото беше страхливец? Не, не заради това, а просто защото нямаше смисъл.

Гласовете горе изведнъж се извисиха — остри и властни. Разнесоха се удари и заповедта на лейтенанта:

— Отворете вратата!

Мън понечи да излезе в коридора, но войничето му препречи пътя.

— Това е Изабела, а тя няма да ги пусне! — прошепна Порция.

— Дръпни се! — изръмжа Мън на войника, който беше вдигнал карабината си напреко на вратата и сложи ръка върху нея.

Забеляза лицето му — кръгло и неоформено, сякаш на дете.

— Слушай, момче — изрече той бързо, — посегнеш ли ми, лошо ти се пише! Нямайте заповед за моето арестуване и ще загазиш! Аз съм адвокат!

Мън не сваляше ръка от карабината. Войничето леко отстъпи.

— Дръпни се! — изкрещя Мън. — Заповядано ти беше само да не ме изпускаш от очи! Дръпни се!

Блъсна го и се втурна нагоре по стълбите, а то хукна подире му.

Лейтенантът стоеше пред заключената спалня на горния етаж заедно с помощник-шерифа и двама войници. Единият държеше лампа с шише, опушено от непрестанно трепкащия при движението им пламък, през което се процеждаше бледа мъждива светлина. Зад тях се бе изправил професорът.

Мън застана до войника с лампата.

— Отваряй! — заповяда лейтенантът. Мън забеляза, че му идеше да се пръсне от яд, а докато говореше, стръвно бе издал глава напред.

— Няма! — чу се тих глас отвътре. — Няма да позволя да влезете в стаята ми! Нямате право!

Помощник-шерифът се ухили и накланяйки се поверително към войничето, което се беше качило с Мън, подхвърли:

— Казва, че мъж нямам право да й влиза в стаята.

Май за вас се отнася, лейтенанте!

Оня с лампата също се подсмихна.

— Дама била! — добави превзето помощник-шерифът.

— Я млъквай! — кресна лейтенантът и като се обърна към вратата, рече: — Трябва да ни пуснете, мис. Ние сме представители на закона. Не се бойте, нищо лошо няма да ви сторим! — Сега гласът му звучеше угоднически и някак мазно. — Рано или късно ще го хванем. Ако наистина се крие тук, няма да му помогнете с упорството си.

Мън крадешком погледна към коридора. Там беше сумрачно, почти тъмно. Но високата стълба я нямаше. Доктор Макдоналд очевидно беше на тавана и я бе изтеглил след себе си. Нямаше го в стаята на момичето.

— Наистина няма да му помогнете, мис! Хайде, отворете, моля ви!

— Не! — отвърна Изабела.

— Е, хубаво — гласът на лейтенанта отново стана рязък и груб, — тогава ще я разбием!

— Предупредих ви, че имам пушка!

— Не ви вярвам! Ще разбием вратата!

— Тя наистина има пушка — обади се Мън.

— Вие пък откъде знаете?

— Доскоро в ей онзи ъгъл стоеше една. И по-рано съм я виждал. Точно там! — и той посочи нишата до вратата. — А ето че сега я няма!

— Слушайте — обърна се професорът към лейтенанта, — тя наистина може да застреля някого и тогава вие ще отговоряте! Като нищо ще го направи! Най-малката ми е, но е много опърничава и разглезена. Ние я направихме такава, защото ни е най-малка...

— Ами, никаква пушка няма! — възкликна помощник-шерифът. — Тия до един блъфират!

Но въпреки това се поотдръпна от вратата.

Блъфира, но наистина има пушка, помисли Мън, ала беше сигурен, че докторът не е при нея. Да, наистина блъфира! Опитва се да ти накара да решат, че Макдоналд е вътре, нищо повече. Прави каквото може!

Лейтенантът стовари пестник върху масивната врата.

— Никой истински джентълмен не би заставил едно тъй младо момиче да застреля някого по този начин! — вайкаше се професорът.

— Вижте какво — обърна се лейтенантът към вратата, — изобщо не ви вярвам за пушката! Блъфирате, затова ще влезем със сила!

Отговор не последва, но с тихо скърцане вратата бавно се откряна. Мън погледна през пролуката.

— Вижте я, щом не вярвате, но не ме доближавайте! — гласът прозвуча жално, сякаш Изабела плачеше или едва сдържаше сълзите си.

Там беше. В полумрака на стаята, досущ като полегнала на една страна осмица, потрепваха дулата на чифтетото.

— Слушайте, мис — взе да я уговаря лейтенантът, — я по-добре ми я дайте и няма повече да ви безпокоим! — Но вместо да посегне към пушката, ръцете му продължаваха безволно да висят. — Хайде, мис, не ни създавайте излишни главоболия! Хайде...

Стоящият най-близо до вратата войник започна много бавно да се навежда напред, като внимаваше да не го видят от стаята. Лейтенантът сбра пети и леко приклегна.

— Хайде, мис! Хайде де! — продължаваше да я увещава той.

Мън забеляза маневрата на войника, видя го бавно да вдига ръка и извика:

— Изабела, внимавай!

Но войникът зад него така го блъсна в ребрата с приклада на карабината си, че той припадна на коляно, като едва успя да си поеме дъх. В същия миг ръката на оня се стрелна в пролуката на вратата, лейтенантът отскочи, а коридорът се изпълни с гръм.

— Взех я! — викна лейтенантът.

Пушката беше в ръката му.

На долния етаж се разнесе женски писък.

Лейтенантът се втурна в стаята с револвер в ръка.

Войникът с лампата и помощник-шерифът го последваха.

Мън бавно се надигна. На пода пред себе си видя следата от изоралите дъбовите дъски сачми.

Жените с писък се втурнаха нагоре.

Опряло глава о рамката на вратата, момичето седеше на пода, а рамене ѝ потръпваха в ридания. Коленичил до нея метейки дъските с полите на дългия си черен сюртук както всеки път при молитва, професорът машинално я галеше с непохватните си бинтовани ръце и успокоително мърмореше нещо, но Мън не можеше да разбере какво.

Обърна се и срещна учудените и тревожни лица на жените.

В мига, когато Порция се втурна към вратата, от стаята излезе лейтенантът, следван от войника с лампата, и погледна свитото на пода момиче. Професор Бол се изправи, дългата му слаба фигура странно се олюля и той се подпря с ръце на стената, за да се съвземе.

— Излишно беше — рече той на лейтенанта с прегракнал и някак чужд глас.

Оня като че ли не го чу.

— Мис... — обърна се той към момичето на пода, — мис, повярвайте ми...

Войникът, който все още стискаше пушката, едва ли не гузно я опря на стената.

— Мис... — понечи да продължи лейтенантът, когато в дъното на коридора се разнесе слаб стържещ звук.

Мън се обърна и видя едва забележимото в сумрака дългнесто тяло на доктор Макдоналд да увисва от таванския отвор миг, преди да тупне на пода.

[1] Изход, Втора книга Мойсеева, Глава 15:1-4 — бел.пр. ↑

[2] Пак там, Глава 15:15-17 — бел.пр. ↑

[3] Семитски народ, носец името на Амон, син на Лот, живял по времето на Стария завет на изток от Йордан, между Ябок и Арнон — бел.пр. ↑

ГЛАВА ЧЕТИРИНАЙСЕТА

Дърветата се бяха, кажи-речи, раззеленили, ала през клонака още можеше да се види не само сградата на съда, но и отатък нея. Разлистеха ли се съвсем обаче, това нямаше да е възможно и тогава над гъстото изумрудено море щеше да стърчи само покривът му и масивната четвъртита тухлена часовникова кула. А това ставаше изведнъж! Известно време след появата на първите пъпки отделните клони се обливаха в неравномерна бледа зеленина, която в светлината на залеза, както беше сега, изглеждаше по-скоро сива, а по най-високите клони, окъпани в последните слънчеви лъчи, и някак златиста. Дни наред през ясно отличаващите се един от друг клони човек можеше да наблюдава съдилището, пейките под дърветата и сградите от другата страна на площада, докато един ден осъмваше и не виждаше вече нищо, или пък за първи път откриваше загубата на обичайната гледка и се чудеше и маеше, като че ли това бе станало ненадейно за една-едничка изминала нощ. Идваше новият сезон!

Мън продължаваше да се визира през прозореца на кантората си в разлистващите се дървета и си мислеше: Нещата са такива, каквито са, но един ден внезапно, при това без да си отделил поглед от тях, рязко се променят. Появи ти се някоя boleжка в ребрата, да речем, един нищо и никакъв бодеж, и то толкова познат, че дори не го забелязваш, защото е част от неизменния вътрешен живот, който крепи съществуването ти, а ето че не след дълго се оказва не безобидна boleжка, ами рак, с други думи — смъртта! Тя кълни у теб подобно на пролетните листи — нежно, кротко и незабележимо, но в мига, когато я откриеш, е вече избуяла, разцъфнала и заличила познатите очертания. И ако не леката болка в ребрата, то някоя подхвърлена дума, невнимателен жест, мимолетно поддаване на суетата, изблик на съжаление или пък някое не обмислено решение ще бъде пъпката, от която листото напират да излезе.

Сви рамене и се изправи. Правилно беше казал доктор Макдоналд: Човек е такъв, какъвто е!

Закрачи из сумрачната вече кантора. Погледът му се спираше на познатите предмети: високите етажерки от орехово дърво с изпочупени стъкла на вратичките, потъналите в прах купчини книги и вестници върху наредените до стената столове и онзи, другият стол, на който беше седяла мисис Тривелиън, кантонерките, картините, ловджийската пушка и карабината, изправени до стената с надянати върху дулата стари пликове, за да не се прашат. Спомни си, че след последния съвместен лов бе донесъл чифтето от Крисчънови. Прекараха един чудесен следобед, техния последен следобед — нямаше вятър и на запад, където слънцето залязваше, небето беше ясно и дълбоко, обагрено в искрящо стоманеносиво, а кучетата ровичкаха в изсъхналия пелин отвъд кедровата горичка. Донесе я на следващата заран, изправи я в ъгъла и ѝ нахлузи един плик. Този ден му се струваше толкова отдавна! С карабината не си бе служил повече от две години. Като се изключи смазването, не беше се докосвал до нея от времето, когато ходи на лов за елени край езерото Рийлфут. Но и тогава не удари нищо. Единствения елен през живота си беше повалил със сачми от едва петнайсет стъпки разстояние. Облегнал се беше на един дъб близо до пътеката, когато животното изникна насреща му и застина за миг неподвижно с високо вдигната глава. Улучи го лесно. През нощта насядаха в колибата край печката с отпуснати колани и бутилка уиски на масата пред тях, затоплени от огъня, ситата храна и алкохола, от уюта на другарството. Сега обаче не можеше да си спомни името на нито един от онези, с които беше тогава. Беше също много отдавна.

Човек е онова, което си спомня, ала всеки път си го спомняш по различен начин. Дълго време не забелязваш как напролет листата нощ подир нощ гъстят по клоните или как бавно окапват през есента. Но идва ден, когато разликата изведнъж ти се набива в очите и всеки предмет в стаята, макар и до болка познат, ти натяква за нея — и ловджийската пушка в ъгъла, и прочетените книги, и прашните хартии, изпъстрени със собствения ти почерк. Беше писал по тях с някаква цел, а сега нямаше и помен от нея, но написаното си стоеше, макар и избеляващо, защото и то си отиваше, ала надживяло все пак целта, направлявала писалката. На мерника на пушката си за части от секундата бе видял последния пъдпъдък да се издига с бясно пръпорещи криле на фона на лимоненожълтото небе, пръстът му бе

натиснал спусъка, птицата се бе спрепнала във въздуха и като камък бе полетяла надолу. Пушката беше все така налице, но незнайният подтик, който онзи подиробед го бе накарал да я вдигне и да натисне спусъка, го нямаше; осъществен, той се бе изчерпал. Необратимо в своята последователност и без възможност да бъде изправено, стореното оставаше, но поривът, желанието и целта ги нямаше. И понякога дори е трудно да се сетиш за тях. Спря се. Дявол да го вземе, какво значение има това, помисли си той. Единственото, което сега имаше за него някакъв смисъл, бе да види доктор Макдоналд свободен. Да, поне това!

И то наистина бе единственото, защото само то му бе останало.

Преди пет дни управителният съвет на сдружението беше решил да се започне продажбата. Силс и Мън гласуваха против, но това не помогна. Някои се бяха отчаяли, други имаха прекадено голяма нужда от пари, трети се страхуваха. Обхождайки масата с поглед, Мън се запита колцина от тях са били заплашени с обвинителни актове, за да ги заставят да гласуват? Нали точно затова се използваша доказателствата — за натиск! А после можеха да бъдат използвани и за друго. Изведнъж се запита кога ли ще дойдат да приберат и него: на улицата, посред бял ден, или някоя нощ в хотела?

Силс го подкрепи, ала пак нищо не излезе. След гласуването Мън си тръгна, без да изчака останалите. Това беше краят. Мъжете избягваха да се гледат в очите. Знаеха, че всичко е свършено.

Излезе на улицата и се отправи през площада към затвора. Пуснаха го в килията. Не знаеше как точно да го съобщи на Макдоналд.

— Ама че проклетия! — изруга докторът. — Нали ти казах, че от седене на едно място ставам раздразнителен! Не е нормално мъж да бездейства! Пък и точно по това време на годината кръвта има нужда от раздвижване. Право да ти кажа, радвам се, че процесът започва след няколко дни!

Мън не отговори.

— Раздразнен или не, те като нищо могат да решат да ме задържат и след това! — додаде почти развеселен Макдоналд.

— Не биваше да се предаваш — рече тъжно Мън, без да го поглежда. — Кой те би по главата да се показваш онази нощ? След това, което се случи, нямаше как да не си отидат.

— Дявол да те вземе, Пърс, все това ми опяваш. Откъде можех да знам какво става долу, след като чух стрелбата!? Всичко ми мина през ума, а на тавана нямаше как да го разбере.

— Не биваше да се предаваш — повтори Мън.

— Е, да, ама се предадох! — отвърна троснато доктор Макдоналд. — И ей ме на сега! Дано само не ме задържат прекадено дълго.

— Слушай — рече Мън, като се наведе към него и го погледна, — не знам с какви доказателства разполагат, но съм сигурен, че няма да те осъдят! Уилкинс е свестен човек и много добър адвокат. Не е глупак и ще се погрижи съдебните заседатели да не са единоподушни...

— Вярно, бива си го Уилкинс, не отричам! — кимна докторът. — И все пак ми се щеше ти да поемеш защитата ми. Нали те бях помолил?

— Та да ти арестуват адвоката точно насред пледоарията! Не е изключено всеки момент да ме задържат. В мига, когато решат, че разполагат с доказателства, ще ме тикнат на топло. Не се безпокой, Уилкинс ще свърши работа!

— Може би — промърмори оня, отстъпвайки приятелски пред доводите му.

— Те само да те осъдят, пък нали знаеш, че има хора, дето тухла върху тухла няма да оставят от затвора! — закани се Мън, като отново се наведе към него. — При това не са един и двама! Не ще ги спрат ни войници, ни дявол! Не! — тръсна той глава. — Няма да те осъдят, ще се уплашат!

— Може би — изсумтя развеселен докторът.

Направи три необичайно къси за него крачки, но се озова в другия край на килията, където бавно, едва ли не с наслаждение изпъна ръце над главата си.

Мън приседна на ръба на нара. Почувства се омаломощен, като непривикнал с големи височини човек, който, изкачил недотам висок връх, изведнъж усеща, че не му достига въздух, че коленете му прималаяват и му се завива свят.

— Ставам раздражителен — повтори докторът. — Зъбите ми са като тревясали. Все едно покрити с мъх проядени речни камъни. Точно така ги чувствам.

Мън не отговори, загледан в мръсния циментов под. Прищя му се да се изтегне на нара и да се отпусне. Ако го арестуват и тикнат тук, просто ще легне и ще затвори очи. Не виждаше защо да не го направи и щеше да го направи!

— Е? — настоя доктор Макдоналд, все така щръкнал насред килията и вперил очи в него.

Беше без връхна дреха, с разкопчана жилетка, прекалено висок, макар и само по чехли, а светлината от прозореца падаше точно върху едрата му чорлава глава. Стоеше леко повдигнат на пръсти, като боксьор или човек, готвещ се всеки миг да тръгне нанякъде. Колосаните маншети на ризата му блестяха от чистота. Мън ги погледна. Знаеше, че Корделия всяка сутрин му носи чиста риза. Увиваше я в хартия, излизаше от хотела, тръгваше по улицата без да поглежда никого, пресичаше площада и идваше тук. Заставаше в килията и обгръщаше с длани ръката на мъжа си.

— Е? — отново се обади докторът. — Какво ти става?

Мън се облегна и раменете му опряха каменната стена.

— Съветът гласува за продажба — рече той.

По нашата цена ли? — попита оня след секунда мълчание.

— Не — отвърна Мън, вече без да го гледа.

— Огънаха се, значи? — процеди през зъби Макдоналд.

Мън бавно вдигна очи, ала не срещна погледа му. Докторът се бе вторачил през прозореца и лицето му не издаваше нищо.

— Точно така — потвърди Мън. — Огънаха се!

Макдоналд продължаваше да се вира през прозорчето и Мън проследи погледа му. Там се виждаше само едно клонче със златисто обагрени, мъхести, едва-що напъпили листи.

— Предполагам, че просто не ги бива — въздъхна докторът.

— Направих каквото можах — увери го Мън. — Силс също.

— Просто не ги бива! — повтори оня. — Какво пък, такъв си е човек! Прави каквото може. Живее си и идва момент, когато без сам да забележи онова, което е в него, се проявява. И не защото нещо го е принудило да действа така, тъй като всъщност винаги си е бил такъв, но просто не го е знаел, докато не му е дошло времето.

— Да — съгласи се Мън и ненадейно обезпокоен, отново приседна на ръба на нара. — Да! — повтори той, поколеба се и вече не толкова уверено потрети: — Да...

Доктор Макдоналд го погледна развеселено.

— Не се заблуждавай — рече му. — Вземи професора например. Гледаш го, учи децата, четете си книгите, старата си история или каквото е там, а ето че от него излезе нещо, дете и през ум не би ти минало.

Мън се изправи.

— Забелязал ли си, че всичко, което се случва с хората, е сякаш по поръчка именно за тях? — продължи докторът. — Замисли се и ще видиш, че е така!

— Няма значение защо! — изкрещя Мън и яростно замахна, за да го прекъсне. — Изпързалия ни! Всичко вече е безсмислено, включително и онова, което направихме досега! Отиде си като порой, който оставя само нечистотии и дрипи по дърветата — той забодде показалец в гърдите на другия. — Тоест теб, провесен и изсъхнал! Заклещен в някой чатал! — и малко по-тихо добави: — И мен! Нас двамата...

Доктор Макдоналд сложи ръка на рамото му и рече:

— По-спокойно.

Мън отново седна. Заговориха за насрочения след два дни процес.

Докато вървеше след мистър Дики, който бе дошъл да го съпроводи, погледът му попадна върху вратата на килията, в която бе лежал Тривелиън. Сега на нара се търкаляше някакъв старец с безволно отпуснато и наподобяващо куп вехти дрехи тяло. Задържан бе за убийство. Отишъл една заран да издои кравите, донесъл млякото, прецедил го, прибрал го, а сетне убил с шило първо жена си, тъй както се била навела над печката и приготвяла закуската, подир нея бременната си дъщеря, която била още в леглото, и накрая — спящото до нея дете. Когато зет му се върнал, след като нахранил добитъка, застрелял и него с пушка. Тогава взел, че повикал шерифа. После си легнал и се завил презглава. Спял, когато дошли да го приберат. Сега лежеше на нара и се размърдваше единствено за да отговори на въпросите, което правеше някак унесено и търпеливо като току-що събуден от сън човек.

Мън не можа да си спомни името му.

— Куку! — кимна мистър Дики към свития на нара човек.

Когато излезе, Пърси Мън се спря насред двора и примижа срещу слънчевата светлина, щедро лееща се върху покривите,

камъните и младата трева. По улицата нагоре-надолу пъплеха хора. После спокойно закричи през площада към кантората.

Беше отишъл в затвора, като се страхуваше да съобщи на доктор Макдоналд решението на съвета. Не знаеше как ще го понесе. А трябваше да знае! Трябваше! — помисли си той. Да, трябваше да знае, че докторът ще се изправи, приповдигнат леко на пръсти, със съвършено безизразно лице. Не друг, а именно доктор Макдоналд бе сложил ръка на рамото му и беше казал: „По-спокойно.“ Всичко мина някак покрай него, без да успее да го извади от равновесие.

Но когато на следващия ден го видя, вече не беше толкова сигурен. Докато го наблюдаваше да стои до вратата, готвейки се да повика мистър Дики, докторът ненадейно попита:

— Тук не ти ли мирише?

Мън се обърна и го погледна.

— Питам не ти ли мирише? — настоя оня.

— Да — призна Мън, обърнал за първи път внимание на зловонната, леко сладникава като на гнило миризма. — Да, има нещо.

— Отначало ужасно смърдеше, но сега като че ли не вонят чак толкова. Човек свиква и го приема като нещо нормално — Докторът застина неподвижно и съссъкът на плъзгащите се по цимента чехли секна. — Точно това не ми харесва! — добави той. — Не ми харесва, че се превръща в нещо нормално. Вонята трябва да си остане воня докрай!

Мън се ухили, приемайки го като шега, но когато забеляза, че Макдоналд не се смее, усмивката замръзна на лицето му.

Докторът се изтегна на нара и се вторачи в тавана.

Мън повика Дики.

Докато оня се тътреше към тях, докторът промълви:

— Изляза ли оттук, смятам да напусна щата.

— Да го напуснеш ли? — смая се Мън.

— Да, но не толкова бързо, та да си въобразят, че те са ме прогонили!

— И къде ще идеш? — попита след малко Мън и усети колебание в гласа си.

В първия миг то не му направи особено впечатление, сякаш това бе нечий чужд глас, но изведнъж го сепна усещането за хаос и

предателство спрямо него самия, което думите на доктора бяха пробудили, подобно на първото потръпване на свлачище.

— Ще забия на запад. Към Аризона или Ню Мексико, знам ли и аз, но някъде, където хората още не са се пипнали гуша за гуша.

Дики се зададе, дрънчейки с връзката ключове, докато диреше този, който му трябва.

— Няма да остана тук за нищо на света! Инак ще взема да свикна с вонята на тази околия — заключи докторът.

Около седем сутринта на първия ден от процеса срещу доктор Макдоналд по обвинение в заговор и палеж площадът пред съдилището гъмжеше от народ. Войниците не позволяваха никому да припари в двора. Когато отключиха вратата, започнаха да пускат групи от по пет-шест души, като на входа всеки един бе претърсван за оръжие. Около осем и половина съдебната зала беше вече претърсвана. Макар и да понамаля, тълпата не се разотиваше. Хората бяха неспокойни, но необичайно мълчаливи. Когато Мън, професор Бол и дъщерите му излязоха от хотела и се отправиха към съда, сториха им път, като с любопитство се взираха в лицата на жените, а след отминаването им започваха да шушукат. Сегиз-тогиз някой заговаряше професора и той вдигаше превързаната си десница в тъжен поздрав. Облегната на лявата му ръка, до него крачеше Корделия. Беше пребледняла като платно.

— Не се тревожете, мисис Макдоналд, ние ще му помогнем! — разнесе се нечий глас.

Тя като че ли не го чу. Професор Бол обаче вдигна бинтованата си ръка за учтив поздрав.

В тълпата, откъдето се беше разнесъл гласът, се сборичкаха. „Бий му още един!“, подвикна някой. Войниците се опитаха да си проправят път дотам, ала безуспешно. Скоро суматохата утихна.

На входа на съда ги спряха. Докато жените чакаха в коридора, войниците опипаха джобовете и коланите на мъжете. Вперил очи право пред себе си, професорът сякаш изобщо не усещаше шарещите по тялото му ръце.

— Чисти са! — рече войникът и се отдръпна.

— Влизайте! — разреши лейтенантът.

И така бе в продължение на три дни всяка сутрин и всеки следобед, докато съдът продължаваше работата си. Тълпата намаляваше, но упорстваше. Войниците все така охраняваха входа и двора на съда, обрасъл с нелепо ярка зелена трева, като някое пасище. За професора и Корделия дните не се различаваха. Бол седеше в залата като истукан, с вперени пред себе си очи, без да обръща като че ли никакво внимание на онова, което ставаше наоколо, а бинтованите му ръце лежаха неподвижно като отсечени на коленете му. Облегната на лявата му ръка, Корделия винаги вървеше до него и в залата пак до него сядаше, като продължаваше да стиска ръката му, без, кажи-речи, за миг да откъсва очи от лицето на съпруга си. Колкото до доктор Макдоналд, той седеше спокойно облегнат на стола, сложил загорелите си ръце върху масата отпред, но цял превърнат в слух и зрение, като от време на време скланяше глава, за да чуе някоя забележка, отправена му тихичко от адвоката. Пърси Мън беше сигурен, че по едно време, когато почти всички се бяха заяпали в някакъв свидетел, докторът намигна някак иронично на Корделия. Докато наблюдаваше съпруга си, лицето ѝ бе изключително бледо, но спокойно. Сетне върху него се изписа и нещо друго, може би усмивка, която изчезна още преди той да я забележи.

Процесът продължаваше вече трети ден, без съдът да стигне до някакво заключение. Единствено през първия, когато бе свикан съставът и съдебните заседатели, задаваните въпроси бяха що-годе конкретни. Мън обаче си мислеше, че Уилкинс е по-скоро доволен от това. Още не бе използвал последния си коз и се държеше така, сякаш нарочно протака нещата. Мън огледа съдебните заседатели. Неколцина от тях познаваше. За други пък беше сигурен, че искат да видят доктор Макдоналд — виновен или не — да опира пешкира чисто и просто защото беше от сдружението. Но Уилкинс изглеждаше несъмнено доволен. Сред съдебните заседатели трябваше да има поне двама, мислеше си той, които да устоят на всичко, освен на пълното идентифициране. А кой знае, може би и на него. Мън се опита да отгатне кои са те, но бързо се отказа. Уилкинс очевидно премълчаваше нещо.

Ала след като съдебният състав беше сформиран, нещата доста се проточиха. Свидетелите се нижеха един подир друг, като всеки добавяше по някоя подробност към картината на палежа в Бардсвил.

Служителите от компанията „Алта“ също се изтъпаниха на свидетелското място и се заеха да изреждат до цент щетите от опожарените складове, както и количеството и качеството на струпания там тютюн. За тях всичко се свеждаше не до движещите се в мрака хора, не до танцувалите над къщите пламъци, а до сумите, които всеки един, заставайки на свидетелската банка, изравяше от пачката документи в ръката си. Един съдебен пристав разказа как веднъж в канцеларията му нахълтали с насочени револвери маскирани хора и го вързали за стола. Вкарали при него и двама пазачи и също ги вързали. Маскираните стояли, рече приставът, разправяли си вицове и дъвчели тютюн. „Обясниха, че ни връзват за наше добро — продължи той някак обидено, — за да сме си нямали неприятности.“ После добави, че маските на ония им пречели, когато речели да се изплюят. И понеже полицейският участък бил много близо до „Фронт Стрийт“, първият взрив го съборил с все стола. „С толкова динамит можеха да вдигнат целия град въз въздуха!“ — заключи той.

След като положи клетва, старшата телефонистка, мис Луси Мейхю, свали съсухрената си жълтеникава ръка и приглади черната матова коприна на роклята си. Прокурорът ѝ задаваше въпроси и без да вдигне глава, тя отговаряше с тих, но ясен и безстрастен глас, идващ сякаш кой знае откъде по кабел, като все приглаждаше роклята си. Уточни до минута времето, когато за първи път чула тропота по стълбите към телефонната централа, защото тъкмо тогава си погледнала часовника. Около дванайсет и половина било, рече тя. Нахълтали четирима мъже с бели платнени маски на лицата и револвери в ръка. Едно от момичетата изпищяло, но доколкото могла, самата тя им се опънала. Попитала ги какво търсят там.

— И те какво отвърнаха? — полюбопитства прокурорът.

— Ами казаха: „Неприятно ни е, госпожи, че се налага да ви безпокоим, но имаме да вършим една тайна работа в града и не искаме да се разчува.“ — Тя отново приглади роклята и сбърчи чело, напрягайки ума си. — Поне доколкото си спомням, така беше. И тогава ние се отдръпнахме от телефонното табло.

— Заплашиха ли ви?

— Ами поразмахаха револверите — отвърна тя, — но без да ги насочват към нас. Един от тях — сигурно ще да е бил началникът им, защото имаше бяла лента на ръкава на палтото си, ни нареди да

излезем на улицата и ме хвана за ръката. Другите двама също задърпаха момичетата и когато едното от тях започна да се опъва, оня ѝ рече: „По-хубаво слезте, госпожо, че иначе лошо ще стане.“ Заведоха ни долу, ама тоз, дето мен водеше, се държа като джентълмен.

Единият от тях останал горе, продължи тя, и прерязал жиците. Или поне така мислела, защото после се оказало, че били срязани, и то много лошо. Пък той и без друго изглеждал най-зъл от всичките — уточни телефонистката. Сетне ги накарали да застанат в безистена на Гордъновия магазин, който бил много дълбок. Отначало не видяла нищо, но след малко по улицата минали двама-трима конници с бели маски. След тях се появили още неколцина, спрели под лампата на Главната и „Джефърсън“ и до края там си останали. Тогавя екнали взривовете, над покривите лумнал огън и едно от момичетата се разплакало. Сторило ѝ се, че едва ли не целият град пламва. Ама той не пламнал и подир малко край тях минали маршируващи мъже с пушки.

— В боен ред ли? — попита я прокурорът.

— Може и тъй да се каже — кимна тя. — В редица по четирима бяха, но не спазваха кой знае какъв ред. Пееха и крещяха нещо. Един се качи на тротоара, изпразни пищова си към лампата и извика... — Тук тя се поколеба и отново приглади роклята си. — Е, мръсно беше... А след малко същият добави: „Не сме можели, а, момчета, ама ето че успяхме!“ Сетне пак гръмна с револвера и лампата се пръсна. Един от ония, дето бяха с нас, началникът им де, рече на някакъв друг: „Иди му кажи на тоя да си върви по пътя и да не плещи такива мръсотии, че тук има дами.“ Казаха му и онзи престана.

Когато си отишли всички, с изключение на конниците под лампата на ъгъла, продължи тя, разрешили им да се върнат горе. Те също тръгнаха подире им и началникът я хванал за ръката, ама тя рекла — не, благодаря, нямам нужда от помощта на хора, дето нарушават закона. Онзи се изсмял и си тръгнал.

След Луси Мейхю на свидетелското място застана старият доктор Потър, когото задържали на връщане от някакъв пациент. Той и сега се тресеше от гняв, пенеше се и едва се разбираше какво говори, сякаш всичко беше станало едва вчера и още не можеше да го преживее. След него се изредиха другите задържани, а така също началник-гарата и един барабанист, който бил в хотела и наблюдавал

всичко от прозореца. Мън за миг си помисли, че това може би е човекът, на когото разчита обвинението. Видял някакъв мъж на дорест кон, или поне такъв му се сторил, рече той, защото било доста тъмно. Заприличал му на началник. Бил висок и едър. „Също като него“, обясни той и кимна към доктор Макдоналд.

Дотук нищо, помисли си Мън. Уилкинс със завидна лекота подложи свидетеля на кръстосан разпит.

— Та казвате, че сте видели някакъв висок мъж? — подхвана го той съвсем непринудено.

— Да, сър — потвърди оня.

— Между другото — продължи Уилкинс все тъй непринудено, — откъде казахте, че сте, мистър Тъпър?

— От Хънтсвил — отвърна барабанистът.

— Е, никога не съм ходил в Алабама и не мога да кажа какви са хората там — млъкна за миг, колкото да измери с одобрителен поглед свидетеля, възнисьък и доста хилав човечец, и продължи: — Ама тук, по нашите места, растат едни такива снажни и яки мъжаги. Като моя клиент той отново замълча, изчаквайки смеха, който не закъсна, размаха обвинително пръст пред свидетеля и гласът му прогърмя: — Можете ли да разпознаете този човек със сигурност, без нито капка съмнение?

— Ами... — зина стреснат оня.

— Ами! — отсече Уилкинс и вече спокойно добави: — Мистър Тъпър, никак не ми се щеше да изказвате подобни предположения пред тези господа — и той посочи към съдебните заседатели, — след като не можете да ги подкрепите с доказателства. Нито тук, нито пък вън! — заключи той извънредно учтиво.

— Възразявам, ваша милост! — подскочи прокурорът — Това е заплаха към свидетеля!

Угоднически и някак с изненада, примесена с болка Уилкинс се обърна и заяви:

— Изобщо не съм имал такова намерение!

Един след друг те се качваха на свидетелското място, вдигаха десница и слушаха, докато им повтарят: „Тържествено се заклевавам... истината и само истината... Бог да ти е на помощ...“ „Заклевам се“, заявяваха те на свой ред, кой ясно, кой фъфлейки, в отговор на равнодушния вял глас.

Колко пъти, помисли си Мън, колко пъти беше чувал тези думи! Ден след ден в същата тази зала те са били отправяни към какви ли не хора, които вдигаха десница и се заклеваха. Истината, разсъждаваше той, днес всеки, който застава на свидетелското място, казваше някаква истина. Служителите от „Алта“ с техните изпъстрени с цифри листчета, включващи всичко до последния цент, също казваха истината: тяхната истина. За тях събитието се свеждаше до това. За съдебния пристав истината беше запечаталото се в съзнанието му, което той щеше да повтаря години наред, когато разказва за тази нощ, което щеше да се вкорени в паметта му, когато остарее и миналото започне да му се изплъзва, оставяйки единствено няколко малки мъртви отрязъка извън времето. За него истината бе, че маските пречели на мъжете да се изплюят. А мис Мейхю щеше винаги да помни плетеницата от срязани жици в службата си, нищо повече, и как мъжът я държал за ръката, докато слизали по стълбите. За нея истината беше това. Но нейната истина, истината на пристава и тази на другите не бе неговата истина, която, ако изобщо можеше да се определи, се изразяваше в онзи шеметен миг на сигурност и удовлетворение, когато въздухът бе натезжал до пръсване от взрива. Но този миг бе отминал като потрепването на око и никога нямаше да се върне. Дори и онази му тогавашна същност се бе разсеяла и сега все по-немощна и укоряваща се проявяваше само на пристъпи, тъй както вятърът разпилява вдигащата се мъгла.

Истината на тези хора не беше неговата истина от онази нощ, ала сега дори и нея не изживяваше като своя. Обективната истина поглъщаше и заличаваше всяка друга човешка истина, помиташе я така, както човек помита всичко по пътя си, когато върви слепешката, защото самата тя беше сляпа.

Вече почти не слушаше свидетелите, а вместо това наблюдаваше как доктор Макдоналд, изтегнат на стола и напълно спокоен, следи хода на процеса само от любопитство. Коя беше истината на доктор Макдоналд? Никога досега не си бе задавал този въпрос. Или пък нейната? — и той погледна Корделия.

Свидетелите продължаваха да се нижат в нескончаем поток. Уилкинс изглеждаше отегчен и самоуверен. Вече се бе отказал от кръстосания разпит и само от време на време задаваше по някой формален, изпълнен с презрение въпрос.

И така беше, докато не се появи Ал Търпин. Но дори и тогава Уилкинс, поне в началото, не промени държанието си.

Ал Търпин беше човек канара и само мускул, с мургава кожа и оредяваща, мазна на вид коса. Върху работния комбинезон беше навлякъл кафяво вълнено палто. Говореше мудро и разсъдливо, като току млъкваше насред някое изречение, сякаш беше забравил къде се намира и престанеше ли да говори, запечаталата се в съзнанието му картина изчезваше. В същото време бавно примигваше срещу вперените в него очи. После, подканен от прокурора, поклащаше покорно и извинително глава, като неочаквано разбуден от дрямка човек, прокарваше език по устните си и продължаваше.

Почти на пръсти някакъв мина по пътеката, приближи масата, на която седяха Уилкинс и доктор Макдоналд, надвеси се над адвоката и припряно започна да му шепне нещо. Онзи направи знак на доктора и той на свой ред се наведе. Мън ги наблюдаваше и се опитваше да разбере кой е новодошлият. И тогава си спомни, че е братовчед на Уилкинс.

Адвокатът погледна часовника си.

Доктор Макдоналд закима, а Уилкинс щракна капачето на часовника. Пристъпвайки все така на пръсти, онзи се отдалечи по пътеката между редовете, докато с разсъдливия си глас Ал Търпин продължаваше да дава показания.

— ... бях член на сдружението — говореше той — и си бях предал реколтата в него. Възлизаше на трийсет и пет хиляди фунта — добра беше, като се има предвид сезона... и...

— Възраждам, ваша милост! — развика се внезапно Уилкинс.

Ал Търпин бавно и като че ли с облекчение и благодарност обърна поглед към него.

— Смятам, че тези показания нямат никакво отношение към делото. Реколтата на мистър Търпин и връзките му със сдружението...

— Възражението се отхвърля!

Уилкинс седна и впи ръце в ръба на масата.

Ал Търпин продължи. Това, което получил за тютюна си, било значително по-добро в сравнение с други години. Лошото било чакането и хората разправяли, че цената щяла да падне и сдружението губело членове.

Уилкинс отново протестира, но възражението му пак бе отхвърлено.

— Тогава чух да се говори — продължи оня, — че някои в близката Хънтърска околия взели да се сдружават, за да променят нещата...

— Като терористична ли ви беше представена организацията им? — попита прокурорът.

— Възраждам! — викна Уилкинс, като стана и размаха ръка. — Моят опонент подвежда свидетеля.

— Възражението се отхвърля!

— Но ваша милост... — упорстваше Уилкинс.

— Възражението се отхвърля!

— Бихте ли отговорили на въпроса ми? — обърна се отново прокурорът към Ал Търпин.

— Доколкото си спомням, не. Просто казаха, че някакви се сдружавали и щели да правят нещо. Така поне...

— Протестирам! Това са слухове и не бива да се смятат за доказателство! — възмути се Уилкинс.

— Възражението се приема! — съгласи се съдията и добави: — Моля свидетелят да се ограничава с показания, които имат пряко отношение към делото.

Ал Търпин се озърна и бавно отърка огромните си ръце в коленете.

— Та нали това правя — промърмори той. После замълча, сякаш за миг се бе вгълбил в себе си, а след малко продължи: — Веднъж дойде някакъв, не мога да кажа точно кой ден беше, ала доста подир разсаждането миналата пролет. Каза си името, ама на, изхвъркнало ми е от ума. Беше среден на ръст — той се запъна за миг и доуточни, — с пясъчноруса коса. Каза ми: „Мистър Търпин, нямате вид на такъв, дете ще се остави да го тълчат и да го плюят.“ Аз, макар инак да съм кротък човек, отвърнах: „Вярно, още никому не съм служил за изтривалка.“ А оня продължи: „В Хънтърска околия...“

Уилкинс блъсна стола си назад и той рязко изтрополи.

— Протестирам! Това са чисто и просто празни приказки! Този среден на ръст човек — и той започна да имитира гласа на Ал Търпин, — с пясъчноруса коса, чието име свидетелят не може да си спомни...

Съдията удари с чукчето по масата и обяви:

— Възражението се приема, но моля защитата да уважава съда!

— Мистър Търпин, станяхте ли член на някаква тайна организация? — попита прокурорът, после извърна очи и някак лукаво и самодоволно изгледа присъстващите в залата, а накрая и Уилкинс.

Ал Търпин не отговори. Като че ли бе загубил ума и дума.

Уилкинс си гледаше часовника.

— Отговорете: да или не!

Ал Търпин отправи тъжен и умоляващ поглед към прокурора.

— Да, сър.

— А целта на тази организация не беше ли да унищожи разсадите и хамбарите, като по този начин принуди хората да влязат в Сдружението на производителите на тъмносушен тютюн?

— Възраждавам! — почти изкрещя Уилкинс. — Той подвежда свидетеля!

— Възражението се отхвърля!

Прокурорът се наведе към Търпин:

— Отговорете: да или не!

— Да — промълви Търпин.

— А организацията не се ли казваше „Братство на свободните селяни“?

Изпълненият с болка поглед на Ал Търпин се откъсна от лицето на прокурора и бавно пропълзя по другите, по-далечни лица на присъстващите. Размърда се на стола и той оглушително изскърца сред настъпилата в залата тишина.

— Възраждавам! Това няма никакво отношение към делото!

— Възражението не се приема!

Прокурорът изгледа въпросително Ал Търпин.

— Да — прошепна оня.

Мън забеляза, че Уилкинс скришом поглежда под масата към часовника си.

— А сега, мистър Търпин — продължи прокурорът вече по-свойски, като се приближи плътно към него, — опишете обстоятелствата, при които станяхте член на това... — той се поколеба и произнесе едва ли не с отвращение, сякаш устата му изведнъж се бе изпълнила с горчилка: — „Братство на свободните селяни“, или Както му беше там името!

Уилкинс понечи отново да скочи, но се въздържа.

Търпин прокара език по устните си, погледна прокурора, а сетне изведнъж стрелна с диви очи обърнатите към него лица.

— Мистър Търпин...

Оня покорно сведе глава и промълви:

— Случи се една нощ пролетес. Не помня точно кой ден, но беше през май. Както ми бяха казали, поех по черния път, дето минава край нас, и малко встрани от него видях някакъв конник. „Добра среща“, ми рече, а аз отвърнах: „Утре да е още по-добра.“ Тъй ми бяха казали да отговоря. Продължих нататък, докато не стигнах една порутена черква. Негърска е била преди. Минах отзад и видях няколко коня...

Наближава, помисли си Мън и изведнъж усети върху себе си тежестта на гробната тишина. Погледна към доктор Макдоналд, но той дори не беше помръднал.

— ... и вързах и аз кончето си за един клон. Лаврово дърво беше по моему. Ослушах се. Неиде в хресталака изчаткаха копита. Тогава тръгнах към черквата...

Колко отдавна, помисли си Мън, колко отдавна беше това, а ето че отново бе пред очите му и изведнъж си представи мястото пред воденицата, онова голо и малко по-светло място, пред което спря в онази нощ, виещата се край порутения зид пътека и плиська на вода върху камък, долитащ нейде отдалеч. Отново усети онова мигновено изтръпване на гръбнака, докато напредваше съвсем сам в пространството, пронизван от наблюдаващите го от мрака очи.

— ... след малко ме въведоха вътре и насочиха право в лицето ми светлина, тъй че не виждах нищо, после ме накараха да изрека клетвата, като ми я казваха на части, за да я повторя, и аз я повторих — Той млъкна, сякаш гласът му бе рухнал под собственото си мъртво тегло, но почти веднага се размърда и продължи: — Нямах представа, че ще бъде така, не знаех в какво се забърквам. Иначе нямаше да се кълна. Това не беше клетва пред бога... — и гласът му отново се изгуби, оставяйки го вцепенен и объркан.

— Мистър Търпин, опитайте се да я повторите.

— Възраждам! — скочи Уилкинс. — Той пак подвежда свидетеля!

— Възражението се отхвърля!

— Мистър Търпин! — отекна гласът на прокурора.

— Човек не може толкоз дълго да помни — измънка оня. — Не мога да я повторя дума по дума, но ще ви кажа какво долу-горе означаваше...

— Възразявам! — извика Уилкинс. — Показанията са несъстоятелни! Свидетелят признава пред съда, че не може да си спомни клетвата. Ако бъдещето на моя клиент трябва да зависи...

Чукчето отново изкънтя по масата.

— Мистър Уилкинс! — извика съдията.

— Ваша милост?

— Моля да съблюдавате съдебния ред!

— Ваша милост — подхвана Уилкинс изтежко. — Възразявам срещу показанията на свидетеля на основание тяхната несъстоятелност.

Отегчен, съдията се наведе и си наля вода от каната от китайски порцелан с изрисувани по нея сини цветчета. Остави чашата и избърса устата си с носна кърпа.

— А сега съдебните заседатели да се оттеглят — рече той и тикна кърпата в джоба си.

Като че ли бе затворил очи, докато те се измъкваха един през друг и току се бутаха, тътрейки крака по пода.

Когато вратата след тях се затвори, съдията на свой ред се надигна и попита:

— Мистър Уилкинс, ще кажете ли на какво основание показанията на свидетеля не бива да се вземат под внимание в хода на делото?

Прието бе, че отнасящите се до клетвата показания са допустими. Но когато съдебните заседатели бяха призовани и започнаха да заемат местата си, взирайки се изпод око в лицата на хората пред себе си, сякаш искаха да отгатнат какво се крие зад тях, часовникът на кулата се обади. Разнесоха се четири удара и ехото им заглъхна, изтъня до приспивен шепот, наподобяващ жужене на далечен пчелен рояк. По настояване на Уилкинс и въпреки протестите на прокурора съдът се оттегли.

Публиката също се надигна и бавно се заточи към изхода. Уилкинс седеше до доктор Макдоналд и разпалено му говореше нещо, а оня клатеше глава.

— Аз ще изчакам — каза Мън на професор Бол, който му кимна мълком, без дори да го погледне, и се отдалечи. Хванала го под ръка, Корделия тръгна до него. Залата опустя. Придружен от двама помощник-шерифи, доктор Макдоналд излезе, като остави Уилкинс сам на отрупаната с книжа маса. Мън понечи да тръгне към него, за да размени някоя дума, но се отказа. Излезе от залата, прекоси сумрачния коридор и се отправи през все още пълния с народ двор към затвора. Приседна на нара, отново вдъхна леката, сладникава миризма и се заслуша в стъпките на бавно разхождащия се напред-назад Макдоналд. Онзи бил братовчед на Уилкинс и дошъл да му каже, че днес следобед войниците задържали шестима, които до един били от дружината на Търпин. Точно това накарало Уилкинс да протака нещата, каза докторът.

— Доведоха Търпин, за да ги предаде. До довечера тук ще е ад. Преди малко докараха още един. И той беше от същата дружина.

— Всичко е ясно — рече Мън. — Споразумели са се с Търпин. Трябваше да се досетим още когато го пуснаха под гаранция. Обвинили са го в палеж, а след това са се споразумели.

— Ако искаш да разбереш защо тук мирише повече от всякога — забеляза докторът, — иди в ей онзи ъгъл и погледни навън. Току-що вкараха Търпин. — И като застина неподвижно, стиснал един от железните пръти на вратата, продължи: — Можеш да бъдеш сигурен, че са го сложили в единична килия. Искат да го опазят.

Мън рязко стана, протегна ръка и каза:

— Трябва да тръгвам. Искях само да разбера колко тежко е положението.

— Отчайващо е, нали? — изхили се докторът.

Мън се върна в кантората. Седна и без да помръдва, дълго гледа напъпилите дървета. Мислеше си за това как се променят през пролетта, а всъщност никой не го забелязва, докато не станат неузнаваеми, и как есенес ден след ден листата им окапват също тъй незабележимо, докато изведнъж ги зърнеш голи. Видя ловджийската пушка и карабината, подпрени в ъгъла. Сети се за лова на елени край Рийлфут и насядалите през нощта край печката в колибата мъже. Припомни си и онзи последен следобед, когато заедно с Крисчън биха птици. Остана в кантората, докато заревото на залеза над покривите оттатък площада бавно изтля. Неприятно му беше, че трябва да отиде в

хотела и да уведоми професор Бол. Неприятно му беше и да погледне Корделия, след като сега вече всичко му беше ясно.

На следващата сутрин се събуди много рано. Едва бе започнало да се развиделява. Лежеше по гръб, с вперени в тавана очи и си мислеше за студената безучастна светлина, разстилаща се бавно над всичко наоколо — над полетата, пътищата и живия плет, а и над гората, която най-дълго щеше да задържи мрака в себе си, над покривите на града, за светлината, проникваща в стаи като тази, където, за разлика от него, хората още спяха. Чувстваше се много уморен, но не можеше да затвори очи, измъчван от обзелото го безразличие и яснотата на съзнанието, подобно на човек, дошъл на себе си след силен пристъп на треска.

В шест часа Бол почука на вратата му и Мън стана. Професорът му се оплака, че и той не могъл да мигне. В ресторанта бяха първи. Закусиха, без да разменят дума. Когато се нахрани, Мън каза, че трябва да се отбие в кантората, за да остави бележка на секретарката, но че ще се върне, за да отидат заедно в съдилището. Професорът пък рече, че щял да се качи да види дали момичетата са готови за закуска.

Отначало Мън реши да излезе през задния вход и да мине направо по алеята, но после се отказа. Искаше да купи вестник. Взе го, хвърли поглед на заглавията, отнасящи се до процеса, мушна го под мишница и като прекоси площада, свърна вдясно към кантората. Срецна двама познати и размени няколко думи с тях. На минаване покрай дрогерията, продавачът, който подпираше вратата, за да стои отворена, подхвърли:

— Работата на тоя Макдоналд нещо се закучи. Вчера тъкмо казах, че май...

— Така ли мислиш? — сръза го Мън и пое нагоре по стълбите.

Отключи вратата и влезе. Облегна се на шкафа и надраска няколко реда на секретарката. После отвори прозореца, за да влезе малко чист въздух. Сега западният край на площада се обливаше в ярка слънчева светлина. Доста народ се беше събрал вече, а и още прииждаха. Погледна часовника си. Време беше. Остави вратата отключена, защото момичето щеше да дойде всеки момент, и се спусна по задното стълбище към улицата. Не видя никого.

Отиде в конюшната и хвърли поглед на кобилата, отново извади часовника и установи, че разполага с още няколко минути. Не искаше

да вижда професора и останалите, преди да е дошло време за тръгване. Не защото щяха да го разпитват, а защото нямаше да откъснат очи от него. Разтвори вестника, облегна се на вратата на конюшната и се зачете в протокола от последното съдебно заседание. Четеше го, но внезапно разбра, че думите нищо не му говорят. Тикна вестника в джоба и известно време остана там неподвижно.

Влезе в хотела през задния вход, изкачи тясната стълба и видя, че на площадката на втория етаж го чака Изабела.

— Бързо! — прошепна задъхано тя. — Бягайте! Войниците и още неколцина дойдоха да ви търсят... Бягайте!

В сумрачния коридор пред себе си успя да различи единствено бялото ѝ като платно лице.

ГЛАВА ПЕТНАЙСЕТА

Когато времето беше хубаво, избягваше да стои в къщата. Така е най-безопасно, мислеше си той, защото му се щеше, ако е възможно, да не въвлича в неприятности Праудфитови. Обикновено прекарваше дните на хълма до къщата. Там изпод пръстта се показваше варовита скала на сиви, сякаш задрямали блокове, излъскани от вятъра и дъждовете и целите обрасли в лишеи. Наоколо растяха кедри, чиито корени се бяха вкопчили в пукнатините, пълни с изгнила шума, иглички и оронена, катраненочерна от хумуса земя. През зимата в тях се събираше и замръзваше влага, а студът упорито набиваше тези ледени клинове, които малко по малко, година след година, си пробиваха път към сърцето на камъка. В подножието на хълма и покрай дома на Праудфитови се виеше поток, над чиято повърхност тук-там стърчаха големи обли молози.

Високо горе откъм същата страна на ската от една пукнатина бликаше изворче. Кристалнобистрата му вода непрекъснато се блъскаше на въртопчета в издълбаното от самата нея басейнче, набъбваше и решеше младите папратови листа и висналата на туфи трева, пробиваше си път през камънака и се втурваше надолу по склона, за да се влее в ромонящия по-надолу поток. „Щом го зърнах да пълзи по тази скала, и си рекох — там ще дигна къщата — беше казал Уили Праудфит. Сегиз-тогиз нощем се събуждам и винаги го чувам. Лежа в постелята и си спомням времената, когато в онази спечена от суша земя полягах нейде да пренощувам и размишлявах за водата. Тук бог е давал на човека вода, давал... накъдето се обърнеш — както за пиене, тъй и за миене, и хората не знаят нито какво е по сушавите земи, нито какво е жажда. Веднъж два дни останах без вода и езикът ми цял се изду. Застрелях един бизон — самка се оказа, — като си мислех да му изпия кръвта, но видях, че копитата му са целите в засъхнала кал, и при това скорошна. Разрязах му корема и от него току плисна вода. Пийнах аз няколко глътки и те ми дадоха сили да продължа натам, откъдето беше дошъл бизонът, към водата де. От

Канадската река беше пил, ама и тя бе, кажи-речи, пресъхнала. Човек не знае какво е по сушавите земи. А то и тук не всеки си има изворче като моето, дето да извира от върха на хълма и да си тече, пък той да си лежи и ухото му да се радва. Не всеки има и такваз прохладна пещера, дето да си държи млякото, та да му е сладко. А туй е вече нещо.“

Беше вдигнал дома си на самия бряг на потока, а ручейчето се вливаше току зад къщата. Пещерата, от чиито стени влагата сълзеше върху зеления, дебел като козина мъх, се намираше в подножието на хълма до самата къща. В прохладния ѝ сумрак стояха наредени глинени делви с мляко. Жена му закрепваше свещ в някоя ниша, защото дори и посред бял ден вътре беше тъмно, набъркваше в млякото с един дълбок черпак и пълнеше голяма синя кана. После вземаше бучка масло от друга делва и стиснала здраво в едната ръка тежката кана, тръгваше по обраслата с млада трева пътека, като я носеше с лекота, но далеч от себе си. Слагаше я на масата до чинията на мъжа си и се усмихваше. „Няма човек, дето тъй да обича мляко като Уили“, казваше тя.

„Е, благодарим“, подхвърляше по някой път той и надигаше каната; друг път само я поглеждаше, като едва-едва се усмихваше, без дума да каже, защото не беше от приказливите. Говореше само в онези редки вечери, когато, излегнат досущ като котка върху дъските на малката веранда, се сетеше за някоя случка от годините, прекарани в равнината. Разказваше я като че ли не на тях, а просто за да я разкаже, и говореше мудро и някак неуверено. Когато си припомняше миналото, заприличваше на човек, който в тъмен килер опипва с пръсти познат предмет и се мъчи да различи кой е. „На таз земя има много неща, над които човек може да размишлява, но никой досега не ги е видял всичките — каза той веднъж. — Аз обаче съм видял някои. Видял съм таквиз дълбоки и широки клисури, че ей онзи хълм да захвърлиш в тях, пак ще се изгуби на дъното им. Видял съм клисури, блеснали на слънцето и нашарени като знаме. Като цветовете на безоблачно небе са по земята, като че то самото се е свлякло долу.“ И се умълча. Мън, жената на Уили, племенницата и племенникът не помръдваха на столовете, легналият на пода в тъмнината Уили Праудфит едва се различаваше и никой не продумваше. Долу, в блатото край потока, жабите се надкряхваха. „Индианците вземат тези цветове от земята —

подхвана отново той, сякаш изобщо не бе млъквал — и се рисуват с тях.“ И пак притихна, а наоколо се разнасяха само звуците на нощта. После уточни: „Когато танцуват.“

„Диваци“ — обади се в мрака племенникът.

„Диваци — повтори Уили Праудфит с благия си, напевен глас. — Диваци, тъй да се каже.“ И отново замълча, унесен в спомени. Сетне пак се обади: „Ама тез танци, да знаеш, не са просто веселба и тупурдия.“ И след малко добави: „На тоя свят има много неща и всяко едно, бог го е сътворил. За колко нещо е мислил, а не е забравил дори врабеца.“

Имаше вечери обаче, когато и зъб не обелваше.

Беше среден на ръст човек, с изпито лице, цялото осеяно с малки бръчици, които кръстосваха като мрежа грубата му кожа. То нито старееше, нито младееше. Имаше цвета на дъбово листо, но толкова наситен, че на фона му синьо-зелените очи изглеждаха воднисти, а русата коса — сребриста като на старец. Носеше я по-дълга от всеки друг, когото Мън беше срещал — чак до врата и подкастриена на черта. Едно неделно утро, веднага след закуска, Пърси Мън го видя да седи на варовития камък, поставен за стъпало на задната врата, докато жена му му подрязваше косата. Когато го усети, че стои зад тях, тя отстрани тежката, неудобна на вид ножица за стригане на овце. Захапеха ли остриетата гъстата коса, ножицата издаваше слаб сух звук, наподобяващ шума на риене в пясък.

— Косата на Уили Праудфит — рече тя и се усмихна. — Като малък е бил един русоглавчо.

— Русоглавчо — повтори Уили, — ама никога не съм овесвал нос.

— Вярно е, като че ли в днешно време носовете на младите повече клюмат — съгласи се тя.

— Индианците ми дадоха име на техния си език — обясни Уили.

Жена му плъзна пръстите на свободната си ръка по главата му.

— Аз обаче ще продължавам да ти викам Уили — заяви тя.

— Ще рече „Човек с коса, бяла като вятър върху вода“ — обясни той. — Тъй ме кръстиха. Нали си бях русоглавчо...

— Русоглавчо — повтори тя и отново го погали.

Мън забеляза, че понякога се отнасяше с Уили като с дете, с някаква закачлива и покровителствена нежност. Ала сигурно беше

най-малко двайсет и пет години по-млада от него. Изглеждаше дребничка, досущ момиче, като се изключат налетите ѝ гърди, от които памучната рокля още малко и щеше да се пръсне. В никакъв случай нямаше трийсет, а изглеждаше и по-млада, освен когато потънеше в себе си и макар да продължаваше да шета из къщата, черните ѝ очи като че ли се затваряха за всичко, което я заобикаляше. Сякаш беше приела нещо от сериозността на мъжа си, подобно на преждевременно развито дете, което обикновено общува с по-възрастни от него или пък често е само. Беше чевръста жена с пъргави ръце, които си знаеха работата толкова добре, че дори и когато тя изпаднеше в някое от особените си настроения, те продължаваха да я вършат, сякаш живееха свой собствен живот. Ала от мястото си край потока Мън понякога я виждаше как изведнъж се изправяше, докато работеше в малката градинка, облягаше се на мотиката, при това не за минута-две, а за доста време, и се взираше надолу към долината. В началото реши, че го прави от умора, но когато дойдеше време за вечеря, тя бе също тъй чевръста, както и заранта, готова всеки миг да се усмихне. Веднъж слезе от скривалището си на зъбера и предложи да ѝ помогне в градината, но тя отказа — просто се намирала на работа, защото в това хубаво време било грехота да стои в къщи, пък той трябвало много да внимава.

Предложи и на Уили да му помогне на нивата, но получи същия отговор.

— С тази брада никой няма да ме познае — настоя Мън. — Че то и аз дори не мога да се позная, като се гледам в огледалото.

— Не, не! — отсече Уили Праудфит. — Няма смисъл да дразним хората. Като не им се навираш много-много в очите, ще свикнат полесно с мисълта, че си тук. Ще го знаят, но няма да умуват. Някои вече са разбрали и просто ще свикнат. Излъгах ги, че си мой познат от Ню Мексико, че си нещо болнав и си дошъл да се позакрепиш. Казах им, че името ти е Баркли. Едно време познавах един Баркли, дето...

— Мога да отида другаде — предложи Мън. — Ще взема да ви докарам някоя беля.

Уили Праудфит поклати глава.

— И дума да не става! Никъде няма да ходиш! Още повече че си приятел на доктора. Помня първото събрание в Бардсвил. Бях там и те

слушах какво говореше, даже си рекох, ей такъв човек ни трябва на нас! Никъде няма да ходиш и толкоз!

— Ще си навлечеш някоя бяля с мен! Рано или късно ще ме погнат.

— Дордето съм жив, човек от дома ми те няма да вземат! — отвърна оня и поклати глава.

Ала все още не го търсеха. Седмици вече бяха минали от онази заран, когато излезе през задния вход на хотела, огледа уличката с обезумели очи и щом се увери, че няма никого, се втурна към конюшните. Както и преди, по коридора нямаше жива душа. Истинско щастие. Качи се в плевнята и се зарови в сеното. Часове наред лежа там с кърпа на лицето, за да се предпази от прахоляка, бодливото сено се бе превърнало в легло от ножове, потта, която струеше от усилията да не мърда, обливаше тялото му, а гърлото му беше пресъхнало от жажда. Сигурен беше, че през деня войниците на два пъти идваха да го търсят. Отдолу долитаха гласовете им — многобройни, важни и възбудени, но приглушени от пластовете сено.

Късно през нощта реши да излезе и да си опита късмета. Знаеше, че няма да може да издържи така и ден повече. До това време вероятно си бяха помислили, че е успял да се измъкне в навалищата. Оставаше му единствено надеждата, че освен негъра пазач друга охрана в конюшните няма да има. Лежеше неподвижно в сеното и си мислеше за него: как ще види очите му да се разширяват от удивление така, че само дето няма да изхвъркнат, как ще зине, за да извика. И в същия този миг кафеникавото лице и устните, които щяха да се разтворят, за да се жълтнат старите, изпочупени зъби, станаха толкова реални, че мускулите му се стегнаха, сякаш се готвеше за скок или за удар, пестниците му се свиха, защото знаеха и по свой начин обмисляха и крояха планове, а сърцето му блъсна с неочакван, студен и почти възторжен удар в ребрата.

Не, помисли си той. В никакъв случай! Не! С мъка разгъна пръсти. Чувстваше се зашеметен и някак празен, като човек, който се опомня след немислимо и безвъзвратно деяние, извършено в момент на слабост. Не, няма да го направя, рече си след малко. Не знаеше дали не беше произнесъл думите и на глас.

Не съм ял цял ден и затова съм такъв, реши той.

После предпазливо започна да изблъсква тежкото сено от себе си.

Спомни си, че старият негър се казва Джим. Името му е Джим, рече си.

Пропълзя по стърчащия край на стълбата. Долу мъждукаше слаба светлинка. След малко тя се раздвижи. Пазачът се бе упътил към другия край на конюшната. Сега коридорът се осветяваше единствено от уличната лампа. Спусна се бързо по стълбата. Нямаше време да се огледа, преди да излезе. Изобщо не го беше грижа какво го очаква там. Като че ли бягаше единствено от негъра с фенера.

Улицата беше безлюдна. Тръгна по нея, все по-далече от светлината, като едва се сдържаше да не хукне. Прокара език по сухите си устни и си представи вкуса на водата.

Сигурно наблюдават пътищата. Не можеше да тръгне по нито един от тях. Трябваше да се промъкне през уличките, през задните дворове и канавките и да се опита да излезе на полето. Това бе единственият му шанс.

Успя. До разсъмване имаше малко повече от час, когато и последните къщи останаха зад гърба му. Стигна горичката отвъд първата нива, като до половината път пълзя в една канавка, а после се възползва от прикритието на шипковия плет. В гората хукна като див направо през шибациите го храсталаци и вкопчващите се в краката му изтравничета. В края ѝ откри водоем, където очевидно пояха добитък. Опря се на ръце в студената отъпкана кал, която изджвака между пръстите му, и жадно засмука. Сетне легна в нея, затвори очи и усети, че май няма да може да стане. Ала след малко ги отвори. Дърветата се свеждаха над него и през клоната зърна вече просветляващото небе. Всичко наоколо се открояваше ясно, но някак лишено от смисъл, невинно и безименно. Лежеше усещайки как калта тихо и бавно поклоква под тялото му, загледан към дървесните върхари и избледняващия черен купол на небето. Светлината там ставаше все по-ярка. Съзнанието му напомни: светло!

Стана и продължи.

Край една колиба до гората намери зеленчукова градина и натъпка джобовете си със салата и млади стръкове лук. Вървешком изяде няколко. Преди да се развидели съвсем и да стане опасно да продължи нататък, измина две-три мили по някакъв път, криейки се

зад опасващия го жив плет. Цял ден се спотайва в някаква друга горичка. От време на време похапваше от салатата и лука, като гледаше да остави и за после. Ала следобед получи остри спазми в стомаха, от които му се пригади. След като болката премина, легна върху купчина окапали листа в храсталака край канавката и поспа. Когато последния път се събуди, вече бе тъмно. Същата нощ успя да стигне до Камбъллови.

Беше го страх да наближи къщата, затова легна в хамбара и дремна малко. На другия ден около пладне успя да привлече вниманието на Камбъл. Остана в хамбара три дни. Камбъл тайно му носеше храна, а първия ден привечер му даде одеяло и възглавница.

— Нямам нищо против, че си дошъл — каза той същата нощ, приклепнал в мрака, докато Мън лежеше на одеялото. — Нямам, но наоколо не е много сигурно. Преди по-малко и от два дни по пътя минаха някакви войници.

Мън почти не го чу, защото беше толкова уморен, че го унасяше в сладка дрямка.

— Аха — промърмори той.

Думите на Камбъл минаха край ушите му. Знаеше, че по-късно ще придобият смисъл, но не и сега.

— На север е по-безопасно. Даже си е направо спокойно. Там има един, дето смята, че доктор Макдоналд е голяма работа и когато ходи на риба или на лов, докторът отсяда при него. Веднъж отидохме заедно, само веднъж, защото не съм много по рибарлъка и лова, та и аз прекарах едно денонощие у този му приятел. Казва се Праудфит, за него много се говори. Не си ли чувал докторът да го споменава?

— Чувал съм — отвърна Мън, оставяйки думите на Камбъл да прошумолят край него, да се раздробят и отново да се съединят безсмислено в съзнанието му като плаващи пясъци. — Май съм го чувал.

— Та смятам да намина край него. Още утре ще ида и ще уредя въпроса. Този Праудфит няма да откаже, щом е заради доктора, особено пък след онова, което си направил за него.

— Нищо не съм направил — отвърна Мън.

— Е, щом и на това му викаш нищо, тогава не знам кое е нещо!

— Във всеки случай не е достатъчно, защото ще го осъдят. Да — и той се обърна на една страна, сякаш се канеше да стане, — ще го

осъдят. Споразумели са се с Търпин.

Камбъл замълча. След малко промърмори унило:

— Няма вече никакъв Търпин.

— Как така няма?! — възкликна Мън. — Че къде е?

— В пъклото, мен ако питаш — отвърна оня. — И мисля, че бог ще ме чуе.

Мън се подпря на лакът и се пресегна в тъмното да го хване.

— Слушай, какво е станало с Търпин?

— Че нали ти го пушна? — отвърна Камбъл.

— Как така? — стисна го Мън за ръката.

— Малко над лявото ухо си го уцелил.

От устата на Мън се разнесе хрип и той пусна ръката му.

— Искаш да кажеш... — започна той, но се поколеба и добави вече сериозно, — че е мъртъв?

— Като пън — отвърна Камбъл. — Мислех, че знаеш.

Мън отново се изтегна на одеялото.

— Не знаех. Нямахме как да науча. Разбираш ли... — и се поколеба като човек, комуто се иска да му повярват. — Не съм го направил аз, разбираш ли?

Онзи премълча.

— Е, и да си го направил, мен това не ме бърка — рече той след малко съвсем спокойно. — Няма...

— Но не съм! — натърти тихо Мън.

— Някой го е застрелял от прозореца на кантората ти. С твоята пушка. Проснал го от четирийсет ярда. На мен ми е все тая. Пък и не само на мен.

— Аз наистина бях там — рече Мън. — Написах бележка на секретарката и излязох. Оставих вратата отворена, защото тя всеки момент щеше да дойде. Явно някой друг...

— Видя ли навън някого? — попита спокойно Камбъл.

— Излязох през задния вход, а на улицата нямаше никой. Никой! Качих се в хотела по черното стълбище и там заварих Изабела, която ми каза, че дошли да ме приберат. Тогава се скрих в сеновала над конюшната.

— Казах ти вече, и ти да си, мен тая работа не ме бърка — рече Камбъл. — Но просто те предупреждавам, че тук не е много сигурно. За известно време трябва да напуснеш околията.

— Но не съм аз, разбираш ли?

— Разбирам — отвърна Камбъл и се размърда, а дъските под него изскърцаха.

Мън се надигна от одеялото и протегна ръка, но веднага я дръпна и отново легна.

— Е, смятам, че сега доктор Макдоналд ще отърве кожата — отбеляза той.

— Така разправят и хората — отвърна онзи.

На другия ден Камбъл замина при Праудфит. Когато късно през нощта се върна, отиде направо в хамбара, за да уведоми Мън, че всичко е уредено и че Праудфит няма нищо против да го подслони. Каза, че щял да го откара, стига да измислел как да стане това. Предложи му да го скрие в една натоварена каруца и да тръгнат още на другия ден.

— Ще се оправя и сам — отказа Мън. — Както и досега.

Камбъл обаче не се съгласи и следващата нощ го откара у Праудфитови с двуколката си. Беше тъмно и когато бе възможно, пътуваха по черните пътища. Камбъл рече, че в този край имал братовчед и ако някой го попитал какво дири там, щял да му каже, че е ходил да го навести. А и за пред братовчедата щял да измисли нещо.

В началото Мън почувства, че Праудфитови са обезпокоени от появата му, макар че когато го посрещна сутринта на верандата, Уили Праудфит му стисна ръката и каза: „Драго ми е, мистър Мън. Моят дом е и твой.“ Мън реши, че след няколко дни, когато си отпочине и се съвземе, ще продължи. Ала накъде още не знаеше. Бъдещето изобщо не го занимаваше. Казваше си: „Трябва да реша, не мога да остана повече тук“, но само толкова. За него думите не означаваха нищо. Вече нямаше и помен от омразата и отчаянието, които го изгаряха у Камбъллови. Усецаше само скованост, някаква оцепенялост, която, макар и безболезнена, упорито се прокрадваше в него и го парализираше винаги, когато си кажеше, че е време да тръгва, да реши. За него думите бяха безсмислени, защото и самото му бъдеще беше без значение. Когато се насилваше да мисли за него, заприличваше на объркано насекомо, което се опитва за кой ли път да изкатери гладката стена на съдината, в която е паднало.

Но това усещане за Праудфитови скоро се изпари. Разбра, че Уили по природа е затворен. Отчасти се разсея и първоначалната свенливост на Адел Праудфит и той откри, че пристъпите на разсеяност и мълчание са част от самата нея. Дори племенницата ѝ — едно крехко наглед, чернооко петнайсетгодишно момиче, което изглеждаше така, както някога бе изглеждала и самата Адел, престана да му хвърля потайни и, кажи-речи, подозрителни погледи, както първите дни след пристигането му. По-късно, когато се случеше да опекат нещо, Сиси му донасяше на хълма две кифлички, загънати в малка квадратна бяла кърпа.

Но това, което при нея беше срамежливост и свитост, при брат ѝ се изразяваше в открита враждебност. И у двамата имаше нещо от лелята, но то бе само някой физически белег или черта, характерни за целия род, която на едни отиваше, а други загрозяваше. И той беше тъмен, слабоват, макар и добре сложен. Беше набожен и всяка вечер, преди да си легне, се отделяше от останалите, за да прочете някоя и друга глава от Библията. Набожността му обаче бе съпътствана от известна припряност, властност и отмъстителност, сякаш чрез тях искаше веднъж завинаги да се добере до някакъв окончателен смисъл и удовлетворение. Със същата тази припряност и отмъстителност работеше и с чичо си на полето, като че се занимаваше не с присъщи му неща, а се стараше да препъне или удари противник. По пладне си идваше цял плувнал в пот и провесил език от умора. Ядеше мълчаливо, дъвчейки съсредоточено и без да вдига очи от чинията, а когато се нахранеше, се просваше на верандата, но не непринудено и с наслада, като Уили Праудфит, а напрегнат до пръсване, сякаш се канеше да отвоюва със сила тъй необходимата му почивка.

— Ще се пресилич — казва му Уили Праудфит. — Виждам съм ги такива като тебе, Силвестърс. Карат така двайсетина години, виждат изведнъж, че нищо на тоя свят не се е променило и почват да проклинат и него, и себе си. Оттогаз насетне трудът не е радост за тях и хлябът също не им е сладък. Или пък просто лягат и умират.

— Като гледам, ти не си се пресилил — прекъсва го племенникът, — а си работил не по-малко от другите.

— Че съм се мъчил, мъчил съм се, така е. На всеки се случва да му дойде нанাগоре и тогаз се хваща и за сламка, а господ му помага. Ама това е друго.

— Работата си е работа — отвръща племенникът, както лежи на дъските на верандата, без да отваря очи, а потта засъхва по избелялата му риза.

— Човек се труди от изгрев до залез — ще рече Уили Праудфит, — ама трябва да знае, че и утре е ден, а не да си трупа горчилка в сърцето.

— Не само горчилка ще трупаш, ами и имота си ще загубиш — забелязва веднъж племенникът. — Таз година не я бива, цена ли е това? — Отваря очи и замахва с яростно неодобрение. — А ти твоят си знаеш.

Уили Праудфит не отговаря.

— Ще го загубиш и още как — продължава племенникът и в гласа му се долавя нотка на отмъстителна наслада, сякаш много отдавна е чакал точно този момент. — И тогаз какво ще правите, и ти, и Дели? Ами Сиси?

— Каквото е рекъл бог — отвръща бавно другият. — Каквото и преди.

— Да-да! Ще превиваш гръб над чужда земя, това ще правиш! И по-добре ли ще ти бъде, чичо Уили?

Известно време Уили Праудфит мълчи. Лежи и се визира почти с удивление в шинделите между гредите на покрива. Най-сетне отвръща:

— Не казвам, че ще ми е по сърце чужда земя да работя, пък чиято и да е тя.

— Няма да ти е по сърце, ами! — и яростното тържество в гласа на племенника се засилва. — Нали и аз това викам! Колкото на тате му беше добре. Петнайсе години аргатува. Загуби си земята и петнайсе години аргатува! Докат не умря. Няма, хич няма да ти се хареса, чичо Уили.

Мън вече знаеше, че имотът е ипотекан. Уили Праудфит му бе казал, че го купил при първото си връщане от Запада преди около десетина-двайсет години и тъй и досега не успял да го изплати. От известно време едва свързвали двата края. „Хубаво беше в плодородните години да се погрижа за това — бе рекъл той — ама аз колкото можех да заделя, все в къщата отиваше. Трябваше да живеем в колиба, дордето не изплатя земята до педя. Ама исках Дели да си има дом, че то жените са си такива. Тя, жената, обича да си има дневна.

Пък и за децата мислехме. Тъй гласихме всичко, че и за тях стая да се намира. Бог обаче не ни дари с деца. Е, да, Сиси и Силвестъс, ама те не са наши.“ А след малко бе добавил: „От някои неща бог ми е дал повече, отколкото може да иска човек. Ама изглежда, че едно дава, друго взема, та да се знае, че той е господарят.“

Друг път, излязъл от дългото си мълчание, бе казал:

— Едно време човек можеше да иде на Запад и да си купи парче добра земя. Както баща ми напусна тази околия през шейсе и първа и отиде в Северен Арканзас. Тогаз на човек му беше просторно пред очите.

— Разправят, че и сега можело да идеш в Оклахома — беше се намесил племенникът.

Да, ама хубавата земя е вече разграбена!

— Тогава мога да отида някъде и да се хвана на работа — бе продължил племенникът. — Стига съм квазил с потта си нивата.

— Защо ли не отида в Оклахома — бе подхвърлил Уили. — Тъй де, все още не съм престарял.

Мън си спомни как и доктор Макдоналд, застанал на сред килията си, беше казал, че ще се махне и ще отиде на Запад. Че там земята не миришела като в затвора. И когато разбра, че делото е приключило и че Макдоналд е оправдан, отново си спомни точно тези му думи, произнесени в килията. Когато Уили Праудфит му каза: „Докторът е свободен“, Мън изведнъж се почувства предаден и безкрайно самотен. Сега доктор Макдоналд щеше да замине заедно с Корделия. Щеше да отиде на Запад и да го зареже тук сам. Ала бързо се отърси от това усещане. „Чудесно. Наистина е чудесно!“, успя да прошепне той през скованите си като туткал устни.

Отърси се, но само за миг, защото когато същия следобед легна край потока и се сети, че оня ще замине завинаги, отново с възмущение изпита усещането, че е предаден. Видя ясно, сякаш наяве, Макдоналд и застаналата до него Корделия — сложила ръка на рамото му, както имаше навик да прави, — докторът стоеше, озъбен в онази същата усмивка, която се излъчваше сякаш от тайното му и несподелено от никого познание, а зад него, ширнала се като на изглед, обляна в слънце равнина или пък — защото картината непрестанно се менеше в съзнанието му, докато се мъчеше да си я представи — синият простор на Тихия океан. После всичко изчезваше. Докторът, казваше

си той, ще остане тук, докато нещата се уталожат. Не, той не е човек, дето ще остави приятеля си в беда! Не би заминал, ако има някаква възможност да му помогне.

А това все пак е нещо. В крайна сметка обаче фактът си беше факт — доктор Макдоналд щеше да заmine. Дори докато стоеше в килията си и му обясняваше „Ще взема да свикна с тази воня“, той все още можеше да се хване за нещо и да види пред себе си някакво бъдеще. То бе заложено в самия него. Силвестърс в своята злоба и отмъстителност също имаше бъдеще далеч отгук, може би в Оклахома или на работа в града. Уили Праудфит, който вероятно щеше да загуби земята си и всичко на нея и вече минаваше петдесетте, все пак можа да легне тогава на верандата и да рече: „Все още не съм престарял.“ А колкото и да упорстваше, Мън не можеше да стигне в мислите си подалеч от настоящето, защото не носеше в себе си живеца на бъдещето, същинския зародиш на живота. Той се бе свил и загинал като току-що покълнало житно зърно, което дъждът е изровил от хълма и оголил на слънчевия пек.

Не знаеше кога точно бе умрял. Може би беше линял дълго време и бавно се беше изсушавал и свивал, а когато легна край водоема в края на гората, отпуснал тяло в студената кал, когато видя безучастната светлина да плъзва по небето над притъмнените дървеса, Мън само бе установил факта, бе установил самотата си. Вероятно живецът у него бе изтлял много отдавна, докато сам той бе преживявал чрез надеждата и смисъла от съществуването на други хора. Но сега бе мъртъв и понеже и бъдещето бе мъртво и изгнило в гърдите му, то миналото, което понякога му се струваше, че притежава свой смисъл и граници, също започна да се разпада действие подир действие, случка след случка, мисъл подир мисъл на отделни, безжалостни отломки. Понякога се мъчеше да възстанови някоя отминала сцена на щастие или мъка, да накара споменът да му върне истинността на предишните чувства. Но това бе невъзможно. Можеше да си спомни някои неща и с най-малките подробности — озареното от щастие лице на Мей, когато се обръщаше към него, или лицето на жената на Тривелиън, която бе дошла в кантората, преди да открият тялото на мъжа ѝ, и бе казала: „Отведоха го през нощта и не съм го виждала оттогава, та затова дойдох при вас“, или дрезгавото дишане на Крисчън, нечовешкото му хъркане и хриптене, долитащи иззад стената през онази нощ, когато,

вперил очи в смътните очертания на бялата врата, напразно бе чакал Лусил да дойде — можеше да си спомни и най-незначителната подробност, но не можеше да изпита мъката от отзвукът ѝ в душата си, живата истина на тогавашния миг.

Не се страхуваше. Казваше си, че не се бои от нищо. Нямаше никакво намерение да се остави да го пипнат и не се боеше от тях. Опитаха ли се да го уловят, лошо щеше да стане. Без някога да го е формулирал точно, чувстваше, че поне дотолкова човек е задължен на самия себе си. Фактът, че го преследваха, че трябваше да се крие и че бяха определили цена за главата му, нямаше значение за него. Дори когато Уили Праудфит му донесе една от обявите с изписаната на нея сума на наградата, той не ѝ обърна внимание. Бяха отпечатали и снимката му. Знаеше и коя точно са извадили — беше я направил малко преди да се ожени, за да я подари на Мей. Вероятно са я взели от фотографа в Бардсвил. Под нея пишеше: „Награда 2000 долара за залавянето на Пърси Мън, обвинен в убийство.“

— Личи си, че много драпат за тебе — отбеляза Уили Праудфит.

— Да, това са много пари — отбеляза Мън.

— Разлепили са ги къде ли не! Ти само гледай да не се мяркаш много-много. В Тибс, накъдето и да се обърнеш, все тях виждаш — по стените, по телеграфните стълбове, на купчинки в магазините...

— Не можах да изработят доктор Макдоналд, та затова сега на мен си го изкарват — рече Мън. — Все някого трябва да докопат — и в гласа му се долови горчивина: — А аз всичко друго бих направил, но не и това. Някой друг го е сторил.

Уили Праудфит кимна.

— Но не мога да го докажа и точно там е бедата — заключи Мън. — Никой няма да ми повярва.

— Аз ти вярвам — рече Уили. — Пък и ти да си, пет пари не давам!

Ако наистина го беше извършил, сега може би щеше да е по-различно. Ако онази сутрин, когато отиде в кантората си, бе погледнал през прозореца и бе зърнал през напъпилите дървета да водят Търпин към съдебната зала, за да заеме мястото си на свидетелската скамейка, и тежкия му, безизразен поглед да се изпълва с отчаяние в момента, когато подсказаните предварително думи излизат от устата му, ако той лично го бе видял и бе съгледал в същото време изправената до стената

карабина и сандъчето с патроните зад счупеното стъкло на библиотечната вратичка, може би щеше да го извърши. От около четирийсет ярда. Да, толкова беше казал Камбъл: четирийсет ярда до пристъпващия в шарената сянка на разлистващите се дървета Търпин, но и при положение че карабината бе опряна не до стената, а до перваза на прозореца или шкафа. Ако го бе извършил, сега сигурно щеше поне да чувства нещо — някакъв смисъл и ред, а не тази бездушна вцепененост. Щеше да лежи по гръб край потока, заслушан в непрестанния ромон на водата, и да гледа небесната синева, късметата белезникави облачета, които безцелно се рееха сред сиянието на деня, и да се опитва да мисли за себе си съобразно своето деяние. Тогава то щеше да бъде негово. Щеше да живее чрез него и всичко би било наистина по-различно от сега.

Щеше да мисли за негъра, у когото се оказа ножът на Тривелиън. Ножът, който негърът бе намерил под коритото, където го бе скрил Тривелиън, след като бе убил Дъфи. Където жабата го бе намерила — „гледам, отсам барата клечи една дърта крастава жаба“. За негъра, който стоеше в мъждивата светлина на лампата и нареждаше: „А тя взе, че хукна ха насам, ха натам. Хвърлих ѝ шапка отгоре, та да я сгация, ама оная скачаше като луда... Видях как един голям розов шопар я докопа и я налапа...“ Той нареждаше ли, нареждаше, но когато го сложиха на коня зад помощник-шерифа, само промърмори нещо, а сетне притихна. Казаха, че и на процеса не говорил много, просто си седял и толкоз. Така било и в затвора, преди да го обесят. Мън се опита да си спомни името му. Лежеше загледан в замайващата дълбина на небето и се напрягаше да се сети как се казваше онзи. Мисълта не му излизаше от главата. Този човек бе роден в също такава колиба, в каквата го бяха намерили онази нощ, там е бил положен още почти бездиханен и мърляв върху сламеник на пода или в някой изтърбушен и скърцащ креват, а светлината е нахлула през счупеното стъкло на прозореца — било сивкава, било ослепителна или пък от също такава лампа, каквата мъждукаше през нощта, когато го прибраха. Бе сукал мляко от майчина гръд и бе пълзял в прахта пред колибата, заобиколен от огромните дървета и поля. Слагал бе в устата си храна, дъвкал я бе и ден след ден беше ставал все по-силен. Работил беше на полето, а вечер се бе смял и говорил. Беше лежал в леглото до жената, чиито очи досущ като на добиче го бяха сподиряли

въпросително из колибата. Късно през нощта бяха похлопали на вратата му, бяха влезли, намерили ножа и го бяха отвели. Дни наред Мън се опитваше да си спомни как се казваше. Виждаше лицето му точно както изглеждаше на светлината на лампата, виждаше пепелявите му устни, които бяха отричали и мълвели: „Да съм знаел, че е твой, да съм ти го върнал. Щях да те намеря къде живееш и да го донеса...“ Но така и не можа да си спомни името му.

Дни наред прекарваше в безделие. Изтягаше се край потока и понякога дремеше с часове, защото нощем не можеше да спи. След като дълго лежеше в леглото, вперил очи в квадрата на прозореца в малката пристроена стаичка, се надигаше, сякаш се канеше за скок или за кой знае какъв величав подвиг. Веднъж дори стана, облече се, нахлузи си обувката и излезе навън. Луната бе ниско и светеше току над гористия западен склон на малката долчинка. Познатите силуети на нещата наоколо — дърветата, хамбара, оградите, склонът на хълма — постепенно загубиха очертанията си и започнаха да се сливат и преплитат в едно, стапайки се в сенките и неясните пояси на мъглата и здрача. Вървя бързо, докато не стигна крайпътната ограда. Там спря. Сложи ръка на грапавите тараби и се загледа в пътя, който се белееше сред мрака на шубраците от двете му страни. Ушите му долавяха и най-незначителните нощни шумове — шуртене на вода, далечен вик на козодой, неспокойно пърхане на токачки в дърветата зад къщата — и всеки звук долиташе до него съвършен, независим, отекващ със слабия отклик в цялото му същество. Не знаеше колко време стоя там в напрегнато очакване, докато пръстите му се впиваха в дъските, а звуците — всеки неповторим посвоему в необятното безмълвие — цял го пронизваха.

По някое време бавно откопчи ръце от оградата и долитащите до него отделни и съвършени като еката на камбана гласове изведнъж станаха неясни и приглушени. Стовари пестник в дланта на лявата си ръка и високо изрече: „Дявол да го вземе! Трябва да направя нещо!“ И след малко натърти: „Трябва!“

После изведнъж се почувства някак омаломощен. Искаше му се само да си отиде в стаята, да легне на леглото и да затвори очи. Тръгна към къщата с потръпващи от нощния хлад голи плещи.

Имаше обаче нощи, когато заспеше ли, сънуваше все един и същи сън. За първи път той му се присъни веднага след като пристигна

у Праудфитови. Беше се събудил обезсилен и плувнал в пот под бремето на неописуема мъка. Но откакто сънят бе започнал да го спохожда, мъката вече я нямаше. Дори и насън знаеше, че го е сънувал и преди.

Първата вечер, когато Адел Праудфит пя, остана на верандата. Малко преди да си легнат, тя запя за красивата Поли:

*Тръгни с мен, красива Поли,
аз в черква ще те заведа.
Хайде, красива Поли, че ей я, луната изгря.
Не сега, не сега, отвърна му тя.
Друг ден — когато речеш.
Ала хвана я той за ръка и я отведе далече, далеч.*

Потънал в собствените си мисли, почти не следеше мелодията и тъжния разказ, в чиито думи се прокрадваше насилие, а Адел Праудфит продължаваше монотонно да нарежда:

*Той пътешественик беше
и кораб го чакаше на брега,
в своя красавец той влезе,
за да отплува оттук по света.
Ала миля не бяха изминали
и буря ги зла връхлетя,
удари тя по красивия кораб
и той към дъното полетя.
Там срещна той своята Поли,
обляна цялата в кръв.
И протегна му тя бяла ръка:
детенце, му рече, щях да родя.*

Стана и се отправи към другия край на двора.

И същата нощ сънят го споходи. В него видя Мей бавно да пристъпва от някакво неимоверно разстояние, което той напразно се

мъчеше да преодолее. Светлата ѝ коса беше разпусната и в ръцете си държеше вързопче. Тя приближаваше едва-едва, с мъка, сякаш краката ѝ тежаха като олово, а на лицето ѝ бе изписана неопишуема радост, но и някаква тъга. Когато най-сетне достигаше до него, му подаваше вързопчето. Той виждаше, че бе завито в мърляв и изпокъсан стар вестник. Докато с непосилно напрежение се пресягаше, за да го вземе от ръцете ѝ, хартията започваше да се разгъва, прогизнала от водата се разпадаше от собственото си тегло и увисваше на парцали по пръстите чак до голите ѝ лакти. И тогава виждаше какво се криеше в нея. Върху протегнатите ръце на Мей лежеше детско телце, по-скоро зародиш, като онези, които бе виждал в големите буркани с формалин в медицинското училище във Филаделфия, неоформен още, сякаш нечовешки, някак шуплив и сив, досущ като онези в стъклениците, а от него лъхаше зловонието на смъртта. Но лицето на Мей все така грееше едновременно в радост и тъга, а неговите ръце продължаваха да се протягат, сякаш за да поемат вързопчето. Сетне падаха и последните късове хартия и в ръцете ѝ се появяваше нечие лице. Лицето на Бънк Тривелиън — червеникавата плът и косата му сега бяха посивели, но все пак беше неговото лице и Мън като че ли знаеше, че е живо и се мъчи да проговори. Ала в този миг Мей винаги се размиваше. Не чуваше нищо, но лицето ѝ се гърчеше в пристъп на смях, който му се струваше безкраен. След това не ядно, а по-скоро със студена пресметливост и почти игриво, той вдигаше пестник с мисълта, че трябва да спре смеха ѝ, че ако тя продължи да се смее така, всичко ще изчезне, ще се смали и ще избледнее, ще се стопи и ще остане единствено този беззвучен, жесток смях и той самият, увиснал съвсем сам сред него. Първия път се събуди, зареян сякаш наред съвършения, наситен с напрежение безкрай от тъга, която сама по себе си бе нещо като удовлетворение, защото в нейната безусловност бе заложена абсолютната стойност на изгубеното щастие. Но сега, когато се събуждаше в мрака на малката пристройка, не изпитваше вече дори и тъга.

Друга нощ, когато не можеше да заспи, си припомняше всичко случило се през онова утро, когато застреляха Търпин. Казваше си: „Напуснах хотела в седем и двацет“, и си спомняше съвсем точно часовника, който държеше в ръка, както и лицата на срещнатите по улицата хора. Лежеше в мрака и си повтаряше на глас думите, с които

го бяха поздравили, и собствените си отговори. Опитваше се да пресъздаде и най-малката подробност от кантората си, такава, каквато я бе видял същата заран, отваряйки вратата: шкафа, етажерките с книгите, покритите със стари книжа и вестници столове, съдилището и напъпилите дървета под прозореца. Задържаше всичко това в съзнанието си и понякога чак мускулите го заболяваха от усилието, сякаш с помощта на волята би могъл да изтръгне някаква причина от тяхната безсмислена и няма ирационалност.

Именно тези неща му донесоха отговора, и то не в резултат на неговите усилия. Получи го от тях почти без да го търси и никак непринудено в мига на събуждането си едно утро, преди още съвсем да се е разсънил. Тогава видя нахлуващия през прозореца сноп слънчеви лъчи, зеления склон на хълма отсреща и нерендосаните дъски на стената. В мига, когато ги разпозна, нещо като че ли му прошепна: Лежиш тук и гледаш всичко това, защото професор Бол уби онзи.

В момента му се стори невъзможно.

Но после вече изпита такава увереност, сякаш бе видял с очите си как онази сутрин професорът изкачва тъмното стълбище, отваря незаклучената врата и виждайки, че кантората е празна, застива наред стаята. Оттатък площада хората вече са излезли от съда, включително Търпин и помощник-шерифите. В ъгъла на кантората е изправена карабината. На полицата на библиотеката, зад счупеното стъкло, е сандъчето с патроните. Всичко е станало за миг. От около четирийдесет ярда, помисли си Мън, около четирийсет ярда, а той едва ли е хващал пушка от детските си години. Там, в двора на съдилището, Търпин се е олюлял и се е строполил на тревата с пронизана над лявото ухо глава. Камбъл му бе казал: „Точно над ухото.“ С неவிждащи очи професор Бол е оставил обратно карабината в ъгъла, излязъл е, затворил е вратата зад себе си и се е спуснал по задното стълбище.

Мън си представяше много ясно как е станало всичко. И как професорът е тръгнал по алеята, сковано изправен, почти като сомнамбул, с подаващи се от черните му ръкави бели, подобни на бухалки бинтове, като през цялото време постепенно е осъзнавал деянието си. Когато го е осъзнал напълно и е разбрал целия му скрит смисъл, вероятно в първия момент е възнамерявал да се върне в хотела, за да види Корделия и другите си дъщери — но най-вече Корделия, — да се сбогува с тях и да се предаде. Но нима всъщност

всичко е било толкова точно и ясно за него тогава, когато се е упътил по безлюдната алея и до слуха му са долитали шумовете на улицата? Мън не беше сигурен. По-вероятно бе, докато е вървял по алеята, всичко да му се е струвало нереално и като че ли застинало в безвремието на някакъв сън. А може би се е шлял по улиците цял ден, кой знае, гледал е хората с невиждащи очи и едва ли е съзнавал, че стъпките му се следват една подир друга в своята обичайна, горделива походка, а минувачите се дивят на безкръвното му, бяло като платно лице?

По-късно в присъствието на изправената до него Корделия и Порция, която е налагала студени компреси на челото му, вероятно си е казал, че след малко, след още съвсем малко ще отиде. Но не го беше сторил.

При тази мисъл у Мън се надигна горчилка. Беше бягал през гъстите гори, беше лежал в студената тиня и смукал вода като животно, беше бродил гладен и се бе крил от погледа на хората, защото професор Бол не бе намерил сили да проговори, да каже, че той го е извършил. Защото професорът очевидно си беше рекъл: „Ще го направя след малко, веднага след като приключи процесът и момичетата вече няма да имат нужда от мен, тогава ще го направя.“ Но процесът бе свършил, доктор Макдоналд бе излязъл на свобода, а той така и не го беше направил.

Дните са минавали, а той все не е намирал сили да признае. После е чул, че Мън се е скрил на сигурно място, и е решил, че ще почака още малко и че ако го заловят, тогава ще им каже. През това време обичайният ход на живота в дома му, видът на дъщерите му, отдадени безшумно и вещице на заниманията си край него, всекидневната работа по фермата — всички тези неща са го отклонявали и отдалечавали неусетно, час след час, ден след ден от намерението му. Но нощем в стаята си сигурно е четял Библията, блъскал е по нея с бинтованите си ръце и измъчван от угризения и смут, е кръстосвал насам-натам, обливайки се в пот като човек, който се бори с прекадено могъщ противник, и се е молил богу да му даде сила. Намерил е в себе си сили за деяние, на което изобщо не е подозирал, че е способен. „Човек не знае на какво е способен“ — беше казал той в онази първа нощ преди много време у Крисчънови и Мън си спомни лицето му, гласа, с който го бе изрекъл: „Когато му дойде

времето.“ Времето беше дошло. Той неочаквано се бе препънал в него онази заран в празната кантора, сякаш в камък по позната пътека. Непохватно беше вдигнал в превързаните си, непривикнали ръце карабината и там, в двора на съдилището, посред бял ден, се бе строполил мъртъв един човек.

Професорът не бе подозирал тази сила у себе си. Тя се бе спотайвала през годините и беше чакала времето си. Ала ето че сега не можеше да намери другата сила, с която, според него, бе живял до този ден.

По-късно, когато премисляше всичко това, Мън откри, че обзелата го горчивина се е разсеяла. Реши, че ако някога види професора, сам би се почувствал виновен и гузен, като че ли той бе извършил престъплението. Беше сигурен, че ако го заловят или пък се предаде, професор Бол ще си признае. За миг се опита да си представи как ще изглежда лицето му, ако някога се срещнат — слабо, съсухрено и изкривено от скритата болка. Неволно потръпвайки, затвори очи, сякаш и в момента го виждаше, тъй както прави човек, зърнал грозотата на страданието.

Установи, че откритието му, ако това изобщо бе откритие, не му е донесло никакво облекчение. Потъна, както и преди в уединението си, откъснат от целия външен свят чрез зеления листак на дърветата и дъсчените стени на малката стаичка под навеса. В това уединение мисълта за онова, което е бил или което ще стане, се процеждаше едва-едва, оскъдна като проникнала в подводни дълбини светлина.

Дните се нижеха, а там, на върха на хълма, нищо не го смущаваше. Един-единствен път късно подиробед Силвестъс бе изкачил склона и бе приклепнал в полегалата трева. Потта беше избила на тъмни петна по синята му риза, а ръкавите ѝ бяха залепнали за ръцете. Когато свали шапка, Мън видя, че косата му се бе сплъстила и залепнала за черепа, а на челото му се бе отпечатала черта.

— Тук е хладничко — каза той, — ама долу днес пали като в пещ. Слънцето направо изгаря полетата.

После измъкна от джоба си нож, отвори тежкото острие и съсредоточено започна да кастри една пръчка, която бе намерил в краката си.

— Полетата... — повтори той, като оглеждаше пръчката така, сякаш я изучаваше. — Ама ти хабер си нямаш, защото тук е хладно —

стрелна го с тъмен, насмешлив поглед и продължи да дялка.

Мън не отговори.

— Не съм от тия, дето бягат от опасностите — подхвана отново Силвестъс. — Такова нещо никой не може да каже за мен. Нищо не ми се опира. Ама човек трябва да знае, че не се бърхти залудо. Задава се суша и трудът ни ще иде на вятъра. — Той замълча и огледа пръчката. — На суша е тръгнало.

— Рано е да се каже — отвърна Мън.

— Аз обаче познавам! Винаги познавам! — извърна се възмутено момчето към него. — Тая заран видях вече жълтнало се стръкче жито, а има още толкоз време до жътва. Някакво проклетие тежи над земята, като гледам как хората без душа остават и едва кретат — и като скочи ненадейно, запрати пръчката във вира. — Потим се за тоя, дето духа!

Стоеше неподвижно, все още нерешил какво да прави, но от предишната скованост на тялото му не бе останало и помен. Затвори ножа.

— Не искам да кажа, че има нещо лошо в това, дето лежиш тук — рече той нацупено, без да поглежда Мън. Сетне се обърна и преди другият да успее да му отговори, хукна надолу по пътеката.

На вечеря Силвестъс не обели дума. Яде, без дори за миг да вдигне очи от чинията си. След това не излезе с другите на верандата, а остана в кухнята.

— Ще чете — подхвърли Уили Праудфит. — Когато го прихванат, чете, дордето луната се скрие и в лампата не остане газ.

— Една заран го намерих клюмнал върху кухненската маса — рече тихичко Адел Праудфит. — Газта беше свършила, фитилът — прегорял, а той спи. По някое време бавно вдигна глава и каза: „Аз спя, а той е в градината!“ Все едно добро утро ми рече.

— Помня — отвърна мъжът ѝ, — и същия ден работи като хала.

— Не съм виждала млад човек тъй много да се занимава със спасението. А приближава двайсет и четири.

— Работлив е като мравка — отбеляза Уили.

Силвестъс повече не дойде на хълма, но всеки път, когато печаха курабии, Сиси му донасяше няколко, загънати в бяла кърпа. Никога не присядаше и Мън тъй и не успя да я заговори. Имаше навика да стои с ръце на кръста и да го гледа, докато изяде курабиите. Наблюдаваше го,

дордето не изгълташе и последната троха, а подир това винаги си тръгваше. Благодареше ѝ, а понякога питаше: „Защо не седнеш да си поприказваме, Сиси?“ Но винаги ставаше едно и също. Тя стоеше неподвижно, без за миг да откъсва черните си очи от него, и го гледаше как слага последния залък в устата си, после рязко се обръщаше и си тръгваше.

Един-единствен път към края на престоя му у Праудфитови се позабави малко и след като Мън си изяде хляба. Помоли я да седне, но без да отвърща, тя само кимна. Когато той се напи от извора и вдигна глава, Сиси се наведе да прибере малката квадратна кърпа и като я приглади, сгъна я и промълви:

— Мистър Пърс...

— Кажуи, Сиси?

— Мистър Пърс — поколеба се тя отново, като продължаваше да приглажда кърпата. — Леля Дели чула, че жена ви си имала бебе.

— Истина е — отвърна Мън.

— Момченце, нали?

— Да, Сиси.

Тя притисна кърпата между дланите си и я задържа така. После попита:

— Как се казва?

— Не знам — отвърна той.

Тя го погледна втренчено за миг и без да каже дума, изчезна.

Нямаше начин да я види, докато се спуска по пътеката. Наблюдаваше голото място между хълма и къщата и я чакаше да се появи. Най-сетне тя излезе от храсталака и бързо се отправи към дома. От кухненския комин се виеше тъничка струйка дим, макар че беше рано за вечеря. После си спомни, че Сиси му беше донесла хляб. Бяха напалили пещта.

Димът се издигаше неподвижно на дълга сиво-синя струя, която се губеше в чистия въздух нейде далеч над върха.

След малко момичето излезе от къщата. В ръка носеше котле и докато го полюшваше, той мярна отблясъка на слънцето върху него. Фигурата ѝ, толкова мъничка от това разстояние, прекоси двора и се отправи през портата към нивата край потока. Видя я да ситни между редовете от млади растения. В единия край двамата мъже копаеха. Носеше им вода.

Когато ги приближи, те прекъснаха работа. Тогава видя трите фигури заедно, там, в края на нивата, далечни и много-много малки. Сега ще отлепят длани от дръжките на мотиките и ще килнат шапки на темето. Устните им ще са пресъхнали, а в зъбите им ще поскърцват пращинки от сухата пръст. Ще се редуват — първо Уили Праудфит, след него и Силвестъс ще надигнат котлето, а студената вода ще изпълва устата им и сладко и пречистващо ще бълбука в гърлата им. Ще благодарят на момичето, ще погледнат въпросително слънцето, ще грабнат отново мотиките, ще се превият над земята, всеки посвоему, и остриетата пак ще залъскат неуморно нагоре-надолу. Сушата можеше да дойде. Засаденото от тях вероятно щеше да посърне и увехне, тъй че догодина можеше и двамата да ги няма тук. Дотогава земята сигурно щеше да премине в други ръце и Уили Праудфит навярно щеше да отиде я в Оклахома, я бог знае къде. Силвестъс сигурно също щеше да се запилее. Но сега мотиките им се вдигаха и падаха все така упорито. Те пристъпваха неосезаемо, но уверено, сякаш напредваха в бъдещето си. Зад тях, на другата нива, която оттук не се виждаше, работеха други мъже, в къщите шетаха други жени и други хора се суетяха по улиците на градовете.

Той се визираше в трите тъй далечни силуета в полето, застинали в щедрата, ослепителна и сякаш чуплива дневна светлина, и му се прищя да извика, да им махне с ръка като пътник, изгубен в пустиня, който вижда или по-скоро си мисли, че вижда как в далечината спътниците му се движат уверено, спокойно и без да бързат, за да изчезнат в падината зад някой хълм или в безкрая. Но не го направи. Легна на земята, обхванал главата си с ръце, внезапно потресен от тази най-обикновена сцена долу, в ниското, много повече отколкото от преживените трудности в бягството си, от спомена за отминалото щастие и тъга, дори от вестта за раждането на сина му.

— Оклахома — рече Уили Праудфит.

— Разправят, че там човек можел да почне от едното нищо — обади се Силвестъс.

— Сума време мина, откак бях в Оклахома — поклати глава Уили, размърда се и дъските на верандата изскърцаха в мрака. После продължи: — Тогава много народ бе тръгнал натам, та да започне отначало. По една или друга причина. А имаше и такива, дето просто не ги свърта на едно място и все скитосват. Като мене по онова време.

Бизоните започнаха да изчезват и един ден гледам — няма ги, а дотогава накъдето и да се обърнеш — земята черна-почерняла от тях. Та и аз тръгнах на запад. Ама накрая пак тук се върнах. Мнозина обаче не се върнаха, просто нямаше къде — помълча известно време и продължи: — Дойдох тук и зарязах оня сушав край. Но знае ли човек, един ден може пак натам да се запиляе. В Оклахома, ако е рекъл бог.

— Тук трудът ти отива на вятъра — рече племенникът.

— Може пак да тръгна, като му дойде времето — подхвана отново Уили Праудфит. — Ако още е останало местенце, където в днешно време човек може да се свре. Тъй рече и тате един ден и замина, макар и хич да не го беше мислил преди. През шейсе и първа беше, войната тъкмо бе започнала. Не му беше леко. Не че беше религиозен, ама стрелбата и убийствата мира не му даваха и все се молеше богу да му посочи чия страна да вземе. Ама то коя ли беше страната на бога? И една заран рече: „Не оставам повече тук, свило ми се е сърцето, като гледам какво е наоколо! Заминавам!“

Продаде всичко: земя и покъщнина, всичко, дето в каруца не можеш го натовари. Запретна два чифта волове и потеглихме за Северен Арканзас. Там тате имаше братовчед и оня му прати писмо, че Северен Арканзас бил райско място за човека, че свободно можеш да получиш земя, при това хубава. Минахме през Тенеси, а там навред, дордето ти стигне погледът, все памук растеше. Стигнахме и Мемфис. Качихме се на един параход и хайде надолу по Мисисипи, а подир това — по Арканзас. Но земята отдавна беше заета. Стигнахме и Литъл Рок. Стояхме там близо три седмици и чакахме братовчеда на тате. А пък аз в това време успях да разуча целия град, знаете какви са децата — навсякъде си врат носа и все щъкат нагоре-надолу. Бяхме се разположили край един поток, ама тате все даваше зор да тръгваме, че времето не чакало. Искаше му се да купи парче земя и да дигне къща, преди да е дошла зимата. Водата, дето я пиехме в Литъл Рок, не беше свят, а пък той си беше придирчив. Вярно, и там има вода, ама не е сладка като тукашната. Разправяха, че по онова време в Литъл Рок се натръшкали от дизентерия и причината била във водата, дето я пиели.

Ама аз нали си бях десет-дванайсетгодишен, морето ми беше до колене. Ходех да гледам как мъжете се обучават и се готвят за война, а пък някои бяха със сопи, все още нямаха пушки. Един ден рекох: „Тате, ти няма ли да станеш войник?“ „Войник, войник — смърти ме той, —

ти стой по-далеч от тях, че ще има свети въртипух!“ Ама аз нали си бях дете, измъквах се и все ходех да ги гледам. Дотогава не бях виждал войници.

Най-сетне дойде и братовчедът на татко. „Амон — обърна се той към тате, защото тъй му беше името, — забавих се, ама нещо ми се изпречи на пътя.“ Извади един лист от джоба си, а на него нарисувал карта и всичко от ясно по-ясно означено. Баща ми погледа-погледа, па рече: „Няма ли да се връщаш?“ „Няма, Амон, няма да се връщам! — отвърна братовчедът на татко. Войник съм вече!“

„Войник ли?“ — попита баща ми и го изгледа.

„Войник, войник, не съм аз за семейство като тебе!“, отвърна оня.

Тате поклати глава. „Не — вика той, — не е там работата. Имам си хубава къща в Кентъки. Жената ми е добра, умна. Най-добрата, дете някога съм срещал. Река ли, тя и момчетата ще ми стопанисват дома, а аз ще си бъда войник. Ако ми беше по сърце обаче, ама не ми е! Та как ще спя спокойно, като знам, че трябва да се дигна и да убия човек, дете дори не го познавам!“

Тате взе картата, натоварихме каруцата, запретнахме воловете и преминахме реката. Още същия ден. И се упътихме къде Северен Арканзас.

А там — земя колкото щещ, само да я работиш! Всичко излезе самата истина. Хубава и равна, както беше казал братовчедът. Намери тате едно парче точно на стигата на два потока — хем долина, хем и по-височко имаше, да ти е драго да работиш! Насред нея извор блика, дърво — колкото щещ, и бял дъб, и кедър, и върба, че и бреза. Пък колко катерички — и то едни таквиз тлъсти, дете всяка заран те будят с цвърченето си. „Бащице наш, бащице наш!“ — рече разнежен тате, ококорил очи право пред себе си, като избра вече място и къща да дигне. После изведнъж кресна на мама: „Хенриета, подай ми брадвата!“ И тя му я даде.

Някои от тамошните отидоха на война като братовчедата, ала тате си стоеше настрана докрай. Седят си хората и някой току спомене за войната, а той става и си тръгва. Сетне дойде вест, че свършила. Вече бях голям, шестнайсетата карах, и не че се хваля, ама си бях сръчен. Ние, момчетата, помагахме на тате в стопанството и се оправяхме. Добър край беше, плодороден.

Когато подкарах деветнайсетата, рекох: „Тате, мисля да ида в Канзас.“ А той вика: „Виждам аз, че от известно време не те свърта.“

И тръгнах. Тате ми даде кон, седло и педесе долара в злато. Бях решил да ида в Канзас и да стана ловец на бизони, както бях чувал да правят. Смятах, че ще се оправя с пушката не по-зле от всеки друг. Та малко ли бях стрелял по бичета и все в задницата ги удрях, в подкожната лой, там, дето се целят майсторите. Тъй става — съберат няколко души по педесе цента, купят едно биче и го пушкат кой където му душа иска: някой висок — в задницата, в тлъстините; следващият — в бутовете, трети — в някоя плешка или в главата, четвърти — в другата плешка. Стрелял съм и по речно камъче с изрисувано на него с креда малко сърчице — от четирсе стъпки, прав, а пък лежешката — от шейсе.

В Хейс Сити се запознах с един, Минго го викаха. Беше янки, изкарал войната. Пуснали ги и той дошъл в Канзас. В Санта Фе първо драх мулета, после трепал биволи къде Колорадо и се главил един от първите при прокарването на железницата „Канзас Пасифик“, стрелял бизони, за да си изхрани хората, и нямаше нещо, за което да не се беше хващал. Върлинест такъв, сух, само кожа и кости, с жълтеникаво лице и без косъм на главата, а пък и тя една такава жълта. Нямаше повече от трийсетина години. „Някой ден току-виж съм разочаровал шайените“ — казваше той и се почесваше по темето, дето уж трябваше да му бъде косата. Решил беше да си опита късмета още веднъж, защото цената на кожата непрекъснато растеше, в Хейс Сити търговците се надпреварваха да ги изкупуват. Минго имаше скътани малко парици от превози от Форт Сил нататък, както и една стара каруца. Купи всичко, от което имахме нужда, и рече, че мога да му изплатя моя дял от онуй, дето ще го спечелим. Благодарих му от сърце и поехме.

Седемдесе и осма година беше и, бога ми, изръшнахме целия край! На север от Хейс Сити към Салин, оттам нагоре по Пони Крийк и Арканзас, надолу до Панхандъл на Канадската река и още по-надолу — до Форт Сил. Имаше време, когато човек нищичко не можеше да вземе за необработена кожа с хубав косъм, а с летния лов не успяваше дори барута да си плати. Ама първия път, когато отидохме в Хейс Сити и тъкмо разтоварвахме и умувахме какво да правим, докато дойде зимата, един изкупвач на кожи за Дърфи, дето е оттатък Левънуърд, ни брои по два долара и десет цента за кожа, доколкото помня. „Момчета,

вика, бързо пълнете тумбаците, мокрете глътката и поемайте наново! Купувам всичко, без значение лято ли е, дъжд ли вали, или слънце грее.“ „Сериозно ли купуваш летни кожи?“, пита Минго. „Сериозно, я!“, отвръща оня.

Минго отиде да купи още една каруца и глави двамина дерачи, ирландци бяха, тогава там гъмжеше от ирландци, и още един, та да щави и опъва кожата. А аз му викам: „Да ти се не видяло, Минго, държиш се, сякаш сме богаташи!“ Той пък отвръща: „Сега не сме, но бог ми е свидетел, че ще бъдем! Пък и се уморих да дера, до гуша ми дойде! Обичам да ги стрелям, ама да дера — не ме търси! Добре че когато пушкахме бунтовниците, не стана нужда да ги дерем. Отсега нататък само ще гърмим като джентълмени, докато цевта не запуши!“

И да пукна, ако това не беше самата истина! Цевта като нищо ти припушва в ръката. Денят е спокоен, димът се вие край главата ти като мъгла, а ушите ти пицят. Случи се бизоните да стоят неподвижно, стоят и си пасат. Ти му пуснеш оловото на един, а другите току вземат да душат и да реват, ама не бягат. Е, ако имаш късмет! И колко му е тогава — продължаваш да стреляш по онези, дето са в края и може всеки миг да хукнат. Стреляш си кротко и гледаш да не ти прегрее пушката. Спомням си, че на следната година случихме с два големи удара — единия го направи Минго, другия аз. Вървах по някакво възвишение южно от едно поточе, дето се вливаше в Пони. По едно време надзъртам предпазливо иззад хребета и гледам — отпреде ми стадо. На около сто и педесе крачки трябва да беше, а вятърът духа откъм него. Подпрях шарпа на рогатката и залегнах. Сетне лека-полека взех да се надигам — човек трябва да стане, да се засили и чак тогава да стреля, — подпрях се на коляно и какво да видя — ни един не е паднал! Помислих, че не съм улучил, макар да ми беше на сгода, и отново залегнах, та пак да опитам. И тогава гледам — един бизон се гътва, а другите стоят неподвижно, пак стрелям — пада още един, а ония стоят ли, стоят. Стрелях още веднъж. Божичко, рекох си, същинска скотобойна!

И вярно, беше досущ като в скотобойна! Лежа аз, премервам се с шарпа, стрелям, а те не помръдват. Броя си на глас между изстрелите, за да не се забравя и да прегрея пушката. Сума време ги гледах да подгъват бавно крака, когато куршумът попаднеше в целта, и да се килват на една страна. А ония другите стоят, душат и реват като

побеснели. Тъй де, дивотия! Лежи си там някакъв, слънцето припича, а той продължава да натиска спусъка. Не ще да е на себе си такъв! Ама никак! Сякаш не е човек, ами дявол знае какво! Като че ли не той държи пушката, а тя него. И ти се струва, че ако стане, тръгне си, зареже бизоните долу, в ниското, и остави пушката на земята, тя ще има да си гърми сам-самичка до безкрай. А пък бизоните все ще си душат и ще реват. Понякога и тъй се случва.

Него подиробед натръсках седемдесе и два бизона, преди да се усетят и да избягат. Към залез най-сетне се пръснаха. Видях ги да тръгват, колкото бяха останали де, ама нямаше повече от двайсетина, а подире им такава пушилка се вдигна! Хукнаха на север и се изгубиха от погледа ми, но аз продължавах да лежа, сякаш ръката ми бе залепнала за пушката, а цевта пари — ще ме изгори. Лежах там като побъркан.

„Дявол да го вземе — вика Минго, — под тебе бизони на купища, а ти се излежаваш, като че хич ги няма!“ Не го бях чул кога е дошъл. „Хайде, иди да доведеш ирландците — продължи той, — нощес ще падне работа, трябва да се одерат!“ Нищо не му рекох и тръгнах към каруците, за да подбера дерачите, щом привършат онуй, дето го бяха почнали. Когато се върнахме, беше вече нощ, Минго дереше и проклинаше света. Но на изток изгря луната — червена и тумбеста, и от хамбар по-голяма. Тук няма да видиш луна като канзаската. Та на месечина ги драхме, без думица да продумама. Само дето я някой ще изсумти, я нож ще засъска по брус, нежно и весело, сякаш на острието му е благо, като го заточваш, и накрая оня звук, който издава кожата, когато поддаде и с едно по-ячко и продължително дръпване отделиш месото от нея. Далече нейде ще извие койот, а после все по-близо и по-близо ще се чуе.

И седемдесе и двата ги одрахме и им отрязахме езиците. Че и козината им остъргахме. Натоварихме каруцата и потеглихме нагоре по хълма прегладнели и каталясали. Помня, че някъде наскреда се обърнахме и погледнахме назад. Луната беше вече високо и земята долу изглеждаше бяла като вода, а труповете стърчаха над нея досущ като черни скали.

Но на човек не всеки ден му се случва такъв удар. Да, далеч не толкова често, мен слушайте! Опитваш вятъра, заставаш срещу му и бавно и внимателно започваш да приближаваш, кажи-речи, през

цялото време пълзиш. Разшават ли се — време му е! От двеста крачки са ти в кърпа вързани. Ама шарпът стреля като топ. Истина ви казвам! За него три четвърти миля е нищо, стига да можеш да уловиш на мушката някой мъжкар, че и да го улучиш. Ама не можеш! Виж, от двеста и педесе-триста крачки става, и то с голям зор! Стреляш, а стадото се пръсне и побегне, сетне запре, а ти току притичваш и тъй, дордето не ги изгубиш от поглед.

Не може обаче да се отрече, че с Минго си вземахме своето и зиме, и лете. Пък и не само ние. Под навесите на Чарли Рат в Додж Сити съм виждал не веднъж и дважд със собствените си очи да чакат по педесе-шейсе хиляди кожи, овързани на бали, а дворът му е така наблъскан с каруци, че човек може да го прекоси, без кракът му да стъпи на земята. Каруците са направо една връз друга, че и натоварени догоре, а мъжете, насвяткани до козирката, викат, псуват и чакат да разтоварят. Времето беше такова, че парите избиваха отвсякъде като негърска пот. Мъжете бяха все демобилизирани и надошли от майната си, а пиенето се лееше като река. Нечиста сила, дума да няма! Но тогава човек можеше да се оправи без много-много неприятности, стига да си гледа работата, да почита бога и да не забива нож в гърба на ближния.

Та вземахме си ний нашето и си мислех — край няма да има! Човек така е устроен. Гледа нещо и си мисли, че ще е вечно, а не забелязва кога му идва краят. Лаком е той, като прасе е лаком, и също толкоз сляп. Веднъж през пролетта седях на един хълм недалеч от Медсин Лодж Крик и гледах бизоните. На север се придвижваха. Пролет беше, та следите им все от юг на север се точеха. На север значи отиваха тогава и накъдето и да се обърнеш, все бизони. Ей тъй, един до друг! Пък и не можеш да кажеш колко са — един господ бог на небето знаеше само. Тъй си беше и никой не разбра, че това е краят. Навсякъде виждах одрани и разложени трупове черна почерняла беше земята от тях на половиндневен конски преход. Дъх не можеше да си поемеш от вонята им. И преди да се усетим, в Канзас не остана ни един бизон. Цял ден пътуваш, а ни един за цяр не виждаш! „Тръгвам за Оклахома, рече Минго, там все още има бизони. Надолу по Чимърън или по Бийвър Крик.“

„Да, ама там е индианска територия — рекох, — а пък аз много-много не ги любя индианците.“

„Имам познати, които са били там и са ударили къравото — вика Минго. — Чух за някакъв, дето се върнал с над хиляда кожи, а пък не стоял кой знае колко.“

„Ама има и такива, дето изобщо не са се върнали“ — рекох.

„Мешал съм се с индианците, когато въртях там търговия — вика Минго. — Слаба работа са те, нямат си ей това! — и навири карабината. — Техните пушки бял не би ги и погледнал!“

„Не че ме е страх — рекох, — ама не е редно, щото по закон това са си индиански земи.“

„Индиански, друг път! — озъбва се Минго и плюе. — Няма да е задълго. Някакъв от Додж Сити рече, че една група се кани да тръгне нататък за бизони. Каза също, че и Мейърс щял да иде, за да изкупува кожата и да открие кантора точно там, в Оклахома, а може би и в Тексас, към Канадската река. Голяма работа ще е!“

„И ти смяташ да идеш с тях?“, попитах.

„Не — отвърна той, — не обичам да ми се мотаят хора из краката!“

Та тръгнахме ние двамата за Оклахома заедно с нашите дерачи. Бяхме наели нови, защото старите напуснаха — не искаха да ходят в индианските земи. Главихме двама — един французин и един негър. Трябваше да им плащаме по осемдесе долара на месец, плюс храната заради индианските територии. Както и да е. В седемдесе и четвърта беше — суха година излезе, чак реките пресъхнаха. Помня, че и много скакалци се появиха. Ама все пак стигнахме и имаше бизони. Точно както преди — същинско гъмжило, не можеш да се разминеш от тях. Като че ли бяхме в друг свят, ама само за някое време. Работехме здравата и напредвахме все повече и повече. Трябваше обаче да си отваряме очите на четири и да внимаваме за индианци. Нощем се редувахме да пазим. Не се яви ни един, докато не закарахме първия товар в Додж Сити и не се върнахме оттам. Тогаз вече мярнахме неколцина наведнъж. Негърът се беше заврял в някаква долчинка и дереше бизон, убит от Минго, французинът опъваше кожата край каруците, а ние с Минго се мотаехме наоколо. Появиха се иззад един хълм между долчинката и каруците и едва тогава ги видяхме. Хукнахме, притиснахме ги и започнахме да ги стреляме. „Де го негъра?“, пита Минго. „Няма го“, отвръща французинът. „Мътните го взели! — ядоса се оня, както беше залегнал и гърмеше. — Туй черно

копеле ще вземе да се остави да го хванат, а аз мразя да дера! Това ще ми е благодарността, че четири години съм се бил срещу бунтовниците за свободата на негрите!“

Цял подиробед лежахме и пукахме по тях. Французинът товареше, а ние пукахме по тях. Когато бяха далеч — с шарповете, а приближеха ли — с карабините и колтовете. Една карабина „Спенсър“ е дванайсетозарядна, а и тежкокалибрена. Та цял подиробед все така, после падна нощ и вече ни те можеха да ни доближат, нито пък ние да ти видим. Опитвах, ама всеки път ги засичахме.

Когато се развидели, вече ги нямаше. Околовръст лежах няколко понита, а съвсем наблизко, на не повече от петнайсе крачки — един индианец. Не го знаех, че е дошъл толкоз наблизко, ама нощем нали се лъже човек. Ако е имало и други, трябва да ги бяха отнесли, а тоя беше много близо. Отидохме при него и Минго рече: „Като го гледам колко близо е дошъл, явно се е опитал да ни изненада. Искало му се е вожд да стане.“ Младок беше и прострелян в корема. „Да му се не види и глупакът! — изръмжа Минго и като го погледна, поясни: — От киъуа^[1] е.“ Подир това клекна и си измъкна ножа.

„Какво ще го правиш?“, попитах.

„Ще го скалпирам“, отвърна Минго.

„Не бива тъй, нали си християнин“ — рекох.

„Ами — вика, — познавам и други християни, дето са драли индианци. Имам приятел, беше си направил пунгия от ненката на индианка. Ама не му вършеше добра работа — рече той и започна да реже. — Много бързо се износи. Скалпът обаче е друго нещо, направо си е талисман.“

Скалпира го той, после погледнахме в долчинката за негъра. Там беше, само че и на него му бяха взели скалпа. „Минали са се — подсмихна се Минго, — един негърски скалп не струва и пет пари. Във всеки случай от моя е по-добър“.

Това бяха единствените индианци, с които тази година си имахме неприятности, но групата, дето тръгна от Додж Сити, брала много ядове в Тексас. В една местност, наречена Доуб Уолс, имало голямо сражение и някои паднали убити, наред с много индианци. А ония южните бяха много зли. Бъхтеха се при Анадарко с войниците, убиваха и скалпираха когото сварят. Правеха набези и до Тексас. Киъуасите нападнаха един обоз с продоволствие, Капитан Лейман, доколкото

помня, и здравата го одръстили. На другата пролет бяхме във Форт Сил и чухме войниците да разправят как лежали четири дни в дупки, дето сами си били изкопали и умирали за капка вода, докато около тях в кръг, с вой и стрелба, непрестанно препускали индианци. Имало един омотан в бял чаршаф — четири пъти прекосил насам-натам позициите им. Куршумите изрешетили чаршафа, ама него все едно бълха го ухапала. Така станал голям вожд и получил ново име за това геройство, както им е обичаят. Някакъв скаут обаче все пак успял да се добере до щаба и дошло подкрепление.

Лоша година беше, дума да няма, и генералът във Форт Сил — генерал Шеридан, оня, дето се беше бил във войната — се канеше да ги удари. И ги удари. Пръснали се като койоти, погнати от кучета. Гонили ги, та чак дъх не им дали да си поемат. Някои се предали, ама онез, дето били с вождовете Самотния Вълк, Мамантай и още неколцина, продължавали да бягат и да се бият. Преди съвсем да ги довършат, и те се предали. Видях ги с очите си! Във Форт Сил! Доведе ги един вожд, Ритнатото Пиле му викаха. Разбрал той накъде вървят нещата и накарал хората си да се предадат. И там, във Форт Сил, ги видях. Вкараха ги в ограденото за добитъка място — ама с камък беше оградено, а лошите вождове ги оковаха и ги заключиха в затвора и в каменната ледница, дето тогава я строяха. Всеки ден, когато пристигнеха каруците с месо, им хвърляха от него през стената — сурово, на парчета, сякаш глутница пантери хранеха. Взеха им всичко, изкараха ги навън, застреляха ги и ги оставиха да вонят. Много приличаше на смрадната, дето се разнасяше, когато трепехме бизони и ги деряхме. Задуха един западен вятър и във Форт Сил не остана човек, дето да се спаси от нея, без значение спи ли, или е буден. Да не можеш и да хапнеш, значи.

Канеха се да изпратят лошите вождове далеч във Флорида и така да се отърват от тях. Щяха да накарат Ритнатото Пиле да посочи кои са най-ожесточени срещу белите. И той така и направи. Посочи Самотния Вълк, Мамантай и още неколцина, като каза, че тия никога нямало да се откажат да скалпират бели. Дойде време да се отърват от тях и аз с очите си видях как стана. Военните фургони стояха до ледницата, заобиколени от въоръжени войници и тогава взеха да извеждат индианците. Бяха оковани във вериги. После пристигна Ритнатото Пиле на сивия си жребец. Истински красавец беше тоя мъж — висок и

снажен, а как яздеше, душата ти пълни! Скочи той от коня и се приближи до Мамантай и Самотния Вълк. „Време е — рече. — Сърцето ми прелива от горест, но така трябва. Обичам ви, ала вие няма да поемете по правия път. А обичам и хората си. Отпращам ви надалеч, защото държа на своя народ, а вие карате хората да се убиват един друг и да си блъскат главата о каменна стена. Защото да се биеш с белите е като да си блъскаш главата о камък. Когато сърцата ви се променят, можете да се върнете и тогава и в моето сърце ще намерите любов към вас.“ Това разправяха, че им казал, защото самият аз не им разбирам на приказката.

Вождовете стояха целите омотани във вериги и мълчаха. Само го гледаха. После Мамантай рече: „Ти се мислиш за голям вожд, Ритнато Пиле. Смяташ, че добре си направил. Белите те хвалят и си се възгордял. Не си Ритнато Пиле ти, ами същинска умряла самка, просната на слънце и подута като мърша. Индианците трябва да умират заедно, но ти няма да умреш с нас. Ще умреш сам, Ритнато Пиле. И ти умираш сега, защото лошият вятър е в теб.“ Черните камшици изплюяха и фургоните тръгнаха към кръстопътя Кадо. Войниците си отидоха, а той продължаваше да гледа подир отдалечаващите се фургоци.

Има много неща на тоя свят, за които човек може да мисли, и ето ви едно от тях. Туй де, което стана с Ритнатото Пиле. Постоя той, постоя, вперил поглед в далечината, сетне отиде в шатрата си, долу, край Каш Крийк, близо до Сил. Разправяха, че просто седял, без да вижда нищо наоколо и без да продумва. Хапвал нещо, ама не му било сладко. Не вдигал очи от земята. Стоял тъй четири дена, а на петата заран се гътнал и умрял. „Направих каквото трябваше — казал за последно. — Приех ръката на белия човек.“ И опнал петалата. Нямамо никакъв белег по него, бил мъж в силата си.

Ама знае ли човек! Някои разправят, че когато фургоните спрели извън Сил, Мамантай взел да се моли и направил магия, та Ритнатото Пиле да умре. Сетне сам предал богу дух, защото бил направил магия на човек от своето племе. Пък може и сърцето му да не е издържало. А нищо чудно и сърцето на Ритнатото Пиле да се е пропукало като кремък, хвърлен в огън. Знае ли човек! Но е нещо, над което може да се помисли.

Когато отведеха индианците от Сил, беше май и ние с Минго наново поехме пак бизони да бием, ала тази година не ни провървя. Просто нямаше. Хората разправяха, че индианците затова били толкова зли, щото ги нямало бизоните. Прехранвали се с това, което им подхвърляло правителството, но то не достигало. Взехме каквото можахме и се вдигнахме за Оклахома. Чухме, че в Бразос имало бизони и че ги биели момчетата на Чарли Харт, та затуй потеглихме натам, а после и нагоре по Пийс Ривър. Направихме всичко каквото можахме, но времето на бизоните си отиваше. Минго се промени, не можеш го позна. Видеше ли бизон, направо лудите го хващаха. „Мътните те взели — викаше, а очите му святкаха, като да беше трескав. — Мътните те взели! Кво чакаш бе, кентъкско копеле!“ И нападахме. Нямаше значение ден ли е, нощ ли е, той връхлиташе. Виждаше съм го, залезе слънцето, няма светлина да се премери човек, ама той пак хаби патроните, а сачмите на шарповете на чорба бяха станали. Две унции вървеше тогава куршумът и барутът. „Минго — викам, — това си е жива разсипия!“ „Гърленцето ще ти прережа!“ — ревяше оня и после цяла вечер не продумваше.

Напуснахме Бразос и поехме към Канзас. „На север има бизони“ — вика ми Минго. Минават си дните, а ние ще зърнем я някой взелдал от старост, я някоя и друга самка. А по земята се белнали едни кости — не ти е работа! Накъдето се обърнеш, бяло като солници. И хрущят ли, хрущят под колелата на каруците. Стигнахме Додж Сити, а там — камара от кости. Пришълците ги събрали и ги докарали за продан. На изток ги изкупували за тор, та да подхранват с нея излиялата земя. Цял Санта Фе беше заринат с кокали — таквоз чудо не бях виждал! И сега имаше хора в Додж Сити, ама не беше като преди. Кибичеха и нямаха нито грош, всичко бяха пропилили. Пълно беше с кокалаци и изпаднали ловци. Та бяхме в Додж Сити, а Минго взе нещо да не се отделя от бутилката. „Няма ти бизоните — ще рече. — Мътните ги взели, следващото, дете ще изчезне, е уискито! Не е място това за бял човек!“ А пък сушата още не беше настъпила, поне докато бях с Минго.

Мотаехме се из Додж Сити, когато се разчу, че в Санта Фе плащали добри пари, за да се озаптят Денвър и Рио Гранде, та да мине линията натам, където Арканзас излиза от планината в Колорадо. Минго рече да се стягаме за път. „Не — викам му, — никъде не

тръгвам да стрелям и да убивам хора! Дори и за железницата да е, пак няма да стане!“ „Аз четири години съм убивал за правителството — сопна се Минго, — а щом съм убивал за правителството, не виждам защо да не убивам и заради някой друг! Па било и за едната му железница!“ Аз обаче отказах, той отиде, а аз го чаках в Додж Сити. Когато се върна, донесе пари. „Линията ще е на Санта Фе — рече, — а отклоненията — на ирландците.“

След малко продължи: „Горе в Йелоустоун има бизони както порано. Чух го от сигурно място. Стягай се!“ Аз обаче не му отговорих. „Какво седиш — вика, — стягай се!“ Тогава му рекох, че никъде няма да ходя. „А какво ще правиш?“ — попита. „Още не съм решил — отвърнах. — Ще видя. Може да си купя парче земя, останали са ми малко парици, колкото за инвентар.“ „Тъп земеделец ще ставаш, а?“ — рече. — „Проклет, тъп земеделец!“ „Може и да стана, ако ми скимне“ — отвърнах. „Събирач на кости!“ — вика той, погледна ме и това бяха последните думи, които чух от него. „Събирач на кости!“ — повтори той, изгледа ме наново и си тръгна. Още не беше изгряло слънцето, а него вече го нямаше. Казаха, че запитал съм Йелоустоун.

Купих парче земя, както си бях наумил. Горе в Канзас. И мисля, че добре ми потръгна. Защо пък да не попревия и аз гръб? Имах някоя и друга пара, колкото за начало, та да си купя инструменти, добитък и каквото още ми трябваше. Останах две години. Подхванах и трета, но разбрах, че не е туй, дето го искам. Нещо ми стана. Не знаех какво е, ама не ме пуцаше ни деня, ни нощя.

Продадох и добитъка, и инвентара. Питам един: Колко даваш? Каза ми той — нищо пара в сравнение с онази, дето можех да им взема. Но приех и ми стигна, за да си купя екипировка. Тръгнах надолу през Оклахома, а после на запад. Да, на запад, както правеше по онова време човек, когато му щукнеше път да види.

Минавах през познати места, ама вече беше друго. Не толкова различно обаче, както през деведесе и първа, вече на връщане. Тогава индианците танцуваха навсякъде, откъдето минех — мъчеха се отново да докарат бизоните с танци. От тях и кокал не беше останал, ама ония танцуват, та пушек се дига. Чух, че навред гъмжало от индианци — и горе, в Дакота, и на запад. Наричаха тоя танц „Танцът на призраците“. Правеха магии и се мъчеха да върнат добрите стари времена, ала те отдавна бяха отминали. Щял да дойде един нов свят, разправяха те,

само за индианци. Нова земя се раждала — по-бяла и по-чиста, отколкото изобщо можел да си представи човек, а по нея — накъдето и да погледнеш — все бизони. Както онзи път, когато стоях на хълма край Медсин Лодж Крик и ги гледах да се нижат. И през ум не ми минаваше, че няма винаги да е така. Новата земя, казваха те, щяла да се плъзне върху старата, на която вече нямало бизони, и щяла да я прочисти, както дете плюе върху плочата си за писане и я изтрива. Там щели да бъдат всички индианци, от всички племена, щели да стоят и да викат онез, дето са умрели — на новата бяла земя. И живите танцуваха, за да дойде тя.

С очите си ги видях! Имаше и такива, дето лягаха на земята и умираха — тъй казваха те. Както си танцуваха, лягаха изопнати и вдървени, като същински мъртъвци. Онези де, дето са гледали новата земя. После се свестяваха, сякаш от сън се събуждаха, и разказваха какво им се явило. Новата земя била цялата бяла и греела, а мъртвите на нея щастливо им махали с ръка и те даже си поприказвали с тях. Жените пък, дето имали умрели деца, и тях видели.

Някои от белите им се смееха и подиграваха. Разправяха, че индианците съвсем са пощурели. Аз обаче не бях от тях. Преди време, когато бях още млад и зелен, можеше и да им се присмея. Но не и в деведесе и първа, когато се връщах след всичко, дето ми беше минало през главата. Бях лежал като тези индианци и ми се бе присънвало, че се връщам! През деведесе и първа.

Пустите му индианци! Събираха се в голям кръг и танцуваха. Въртяха се и пееха. Те сами си бяха съчинили песните: как са умрели и какво са видели на онази, новата земя. Шаманът им стоеше в средата и се тресеше, закичен с орлово перо, а другите танцуваха около него и пееха. И ето, някой усещаше, че новата земя идва, и започваше да се друсва и да трепери сякаш от студ. А шаманът току размахва орловото перо пред лицето му, духа му в очите и вика: „Хън, хън, хън!“ Оня излиза от кръга и застава в центъра, олюлява се като слепец, а шаманът все така размахва перото пред носа му и повтаря: „Хън, хън, хън!“ Тогава оня се разтриса като вампирясал, после изведнъж се кротва, а очите му се облещват като преди да ти ги склопят с монети. Колко време стои така, не мога ви каза, а останалите продължават да танцуват и да пеят. Други пък прииждат ли, прииждат и бум — долу.

Лежат на земята като умрели, може би цял ден, а песните и танците нито за миг не престават.

Но това беше през деведесе и първа, когато се връщах, а не на отиване. Казах ви, че на отиване вървах на запад, както правеше всеки, щукне ли му да види път. Бях в Санта Фе и всичко видях с очите си. Отидох в центъра на града, погледнах хората да щъкат насам-натам и реших да си почина. Тогава ме прихвана. Не, рекох си, няма да спирам, нещо ми подсказва да не спирам! Хич не се и маях, завъртях се само колкото да си купя нещо за ядене, а един ме пита: „Накъде така?“ Не знам, рекох му, а той вика: „Боже милостиви, чуждоземецо, вървиш, значи, а сам не знаеш накъде?!“ Аз пък отвърнах: Вярно е, не знам, ама ще разбере, когато стигна! И си продължих пътя.

Стигнах планините. Такива планини не сте виждали! Аз поне не бях. Не приличаха нито на арканзаските хълмове, нито пък на тия тук, в Кентъки. Ония места са открити и високи, а планините са се дигнали още повече над тях. Беше юни, когато ги стигнах, и навред се виждаха цветя. Такива другаде не знам да има. Серей с венче като от чисто злато, а по земята — дребни като парички цветенца. Накъдето и да се обърнеш — пред очите ти все кактуси аленеят. Ама не миришат пушините! Много са красиви, да им се не нагледаш, но завреш ли си носа — мирис никакъв!

Поех нагоре. Там имаше само кедри, хвойна и шубраци, дето за нищо не ги бива. Качих се по-нагоре, а там — едни пинии, сетне тръгне дъб, ама нискорасляк. А още по-високо — големи борове, брадва не видели. Погледнеш надолу, а земята в ниското се опнала — край няма. Пръстта й — с цвят на слънчево небе. Дигнеш очи към върховете — сняг стои, а слънцето се белнало през него като върше на облак през лято. Вятърът бръсне по снега и лицето ти се смръзва, а слънцето грее, та се къса.

Обикалях аз по тия места, без изобщо да питам за пътя. Виждах хора да идват и да си отиват от Санта Фе, сетне никого повече не видях. Сегиз-тогиз из планините срещях индианци я на кон, я застанали нейде. Правех им знаци, те ми отвърщаха, но за пътя никого не питах. Там човек може да броди, а на един изстрел разстояние да има индианци, и пак няма да го разбере. Пък едни къщи имат — досуц купчина кал, на могила приличат. Хогани им викат. Застуди ли се, или

пък суша когато настане и тревата изсъхне, преместват се и строят нови.

Лятото изкарах високо в планините. Като захвана студ, се смъкнах надолу и си построих къща като индианските, само че моята на юг гледаше, а задната ѝ страна опираше в една канара. Къщите на индианците гледат само на изток. Такава им е вярата. И навес за понитата направих. Там и преживях зимата — далеч от земята. Човек все ще изкара някак, стига да има пушка като мен, пък аз и капани залагах. Сегиз-тогиз купувах от индианците жито. Два-три месеца обаче жива душа не срещнах, но и не ми липсваше. Искях да отида там и бях отишъл. Човек понякога не може да разбере защо и как го ръководи бог и направлява стъпките му. Живеех там, а знаех, че долу, в ниското, има хора. Ставах, лягах и изобщо не броях дните. Знаех, че в страната има война и смърт, че народът се избива и брат срещу брата се е изправил. Умираха хора и лягаха в земята, по която доскоро бяха вървели и дишали също като мен. И никой от тях не проумяваше причината.

Един господ я знаеше. Замислих се за силата на злото, дето го бях видял през живота си. И дето го бях правил, ако трябва честно да си говорим. Всички го правим, кой повече, кой по-малко, ама човек трябва да се замисли за това.

Види се, главата ми беше пълна с какво ли не. Понякога ми се явяваха като на длан, и то изведнъж, всяко едно нещо и всеки един човек, дето съм познавал. Не знам как, ама ставаше. Всичко заедно, сякаш живееш, а времето е спряло. Не го доумявам това, нямам думи да го опиша, ама тъй си беше, бог ми е свидетел! И то е наистина нещо, над което човек може да се замисли. Сетне се чувстваш някак чужд и вече не е същото.

Дойде лятото, снегът се стопи и аз отново се упътих към високите планини. Видях, че и индианците потеглят. Направиха ми знак и тръгнах с тях. Имаха овце и понита, та отиваха там, дето тревата е хубава. Един-двама знаеха нашия език, е, не добре, ама го поназнайваха. Кажиречи, цяло лято изкарахме заедно. После тревата изсъхна, дойде време отново да поемаме, поканиха ме и аз пак тръгнах. Ако иска, човек може да отиде. Аз поне съм го правил. Нито те имаха нещо против мен, нито пък аз. Стегна студ, отправиха се те към равнините, а с тях и моя милост. Помогнаха ми да си построя

зимна къща като техните, натъркаха с жито гредите за късмет и пръснаха и по пода, като баеха нещо по тяхному, та животът в къщата да бъде хубав. Хвърлиха шепа и в огъня, който ми бяха стъкмили под отвора за дима, и пак рекоха нещо. После наготвиха, седнахме на пода върху овчи кожи и ядохме като равни. А накрая по техния обичай свиха цигари от люспи на семе и тютюн и дълго седяхме и си бъбрихме. Точно както по сечене на дърва тук, когато на хората им е леко на душата.

Пет години изкарах тъй. Живеехме, както ни е по сърце. Нямах от какво да се оплаквам. И на сърцето, и на душата ми беше леко, както никога при оная мъка и съсипия от работа не ми е било. Сигурно и досега щях да съм там, ако не бях се поболял, и то много тежко. Беше през лятото на деветстотната, живеехме в планините, ама като че ли нещо си беше отишло от мен. За нищо не ме биваше. Абе просто ръка не можех да вдигна, като че ли цялата ми сила се беше стопила. Седях на земята и гледах небето — изтъняло и синьо над планините. Сетне ме удари треската. Свали ме и си рекох: Уили Праудфит, няма да те бъде. Тъй си рекох и думите прокълтяха в главата ми като камбана. Помислих си обаче, че и други са умирали, вземайки от живота и най-хубавото, и най-лошото, и пак си рекох: Уили Праудфит, ти не си лош от другите. Но треската ме повтори и тогава вече си казах: Ще умреш, и то в далечна земя.

Индианците направиха каквото можаха. Дадоха ми да пия цяр — беше нещо горчиво и черно от различни билки, но не ми помогна. Изгарях отвътре, лежах и всичко ми се виждаше различно. А треската ме носеше на пристъпи. Индианците се отнасяха добре с мен. Повече от това, здраве му кажи! Но бог ми беше пратил тежка болест, затова си рекох: Уили Праудфит, ще умреш.

Да, но знае ли човек какво му е писано? Мнозина несретници и окаяници са видели щастието с очите си и пак не са го познали. Като слепеца, дете вдига лице към слънцето, ама не знае, че това е слънце. А мен господ ме благослови и съм му благодарен.

Индианците разбраха, не бера душа досуц като някое посечено из корен дърво на слънцето. „Братко“ ми викаха, че и име ми бяха дали, и направиха всичко, дето беше по силите им. Построиха отделна къща, стъкнаха огън, настанаха ме там и се заеха да прогонят злото от мен. Мъчиха се не един ден. Седяха, лицата на някои от тях бяха

покрити с маски от кожа и целите изрисувани, размахваха пред лицето ми орлови пера, за да примамят злото навън, слагаха ми нещо на главата, на краката, на коленете и на гърдите, някаква смес, към която добавяха и малко царевично брашно. Друг път ми посипваха главата с пясък или пък ме миеха с пяна точно като сапунената, но от билки, и ме подсушаваха с царевично брашно. Хвърляха една подир друга в огъня борови клонки и разни треволяци, за да им дишам миризмата, ама аз бях толкова зле, че хич не ми беше до това. Понякога правеха по пода рисунки от цветен пясък с пера, синци и какво ли не още и пееха, и викаха, за да прогонят злото. Набутаха ме и в една от онез къщички, дето човек се поти, големи колкото да легнеш в тях, пълни с мръсотия и пясък и целите изрисувани, а наместо врата — еленова кожа виси. Но трябваше да е кожа на елен, убит с голи ръце, а не застрелян или заклан. Та сложиха ме там и нажежиха до червено камъни, за да се изпотя. Веднъж ми се стори, че цяла нощ танцуваха и пяха голи и доколкото си спомням, от главата до петите намацани с бяла боя, а вътре гореше буен огън.

Но треската отново ме сграбчваше и се мятах като в някакъв сън. Потъвах в мрака, а нямах за какво да се заловя. Пък и не ме беше еня! Идва и такъв момент, когато човек за нищо не го е грижа. Измъкнаха ме навън и ме положиха на земята. Беше нощ. Усещах, че си отивам. И като нищо можех да си отида, знае ли човек. И тогава точно го видях... Видях един дълъг път да се вие надолу по някакъв хълм, а наоколо — навред зелено. Сочна трева и дървета — кленове, брястове и какви ли не още. Бях на пътя и крачех по него. Целият горях и умирах от жажда. Зелен край беше, с прохладни сенки, ама и огънят не ме пуцаше. Слязох от хълма и видях навътре в долината къщи, покриви и зелени дървета. Кривнах и се озовах пред малка бяла черквица с една камбана и зелена морава отпред. Край нея течеше поток. Зърнах го, затичах се и като куче потопих глава във водата, за да угася огъня, дето ме изгаряше. Не гребнах с ръка, не! Бухнах лице във водата и тутакси ми олекна. Хладно ми стана отвътре, а и се напих до насита.

Не зная след колко време съм дигнал глава. Там, до потока, седеше едно момиче и ме гледаше. Отворих уста, ама звук не излезе от нея. Като че ли думите бяха твърде големи, за да се изтърколят.

Подир това сънят, ако е било сън де, си отиде, а аз тъй и не продумах. Не знам колко съм лежал, но когато се съвзех, беше утро,

сиво и мрачно, защото валеше, и треската си беше отишла. Лежах, а главата ми ще се пръсне от всичко, що го бях видял насън. Въведоха ме пак вътре и преди да падне нощта, успях да хапна нещо, като този път стомахът ми го задържа. Върна ми се и силата. Не изведнъж, ама се върна. През цялото време си мислех за онова, дето ми се беше явило — за черквата, за зелените дървета и потока. Бях го видял, знаех, че съм го видял, но не можех да определя къде се намира. Но после разбрах. Това беше пътят за Тибс в Кентъки, където бях прекарал детството си, и черквата на завоя. Не бях ходил там, откак тате напусна щата и замина в Арканзас, когато се вдигна войната и него взе да не го свърта на едно място. Видях ги като на длан и си рекох: Там ще вървя.

Позаякнах и тръгнах. Сбогувах се с индианците и те ми стиснаха ръката. Минах през Санта Фе, прекосих Оклахома, както вече казах, после продължих към Арканзас. Отивах да видя тате и мама, ако ги беше пощадил бог, разбира се. Стигнах до Форт Смит в Арканзас и оттам продължих за изток, където живееха родителите ми. Майка ми се бе споминала. Отдавна било, казаха ми хората. Баща ми също умрял, но преди по-малко от година. Убили го с нож. Намушкал го някакъв от Мисури. Една вечер седял на приказка пред магазина, а хората сновели навън-навътре. Говорели за войната и коя била причината да избухне. Онзи от Мисури проклинал бунтовниците, а баща ми му казал да не ги кълне тъй, щото не били те виновни. Сдърпали се и оня заклал тате, а той бил вече старец. Мисурецът се дигнал и си отишъл, ама никой не знаеше къде. Пък тате си умрял още там, както лежал проснат. Видях гроба му — с мама са заедно. Никой не знаеше къде са братята ми, отдавна се били изселили. В къщата, вдигната от тате, живееха хора, които изобщо не познавах. В същата оназ къща, дето го бях видял да й почва градежа в деня, когато се изправи и разнежено рече. „Бащице наш, бащице наш“, а сетне се сопна на мама: „Хенриета, подай ми брадвата!“ Видях я — талпите бяха гладко рендосани и яко сковани, а коминът все тъй си седеше читав — ни съборен, ни пропаднал.

Продадох я за колкото можах, не се пазарих. И после през Тенеси дойдох тук, в Кентъки. В Тибс дойдох. И много напичаше, когато пристигнах, а още не беше лято. Превалих хълма и тръгнах надолу по пътя, а отпреде ми грейнаха зелената трева и дърветата. Точно както ми се бяха явили. Минах завоя и зърнах черквата. И потокът бе там, а

аз хукнах като слепец, също както в съня. Натопих лице във водата и се напих до насита.

После бавно вдигнах глава. И я видях.

Уили замълча. В тишината сред мочурищата край потока жабите крякаха ли, крякаха. Най-сетне промълви: — Пред мен беше Адел.

— Да долетя тихо гласът на жена му откъм сянката, — седях там под един клен и го видях да слиза по хълма.

[1] Индианско племе, обитаващо Колорадо, Канзас, Ню Мексико, Оклахома и Тексас — бел.пр. ↑

ГЛАВА ШЕСТНАЙСЕТА

Беше по здрач, когато Мън, застанал в двора до камарата дърва и цепеници, вдигна глава и видя задаващата се по пътя край потока двуколка. Без да бърза, той подпря брадвата на дръвника и се наведе, за да вземе наръч подпалки от купа трески и прогнили кори. Сетне се упъти към кухнята.

Адел Праудфит беше все още там и бършеше съдовете. На масата до купчината чинии светеше лампа. Мън се наведе и остави подпалките да се изплъзнат от ръцете му и да паднат с глух удар в сандъка. После се обърна към нея и рече:

— По пътя идва някой с двуколка. Сигурно вече е спрял отпред.

Тя го погледна и сякаш се накани да каже нещо, но той продължи:

— Ще се скрия отзад. Вероятно идва да види Уили, тъй че ще изчакам да си замине. Ще бъда наблизко.

Излезе бързо от къщата и се отправи към шубрака в подножието на хълма. Погледна назад към пътеката, но сега там не се виждаше нищо. Двуколката вероятно беше пред портата, скрита от масивната къща. Не тръгна нагоре по склона, а се спря в първата по-плътна сянка. Седна на земята и се облегна на ствола на един кедър. Под него пружинираше осеяната с отколешни иглички земя. Впери очи в къщата и зачака.

Дневната светлина бързо се оцеждаше от небето и притъмняващата маса на къщата на фона на черното възвишение от другата страна на потока постепенно губеше очертанията си. В наситения здрач единствено прозорците се открояваха ясно — правоъгълници от жълтеникава светлина. Най-последно му се стори, че чува скърцането на колела по чакъла и тропота на отдалечаващата се по пътя двуколка. Не беше сигурен, но вече бе твърде тъмно, за да види каквото и да било.

Малко след това видя един силует да излиза от сянката на къщата и да се отправя към него. Още не приближил шубрака, дали по някаква

едва забележима особеност в телосложението или от мимолетното впечатление за провлачена походка разбра, че това е Уили Праудфит и дори не помръдна.

Преди да навлезе в храсталака, Уили спря и тихичко подвикна:

— Пърс! Пърс!

— Да? — обади се Мън.

— Всичко е наред.

Мън напусна сигурността на кедровия мрак и застана до него.

— Жена е — рече Уили Праудфит.

— Жена ли?

— Праща я доктор Макдоналд — той помълча и добави: — Да те видела, тъй каза.

Мън премести погледа си от него към къщата, от чиито прозорци се процеждаше светлина. Обхвана го някакво унило негодувание, подобно на човек, който в просъница е обезпокоен от неясен, безсмислен шум. Прокара език по сухите си устни и попита:

— Жена ли?

— Дъщерята на Бил Крисчън — отвърна Уили. — Знам я само по име.

Двамата се отправиха към къщата, а Уили продължаваше да обяснява:

— Някакъв човек я докарал от Кръстопътя на Ашби до Тибс, а сетне и дотук. Дели й предложи да остане да пренощува, а оня си тръгна. Не го разбрах как се казва. Дори не влезе. Отидох да го поканя, ама той не пожела...

Завари я притихнала наред стаята, сякаш вече цяла вечност стоеше така. Той мина през тъмната кухня и докато приближаваше, наблюдавайки я през вратата, си спомни как в онзи първи ден, изпълнен с долитащата от улицата хорска глъч, изведнъж я бе видял, застанала в средата на хотелската стая точно както и сега, и колко бе поразен от нейното спокойствие, от усещането за вътрешна сигурност. Ето че и в момента стоеше неподвижно, докато той пристъпваше към нея, а лампата осветяваше само половината ѝ лице, като така подчертаваше още по-ясно облечената в плът кост, загатвайки като че ли за силата на времето.

Прекара прага. Беше сигурен, че очите ѝ са го следили неотлъчно през цялото време, докато приближаваше, но самата тя дори

не помръдна.

— Здравей, Лусил — рече Мън, пристъпи към нея и протегна ръка.

Видя, че край масата, върху която бе лампата, стои Адел Праудфит.

— Здравей — кимна Лусил и също протегна ръка. — Как си? — И обгърна лицето му с бърз, но изпитателен поглед, който силно го смути, сякаш би могъл да разкрие някаква скрита вина.

— Добре съм — отвърна. — Оправям се чудесно.

Тя понечи да каже нещо, но се отказа. Дръпна ръката си от неговата и това го изненада, защото не съзнаваше, че все още я държи. След малко, сякаш поокопитена, поясни:

— Искахме да разберем как я караш и затова дойдох. Доктор Макдоналд ми каза къде си — говореше безстрастно и прилежно, сякаш предаваше някакво запомнено, но наполовина разбрано съобщение. — Смяташе, че е по-добре аз да намина, отколкото някой друг. Не можеше и дума да става самият той да дойде, все щяха да се досетят.

— Много ми е приятно, че си се накарала — отвърна той, — пък и това, че докторът се интересува как съм.

Гласът му прозвуча банално дори в собствените му уши.

Тя се обърна към Адел Праудфит:

— Мисис Праудфит беше много мила и ме покани да остана да пренощувам. Заминавам си утре. Просто искахме да разберем...

— Не, не! — запротестира Уили. Беше влязъл в стаята и сега стоеше облегнат на стената до кухненската врата. — Утре няма да стане! Толкоз път си била дотук, глупаво ще е да не ни погостуваш!

— Да — намеси се жена му, — за нас ще бъде гордост да останеш.

— Трябва да си замина утре на всяка цена — рече Лусил Крисчън, — но ви благодаря за поканата.

Замълча и продължи да стои неподвижно, но без да показва нетърпение. Мън усети неудържимо желание да наруши настъпилото мълчание, което му се стори безкрайно, но не знаеше какво да каже. Сетне чу почти с благодарност Уили Праудфит да предлага:

— Но да поседнем на верандата, там е по-хладно.

Лусил Крисчън се обърна към Адел и пристъпи към вратата.

— Да — рече тя, — днес беше ужасно горещо, по-горещо от всеки друг път по това време.

Излязоха, като най-отзад вървеше Уили Праудфит, помъкнал люлеещ се стол, който предложи на Лусил.

Седяха на потъналата в мрак веранда повече от час. Говореха бавно, като правеха малки паузи след края на всяка реплика. Тогава до тях достигаше крякането на жабите в мочурищата и сухото упорито жужене на нощните насекоми в крайпътните дървета. Гласовете им ту се извисяваха, ту се снишаваха в бавен, но съразмерен ритъм, който никой не нарушаваше, ала смисълът на тези звуци като че ли все убягваше на Мън, освен тогава, когато се насилеше внимателно да следи разговора дума по дума. Непреодолимо го привличаше и обсебваше сухият стъргот на насекомите, идващ от потъналите в мрак дървета — хаотичен и безкраен. Накрая му се струваше, че се разнася в самия него, че това е същината на съзнанието му, превръщайки всяка долитаща до него дума в същото безсмислено, монотонно, но упорито жужене.

Говореха най-вече Лусил Крисчън и Уили Праудфит. Тя го попита как са посевите му и той, без да бърза и най-подробно, ѝ отговори, изреди датите на засяване на всяка нива, като при това си спомняше какво е било времето едва ли не всеки божи ден. Сетне се поинтересува как са доктор Макдоналд и семейството му.

— Като изключим професор Бол, добре са — рече тя.

— Закъсал е нещо със здравето, разправят. Отдавна не съм го виждала, но така се говори.

— А татко ти как е? — попита Уили. — Чух, че боледувал и все се канех да те питам.

Известно време тя мълча, после бавно изрече:

— Добре е, благодаря — и сякаш изведнъж намерила сили да го каже, добави: — В Бардсвил е плъзнала същинска епидемия. Знаете как е някои години.

Да, съгласи се Уили Праудфит, някои години се случвало. Попита я как вървят другите работи в Бардсвил. Тя го осведоми и взе на свой ред да го разпитва за тукашни хора, за които бе чувала: къде са им къщите, колко земя имат.

Сегиз-тогиз Адел обогатяваше с някоя подробност разказа му или припомняше нечие име. Сиси обаче не продума през цялото време,

а Силвестъс отвори уста само веднъж. Когато на хоризонта проблесна първата светкавица, очертавайки огромния силует на надвисналия над долината хълм, Лусил Крисчън възкликна:

— Вижте, святка се! Утре може да падне дъждец!

Тогава се обади седналият в края на верандата Силвестъс:

— Извинявайте — рече важно той, — но няма да вали. Това святкане е само хитрост на Лукавия.

— Но от дъжд има нужда — отбеляза Лусил.

— Засуши се вече — продължи Силвестъс — и трудът ни отива на вятъра.

Скоро след това стана и без да пророни дума, изчезна.

Докато се отдалечаваше, всички се умълчаха. Адел Праудфит подхвърли:

— Не беше редно тъй да си тръгва. Не беше, ама да го знаете само как работи през деня!

— Току му щукне — рече Уили Праудфит, — стане и забие в мрака. Понякога го прихващат.

Скоро Адел предложи да си лягат. Знаела, че Лусил Крисчън е уморена от дългия път. Влязоха в къщата. Тя удължи фитила на лампата и извади един сламен дюшек и няколко чаршафа от шкафа.

— Ще застеля сламеника на Силвестъс. Лете обича да спи на верандата.

Излезе пак навън, другите останаха мълчаливи в осветения от лампата кръг. Веднъж-дваж я чуха да вика племенника си, после и тя се върна в стаята.

— Никакъв го няма. Но се случва и да не отговаря, когато се замисли за нещо.

Пожелала си лека нощ и се разделиха. Лусил Крисчън отиде в малката стаичка на Сиси, също така приспособена като онази, в която живееше Мън.

Известно време Мън лежа буден. Знаеше, че трябва да мисли за себе си, за това какво ще прави и къде ще отиде. За пристигането на Лусил Крисчън също. Ала беше уморен. Когато си легна, не почувства умора, но в момента, когато въпросите нахлуха в главата му, го обзе някакъв унес и не съумя да ги изрази дори за себе си. Бяха неща, които

трябваше просто да се приемат такива, каквито са, а не да се задават под формата на въпрос и да им се отговаря. Те почти бяха престанали да го тормозят, но ето че нейното идване ги бе възкресило. Неприятното усещане, което с изненада бе изпитал, когато Уили Праудфит дойде в скривалището му в храсталака и му съобщи за пристигането ѝ, отново го завладя. Скоро обаче унесът погълна и него. До слуха му едва доловимо долиташе жуженето на насекомите в крайпътните дървета. Постепенно мислите му и самият той бяха погълнати от това сухо, едва осезаемо трептене, което бе живот, но живот, сведен до най-безсъдържателен и безплоден ритъм — шепот на изгарящи в сухия въздух листа и попукване на спечена от слънцето пръст. Неусетно задряма.

Събуди се от слабия шум на отварящата се врата, която в тясната стаичка беше на по-малко от ръка разстояние от леглото му. Не помръдна. Лусил Крисчън — защото беше сигурен, че е тя — влезе в стаята и внимателно затвори вратата зад себе си.

— Пърс! — сухо прошепна тя. — Пърс!

— Да — промълви той.

Тя не отговори веднага.

— Трябваше да говоря с теб, Пърс.

Подпря се на лакът и се взря в мрака към нея. Докато напрягаше очи, за да я види, у него изведнъж бликна възторжено, непреодолимо желание. Протегна ръка и я хвана за китката. Почувства плътта ѝ — свежа и силна. Напипа тънките костици и я стисна, изопвайки кожата върху тях. Затягайки все по-силно пръсти, той се опита да я придърпа към себе си. Ръката ѝ се подчини, но някак безжизнено и вяло, сякаш дърпаше прогизналия край на дебело въже. Тя не се съпротивляваше, но усети у нея непокорството на безразличието — мъртва тежест, която го изненада, досущ като човек, който се опитва да вдигне нечие добре познато тяло и изведнъж открива, че в своята несвяст или гибел то като че ли вече изцяло се е просмукало от непреодолимата тежест на земята. Откри, че го обзема ярост и се запъна със свободната си ръка в леглото, за да прехвърли цялата ѝ сила в другата. Но тогава дори и в непрогледния мрак видя, че ръката ѝ продължава да виси все тъй безжизнено и вяло, и усети отпуснатите, нетрепнали дори сухожилия на китката. Яростта и желанието на мига го напуснаха.

Отвори пръсти и ръката ѝ се полюшна край тялото като отсечен клон.

Взря се в тъмнината към нея и изръмжа:

— Не биваше да идваш тук!

— Преди няколко минути не мислеше така.

— Не биваше — настоя враждебно той.

— Искях да говоря с теб.

— Не биваше! Сиси ще разбере и ще им каже!

— Няма — отвърна Лусил. — Тя спи като бебе. Няма да разбере.

— След това добави, и то без ирония: — Мисля, че вече знам как се влиза безшумно. Научих се още миналата зима.

— Можеше да поговорим и утре.

— Не! — отсече Лусил. — Никакво утре! Особено щом съм решила да ти кажа онова, което смятам, че трябва да ти кажа! Сега! Утре може да си замина, без дори да сме говорили, и цял живот ще се питам какво ли щеше да е, ако го бях споделила.

Стоеше все така напред стаичката. В мига, в който замълча, той отново долови далечното, завладяващо с упорството си жужене откъм невидимите в мрака крайпътни дървета.

Отпусна се в леглото по гръб. Извърна поглед от нея и се загледа нагоре в смътното очертание на тавана.

Тогава тя каза:

— Запали лампата!

Мън се надигна.

— Ще видят! — възрази той.

— Не! — сопна се тя. — Няма да видят!

Той се изправи, седна на ръба на леглото и пипнешком се пресегна към струпаните в долния му край дрехи. Навлече ги и отново седна.

— Ще ни видят — повтори той.

— Няма! — натърти Лусил. — Можеш да намалиш малко фитила, но искам да е светло. За да говоря. Знаеш ли, в действителност ние с теб никога не сме разговаряли на светло, в истинския смисъл на думата. Винаги сме говорили, без да мога да те видя. Без да виждам лицето ти. Понякога съм се замисляла за това и изведнъж разбрах, че всъщност не те познавам — помълча, после попита: — А ти?

Мън не отговори.

— Запали лампата! — заповяда тя.

Той стана, бръкна в джоба на панталона за кибрит и опипом тръгна към лавицата, където стоеше газеницата. Босите му нозе безшумно се плъзгаха по дъсчения под. Драсна клечката, закривайки пламъка с ръка, и сянката му се люшна върху стената зад него и тавана, докато поднасяше огънчето към фитила. Когато той колебливо заблещука, сложи шишето и го намали така, че на ръба на лампата остана да мъждука несигурно, тъничко като червей пламъче.

Върна се на леглото и се загледа в нея.

— Няма ли да седнеш? — попита.

Тя се отпусна на единствения стол с плетено тръстиково дъно, изправен до стената срещу леглото. Под черната пола на роклята ѝ видя сбраните на пода крака. Отбеляза равнодушно колко високи и силно заоблени са сводовете на ходилата им.

Седеше неподвижно, сковано изопнала гръб и скръстила ръце в скута си.

— Сега вече ме виждаш — рече той.

— Да — кимна тя, гледайки го втренчено и подир малко продължи: — Трябваше да дойда и да ти кажа нещо. Не ме изпраца доктор Макдоналд, както казах отначало.

— Не те изпраца значи — промълви Мън не толкова въпросително, а по-скоро като ехо.

— Не, попитах го къде си и той ми каза. Искях да говоря с теб. Трябваше непременно да ти кажа нещо. Но когато тази вечер се появи и те видях да влизаш през вратата, почувствах, че не мога да го изрека. Стори ми се, че не те познавам. Не беше такъв, какъвто те помня.

Мън вдигна ръка и замислено прокара пръсти по брадата си.

— Сигурно — отвърна той. — С тази брада...

— Не точно заради нея — възрази тя. — По-скоро заради самия теб. Разбрах, че не мога да ти кажа това, заради което дойдох. Ако можех, щях да си тръгна обратно още тази вечер. Легнах си, но не ме хвана сън. Детето до мен отдавна спеше и всяко негово вдишване ми напомняше от колко време не съм спала така. — Тя замълча, погледът ѝ се отмести от лицето му и се насочи към потрепващото пламъче на лампата.

Мън седеше, опрял лакти на коленете си, с провесени между краката ръце, и чакаше.

Сякаш с усилие тя продължи, без да откъсва очи от пламъчето.

— Реших, че не стана ли и не говоря ли с теб още сега, никога вече не ще го направя. Защото заранта, ако те погледнех, ти пак щеше да бъдеш такъв, какъвто бе тази вечер, появявайки се на вратата, и тогава щях да си замина, без да ти го кажа.

В последвалата пауза го изгледа въпросително, скръстените ѝ ръце лежаха все тъй неподвижно в скута, а тя бе все така скована на стола. Лицето ѝ не изразяваше нищо.

— Баща ми... — започна тя, но пак замълча.

— Да?

— Умря — прошепна Лусил.

— Умря... — повтори той. — Но нали тази вечер...

— Да, знам — прекъсна го тя. — Тогава не можах да го кажа. Не можех, докато ти седеше там. Умря преди три дена. Вчера го погребяхме.

Той спусна краката си на пода, при което се разнесе сух съскащ звук, и се изправи.

— Съжалявам — рече.

— Аз пък не съжалявам! — отвърна тя. — Като го знам как беше. Как лежеше, втрещил очи, и как дишаше с онова ужасно хриптене. Непрекъснато, ден и нощ! Не! — почти пламенно възкликна тя и ръцете ѝ бавно се сплетоха на възел. — Не съжалявам!

— Съжалявам — повтори Мън, сякаш не я беше чул.

— Не съм дошла да ти говоря за това — рече тя.

— А за какво? — попита той и пак се опря с лакти на коленете.

— Заминавам — промълви Лусил. Ръцете ѝ се бяха успокоили и отново лежаха неподвижно в скута ѝ, а гласът ѝ бе преминал в шепот. — Не съм решила още къде, но заминавам. Не мога повече да остана. Не мога! Нищо не ме задържа.

— Разбирам.

— Може да ида в Сейнт Луи — сви рамене тя и добави: — Но бог ми е свидетел, няма за какво да оставам!

— Леля ти е там, нали?

— Няма да отида при нея, в ада да гори дано! — и гласът ѝ отново прозвуча яростно, ала остана спокоен. — Тя... тя е чисто и просто една кучка. Ти нищо не знаеш.

— Не, не знам.

— Истинска кучка! Сестра е на татко и при това е много по-млада от него. Омъжена беше за някакъв си Олбрайт, който заминал и припечелил малко парици... но ти може би знаеш?

— Знаех, че е богат — рече Мън. — Нищо повече.

— Когато мама умря, тя ме прибра при себе си. Просто за да постави татко в неловко положение, такава си беше. И да има кого да командва. Когато Олбрайт се спомина, си изкарваше всичко на мен. Все се шляеше с разни мъже, даже и преди той да умре.

— Значи е била хубавица — отбеляза Мън.

— Кучка беше! — Лусил помълча, изучавайки мрачно лицето му и изведнъж повиши глас: — Не ти говоря всичко това просто така. То е част от онова, което исках да ти кажа. Единственият начин, който можах да измисля, за да ти го кажа...

— Добре де.

— Ние с теб никога не сме разговаряли — рече тя. — Не сме разговаряли като другите хора. Това, което изпитвахме един към друг, беше скрито, някак откраднато. Беше откъснато от всичко останало, от всичко, което бяхме самите ние.

— Така е — съгласи се той.

— Леля беше кучка. Сигурно и аз не падам по-долу. Имаше един...

— Излишно е да ми го казваш — прекъсна я Мън, загледан в тавана.

— В училище преподаваше езда. Беше възхитителен на коня. Англичанин, служил в английската армия, така поне ми каза. Беше ужасен! Въобразяваше си, че е голям красавец и че никоя жена не може да му устои. Мисля, че започнах да му обръщам внимание само защото беше толкова отвратителен. Само за това! Страхуваше се от леля ми. Всъщност страхуваше се от всичко, освен от конете. Не изпитваше никаква боязън дори и от най-дивия кон, нито пък от най-опасния скок. Известно време ми се струваше, че мога да избягам с него, просто защото това беше единственото, което можех да сторя. Попитах го иска ли. Но него го беше страх. И тогава му казах колко е отвратителен. Казах му всичко: че е негоден дори краката да си обърше човек о него и че ако всичко при мен беше наред, нямаше дори да го погледна. И той заплака, но не защото го напусках, а защото бях

разбрала що за човек е. Казах му, че някой ден конят също ще го разбере какво представлява и ще го убие.

Тя замълча и го погледна. Мън се беше излегнал по гръб, подложил ръце под главата си. По нищо не личеше, че е забелязал мълчанието ѝ.

— Уби го един кон — продължи Лусил след малко. — Хвърли го и го уби. Вече се бях върнала, когато прочетох за това във вестниците. Отначало дори не се сетих, че така му беше името, всичко ми се струваше толкова отдавна — За миг тя пак замълча, сякаш се ровеше в паметта си, после възкликна: — Имъри Чивърс се казваше. Но защо ли ти разправам всичко това...

— Вече няма значение — рече Мън.

— Когато се прибрах у дома — продължи тя, без да обръща внимание на думите му, — нещата бяха много по-различни. С татко, искам да кажа. Тогава всичко беше наред. Не се замислях почти за нищо. Просто бях изцяло погълната от стремежа си да бъда такава, каквато не съм била от дете. Наред беше всичко дори и когато започна да ни навестява Бентън Тод...

— Трябваше да се омъжиш за него — прекъсна я Мън, все така без да откъсва поглед от изпъстрения със сини сенки таван.

— Той беше хлапе — отвърна Лусил. — Просто едно хлапе.

— Но ако се беше омъжила за него, днес щеше да бъде тук — заяви той и равнодушно добави: — И то жив.

— Нямах право да говориш така!

— Да — повтори Мън. — Жив!

— Не се знае, за подобни неща не бива да се говори! — възрази тя. Ръцете ѝ отново се размърдаха в скута, като току се свиваха и разпускаха, после пак застина неподвижно. — Той е мъртъв.

— Както и онзи англичанин — напомни ѝ Мън. — Чивърс.

Лусил не отговори и за известно време като че ли потъна в размисъл, докато той не подхвърли:

— Нали си му казала какъв е.

— Такъв си беше по природа, никой не му е виновен.

— Бентън Тод — прекъсна я Мън замислено, — правеше онова, което смяташе, че ти би искала от него.

— И ти! — срязва го Лусил. — Боготвореше те и искаше да бъде като теб.

Мън продължаваше да лежи, без да ѝ обръща внимание.

— Той беше глупак — рече след малко.

Ненадейно Лусил се приведе напред, протегна ръце към него и пръстите ѝ се свиха и изправиха в знак на протест.

— Това няма значение! — възкликна тя. — Каквото било, било!
Дойдох да ти кажа нещо...

— Какво? — прекъсна я той.

— Заминавам! — Говореше припряно, докато ръцете ѝ отново се отпуснаха в скута ѝ бавно, сякаш потъваха в дълбока вода. — Някъде далеч. Изобщо не трябваше да се връщам! Изобщо! Затова заминавам. Каза, че искаш да се ожениш за мен. Ти също можеш да се махнеш оттук! Трябва да се махнеш! Сега вече мога да се омъжа за теб. Ще заминем някъде, ще се оженим и ще бъдем винаги заедно. — Погледът ѝ се отмести от него и отново се насочи към мъждивото пламъче на лампата. — Това дойдох да ти кажа — заключи тя.

Когато млъкна, нощните звуци отново пропълзяха в стаята сякаш с боязън — жуженето на насекомите и едва доловимият шепот на храстите край къщата, полюшвани от излезлия лек ветрец.

— Имаше време, когато можех да го направя — поклати глава Мън. — Но то беше отдавна.

— Знаех, че това ще кажеш — отвърна Лусил и гласът ѝ премина в шепот.

— А аз не го знаех — призна той. — Не го знаех, докато не го изрекох.

— Разбрах го още когато те зърнах тази вечер. Когато се появи на вратата. Но трябваше да ти кажа това, заради което дойдох. Длъжна бях!

— И аз съм длъжен заради себе си да остана тук — натърти Мън.

— Не! — възпротиви се тя и отново се приведе към него. — Не си длъжен! И то... — Поколеба се, все така наведена и впила поглед в него, като че ли искаше да привлече извърнатото му лице към себе си, преди да продължи: — И то не защото се обичаме! Каквото и да съществува между нас, не е това думата.

— Любовта е безсмислена, когато не е част от нещо повече — отвърна той.

— Не мога да кажа, че сега вече обичам нещо. Вътре съм студена! — тя рязко се дръпна назад и извика: — Студена! И винаги

съм била такава. Да, точно така! Затова и го направих, затова дойдох! Беше ми студено и мислех, че ще ме стоплиш. Така беше и с другите. Нещо в тях ме караше да си мисля, че вътре в себе си не са студени, че са топли, така си мислех! Дори Чивърс и онова, което правеше с конете. И ти...

— И аз... — повтори той, но не учудено, а някак мудро и колебливо.

— И ти! Мислех си и вероятно съм усещала — тя вече не шептеше, а думите ѝ прииждаха като порой, — че трябва да си топъл след онова, което направи. — Гласът ѝ внезапно падна и отново премина в шепот. — За да го направиш, трябва да си наистина топъл, да чувстваш нещо... За да убиеш човек...

— Знаела си значи за Тривелиън — промълви глухо Мън.

— Бентън ми каза. Изкопчих го от него. И дойдох при теб, за да ме стоплиш, но ти...

— Да?

— Ти също си студен! Каквото и да си направил, бил си студен. Каквито съм и аз отвътре. Дори и онзи човек на процеса, онзи Търпин...

— Търпин! — възкликна Мън изтръпнал и почти прав. — Търпин! Не аз го...

Тя обаче продължи, без да го слуша:

— Каквото и да си направил, направил си го, защото си бил студен и си искал да се стоплиш.

Той се отпусна назад и постепенно се успокои.

— Защото си искал да се стоплиш — повтори Лусил, — защото си искал да се докопаш до нещо, което да те сгрее. Защото си умираше от студ!

— Направил съм го и толкоз! — сви рамене той.

— Искал си да се стоплиш! Да си като другите! Като баща ми например. Защото той беше топъл, носеше топлината в себе си. Затова съумя да преживее сам през всичките тези години, а и беше едър, силен. Как е могъл да бъде такъв, какъвто беше? Не знаеш и защо държеше снимката на майка ми на една масичка в стаята си и защо всяка вечер я гледаше — виждала съм го, без той да ме забележи, — и защо понякога ѝ говореше. Казваше ѝ неща най-обикновени, най-незначителни, сякаш говореше на човек в къщата. Никога не би

предположил, нали? — Тя замълча, взря се изпитателно в него и настоя: — Кажи де?

— Не, не бих могъл — съгласи се той.

— Никой не би го предположил — кимна Лусил. — Ето защо, когато го видех или чуех, дълго лежах будна и мечтаех да бъда като него. А после...

— После какво?

— После дойде ти — въздъхна тя и стана, но не се отдалечи от стола. Слабата светлина косо плъзна от долу на горе по лицето ѝ. — От това обаче нямаше никаква полза — заключи Лусил след малко. — В началото си мислех, че има, но уви!

— Жалко — промърмори Мън.

— Няма защо да ме съжالياваш — рече тя и додаде горчиво: — Аз не те съжالياвам. Има и по-тежки случаи. Толивър например...

— Толивър — повтори той. — Толивър! Отдавна не съм се сещал за него.

— Толивър цял живот е говорил на хората, на тълпата, и никога не е представлявал нищо, освен в мига, когато гласът му се извисеше над насъбраното множество. Ако изобщо е носел нещо в себе си, някакъв живот, то той го е изсмуквал от хората, докато им е говорил. От тълпата и от жените. Никога нищо не е представлявал, освен и само когато си е въобразявал, че някой го смята за нещо!

— Мръсник! — процеди Мън и в гласа му можеше да се долови всичко друго, но не и топлина.

— Като пиявица, която изсмуква кръвта на другите и живее чрез тях. Затова гонеше жените, а не защото ги желаше.

— Мръсник! — повтори Мън, седна в леглото и провеси крака.

— Знам, че и мен затова ме задиряше. Та то си личеше!

Мън се обърна и я изгледа.

— Теб?

— Преди скандала нямаше ден да не навести татко, но всъщност мен търсеше. Всеки път, когато му се удадеше случай, гледаше да ме докопа с ръка и току повтаряше: „Мило момиче, мила Лусил...“ — Имитирайки го, тя превзето закриви уста: — Така ми говореше: „Мило момиче, мило мое момиче.“

— Отдавна не съм се сещал за него — отбеляза Мън някак замислено. — Да, наистина не съм! — И изведнъж възкликна със

смразяваща ярост: — Мръсник!

— Не — поклати глава Лусил. — Аз го съжалявах. Дори и тогава, когато ме преследваше и на мен ми се повдигаше от него.

— Значи така, „Мило момиче, мило мое момиче“ — повтори Мън. Изправи се, надвеси се над нея и я изгледа кръвнишки с пламнали от омраза очи. — Как ми се ще да му изтръгна проклетото сърце! — извика той.

— Той е просто едно нищо! — натърти тя и повтори, като бавно поклащаше глава ту на едната, ту на другата страна и размаха ръце в протест, но вяло, подобно на болник, чиито сили го напускат.

— Мога да го сторя! — настоя той.

— Той е просто едно нищо — потрети Лусил и бавно и укорително поклати глава. — Дори и Чивърс струваше повече.

Мън отново приседна на ръба на леглото и впери очи в нея.

— Късно е — прошепна тя най-сетне.

— Да, късно е.

— Може би не трябваше да идвам — безизразно добави Лусил.

— Може би.

— Мислех, че трябва — въздъхна тя и стана.

На вратата, вече с ръка на бравата, тя се обърна, за да го погледне отново и сякаш да му каже нещо. Той седеше, както и преди — подпрял лакти върху коленете, докато ръцете му безводно висяха между тях, а очите му сезираха в стола, на който бе седяла Лусил. Тя внимателно натисна дръжката и се плъзна навън. Вратата тутакси се затвори зад нея и резето с леко изскърцване падна в гнездото си.

След малко Мън стана от леглото, отиде до лампата, наведе се и духна пламъка. Навън бе непрогледен мрак. Вятърът отдавна бе утихнал и сега ръмеше кротък дъждец. Стоя дълго посред тъмната стая, а дъждът с леко шумолене продължаваше да облива листата и тревата.

Когато излезе на задната веранда, Уили Праудфит тъкмо се задаваше по пътеката, понесъл котлите с мляко в ръце. Мън го изчака да наближи и поздрави:

— Добро утро.

Уили мрачно му отговори и влезе в кухнята. Мън постоя така известно време, заслушан в бълбукането на разливаното мляко, после отиде на двора. Утъпканата земя на пътеката изглеждаше почти суха.

Тревата обаче бе влажна и тук-там по стръковете висяха капчици вода, искрящи в ясната светлина на утрото.

Уили Праудфит излезе от кухнята и се приближи до него. Без да каже дума, постоя, оглеждайки двора, склона на хълма и небето така, сякаш за първи път съзерцаваше красотата на утрото.

— Пърс — подхвана най-сетне колебливо той, все още без да го поглежда.

— Да? — стрелна го с очи Мън.

— Пърс... — Уили отново млъкна, после рязко се обърна към него и рече! — На мен каквото ми е на ума, туй ми е и на устата! Аз другояче не мога. Знаеш, че няма нещо, което да не направя за теб. Знаеш, че домът ми е и твой дом и можеш да останеш тук колкото поискаш, и за мен е гордост, че мога да ти го кажа. Има обаче нещо, дето трябва да го знаеш...

— Добре де, казвай! — кимна Мън.

— Снощи мис Крисчън е била в стаята ти, а и ти си бил там.

— Това не е... — започна Мън, но Уили почти заповеднически вдигна ръка и продължи:

— Била е при теб! Силвестъс я видял да влиза. Тъкмо отивал на верандата да си легне. Тази заран дойде и ми го каза. Не е редно, Пърс. Не съм човек, дето поучава другите. Всеки има време сам да реши какво да прави, ама не е редно, Пърс. Особено в къщата на Дели. Не е справедливо към нея. Все едно да й хвърляш прах в очите — и той се взря в безизразното, сякаш дървено лице на Мън. Оня дори не го гледаше. След миг протегна ръка, хвана го за лакътя и добави: — Тежеше ми на сърцето, но ето че ти го казах!

— Лусил Крисчън наистина идва в стаята ми — отвърна Мън все така без да го поглежда. — Трябваше да ми каже нещо. Нещо важно, което според нея не търпеше отлагане. Каза ми го, поговорихме и си тръгна — извърна очи към него и додаде: — Това е всичко.

— Радвам се да го чуя — рече Уили и свали ръка от лакътя на Мън.

— Това е самата истина!

— Не се и съмнявам — поклати глава Уили.

— Тази сутрин си заминава. Решила го е, тъй че Силвестъс няма защо да се тревожи — замълча, сякаш размишляваше, после сви

рамене: — Съжалявам, че го казах, имам предвид последното. Това е всичко.

Двамата бавно се отправиха към къщата, но преди да стигнат вратата, Мън се спря.

— Бил Крисчън е мъртъв — прошепна той. Поминал се преди четири дни.

— Но снощи тя каза, че бил добре! — възкликна Уили Праудфит.

— Умрял. Това беше едно от нещата, които дойде да ми каже.

— Умрял... — повтори Уили, сякаш твърде бавно осмисляше чутото. — А пък аз ги наговорих едни... Чувствам се омърсен отвътре заради туй, което ти казах. Пък и дето си го мислех.

— Няма нищо — рече Мън й двамата влязоха в кухнята.

На закуска почти не разговаряха. Адел Праудфит подхвърли нещо, Лусил Крисчън се опита да я подкрепи, но другите мълчаха. Към края на закуската двете също се умълчаха. Лицето на Лусил бе мъртвешки бледо, а кожата й някак болезнено опъната по костите.

Когато свършиха, Силвестъс, който щеше да откара Лусил Крисчън до кръстопътя Ашби, отиде в яхъра, за да впрегне коня. Другите поседяха още малко, после излязоха на предната веранда, за да го изчакат. Той откара двуколката до портата, слезе, върза коня и се отправи към другите, които стояха мълчаливо. Когато приближи, Лусил огледа ширналите се край потока нивя и подхвърли почти непринудено:

— Е, в крайна сметка поне малко преваля.

Изправен пред нея на самия край на верандата, Силвестъс рязко заби носа на обувката си в пръстта и погледна в краката си.

— Слаба работа — рече той. — Колкото да се слегне прахта. Дори листата не можа да измие.

— Мислех, че ще ви е поне малко от полза — възрази Лусил.

Силвестъс отново плъзна крак по резката, която беше направил:

— Слаба работа — повтори той, сякаш не говореше на нея.

Тя се сбогува, като последна се ръкува с Мън.

— Благодаря ви, че си направихте толкова труд — обърна се тя към Адел Праудфит. — Благодаря ви, никога няма да го забравя.

— Че то е нищо — отвърна Адел. — Ще ни се пак да дойдеш. Когато можеш, винаги си добре дошла.

— Ама тогава вече истински да ни погостуваш — добави Уили Праудфит.

— Благодаря — рече Лусил. Направи крачка, сякаш се канеше вече да тръгва, но се спря, поколеба се за миг, след това се обърна и като се наведе, бързо целуна Сиси по бузата.

— Довиждане — промълви тя припряно и смутено и почти хукна по пътеката. Вървеше бързо и се обърна едва когато двуколката почти се беше изгубила, за да им махне с ръка.

Стояха на верандата, загледани към пътя. Яркото слънце вече прежуряше над широкото поле край пътеката и в светлината му трептяха издигащите се от земята изпарения.

Адел влезе в къщата, преди да са изгубили двуколката от поглед, но мъжете изчакаха. Когато тя изчезна в далечината, Уили Праудфит замислено отбеляза:

— Да го досраме човек от нещата, дето ти наговорих. Баща й умрял, пък и нея като я гледам...

Мън не отговори.

Без да каже нищо повече, Уили Праудфит се отправи към конюшната.

Мън се облегна на ъгловия стълб на верандата. Двуколката вече не се виждаше, скрита от бухналия в зеленина последен завой на пътя. Уили беше влязъл в конюшната и сега сигурно седеше на дънера в плесенясалия полумрак с някой скъсан хамут и го кърпеше, сбърчил съсредоточено изпеченото си от слънцето чело. А може би клепаше някоя коса, защото приближаваше сенокос, макар тревата да бе прегоряла. Наоколо сигурно се разнасяше съссъкът на бруса по стоманата — тъничък, остър, отмерен.

Известно време Мън постоя, загледан в пътя и нивите. От къщата зад него долиташе приглушеното дрънчене на чинии и тигани или тихият шепот на заетите с работата си жени. Далеч нейде по склона на хълма пропищяха сойки. Сетне ненадейно се стрелнаха във великолепна дъга през пустото небе и се скриха в огромната гъста корона на белия дъб край потока. Мън се изправи, слезе от верандата и се упъти към хълма.

С изключение на няколко минути, когато се прибра и мълчаливо хапна с останалите, целия ден прекара там. Лежеше по гръб и гледаше небето, погълнат изцяло от неговата безкрайна и съвършена

пустота. Нямахме облаци, нямахме дори някое малко бяло самотно пухче, което да блещука нейде на далечния хоризонт. Веднъж следобеда забеляза неподвижното черно кръстче на един мишелов, който се понесе в спирала на юг. Наблюдава го известно време, но се умори и извърна очи. Когато погледна отново, той вече се бе изгубил в пулсиращите дълбини на лазура. Помисли си, че някога и Уили Праудфит беше лежал из тези високи планини и също се бе взирал в прозрачната синева на това странно небе. Но какво бе открил там? Какво, запита се Мън. Не, не може да си отговори. Затвори очи.

Когато зачервеното натежало слънце почти докосна хребета на запад, той се спусна по пътеката на хълма.

След вечеря, щом всички излязоха на верандата, Мън не седна, а се облегна на един от стълбовете с гръб към останалите. Светулките блещукаха и гаснеха точно като по часовник, издигайки се над голото пространство на двора и пасището. Силвестъс се изкашля и зачегърта с подметки по пода.

— Няма ли да поседнеш? — попита го Уили.

— Не, благодаря — отвърна Мън, без да се обръща.

— Може и да не сяда, не се е преуморил — подхвърли Силвестъс с недвусмислена ирония, но сякаш на себе си.

— Така е, Силвестъс — потвърди Мън, но и този път не се обърна. — Наистина не съм уморен.

— Я ни попей, Дели — подкани Уили жена си, — че ми се е прислушало нещо хубаво.

Тя започна да тананика, отначало почти без думи, после спря и отново поде:

*Има на света земя, по-хубава от слънчев ден.
И вярно, виждам я сега, далеч, далеч от мен,
а нашият Отец...*

Тя млъкна и побърза да обясни:

— Тази вечер нещо не съм в настроение.

— Седни, Пърс! — рече Уили Праудфит и в гласа му се долови раздражение.

Мън не отговори.

— Уили — попита той след малко, — сенаторът Толивър още ли си живее в имението „Монклер“?

— Толивър ли? — промърмори замислено Уили Праудфит и се умълча.

— Да.

— Доколкото знам, още е там — отвърна другият и добави: — Чувам, че доста изпаднал, а като се сетя за едно време...

— Лош човек беше — обади се и Адел.

— Сядай! — подкани го отново Уили.

Мън се обърна и се взря в едва разпознаващите се в сянката силуети.

— Уили — рече той, — тръгвам!

— Не, Пърс! — гласът на Уили беше необичайно тих.

— Никъде няма да ходиш.

— Тръгвам — настоя Мън. — И то още тази вечер.

— Няма смисъл.

— Има — бавно изрече Мън. — Или поне така ми се струва.

Другият стана от пода, където се беше излегнал.

— Не — започна той. — Не...

— Да! — прекъсна го Мън.

Известно време никой не продума. Насекомите продължаваха все тъй сухо да скрибуцат и да жужат в крайпътните дървета.

— Ако може Дели да ми даде царевичните питки, дето останаха от вечерята и малко сланина... — помълча и заключи: — Тръгвам!

— Ще ти приготвя нещичко. Не кой знае какво, но... — Адел стана от стола и се изправи несигурно, без да довърши изречението си. След малко рече: — Никъде няма да вървиш!

— Благодаря — кимна Мън, — но ще взема питките и тръгвам.

— Сигурен ли си, че наистина трябва да заминеш? — попита Уили Праудфит.

— Да, така реших — отвърна Мън.

— Но сигурен ли си, че трябва?

— Реших го тази сутрин и просто изчаквах да се стъмни — обясни Мън.

Мина покрай тях, влезе в къщата и пипнешком тръгна през стаята. Препъвайки се, Уили Праудфит го последва. Драсна кибрит,

мракът изведнъж отскочи назад, отблъснат от пламъка в пръстите му, и той запали лампата.

Влезе при Мън в пристроената стаичка и застана пред него с лампата в ръка.

— Исках само да си взема някои неща — обясни едва ли не извинявайки се Мън. — Кърпичките, дето ми ги купи от Тибс, и едно-друго...

— Нали не е... — започна Уили, вперил очи в полюшващия се пламък на лампата в ръката му. — Нали не е заради туй, дето ти надумах тая заран?

— Онова ли? Та аз вече го забравих.

— Домът ми е и твой дом, Пърс.

— Знам — рече Мън. — Не е заради това.

Другият като че ли не можеше да откъсне очи от трепкащия зад окаденото стъкло пламък. Без да отмества поглед, попита:

— Ще се върнеш ли?

— Ще се върна — увери го Мън.

Уили вдигна очи и го погледна.

— Реши ли човек нещо — кимна той, — аз повече не се бъркам.

Мън запали другата лампа.

— А сега да си събера нещата — рече той.

От кухнята долетя шум от суетнята на Адел.

— Ще ида да помогна на Дели — рече Уили Праудфит.

— Не ми трябва нищо друго, освен питките — предупреди го Мън, но оня беше излязъл, преди да се е доизрекъл.

На тръгване се спряха на верандата, за да се сбогуват.

— Върни се — промълви едва чуто Адел.

— Ще се върне! — прекъсна я мъжът й почти грубо.

— Непременно — потвърди Мън.

Уили Праудфит му предложи коня си, но той отказа, като го увери, че без него е по-безопасно. Уили поиска да го откара поне донякъде с двуколката, но той не прие и това, благодари му и се отправи към портата. Беше изминал почти половината разстояние до нея, когато Уили го догони и сложи ръка на рамото му.

— Нали не е заради тая заран?

— Не е — увери го Мън.

Адел дойде при тях и тримата се отправиха към портата.

До „Монклер“ се добра за две нощи. Първия ден прекара в една изоставена колиба сред гората. Натъкна се на нея призори, когато свърна вдясно от пътя, търсейки вода. Беше минал по някакъв мост над малък поток на около три мили по-нагоре по пътя. Течеше на юг и тъй като долината беше сравнително тясна, надяваше се да го открие накъде на миля встрани.

Зърна безкрайната шир на млечносиньото, леко фосфоресциращо небе, разстлана над короните на големите дървета. Позна го веднага — някога тук беше старото сечище. Но сега бе обрасло с храсталаци, лаврови дървета, бъз, евкалипти и смрадлика. В клоната пърхаха няколко птички, надавайки първите си нерешителни крясъци. Росата тежеше върху неподвижните листа. Спря се за миг в края му и тогава видя колибата.

Започна да си пробива път през сечището. Там трябва да има вода, помисли си той. Седна до останките от прогнилата вече дъсчена ограда — толкова порутена, че той с лекота я прескочи. Приблужи колибата. Прозорците зееха. Изобщо не бяха остъклявани, но имаха дървени капаци, които сега се бяха откъснали от пантите си и само един от тях все още се крепеше. Вратата беше избита. Лежеше на земята, а между процепите на дъските бе покарала трева. Когато сви зад колибата, в другия край на сечището откри поточето.

След като се напи и изплакна лице, върна се и понечи да влезе. Стъпвайки върху падналата врата, една прогнила дъска поддаде и той едва не падна. Отстрани с ръка натезжалите от росата паяжини, препречващи входа, и влезе. Имаше две стаи, и двете много малки, и таванче. Пристъпваше внимателно, почти предпазливо, а прогнилите дъски леко се огъваха под краката му. Над огнището, където гредите бяха надигнати, надзъртаха късчета небе. Огледа единия ъгъл — талпите бяха паснати надве-натри със слаби, очевидно нескопосани удари. Закълчищените някога процепи сега зееха. В първата стая имаше само една дървена пейка, на която липсваха два крака, и стълба, водеща към тавана. На перваза на единия прозорец в другата стая видя стъклена кана. На дъното ѝ се бяха събрали нечистотии, а стъклото бе сухо като кост. През мърлявата му прозрачност се процеждаше неясна светлина. До стената забеляза някаква дреха, изтървана сякаш

случайно. Приблѳжи се и обзет от мимолетно любопитство, се наведе и внимателно я вдигна. Плосък и лъскав, черен като копче бръмбар бавно изпълзя от разкритото си убежище и изчезна под дъските. Мън огледа дрехата. Беше мъжко сако, навремето очевидно синьо, ала сега неравномерно избеляло до сиво-кафеникаво. Материята му се стори неподатлива и корава. То отдавна бе загубило формата на фигурата, която бе обгръщало, и се беше спекло завинаги като пръст, приела контурите на скала, която е покривала. Когато го пусна, то тъпо удари по пода.

Върна се в другата стая и опита стълбата. Беше масивна и здрава наглед. Внимателно се изкатери по нея и се изтегна върху изкорубения под на тавана. Гредите държаха. След малко заспа. Събуди се рано следобед, изяде почти всичката храна, която му бе останала, и отиде на потока, за да утоли жаждата си. После се върна в колибата и лежа почти до здрач.

Малко след залез-слънце стигна до някакъв крайпътен магазин. Надзърна вътре и видя, че освен един старец, седнал на изтикания то стената стол, нямаше никой. Над главата му гореше лампа с ламаринен отражател. Мън влезе и купи пакет крокети и парче сирене. Пъхна ги в джоба и продължи.

На следната заран, поглеждайки на юг от върха на малко възвишение, се убеди, че околността му е позната. Широката плитка котловина се прорязваше от железопътна линия, чиито релси проблясваха на утринната светлина. От двете ѳ страни се ширеха чисти царевични и тютюневи ниви, проснати в дълги, геометрично точни редове. По далечните пасища стадата сякаш бяха застинали. Хамбарите, къщите и дърветата наоколо изглеждаха свежи и измити в бистротата на ранното утро. Знаеше, че няколко мили нагоре по линията откъм север се намира „Монклер“. Отби от пътеката, по която бе вървял до този момент, и се шумугна в гората. На два пъти дочу писъка на влакове и когато поглеждаше надолу, ги виждаше да пропълзват през котловината, насищайки въздуха с пара и тънки струйки дим.

Вечерта се спусна в ниското и тръгна по линията на изток.

Къщата се издигаше встрани от издълбания с коловози черен път. Знаеше, че е тя, и когато се наведе към пощенската кутия, различи името „Едмънд Толивър“. Кутията беше нова. Той я опипа и заключи,

че металът е чист, лъскав, а черните букви — ясно изписани. Дворът се отделяше от пътя с каменен зид, който на свой ред бе опасан от гъст храсталак. Портата липсваше и край един счупен стълб се бяха изронили камъни. В двора нямаше дървета, но на хълма зад къщата се чернееше гората.

Отначало помисли, че домът е пуст, но вече отблизо забеляза, че изпод краищата на пердето, изпод затулващия един от прозорците плат, едва-едва мъжди светлина. Със сковани и присвити крака стъпи върху разхлабения дъсчен под на верандата и отпусна ръка на бравата. С тихичко изскърцване вратата се отвори веднага.

В мига, когато влезе, на колебливата светлина от лампата с намален до края фитил зърна човека в леглото — покрит само с чаршаф и с извърнато към стената лице. Затвори вратата след себе си внимателно, сякаш влизаше в стаята на болник, и леко приведен напред, угрижено се вторачи натам. Онзи бавно, почти мъчително се раздвижи в леглото и обърна лице към него. Видя как слабо проблясващите на светлината очи се разшириха, а от усилието да проговорят устните се сгърчиха.

— Какво искаш? — изхриптя той.

Без да отговори, Мън с все така присвити колене направи две широки крачки. Отпусна лявата си ръка върху долната табла на леглото, приведе се и напрегна зрение.

— Какво искаш? — повтори онзи.

Мън се наведе още повече и изпитателно се вгледа в продълговатото изпито лице над омачканите чаршафи.

— Та това... Та това си ти, Пърси Мън! — възкликна мъжът на леглото.

Облегнат на таблата, Мън помълча известно време.

— Отдавна не се бях сецал за теб — отвърна той почти шепнешком, като продължаваше да се вира в него. После добави: — Почти бях забравил как изглеждаш.

Мъжът в леглото се надигна с мъка и се облегна на лакът.

— Какво искаш? — попита той.

— Почти бях забравил как изглеждаш. Съвсем ми беше излязъл от ума — думите се нижеха мудро, унесено. — Сетне нещо се случи и пак се сетих за теб, Толивър.

— Какво искаш? — настоя мъжът в леглото, този път почти несъзнателно.

— Да те убия — отвърна Мън, без да помръдва, и добави: — Сега ще те убия, Толивър! — спря, ровейки се сякаш в спомените си, и след миг продължи: — Като ти се нагледам.

Дългите мършави пръсти на мъжа в леглото се свиха и разпуснаха безцелно.

— Може и да ме убиеш — рече кротко той. — Може би ти си човекът, който трябва да го стори, Пърс.

— Да, аз съм — отвърна Мън. — Знаеш, че веднъж убих човек. Или поне си мисля, че съм го убил. Бях един от ония, които го извършиха, но ми се струва, че аз стрелях пръв. Натиснах спусъка и той се обля в кръв. Нали знаеш — и понижи доверително глас, — натискаш спусъка и край!

Пръстите върху чаршафа престанаха да мърдат.

— Тогава не чуваш гърма — рече Мън. — Той се разнася след това.

— Не ме е страх — отвърна мъжът в леглото.

— Гърмът — повтори Мън, — гърмът идва после. Може и изобщо да не го чуеш.

— Не ме е страх — повтори онзи, сякаш на себе си.

— Да — поклати глава Мън, като човек, който объркано се мъчи да си спомни нещо, — не те е страх. А аз си мислех, че ще се уплашиш.

— Когато те видях да стоиш там, леко се стреснах, но сега вече не се боя. Преди време, преди месец може би щях да изпитам страх. Но не и сега. Нещата се променят, а ти не знаеш това, Пърс — той се взря в лицето на приведения над него човек. — Хайде, защо не го направиш?

Защо не го направиш, а? Нали точно за това си дошъл, Пърс? — изговаряше името му меко, почти ласкаво.

Мън измъкна револвера от джоба си и го погледна.

— Ще те убия! — заяви той. — И така ще ти направя услуга! Ако не го сторя, ти ще продължаваш да лежиш тук, в този дом, ще продължаваш да бъдеш нищо! Нищо! А винаги си се мислил за нещо. Дори и сега. Там, на пътя, си поставил нова пощенска кутия, но... — и той се наведе още по-близо, клатейки сякаш съжалително глава, — тя

ще остане празна! Празна! А ти ще бъдеш нищо! Пък и нали знаеш, че винаги си бил нищо! — той поклати отново глава: — Нищо! Нищо!

— Нищо ли? — попита гласът като ехо. — Човек няма представа какво е. И ти не знаеш какво си. По едно време си мислеше, че знаеш. Когато бяхме приятели, Пърс — Толивър отново се отпусна назад, но без да затваря очи, а само леко премрежи клепачи, тъй че блясъкът в тях изчезна, и рече уморено: — Харесваш ми, Пърс. Сега вече ми харесваш. Не те знам какъв си всъщност, а ми харесваш. Но и ти не знаеш какъв си.

— Знам, и аз съм нищо — отвърна Мън студено и вдигна револвера, но не се прицели. — Когато го направя обаче, вече няма да съм нищо! Тази мисъл ме осени изведнъж: направи го, направи го и няма да си нищо! Да, точно с тези думи проблесна тя в съзнанието ми и аз дойдох. Дойдох, за да те убия! — той насочи дулото към него. Известно време стоя неподвижно, после заключи: — Не защото ти си мръсник, а заради самия себе си!

Толивър стисна очи. Ръката върху завивката се сви. Кожата по кокалчетата беше бяла като чаршафа, който се отпусна, придавайки форма на тялото. Все така облегат на таблата на леглото, Мън държеше револвера високо, на ръка разстояние от Толивър. Бледият, едва осезаем светлик на лампата се разливаше върху лицето на сенатора, заобикаляйки хлътналите ями на затворените очи. Бръчките и тъничките вени по клепачите се забелязваха едва-едва, подобни на листни жилки. Устните му бяха леко отворени, измъчвани сякаш от жажда.

— Ще го направя — промълви Мън.

Някъде в стаята се разнасяше мудното металическо тиктакане на часовник.

— Ще го направя — повтори той, — но след малко.

Когато ти се нагледам. — Изчака, без да помръдне револвера, и изведнъж кресна: — Отвори си очите!

— Защо се бавиш, Пърс? — изшептя сухо сенаторът, но очите му останаха все така затворени.

— Мислех, че ще мога — промърмори Мън, унесен сякаш в мечти.

Човекът в леглото отвори очи.

— Не можеш — дрезгаво изрече той.

Ръката, която държеше револвера, започна да се отпуска и опря таблата на леглото. При допира на метала до дървото се разнесе слаб, самотен звън. Толивър размърда глава върху възглавницата — едва-едва, като болник.

— Дай ми малко вода — рече.

Мън погледна към шкафа, върху който до лампата стояха кана и чаша. Прехвърли револвера в лявата ръка и тъкмо направи крачка натам, когато разнеслото се зад него леко поскърцване го накара рязко да се обърне.

Вратата, водеща към другата стая, се бе отворила. Там, в рамката ѝ, с една ръка все още на дръжката, а другата увиснала във въздуха пред гърдите, стоеше Матилда Толивър.

— Ай! — възкликна тя, сякаш в закъсняло, пресилено въодушевление. Искрящите изпод веждите на грубоватото ѝ, измъчено лице очи се приковаха в Мън.

Той отстъпи назад, оставяйки вдигнатата си ръка свободно да падне.

— Матилда! — повика я мъжът от леглото, но тя очевидно не го чу. — Матилда! — повтори той.

Жената помръдна и устреми поглед към него.

— Това е Пърси Мън — рече сенаторът. — Нали го помниш?

— Да — кимна тя.

— Дошъл е да ме види — обясни Толивър. — Тъкмо се канеше да ми даде чаша вода.

— Как сте? — попита Матилда.

Мън прокара език по устните си и най-сетне смогна да промълви:

— Току-що влизам.

Обърна се и взе каната с дясната си ръка, докато с другата напъха револвера в джоба си. Тя не откъсваше поглед от него. Водата с глухо бълбукане изпълни чашата.

Той я подаде на човека в леглото, който я взе и отпи, докато двамата го наблюдаваха.

— Благодаря — рече сенаторът и когато Мън пие чашата, отново отпусна глава на възглавницата. — Матилда — продължи той, — защо не предложиш на Пърс нещо за хапване? Сигурно е огладнял от дългия път.

— Тъкмо това се канех да направя — отвърна тя.

— Не! — отказа Мън почти яростно. — Не! Тръгвам! Искрах само да видя сенатора и го видях. Тръгвам!

Матилда прекоси стаята и сложи ръка на рамото му.

— Седнете, мистър Мън — настоя тя. — Седнете и си починете, а аз ще ви приготвя нещичко за хапване.

— Тръгвам! — отвърна той, потръпвайки сякаш от допира ѝ.

— Седнете! — повтори тя.

Мън рязко се отдръпна от нея, като направи широка крачка назад. Празната чаша се откъсна от ръката му и се пръсна на пода.

— Тръгвам! — изкрещя той и изведнъж се озърна с див, сякаш животински поглед.

— Не... — започна Матилда и спря. Понечи да го задържи, но ръката ѝ увисна във въздуха. — Чакайте! — заповяда тя. — Счу ми се нещо.

Тримата притихнаха, сетне Толивър рече:

— Няма нищо, Матилда.

— Не, има! — настоя тя. — Чуйте! — Отиде до външната врата, сложи ръка върху бравата и се послуша: — Има! — повтори тя и като откряна лекичко, се подаде навън и се озърна.

Мън бързо отстъпи в другия край на стаята.

— Има — обърна се Матилда към тях. — Конче! На пътя!

— Войниците — отбеляза Мън спокойно и вече поокопитен, отвори вратата зад себе си.

— Има друга врата... — говореше в това време Матилда, — откъм страничната веранда.

Напипа я в тъмното и я отвори. Отдолу, откъм пътя, долови някакъв шум. В първия миг не можа да различи нищо, освен по-светлото петно на полята отгатык двора и високо отляво — тъмната маса на гората. Почти пълзешком прекоси поляната, като се препъваше. Блъсна се в зида, падна, после го прехвърли. „Силвестъс, помисли си той, Силвестъс им е казал. Чакал е до днес, досега не му е стискало. Чакал е всичкото това време, седмици наред и едва днес се е престрашил.“ Продължаваше да тича през неравното пространство, падаше и отново ставаше. Задъхваше се: „Мръсник! Мръсник!“

Далеч пред него отвъд полето беше гората. Откъм склона долитаха резки глухи гласове, сякаш хлапетии си подвикваха. При тези

звуци — толкова безсмислени в здрача, в него се надигна някакъв чуден възторг, някакво бясно, опияняващо презрение. Устремен напред, той едва докосваше земята под краката си.

Падна отново и когато се изправи, видя върху склона пред себе си едва различимата на фона на полето и избледняващото небе фигура на човек. Но там, зад тази фигура, беше гората, всепоглъщащият мрак, сигурността, бързото и неминуемо избавление. Вдигна револвера и се увери в това. Беше вече сигурен. Но неволно — незнайно защо — в онзи безкраен миг, преди пръстът му да натисне спусъка и късото опърпано пламъче да изскочи от дулото, той леко бе вдигнал ръка към бледото небе. Видя искриците на ответните изстрели и се олюля. Вече паднал, стреля още веднъж, почти инстинктивно, без да се замисля за посоката. После опита отново да натисне спусъка, но безуспешно. И както лежеше там, докато твърдата земя се поклащаше и набъбваше под него подобно на огромна вълна, Мън като насън дочу долитащите от склона гласове, които ехтяха безсмислено, като гласове на деца, записани в игра по здрач.

Издание:

Робърт Пен Уорън. Нощен ездач

Рецензент: Мадлена Евгениева

Редактор: Вениамин Младенов

Редактор на издателството: Красимир Мирчев

Художник: Анжела Минкова

Худож. редактор: Михаил Танев

Техн. редактор: Мария Иванова

Коректори: Теодора Кръстева, Красимира Костова

Дадена за набор на 15.IV.1988 г.

Формат 32/84/108. Печатни коли 25,50

Издателски коли 21,42. УИК 23,38

Издателски № 34(1034)

ЛГ 56 б КОД 26/95366/22531/5637-309-88

Подписана за печат м. ноември 1988 г.

Излязла от печат м. декември 1988 г.

Цена 3,50 лв.

Профиздат, София

Набор — УНЦ

Печат — ДП „Д. Найденов“, Велико Търново

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.